

TYB AKADEMİ

TYB ACADEMY

DİL EDEBİYAT VE SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ
JOURNAL OF LANGUAGE, LITERATURE AND SOCIAL SCIENCES

Suriye

TYB AKADEMİ

TYB ACADEMY

DİL EDEBİYAT VE SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ
JOURNAL OF LANGUAGE, LITERATURE AND SOCIAL SCIENCES

Türkiye
Yazarlar Birliği

TYB AKADEMİ

TYB ACADEMY
Journal of Language, Literature and Social Sciences

Yıl | Year

15

Sayı | Volume

44

Mayıs | May 2025

ISSN: 2146-1759

İmtiyaz Sahibi | Owner

TYB Vakfı İktisadi İşletmesi adına | On behalf of TYB Foundation Economic Enterprise
İbrahim Ulvi Yavuz

Baş Editör | Editor in Chief

Yahya Aydın (Doç. Dr.)
(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)

Editör Yardımcısı | Assistant Editor

Mesut Arslan (Arş. Gör.)
(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)

Yazı İşleri Müdürü | Editorial Director

Mustafa Ekici

Sayı Editörü | Issue Editor

Nuri Salık (Doç. Dr.)
(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)

Dil Editörleri | Language Editors

Mesut Arslan (Arş. Gör.)
(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)

Talha Turhan (Dr.)
(Erciyes Üniversitesi)

Sefa Altay (Dr.)
(Kilis Üniversitesi)

Yayın Kurulu | Members of Editorial Board

Hasan Yücel Başdemir (Prof. Dr.), Süleyman Elik (Doç. Dr.), Murat Erol, Ali Ertuğrul (Prof. Dr.),
Ali Osman Kurt (Prof. Dr.), Mehmet Kurtoglu, Sait Okumuş (Prof. Dr.), Osman Özbahçe

Yayın Danışma Kurulu | Publication Board of Overseers

Musa Kazım Arıcan (Prof. Dr.), Muhsin Mete, Nazif Öztürk, Fatih Gökdağ

Dergi Sekreteryası | Sekretariat of the Journal

Mesut Arslan (Arş. Gör.)
(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)

Yönetim yeri | Administration Address

Milli Müdafaa Cad. 10/12 Kızılay-Ankara

0.312 232 05 71 - 417 45 70

www.tybakademi.com - tybakademi@gmail.com

Baskı ve Tasarım | Publishing and Design

www.mtrmedya.com - Göktuğ Ofset

Fiyatı

200 TL

Abone Bedeli

500 TL

Kurumlar için 750 TL

Hesap No

Vakıfbank Kızılay Şb.

IBAN: TR34 0001 5001 5800 7297 391004

Ziraat Bankası Başkent Şb.

IBAN: TR23 0001 0016 8350 1199 485001

- TYB Akademi, yılda üç kez Ocak, Mayıs ve Eylül aylarında yayımlanmaktadır.
- TYB Akademi'nin her bir sayısı belli bir tema ile yayımlanır.
- TYB Akademi, tema dışı makalelere de yer vermektedir.
- Dergi, sosyal bilimler kapsamında disiplinler arası bir dergi olarak dosya konusuna göre Türkçe ve İngilizce dışında muhtelif dillerde makalelere yer vermektedir.
- Tema dışı yayınlarda sadece Türkçe ve İngilizce makalelere yer verilmektedir.
- Dergiye gönderilen yazılar, intihal programları ile özgünlük açısından kontrol edilmektedir.
- Dergi, Editör Kurulu ve hakem sürecinden geçen makaleleri yayımlar.
- Editör Kurulu'nun uygun görmediği makaleler hakem süreci başlatılmadan reddedilebilir.
- TYB Akademi'de yayımlanan yazıların sorumluluğu yazarlara aittir.
- Yayımlanan içerikler, yayıncının izni olmaksızın kısmen veya tamamen çoğaltılamaz.
- Dergi, TÜBİTAK Ulusal Akademik Ağ ve Bilgi Merkezi (ULAKBİM-TR Dizin) ile EBSCO (Sociology Source Ultimate) indekslerinde taranmaktadır.

-
- *TYB Akademi is published three times a year, in January, May, and September.*
 - *Each issue of TYB Akademi is published with a specific theme.*
 - *The journal also accepts articles that are not related to the theme.*
 - *As an interdisciplinary journal within the scope of social sciences, TYB Akademi publishes articles in various languages, in addition to Turkish and English, depending on the theme.*
 - *For non-thematic publications, only articles in Turkish and English are accepted.*
 - *All submissions are checked for originality using plagiarism detection software.*
 - *The journal publishes articles that pass the Editorial Board's review and the peer-review process.*
 - *Articles deemed unsuitable by the Editorial Board may be rejected without initiating the peer-review process.*
 - *The authors are responsible for the content of the articles published in TYB Akademi.*
 - *Published content cannot be reproduced or copied, in whole or in part, without the publisher's permission.*
 - *The journal is indexed in the TÜBİTAK National Academic Network and Information Center (ULAKBİM-TR Dizin) and EBSCO (Sociology Source Ultimate).*

Bilim Kurulu | Scientific Board

- Prof. Dr. Abdullah Soysal (Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Adnan Karaismailoğlu (Kırıkkale Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Adnan Kadric (Bosna-Hersek Tarih Enstitüsü, Bosna-Hersek)
Prof. Dr. Ali Ertuğrul (Düzce Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Ali Rıza Abay (Yalova Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Ali Uzay Peker (Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Alim Yıldız (Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Arif Bilgin (Sakarya Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Beyhan Kanter (Fırat Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Birol Akgün (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Celal Türer (Ankara Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Cevat Özyurt (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Hicabi Kırlangıç (Ankara Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Hüseyin Karaman (Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Hysen Matoshi (Albanoloji Enstitüsü, Kosova)
Prof. Dr. Kadir Canatan (İstanbul Sebahattin Zaim Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Kenan Çağan (Samsun Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Kerima Filan (Sarayova Üniversitesi, Bosna-Hersek)
Prof. Dr. Kudret Bülbül (Ankara Medipol Üniversitesi, Türkiye)
Dr. Leon Goldsmıt (Otago Üniversitesi, Yeni Zelanda)
Prof. Dr. Marijan Premoviç (Karadağ Üniversitesi, Karadağ)
Prof. Dr. Mehmet Karakaş (Afyon Kocatepe Üniversitesi, Türkiye)
Dr. Mohammad Al-Ahmad (Georgetown Üniversitesi, ABD)
Prof. Dr. Muhittin Ataman (Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Murtaza Korlaelçi (Ankara Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Musa Kazım Arıcan (Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Musa Yıldız (Gazi Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Münire Kevser Baş (Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Mustafa Çevik (Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Mustafa Çufalı (Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Mustafa Orçan (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Osmonakun İbraimov (Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi)
Prof. Dr. Ömer Bozkurt (Mardin Artuklu Üniversitesi, Türkiye)
Dr. Öğr. Üyesi Saeedeh Dastamooz (Alzahra Üniversitesi, İran)
Dr. Thomas Pierret (Aix Marseille Üniversitesi, Fransa)
Prof. Dr. Zülfikar Güngör (Ankara Üniversitesi, Türkiye)

İÇİNDEKİLER | CONTENTS

[7]

Takdim | Foreword
Musa Kâzım Arıcan

[9]

Sayı Editöründen | From the Issue Editor
Nuri Salık

[11-23]

Osmanlı Klasik Döneminde Suriye'yi Yönetmek
Governing Syria in the Classical Ottoman Period
Mehmet Doğan

[24-49]

Emperyal Güçlerin Suriye Politikalarında Kürtlerin Rolü
The Role of Kurds in Imperial Powers' Policies towards Syria
Musa Akgül & Çiğdem Görgün Akgül

[50-74]

**Araçsallaştırmadan İttifaka: Suriye-Hizbullah İlişkilerinde
Stratejik Bağımlılığın İnşası (1985-2023)**
*From Instrumentalization to Alliance: The Construction of
Strategic Dependence in Syria-Hezbollah Relations (1985-2023)*
Nail Elhan & Özlem Tür

[75-98]

Suriye İç Savaşı (2011 -2024) ve Suriye Türkmenleri: Dünü, Bugünü ve Yarını
Syrian Civil War and Syrian Turkmens Yesterday, Today and Future
Levent Ersin Orallı & İskender Karakaya & Bülent Atasever

[99-125]

Suriye Çölü'nde ABD Askeri Varlığı: Tenf Garnizonu
The US Military Presence in the Syrian Desert: Al-Tanf Garrison
Yasin Atlıoğlu

[126-148]

**The Positioning of the PYD in Syrian Arab Republic's Future:
The Civil War, the 10th Congress, and December 8**
*Suriye Arap Cumhuriyeti'nin Geleceğinde PYD'nin Konumlanması:
İç Savaş, 10. Kongre ve 8 Aralık*
Emre Çıtak

[149-183]

**İnsan Hakları Bağlamında Göç ve Mültecilik Olgusu:
Makine Öğrenmesi Tabanlı Bir Söylem ve İçerik Analizi Yaklaşımı**
*The Factor of Migration and Refugee in the Context of Human Rights:
A Machine Learning Based Discourse and Content Analysis Approach*
Talha Turhan & Beyza Alpaslan

[184-206]

Arapça Dil Terimleri ve Türetme Yolları
Arabic Language Terms and Derivation Ways
Seher Doğançı

[207-227]

Yemen Savaşı ve Suudi Arabistan'ın Paralı Asker Kullanımı
The Yemen War and Saudi Arabia's Use of Mercenaries
Soner Doğan

[228-251]

Pozitif Liderlik ve İşle Bütünleşme İlişkisi: Mutluluk Kaynaklarının Düzenleyici Rolü
The Relationship Between Positive Leadership and Work Engagement: The Moderating Role of Happiness Sources
Bilge Akyüz Ünlü & Mehmet Özmen

Takdim | Foreword

Türkiye Yazarlar Birliği'nin ilim, düşünce ve kültür hayatına katkı sunmak amacıyla yayımladığı TYB Akademi dergisi, yeni sayısıyl okuyucularını Suriye özelinde şekillenen güncel ve tarihî meselelerin entelektüel arka planına doğru derinlemesine bir yolculuğa davet ediyor. Bu sayımızda hem bölgesel çatışmaların dinamiklerini hem de kültürel-sosyal yapıları çözümlemeye yönelik disiplinler arası bir yaklaşım benimsenmiştir.

Dergimizde yer alan makaleler, Suriye'nin son on yıllık iç savaş sürecini anlamlandırmaya yönelik önemli katkılar sunarken; aktörlerin konumlanması, ittifak ilişkileri, askerî varlıklar ve etnik grupların stratejik rolleri gibi meseleleri de detaylı biçimde ele almaktadır. PYD'nin gelecekteki pozisyonu, Suriye-Hizbullah ilişkilerindeki dönüşüm, ABD'nin Tenf garnizonundaki askerî varlığı ve Türkmenlerin sosyo-politik konumu gibi başlıklar, yalnızca politik analiz değil, aynı zamanda bir zihniyet okuması da sunmaktadır.

Diğer yandan Osmanlı klasik döneminde Suriye'nin idaresi, Arap dil terimleri üzerine yapılan çözümlemeler ve Yemen savaşı ekseninde paralı asker tartışmaları gibi konular, dergimizin tarihsel derinliği güncel meselelerle buluşturma iddiasını pekiştirmektedir.

Sadece siyasî ve tarihî değil, aynı zamanda sosyolojik ve psikolojik bağlamları da ihmal etmeyen bu sayımızda, göç ve mülteciliğe dair makine öğrenmesi destekli bir söylem analizi ile pozitif liderlik ve işle bütünleşme ilişkisi üzerine yapılan inceleme de yer almakta ve akademik çeşitliliği artırmaktadır.

TYB Akademi dergisi olarak; bir yandan küresel gelişmeleri yakından takip eden analitik metinlere, diğer yandan da yerli ve tarihsel referanslarla yoğrulmuş çalışmalara yer vererek kültürel sürekliliğe katkı sağlamayı amaçlıyoruz.

Bu sayının hazırlanmasında emeği geçen tüm yazarlarımıza, hakem heyetine ve yayın kurulumuzdaki kıymetli akademisyenlere teşekkür ediyor; bu zengin içeriğin okuyucularımızın fikir dünyasında yeni ufuklar açmasını temenni ediyoruz.

Ayrıca, gösterdiği özverili editoryal çaba için TYB Akademi Editörü Doç. Dr. Yahya Aydın'a ve bu sayının özel editörlüğünü üstlenerek dosyanın oluşumuna kıymetli katkılarda bulunan Doç. Dr. Nuri Salık'a gönülden teşekkür ederiz.

Saygılarımızla.

Prof. Dr. Musa Kâzım ARICAN

Türkiye Yazarlar Birliği
Genel Başkanı

Ortadoğu'nun kilit ülkelerinden biri konumunda bulunan Suriye'de 2011 yılında patlak veren iç savaş, 21. yüzyılın en uzun, girift ve kanlı krizlerinden biri olarak tarihe geçti. Suriye İç Savaşı sırasında kadim şehirler adeta taş devrine dönerken, yüzbinlerce insan hayatını kaybetti ve milyonlarca insan evlerini terk etmek zorunda kaldı. Baas rejimi ile muhalifler arasındaki iç savaş ortaya çıkardığı insani maliyetin yanında, Suriye'nin bölgesel ve küresel güçler arasında bir satranç tahtasına dönüşmesine neden oldu. Ortadoğu jeopolitiğinde büyük kırılmalara neden olan Suriye İç Savaşı, küresel siyasetin dinamiklerini de doğrudan etkiledi ve İkinci Dünya Savaşı sonrasında tesis edilen uluslararası kuruluşların etkisizliğini tüm açıklığıyla gösteren bir laboratuvar işlevi gördü. Baas rejiminin başta kimyasal silah kullanımı olmak üzere Suriye halkına karşı işlediği suçlar ne yazık ki cezasız kaldı...

Baas rejiminin savaşı kazandığını düşündüğü bir ortamda, Heyet Tahrir eş-Şam ve Suriye Milli Ordusu'nun İdlib'den 27 Kasım 2024 tarihinde başlattığı Saldırganlığı Caydırma Operasyonu, 12 gün gibi kısa bir sürede Baas rejiminin yıkılmasıyla son buldu. 8 Aralık 2024'te Şam'a giren muhalif gruplar, 61 yıllık Baas rejimine son verdiklerini duyurdular. Böylece 1963 yılından itibaren modern Suriye tarihine damga vuran ve adeta Suriye ile özdeşleşen Baas Partisi parantezi kapanmış oldu...

8 Aralık devriminin ardından Suriye'nin önünde büyük meydan okumalar bulunmaktadır. Suriye 13 yıl süren iç savaşta farklı gruplar arasında bölünmüştür. Suriye'nin toprak bütünlüğünü koruması ve istikrarlı bir devlet yapısının kurulması sadece Suriye'yi değil bölgedeki diğer ülkeleri de doğrudan ilgilendirmektedir. Suriye'nin toprak bütünlüğünün tesis edilmesi Ortadoğu'nun istikrar kazanmasını doğrudan etkileyecek bir gelişme olacaktır. Suriye'nin istikrarsızlık girdabına sürüklenmesi ise yeni bölgesel krizleri ve çalkantıları beraberinde getirecektir...

Suriye, 400 yıl boyunca Osmanlı Devleti tarafından yönetilmesine rağmen, Türkiye'de Suriye üzerine yapılan akademik çalışmaların kısıtlı olduğu görülmektedir. Suriye'ye yönelik akademik ve aktüel ilgi iç savaş sürecinde artmasına rağmen yapılan çalışmalar halen yeterli düzeyde değildir. Türkiye'nin en uzun kara sınırına sahip olduğu komşu Suriye'nin her yönüyle bilinmesi büyük önem arz etmektedir. Suriye İç Savaşı'nın yol açtığı deprem uzun yıllar boyunca Türk kamuoyunu ve Türk dış politikasını meşgul etmiştir. Türkiye, 2011 sonrasında Suriye'den kaynaklanan güvenlik tehditleri ve istikrarsızlıkla mücadele etmiş ve IŞİD ve PKK/YPG gibi terör örgütlerine karşı askeri güç kullanımına başvurmuştur. Suriye krizi, Türkiye'nin Ortadoğu jeopolitiğinde etkinliğini artırmasını da beraberinde getirmiştir...

8 Aralık devriminin ardından Suriye'nin yeniden inşasında ve ayakları üzerinde durmasında Türkiye'nin başat bir rol oynayacağı aşikardır. Türkiye, yıllarca istikrarsızlıkla

çalkalanan Suriye'ye istikrarlaştıracı bir güç olarak yardım elini uzatmıştır. Post-Baas dönemde Türkiye-Suriye yakınlaşması, Ortadoğu'nun güvenlik mimarisinin yeniden şekillenmesini de sağlayacak bir gelişmedir. Türkiye'nin yeni dönemde Suriye politikasının belirlenmesine akademik çalışmalar da katkıda bulunacaktır. Bu çerçevede, TYB Akademi'nin elinizdeki sayısı geçmişten günümüze Suriye'ye odaklanmaktadır. Bu sayıda, Osmanlı Suriye'sinden, Suriye Türkmenlerine, PKK/PYD terör örgütünün Suriye İç Savaşı'ndaki rolünden Suriye-Hizbullah ilişkilerine kadar birçok meseleye mercek tutulmaktadır. TYB Akademi Suriye sayısının Türkiye'de şimdiye kadar oluşan Suriye literatürüne katkı sağlamasını ve Suriye konusunda çalışan araştırmacılara faydalı olmasını temenni ederim.

Doç. Dr. Nuri SALIK

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Osmanlı Klasik Döneminde Suriye'yi Yönetmek*

Governing Syria in the Classical Ottoman Period

Mehmet Doğan*

Özet

Son dönemlerde iç savaşın, çatışmaların ve terör gruplarının devlet dışı paramiliter unsurların faaliyet gösterdiği bir yer haline gelen Suriye toprakları, yaklaşık 400 yıl Osmanlılar tarafından yönetilmiştir. Suriye, 1516 yılında I. Selim'in Mercidabık Savaşı'nda Memlukleri yenmesiyle Osmanlı topraklarına katıldı. Fetih sonrası Suriye, Arap/Şam olarak adlandırılan bir beylerbeylik haline getirildi. Osmanlı Devleti'nin klasik devri (fetihten 16. yüzyıl sonuna kadar), Suriye'nin idari yapısının temellerinin atıldığı ve şekillendiği bir dönem oldu. Bu dönemde Suriye, Osmanlı yönetiminin merkezîyetçi ve eyalet sistemine dayalı idari yapısı içinde yerini aldı. Yine bu dönemde Suriye; idari, ekonomik, sosyal, kültürel ve dini açıdan Osmanlı yönetiminin etkisi altında şekillendi. Bu çalışmamızda, Osmanlı klasik döneminde Suriye ile ilgili yayımlanmış arşiv belgeleri ve çalışmalardan yola çıkarak bölgedeki Osmanlı idaresi hakkında bir değerlendirme yapmaya çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: *Osmanlı Devleti, Suriye, Eyalet sistemi, Timar sistemi, İdari yapı*

Abstract

In recent times, Syria has become a land plagued by civil war, conflicts, and terrorist groups. However, for approximately 400 years, it was governed by the Ottomans. Syria was incorporated into Ottoman territory in 1516 after Sultan Selim I defeated the Mamluks in the Battle of Marj Dabiq. Following the conquest, Syria was established as a beylerbeylik known as Arab/Damascus. The classical period of the Ottoman Empire (16th century) was a crucial era in which the administrative foundations of Syria were laid and shaped. During this period, Syria was integrated into the Ottoman administration, which was based on a centralized and provincial system. The region was influenced by Ottoman rule in administrative, economic, social, cultural, and religious aspects. In this study, we aim to assess the Ottoman administration in Syria during the classical period by examining archival documents and published works related to the region.

Keywords: *The Ottoman Empire, Syria, Timar system, The provincial system, Administrative structure*

Extended Abstract

This study aims the administrative integration of the Syrian provinces into the Ottoman state structure during the classical period, focusing particularly on the aftermath of the Ottoman conquest of Syria in 1516. The study centers on how the Ottomans adapted their provincial

* Geliş Tarihi: 10.03.2025 / Kabul Tarihi: 09.05.2025

** Doç. Dr. Mehmet Doğan, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü Öğretim Üyesi, mdogan3@yahoo.com, ORCID: 0000-0003-2415-9211

administration to accommodate the complex political, social, and geographic realities of Syria, with an emphasis on the early practices of governance in the Damascus Province. Drawing upon both primary sources and recent scholarly interpretations, the study illustrates that Ottoman rule in Syria was neither wholly centralized nor entirely autonomous, but rather a regionally responsive administrative model that evolved over time through adaptation and institutional consolidation.

The Ottoman's defeat of the Mamluks marked a major turning point in the empire's expansion into the Arab world. While the military campaign led by Selim I was swift and decisive, the political and administrative incorporation of Syria posed significant challenges. The region's historical legacy of semi-independent rule, its deeply entrenched local elites, tribal structures, and religious diversity required a nuanced approach. Rather than implementing an immediate and full-scale centralization, the Ottomans initially pursued a flexible administrative strategy. This included retaining many aspects of the existing Mamluk provincial framework, particularly in terms of land tenure systems, military organization, and bureaucratic appointments.

One of the most striking features of early Ottoman rule in Syria was the continuation of Mamluk elites in local governance roles. Many Mamluk amirs were allowed to retain their positions, provided they acknowledged Ottoman sovereignty and contributed to the stability of the region. Similarly, local Syrian (Arab) notables, tribal leaders, and religious figures were co-opted into the imperial system through appointments, tax farming rights, and administrative posts. This allowed the Ottomans to secure the loyalty of key power holders while gradually introducing their own institutional norms. Over time, the timar system was integrated to Syrian territories.

The Damascus Province, one of the most important Ottoman provinces in the Arab lands, serves as a key case study in this regard. Damascus was not only a major urban and economic center, but also a critical hub for pilgrimage routes to Mecca and Medina. Control over the Hajj caravan, and the security of its passage, became an essential function of the provincial administration. The beylerbeyi (provincial governor) of Damascus was often chosen from among experienced military or administrative figures with deep ties to the central government.

The integration of Syria into the Ottoman system also necessitated changes in judicial and religious institutions. The appointment of Ottoman-trained kadis (judges), the construction of mosques and educational institutions, and the increasing presence of Istanbul-based ulema marked a shift in the religious-political orientation of the region. Nonetheless, these efforts coexisted with a policy of toleration toward local religious practices and Sufi orders, which were deeply rooted in Syrian society. This dual strategy of integration and accommodation enabled the Ottomans to maintain legitimacy among diverse religious and ethnic communities, including Sunni Arabs, Shi'a groups, Christians, and Druze populations.

While the early decades of Ottoman rule in Syria were marked by pragmatic power-sharing, the 16th and 17th centuries saw a gradual but consistent centralization of authority. This process was accelerated by the professionalization of the provincial bureaucracy, the making of tax registers (tahrirs), and the increased involvement of imperial agents in local affairs. Rebellions, tribal unrest, and the ambitions of mutineer governors occasionally disrupted this process, but by the late 17th century, the Ottoman state had established a relatively stable and coherent administrative framework in the region.

This study argues that the success of the Ottoman integration of Syria was rooted in the empire's ability to balance coercive authority with institutional flexibility. Rather than imposing a rigid, uniform model of governance, the Ottomans employed a layered strategy that combined central control with local partnerships. This hybrid model of rule allowed the empire to project its sovereignty across a vast and heterogeneous region without overextending its resources.

In conclusion, the Ottoman administration of Syria during the classical period represents a significant example of imperial adaptability. The evolution of provincial governance in Damascus and surrounding regions illustrates how the Ottomans managed to accommodate local conditions while gradually embedding imperial institutions. This approach not only ensured political stability but also contributed to the long-term durability of Ottoman rule in the Arab provinces. By examining the early integration of Syria into the Ottoman Empire, this paper contributes to broader discussions on empire-building, provincial governance, and the dynamics of center-periphery relations in early modern Islamic polities. This case further reveals how adaptive governance strategies were essential to sustaining long-term imperial cohesion in diverse regions.

Giriş

Suriye; coğrafi konumu itibarıyla jeopolitik öneme sahip bir yerdir. Bu konumu dolayısıyla da Suriye, tarihler boyu birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Osmanlı Devleti, 1516 yılında yapılan Mercidabık Savaşı ile bu bölgenin yeni sahibi olmuştur. Osmanlı padişahı I. Selim, Memlûk ordusunu yenip Suriye'yi Osmanlı toprağı haline getirmiş ve bölge 1918 yılına kadar 400 yıl Osmanlı egemenliğinde kalmıştır (Taş, 2000). Bu zaferle sadece Suriye'nin değil aynı zamanda Lübnan ve Filistin bölgelerinin de hâkimiyeti sağlanmış ardından da Mısır'ın kapıları Osmanlılara açılmıştır (Emecen, 2010, s. 228). Bu aşamadan sonra I. Selim, Halep ve Şam gibi Suriye'nin önemli merkezlerini Osmanlı idaresinin bir parçası haline getirmiştir.

Bölgenin fethinden sonra 28 Ağustos 1516 tarihinde Halep'e geçen padişah, 15 Eylül'e kadar burada kaldı. Halep valiliğine Karaca Paşa'yı, kadılık makamını da Çömlekçizade Kemal Çelebi'yi tayin etti. Bu bölgeyi de içine alan Arap vilayeti teşkil edildi ve yeni atamalar gerçekleştirildi. Bunlar arasında; Baalbek, Hama Humus ve Trablus gibi önemli yerler de vardı (Emecen, 2010).

I. Selim'in gerçekleştirdiği fetih sonrası; Suriye (Biladü's-Şam), Filistin, Mısır ve Hicaz bölgeleri Arap vilayeti adıyla yeni teşkilat yapısına kavuştu. Şam vilayeti, Memlukler döneminde olduğu gibi Halep'i de içine alan geniş bir bölge haline geldi. Osmanlı Devleti, 16. yüzyıl boyunca Suriye'yi Osmanlı idari düzenine uygun bir yapıya sokmaya gayret etti.

“Mülkî ve askerî açıdan merkeze bağlı kıldıktan sonra dinî ve adlî teşkilatlanmada da Hanefî mezhebi merkezli kendi yönetim sistemini yavaş yavaş yerleştirmeye çalıştı. Halep de Osmanlı idaresi döneminde önemli bir değişim gösterdi. Trablusşam yeniden ticari faaliyetlerin yoğunlaştığı bir liman şehri haline gelmeye başladı. Suriye'de Osmanlıların bu dönemde yönetim hususunda iki temel amacı vardı. İlki, iç güvenliği tesis ederek ekonomik ve ticari hayatın normalleşmesini sağlamak, ikincisi de bölgenin dini ve ticari hayatı açısından çok önemli olan hac kervanlarını hiçbir aksama olmadan Hicaz'a gidiş ve dönüşünü temin etmektir” (Kılıç, 2021).

Esasen fethedilen Memluk şehirlerinin hemen teşkilatlandırılması ve Osmanlı kanunlarının yürürlüğe konulması, I. Selim'in bu topraklarda kalıcı olduğunun en net

göstergesiydi. Bu duruma Suriye bölgesinin unsurları da inanmış olmalı ki padişahın Şam'da bulunduğu esnada burada bulunan şehirlerin yöneticileri (Baĥit, 2017) de bu durumu kabullendiklerini göstermektedir (Tansel, 2020). 16. yüzyıldan itibaren Osmanlı yönetimi altında Şam, bölgenin en önemli ticaret, siyaset ve ilim merkezi haline gelirken; Trablusşam önemli bir liman kenti, Halep ise önde gelen bir ticaret merkezi olarak öne çıkmıştır.

Osmanlı Tımar Sistemi ve İdari Yönü

İslamiyet'in başlangıcından itibaren fethedilen arazilerin mülkiyeti devlet hazinesine (Beytülmal) ait olup, devlet bu arazilerin yalnızca tasarruf hakkını şahıslara devretmekteydi. Bu sistem çerçevesinde tebaa, kendilerine tahsis edilen arazilerde tarımsal faaliyetlerde bulunma imkânına sahip oluyordu (Berki, 1967, s. 66). “Miri arazi, rakabesi (çıplak mülkiyeti) devlete ait olmak üzere, tasarruf hakkının belirli bir bedel karşılığında şahıslara süresiz olarak devredildiği arazi türü olarak tanımlanabilir.” (Akyılmaz, 2000, s. 253)

Miri arazi rejimi kapsamında, devlet mülkiyetindeki topraklar başlıca iki kategoriye ayrılmaktaydı: miri tapulu arazi ve miri mukataalı arazi. Miri tapulu arazi, özel bir sistem çerçevesinde köylü aile birliklerine tahsis edilmekteydi. Tapu rejimi, bu arazilerin satılamayacağını, hibe veya vakıf yoluyla devredilemeyeceğini, ancak babadan oğula işletme birliği olarak intikal edebileceğini öngörmekteydi. Bu sistem, köylü ailelerinin bağımsız tarımsal üretimlerini sürdürebilmeleri açısından önemli bir mekanizma teşkil etmekteydi. Tapu rejiminin temel unsurlarından biri de, aile içinde miras yoluyla intikalin sağlanmasıydı. Zira bu uygulama, arazi kullanımının devamlılığını garanti altına almayı hedeflemekteydi (İnalcık, 1996, s. 4; İnalcık, 2004, s. 172-173). İnalcık (2004, s. 173) "Miri tapulu araziye, imparatorluk siyasetinin geliştirdiği ve korumaya çalıştığı ana sistem olarak değerlendirmiş, bu rejimin Akdeniz ve Ortadoğu tarihine yön veren bir yapı olduğunu" ifade etmiştir.

Miri rejimin üç temel unsuru bulunmaktadır: Beylerbeyi ve kadı atamaları ile tahrir uygulaması. Bu uygulamalar aynı zamanda tımar sisteminin idari işlevlerini de ortaya koymaktadır. Tımar sisteminin en önemli işlevlerinden biri de, askeri ve idari fonksiyonlarının birbirine paralel olarak gelişmesi olmuştur. Devlet, doğrudan merkeze bağlı olan askerler aracılığıyla otoritesini ülkenin en ücra köşelerine, köy ve mezralara kadar yayarak yerel güçlerin oluşumunu engellemekte ve vergi kaynağını teşkil eden reyanın güvenliğini sağlamaktaydı.

Tımar sistemi, Osmanlı İmparatorluğu'nun eyalet yönetimlerinin temelini oluşturmaktaydı (İnalcık, 1965, s.763). Bu sistem, eyaletin başındaki beylerbeyinden sipahilere kadar taşrada sultanın yürütme gücünü temsil eden bir mekanizma olarak işlev görmektedir. Sipahiler, hem reyanın korunmasında hem de vergilerin toplanmasında önemli bir rol üstlenmişlerdir. Aynı zamanda, miri tımar toprakları üzerindeki kanunların uygulanması da sipahilerin sorumlulukları arasında yer almaktaydı (İnalcık, 2003,

s.121). Öyle ki “-Osmanlı Devleti'nin erken dönem kaynaklarında beylerbeyi, taşrada timarlı sipahilerin kumandanı olarak da tanımlanmaktadır.” (İnalcık, 1995, s. 548)

Osmanlı taşra teşkilatında sancaklar, idarî yapının temel unsurlarından biri olarak görülmekteydi. Kunt (1978, ss.17-18), "sancak teriminin tam olarak ne zaman idari bölge anlamında kullanılmaya başlandığını tespit etmenin zor olduğunu" belirtmekle birlikte, 15. yüzyılda bu terimin kumanda anlamında yaygın olarak kullanıldığını ve sancakların Osmanlı merkezi yönetimi açısından en önemli alt idari birimler olarak görüldüğünü ifade etmektedir. Sancaklar, coğrafi ve tarihi faktörlerin sonucu olarak şekillenmiş olup, idari ve hukuki açıdan birbirlerinden ayrılmaları söz konusu da değildir (Kunt, 1978, s. 20).

Osmanlı Devleti'nde beylerbeyilikler, merkezi idarenin taşradaki en önemli unsurlarından biri olarak görev yapmaktaydı. Beylerbeyiliğin Osmanlı idari sisteminde kontrol ve koordinasyon fonksiyonları bulunan bir birim olarak ortaya çıktığı belirtilmektedir (Ortaylı, 1979, s. 185). Yıldırım Bayezid döneminde, 1393 yılında merkezi Ankara olmak üzere Anadolu topraklarının kontrolünü sağlamak amacıyla Anadolu Beylerbeyliği teşkil edilmiş ve Kara Timurtaş Paşa Anadolu Beylerbeyi olarak atanmıştır (İpşirli, 1999, s. 225; Itzkowitz, 1989, s. 69; Pakalın, 1993, s. 216). Osmanlı fetihlerinin genişlemesiyle beylerbeyilik sayısı artmış, 1520 yılında altı olan beylerbeyilik sayısı, Kanuni Sultan Süleyman'ın vefatıyla on altıya, 1609'da ise otuz ikiye yükselmiştir (İnalcık, 1995, s. 549; Ortaylı, 1979, s. 185; Itzkowitz, 1989, s. 70).

Beylerbeyilikler, sancaklara; sancaklar ise subaşılıklara ayrılmaktaydı. Sefer zamanında sipahiler, subaşılık düzeyinde Çeribaşılar tarafından toplanarak sancakbeylerinin emrine verilirdi. Sancağın tüm timarlı sipahileri üzerinde bir alaybeyi bulunurken, sancakbeyleri de belirlenen yerde beylerbeyinin kumandası altına girerdi. Beylerbeyi ve sancakbeyleri, savaş zamanında olduğu gibi barış zamanında da asayişi sağlamak, padişah emirlerini yerine getirmek ve kadıların verdiği kararları uygulamakla yükümlüydü (İnalcık, 1965, s.763; İnalcık, 1995, s.550; Başar, 1997, s.4).

Beylerbeyinin diğer önemli görevlerinden biri de timarların tevcihi (tahsisi) idi. Beylerbeyleri, başlangıçta tüm timarları tahsis etme yetkisine sahipken, 1530 yılından itibaren yetkileri yalnızca küçük timarların tevcihiyle sınırlandırılmıştır (İpşirli, 1999, s.229). Ayrıca, sancak ve eyaletlerde düzenlenen mufassal ve icmâl defterlerinin hazırlanmasında beylerbeylerinin önemli bir rolü bulunmaktaydı. Timarların dağıtımında padişah berati ve beylerbeyi tezkiresi esas alınmakta olup, ülke genelindeki timarların en güncel kaydı beylerbeyinin elindeki defterlerde daha net bir şekilde görülmekteydi (İnalcık, 1953, s. XX-XXI).

Sonuç olarak, Osmanlı Devleti'nde taşra yönetiminin temel taşlarını oluşturan beylerbeyilik ve sancak sistemleri, hem idari hem de askeri açıdan büyük bir öneme sahipti. Özellikle sancakbeyleri, kendi bölgelerindeki askeri ve idari yapılanmayı düzenleyerek merkezi otoritenin taşrada etkin bir şekilde temsil edilmesini sağlamaktaydılar (Kunt, 1978, s. 26; İnalcık, 1999, s. 119).

Osmanlı İdaresinde Suriye

Osmanlı devlet teşkilatı merkez ve taşra şeklinde örgütlenmişti. Osmanlı fetihleri genişledikçe merkeze bağlı birimler de kurulmaya başladı ve onların başına yöneticiler atandı. Merkez teşkilatının dışında kaldığı için bu bölgelere taşra denilmiştir. Osmanlı taşra idaresi; salyaneli, salyanesiz ve imtiyazlı eyaletlerden oluşurdu. Sayı itibarıyla salyanesiz eyaletler, timar sisteminin uygulandığı ve topraklarının büyük bir bölümü miri arazi rejimine tabi olan eyaletlerdir. Bu eyaletlerin temel idari birimlerini sancaklar oluşturup eyaletin başındaki beylerbeyilerine gördükleri hizmet karşılığında hasar tahsis edilmiştir (Hathaway vd., 2018). “Rumeli, Anadolu, Karaman, Diyarbekir, Şam, Sivas, Erzurum, Van, Budin, Cezayir, Halep, Maraş, Kıbrıs, Girit, Bosna, Temeşvar, Trablusşam, Trabzon, Kefe, Rakka, Şehrizar, Çıldır, Kars, Musul” bu neviden eyaletlerdendi.

Suriye bölgesi de salyanesiz eyalet olarak teşkilatlandırıldı ve burada timar sistemi uygulandı. Bu tür eyaletlerde tahrir yapılmakta ve eyalet gelirleri, has, zeamet ve timar şeklinde dirliklere ayrılırdı. Eyalet gelirlerinin büyük bir kısmı has adı altında hazineye aktarılırdı. Timar sisteminin kontrolü, tahrir gibi nedenlerle bu eyaletlerde daha fazla denetlenmekte, tabiatıyla da merkezi idareye daha bağlı durumdadır (Dinler, 2023, s.38).

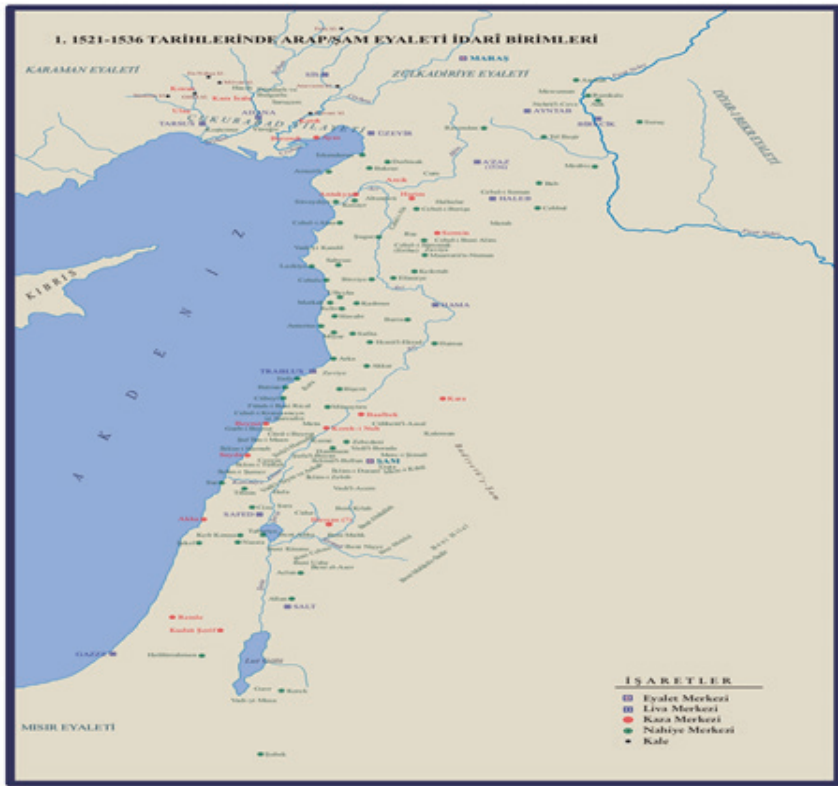
Arap/Şam Beylerbeyliği

Arap/Şam beylerbeyliğinin sınırları 16. yüzyılda bugünkü Suriye ve Lübnan'ın güneyi ile Ürdün'ün kuzeyini de içine almaktaydı. Eyaletin yerleşim alanlarının büyük kısmı Suriye ve Lübnan'daydı. Şam ve Halep bölgenin en önemli merkezleriydi. Şam şehri 400 yıllık Osmanlı hâkimiyeti boyunca sancak ve vilayet merkezi olmuştur (Özkılınç, 2011). Bugünde Suriye Devleti'nin başkenti olarak önemini muhafaza etmektedir.

Osmanlı Devleti, “bölgeye coğrafyanın hassasiyeti dolayısıyla ayrı bir önem vermiş ve idari yapılanmayı da bu doğrultuda belirlemiştir. Bölge, Osmanlı fethinden sonra Anadolu'nun doğu, güney ve güneydoğusundaki bir kısım sancaklar ile Suriye havalisini kapsayacak şekilde Arap vilâyeti olarak teşkilatlandırıldı. 1518 yılından sonra da umumi bir tahrir yapılarak timar sistemine dâhil edildi. Mısır, ayrı bir eyalet olarak teşkil edildi.” (Masters vd., 2003) Bu dönemde Canbirdi Gazali, Memluklerin Halep emiri olan Hayır Bey tavassutuyla Sultan Selim'e tabi olmuş, Osmanlıların hâkimiyetini Memluk emirlerine kabul ettirmede önemli rol üstlenmişti. I. Selim de Mısır'ı ele geçirince Hayır Bey'i Mısır'a, Canbirdi Gazali'yi ise Şam beylerbeyliğine getirmişti. I. Selim ölüp yerine Sultan Süleyman gelince, Gazali onun tecrübesizliğinden istifade ederek bir isyana teşebbüs etti (Rafeq, 1966). Gazali'nin önce Suriye ve Filistin'i ele geçirmek, sonra da Mısır'ı alıp eski Memluk idaresini yeniden inşa etmek gibi bir düşüncesi olduğu anlaşılmaktadır. Osmanlılar bu isyanı 6 Şubat 1521 tarihinde Mastaba'da sert bir şekilde bastırmıştır. Bu arada Şam beylerbeyliğine Anadolu valisi Ayas Paşa atanmıştır (Emecen, 2024).

Aslında fetihten sonra Arap eyaletinin sınırları “1520-1530 yılları arasında değişmemiştir. Sancak yapılan Antakya, 1526 yılında sancak statüsünden çıkarılarak Halep sancağına bağlanmıştır. 1535 yılı tahririyle A’zaz mücavir alanıyla beraber Halep sancağından ayrılarak bölgede müstakil bir sancak kurulmuştur. 1552 tarihli defterde Halep sancağında yer alan Şeyzer ve Masyaf nahiyeleri Hama’ya bağlanmıştır. Üzeyr kazası 1520 yılında Adana’dan ayrılmış ve ayrı bir sancak haline getirilmiştir. Hakeza, Kerek ve Şubek de Kudüs sancağından ayrılmış ve Salt -Aclun adıyla ayrı bir sancak olmuştur. Bölge 1520 yılında Şam vilayeti, 1523 yılında ise Arap vilayeti” olarak isimlendirilmiştir (Özkılınç, 2011).

Harita 1. 1521-1536 yıllarında Arap/Şam eyaleti.

147

Kaynak: Özkılınç, 2011.

1530 ve 1536 tarihli defterlerde eyalet için hem Şam hem de Arap adı kullanıldığı görülmektedir. 1536 yılından sonraki defterlerde Şam adı tercih edilmiştir. İlk yıllarda “Divriği, Kâhta-Gerger, Malatya, Kemah ve Bayburd” ile beraber on sekiz sancaktan meydana gelen eyaletin sancak sayısı, 1523 yılında bu sancakların Rum eyaletine bağlanmasıyla on üçe düşmüştür. 1535 yılında Şam sancağı bugünkü Güney Suriye,

Lübnan'ın Beyrut ve Baalbek ile birlikte güneyi ve Ürdün'ün kuzey bölgesinden oluşmaktaydı. 1535 tarihli tahrir defterinde Şam livasında 44 nahiye, 5 kent, 1074 köy ve 2000 mezraa olduğunu görmekteyiz. 1549 yılında “Halep eyaleti kurulmuş ve Halep, Adana, Hama, Humus, Birecik, A'zaz-Kilis, Maarra, Banyas ve Selemiye” sancakları Halep'e dâhil edilmiştir. 1552 yılında ise Halep, “Birecik, Hama-Humus, Ekrad-Kilis ve Maarra” Halep eyaleti içinde görülmektedir (Özkılınç, 2011). Kudüs ve çevresi 1564-1578 yıllarında hâlâ Şam Beylerbeyliğine bağlıydı. Yeni düzenlemelerden sonra “Şam Eyaleti; Şam, Kudüs-i Şerif, Gazze, Nablus, Safed, Trablus, Salt-Aclun maa Kerek-Şubek ve İkta-i Vilayet-i Turaba-yı Arap” olmak üzere sekiz sancaktan ibarettir. “17. yüzyılın başlarında ise bölgenin Şam, Halep, Trablus” isimli üç vilayetten oluştuğu görülmektedir (Albayrak vd., 2013).

1569/1579 tarihli tahrir defterlerinde Şam sancağının elli nahiyeden oluştuğu görülmektedir. Bunlar; “Guta, Merc, Kalemun, Cubbetü'l-Assal, Vadi Berade, Zebedani, Kurne, Şufü'l-Harradin, Şufü'l-Beyaz, Hammare, Vadi't-Teym, Arkub, Hula, Şa'ra, İklimü'z-Zebib, İklimü'l-Bellan, İklimü'd-Darani, Vadi'l-Acem, Kara, Baalbek, Kerek-i Nuh, Cebel-i Kisrevan ve'l-Harradin, Beyrut, Metn, Cürd, Garb, Sayda, İklimü't-Tuffah, İklim-i Şumer, Cezzin, İklim-i Harnub ve Şuf İbn-i Ma'an ile Havran kazasına tabi olan Beni Kilab, Ceydur, Cevlan-ı Garbî, Cevlan-ı Şarkî, Batiha, Beni Sırma, Beni Malikü'l-Eşraf, Beni Nişye, Beni Malikü's-Sadir, Butine, Beni Sarhad, Beni Kinane, Beni el-Aser, Beni Muklid, Beni Atike ve Kefarat, Beni Cehme, Beni Usbe, Beni Abdullah” nahiyeleridir. Bu idarî taksimatın 1596/1597 yılına ait tahrir defterlerinde de değişmediği görülmektedir (Özkılınç, 2011). Şam Beylerbeyliği Memluk yönetiminde elde ettiği mühim yerini Osmanlı idaresine geçtikten sonra da muhafaza etti. Beylerbeyliğinin paşa sancağı ise, Şam merkezi idi.

Halep Beylerbeyliği

Bir yandan Anadolu'yu Suriye'ye bağlayan yol güzergâhında, diğer yandan da Baharat yolu üzerinde bulunan Halep, tarih boyunca önemli bir merkez ve ticari hayatın canlı olduğu bir yerdi. Eyyûbiler döneminde ticaretin daha fazla canlanmaya başladığı,

“Halep'in, Osmanlılar tarafından fethiyle (28 Ağustos 1516) birlikte önemi daha da artmış ve Doğu Akdeniz'de çok mühim bir ticaret şehri haline gelmiştir. Bu durum, Asya mallarını Avrupa'ya taşıyan Batılı tüccarların ekonomik faaliyetlerini Şam'dan Halep'e yönleltmelerine sebep olmuştur. Osmanlı devleti için de Halep çok önemliydi. Özellikle devletin Irak, Suriye, Filistin, Arabistan ve Mısır ile ilişkilerinin, iktidar merkezine yakınlığı ve stratejik konumu sebebiyle Halep'ten idare edilmesi, Halep'i çok daha önemli bir konuma yükseltmiştir. Bu yüzden merkezi yönetim, her zaman Halep'in üzerinde titizlikle durmuş ve burada bağımsız bir otoritenin hâkim olmasını engellemek adına tüm tedbirleri almayı tercih etmiştir” (Masters, 1997, s.245).

Halep, 400 yıl süresince merkeze büyük bağlılık gösteren paşalara ev sahipliği yapmıştır. Halep yönetiminde hep padişaha itaatte kusur etmeyen idareciler buraya gönderilmiştir (Tekin, 2013, s.683-684). Halep'in Osmanlı yönetimine girmesinden sonra, 1520-1526 yılları arasında, idaresini kolaylaştırmak ve bu zaman diliminde oluşan aksaklıkları gidermek için, Halep'in idarî taksimatında sık sık değişiklikler yapıldığı görülmektedir.

Bu yapılan değişiklikler sonucunda, 1536 yılında Halep sancağının 27 nahiyeden müteşekkil hale geldiği anlaşılmaktadır: “Cebel-i Sem‘ân, Menbiç, Cebbûl, Bâb, Hârim, Cebel-i Barişa, Cebel-i A‘lâ, Halka, Antakya, Altun-özü, Kuseyr, *Şuğur*, Cebel-i Akra‘, Süveyde, *Şeyzer*, Masyâf, Kefr Tâb, Zâviye, Rûc, Cebel-i Benî ‘Alîm, Cebel-i Samâk, Sermîn, Matah, Râvendân, Amik, Derbsâk ve Bakrâz” (Çakar, 2003, s.368).

Aslında Osmanlı Devleti'nin, Canbirdi Gazali örneğinde olduğu gibi bir “Şam beylerbeyinin hırsının önünü almak doğrultusunda Suriye'de alternatif bir güç merkezi ihtiyacı dolayısıyla Halep'in, 1534 senesinde, beylerbeyinin ve kadısının doğrudan payitahttan atandığı, yetkililerinin Şam'dan ziyade İstanbul'a karşı sorumlu kılındığı tam bir eyalet başkenti” haline getirildiği *görülmektedir* (Masters vd., 2003). Halep'in bir beylerbeyilik merkezi haline getirilmesi, Kuzey Suriye bölgesinin iktisadi ve siyasi açıdan gelişmesine önemli katkıda bulundu (Douwes, 2000). Timar sistemi eyalette etkili bir şekilde yerleşti ve uygulandı. “Anadolu'dan gelen Türk sipahilerinin varlığı, bölgenin Osmanlı teşkilat organizasyonuna uyum sağlamasına büyük katkı sağladı. Böylelikle Halep de Osmanlı karakteri diğer Arap kentlerinin çoğundan daha ağır basan tipik bir İslam”-Osmanlı şehri hüviyeti kazandı (Masters, 1997, s.245).

1549 yılında Halep Eyaleti; “Halep, Adana, Hama, Humus, Birecik, Azaz-Kilis, Maarra, Banyas ve Selemiye” adında 9 sancaktan müteşekkildir (Albayrak vd., 2013). Memlukler zamanında Şam; Suriye'nin en rağbet gören yeri olarak kalsa da, Halep, Anadolu'dan Bağdat ve Basra'ya ve Akdeniz'den İran'a giden ana yolların kavşak noktasında Suriye'nin kuzeyinde bilinen tarihin en önemli şehirlerinden biriydi (Ünal, 2022).

Halep; camileri ve medreseleri ile şehrin ticareti açısından çok daha da önemlisi, şehrin pazarlarının sayısını artırmak ve ıslah etmek üzere bir yapı planının devreye sokulmasıyla Memluk ümerasının himayesinde, özellikle mimari açıdan, birçok kazanım elde etti. Memluk beylerinin yaptıkları, Halep'in Asya'da ticari bir merkez olarak Şam'ın bir adım önüne geçmesine sebep oldu. Bu aslında Memlukler tarafından uygulanan bilinçli bir politikadan değil, daha çok diğer güzergâhların giderek daha da güvensiz bir hale gelmesinden kaynaklanan bir durumdu. Halep'in sahip olduğu bu ticari refaha rağmen, Memlukler'in son zamanları şehir unsurlarına karşı oluşan baskı ve zulmün olduğu bir döneme denk gelmekteydi. Bu sebepten Halepliler, Osmanlı padişahı I. Selim'in gelişini ve Memlukler'i yenmesine hiç de üzülmедiler. Osmanlıların bölgeye gelmesinin ardından, yöre ileri gelenleri Osmanlı padişahını

günlerce devam eden şenliklerle, ipekli giysi ve hediyeleriyle karşıladılar. Hemen bir yıl sonra Suriye ve Mısır'ın da fethiyle Akdeniz'in doğu kıyısının tümü net bir şekilde Osmanlıların oldu ve Doğu Akdeniz'deki yegâne güç de onlar oldu. Aslında Osmanlılar açısından ilk etapta, Halep'in Şam'a, tarihi ve siyasi bağımlılığı meselesi önemli bir değişiklik oluşturmadı. Memlukler tarafından kurulan önceki işleyişi devam ettiren Osmanlılar, Halep'i Şam valisinin yönetimine verdiler. Bu karar büyük ihtimalle bir kısım gerçeklikleri yansıtmaktaydı. İlki, Osmanlılar siyasi bakımdan muhafazakârdı ve aldıkları yerlerdeki mevcut idari işleyişte genellikle pek değişiklik yapmazlardı. Durum genel olarak, İslamî yönetimin olduğu yerlerde daha çok görülen bir husustu. (Masters vd., 2003). Daha önce II. Mehmed zamanında alınan Akkoyunlu topraklarında da bu uygulamayı yapmışlardı ki 1540'lı yıllara kadar bu durum devam etmiştir.

I. Selim, Memlukler'den alınan bugünkü Suriye ve Filistin'in (bugünkü Lübnan dâhil) tamamı (Salık, 2014) ile Anadolu'nun doğu güney ve güney-doğusundaki bir kısım sancakları Arap/Şam Beylerbeyliği adıyla büyük bir vilayetin çatısı altında topladı. “Bu vilayete tâbi olan bütün sancakların malî işlerine bakmak üzere de 1518 yılında Arap ve Acem Vilayetleri Defterdarlığı adıyla, Anadolu ve Rumeli defterdarlıklarına ilaveten üçüncü bir Defterdarlık daha teşkil etti ve bu Defterdarlığa da Çömlekçizâde Kemal Çelebi'yi tayin etti. Arap Defterdarı, Halep'te oturduğu için Halep Defterdarı adıyla bilinmekteydi.” (Koltuk, 2018)

1554 yılına geldiğimizde Halep beylerbeyliği şu sancaklardan oluşmaktadır; “Halep (Paşa Sancağı) başta olmak Adana, Birecik, Ekrad, Hama, Humus, Ma'arra, Tarsus ve Uzeyir. Bu dönemde sancak sayısı 9'dur.” 1565 yılında ise sancak sayısı 12'ye çıkmıştır. Bunlar; “Halep, Adana, Balis, Birecik, Cebele, Ekrad, Hama, Ma'arra, Selemiyeye, Suhne ve Tayyibe, Tarsus ve Uzeyir'dir. Bu idari yapının ufak tefek değişikliklerle 16. yüzyılın sonlarına” kadar muhafaza edildiği görülmektedir (Çakar, 2003).

Trablusşam Beylerbeyliği

Trablusşam, Osmanlı döneminde bugünkü Lübnan'ın kuzeybatı kısmını içine alan aynı şehrin adını alan bir yönetim birimidir. Bu bölge ve çevresi, limanları sebebiyle tarihin en eski dönemlerinden beri özellikle ticari açıdan büyük bir öneme sahiptir. “Trablus, Cebele, Lazkiye, Tartus ve Banyas limanları doğu-batı ticaretinde mühim merkezler” olarak göze çarpmaktadır (Çakar, 2012). Doğu Akdeniz kıyısında bulunan Trablus, Trablus-ı Şam veya Şam Trablusu olarak bilinir ki batısında Halep, güneyinde Şam, doğusunda da Hama ve Humus sancakları bulunmaktadır (Çakar, 2003). Trablusşam kenti, I. Selim'in Suriye'ye girmesinde sonra 1516 yılında Osmanlı topraklarının bir parçası haline getirildi. “Şehrin valisi olan Kurtbay şehri Osmanlılara teslim etti. Şehir, Canbirdi Gazali isyanı esnasında bir ara onun hâkimiyetine geçtiyse de, isyanın sonlandırılmasından sonra sükûnet Osmanlı lehine yeniden tesis edildi. Aslında, Osmanlı hâkimiyetine girdikten sonra I. Selim Trablusşam'ı müstakil bir sancak yaptı,

idaresini de İskender Paşa oğlu Mustafa Bey'e verdi" ve Şam beylerbeyliğinin bir parçası haline getirdi (Bayat, 2012, s.295). Osmanlı idaresinin ilk yıllarında, Memlukler zamanındaki idari yapılanma ve sınırları büyük oranda korunan Trablusşam, Şam beylerbeyliğine tabi bir sancak olarak teşkilatlandırılmıştır (Çakar, 2012).

"1522 yılında Trablusşam'ın Nefs-i Trablus, Hısnü'l-Ekrad ve Cebele olmak üzere 3 kazası mevcuttu" (Çakar, 2003). Bunlardan Cebele, 16. yüzyılın ikinci yarısında ayrı bir sancak olmuş, "Hısnü'l-Ekrad ise Humus'a dâhil edilmiştir. Daha sonra Kadmus ve Lazkiye'de birer kaza olarak Trablus'a bağlanmıştır". Artık Trablusşam, ayrı bir beylerbeylik oluncaya kadar, Osmanlı taşra idaresinde yerini almış, mali bakımdan da Arap ve Acem Vilayetleri Defterdarlığına dâhil edilmiştir (Çakar, 2012).

16. yüzyılda Şam beylerbeyinin Dürziler ve Bedevilerin ayaklanmalarını bastıramaması ve asayiş sağlamaması üzerine Trablusşam, mücavir alanı ile birlikte 1579'da müstakil bir beylerbeylik haline getirildi (Bayat, 2012, s.295). "Bu beylerbeyliğe Halep'e bağlı Hama ve Selemiye sancakları ile Şam'a bağlı Humus ve Cebele sancakları da dâhil edilmiştir. 1595 yılında ise daha önce Şam beylerbeyliğine bağlı Sayda ve Beyrut sancağı da Trablusşam" beylerbeyliğinin bir parçası haline geldi (Çakar, 2012). Ancak bu idari düzenlemeye rağmen karışıklıklar devam etti. Diğer eyaletlerde olduğu gibi Trablusşam'da da mahallî unsurlar ön plana çıkmaya başlayınca, Osmanlılar istikrarın temini için bunları sıkı bir denetim altında tutmaya çalıştı.

Sonuç

Osmanlılar, fetihten 1918 yılına kadar 402 yıl boyunca Suriye bölgesini yönettiler. Osmanlılar bir bölgeyi veya yeri fethettiklerinde ilk yaptıkları şey bir yönetici ve bir de kadı atamak olmuştur. Bölgenin ekonomik kaynaklarını tespit için ilk yaptıkları şeylerden birisi de bölgenin tahririni yapmaktır. Bu sayede bölgenin ekonomik kaynaklarını tespit edip ona göre bir yönetim mekanizması kurulması sağlanmıştır.

İşte Osmanlılar Suriye bölgesinin fethinden sonra da bu uygulamayı yapmışlardır. Bir de fethedilen bölgenin eski yönetimi usulünü, yürürlükte olan kanunlarını hemen kaldırmayıp, zamana yayarak kendi uygulamalarını cari kılmayı tercih etmişlerdir.

Osmanlıların Suriye'de uygulamaya koyduğu timar sistemi sayesinde bölgenin arazisi dirliklere ayrılmış ve bu dirlikler has, zeamet ve timar olarak ümera sınıfına verilmiştir. Böylelikle bölgenin yerel kaynakları kendi içinde değerlendirilmiştir.

Timar sisteminin askeri fonksiyonundan da kaynaklanan idari yönü sayesinde devlet; hiçbir masrafa girmeden bölgeden asker temin etmiş, ulaşım imkânlarının kısıtlı olduğu bir zaman diliminde bölgenin gelirlerini (Çünkü vergiler daha ziyade vergiler ürün üzerinden aynı olarak alınır) ve kaynaklarını yerinde değerlendirilmiştir. Timar uygulaması bu açıdan mali, askeri ve idari bir mekanizma ve dahi tarımı organize eden bir sistemdir. Bütün bunları Osmanlı Devleti timar sistemi sayesinde gerçekleştirmiştir.

Timar sisteminin bir parçası olan beylerbeylikler, merkezden atanan beylerbeyileri tarafından idare edilirdi. Beylerbeyileri, sorumlu oldukları yerlerin devlete ait her türlü işinden; asker toplanması, vergilerin tahsili, tebaanın canının ve malının güvenliğinin teminini vb. konulardan sorumluydular. Göreve getirilmeleri ve görevden alınmaları bizzat sultanın iradesine bağlıydı. Görev süreleri de, yerel unsurların ön plana çıkmasını önlemek amacıyla, bir veya iki yıl ile sınırlandırılmıştı. Osmanlı yönetim anlayışının çok mühim bir özelliği de, her bölgenin coğrafi şartlarına uygun ve eski gelenek-göreneklerine mütenasip yaşam tarzına çok da müdahale etmeden onları olduğu gibi kabullenmesi idi. Bunu da kanunnamelerle yapardı. Her sancağın müstakil bir kanunnamesi vardı ve bu kanunname bölgenin geleneklerine göre şekillenirdi.

Osmanlılar Suriye bölgesini fethettikten sonra timar sistemini bölgede uyguladılar. Bölgeyi ilk etapta Arap/Şam beylerbeyliği olarak teşkilatlandırıdılar. Zamanla ihtiyaca binaen beylerbeylik sayısını Şam Beylerbeyliği ile birlikte 3'e (Halep ve Trablusşam) çıkardılar. Bölge salyanesiz eyaletler kategorisinde yönetilir hale geldi.

Suriye bölgesi çok farklı etnik dini ve mezhebi unsurlardan oluşan bir yapıya sahipti. Osmanlılar bölgeyi adil ve kalıcı bir çözüm olarak gördükleri yöntemlerle yönetmeye gayret etmişlerdi. Zaman zaman bölgede isyanlar çıksa da Osmanlılar bunların üstesinden gelmeyi başardı.

Fethin ilk zamanlarında bölgedeki yöneticiler Memluk unsurlarından oluşurken daha sonra merkezden gönderilen askeri sınıf mensupları arasından seçilen yöneticiler tarafından merkezîyetçi bir şekilde bölgeyi yönetmeyi tercih ettiklerini görmek mümkün. Her ne olursa olsun Osmanlılar bölgenin farklı unsurlarını bir potada eritip yönetmeyi becerebildi. Bu da Osmanlı Devleti'nin sisteminin ne kadar sağlam bir yapı olduğunu bize göstermektedir. Bugün Osmanlıların bölgeden ayrılmasının sancıları *hâlâ* görülmeye devam etmektedir.

Kaynakça

- Akyılmaz, G. (1999). Osmanlı Devleti'nde reaya kavramı ve devlet-reaya ilişkileri. Osmanlı, 4, Yeni Türkiye Yayınları.
- Albayrak, M., Ünal, U., & Türkei (Ed.). (2013). Osmanlı belgelerinde Suriye: = Süriyâ fi 'l-waṭā'iq al-ʿUṭmāniya = سوريا في الوثائق العثمانية. T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı.
- Bahîr, M. 'Adnân al-. (2017). On altıncı yüzyılda Osmanlı idaresinde Şam vilayeti (M. A. Erdoğan, Çev.; 1. baskı). ER Yayınları.
- Başar, F. (1997). Osmanlı eyâlet tevcihâtı (1717-1730). Türk Tarih Kurumu.
- Berkî, Ş. (1967). Toprak hukuku. A.Ü. Hukuk Fakültesi Yayınları.
- Çakar, E. (2003). XVI. yüzyılda Şam beylerbeyliğinin idarî taksimatı. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 13(1), 351-374.
- Çakar, E. (2012). Doğu Akdeniz sahilinde bir Osmanlı sancağı: Trablus (1516 - 1579). Türk Tarih Kurumu.
- Dinler, V. (2023). Osmanlı Devleti'nin klasik dönem idari yapısı ve işleyişi. Telakki Sosyal Bilimler Dergisi, 1(1), 11-44.

- Douwes, D. (2000). *The Ottomans in Syria: A history of justice and oppression*. I.B. Tauris.
- Emecen, F. M. (2010). *Yavuz Sultan Selim: Zamanın İskenderi şarkın fatihi*. Yitik Hazine Yayınları.
- Emecen, F. M. (with Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu). (2024). *Kanuni Sultan Süleyman ve zamanı* (Gözden geçirilmiş 2. baskı). Türk Tarih Kurumu.
- Hathaway, J., Babir, K. K., & Çağlalı-Güven, G. (2018). *Osmanlı hâkimiyetinde Arap toprakları, 1516-1800* (2. basım). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Itzkowitz, N. (1989). *Osmanlı imparatorluğu ve İslami gelenek*, (İsmet Özel Çev.), Çıdam yayınları.
- İnalcık, H. (1965). *Osmanlı tımar rejimi ve sipahi ordusu*. Türk Kültürü, 3(34), 758-765.
- İnalcık, H. (1980). *Military and fiscal transformation in the Ottoman Empire, 1600-1700*. Archivum Ottomanicum, 6, 283-337.
- İnalcık, H. (1995). *Eyalet*. TDV İslam Ansiklopedisi, 11, 548.
- İnalcık, H. (1996). *Köy, köylü ve imparatorluk. Osmanlı İmparatorluğu, toplum ve ekonomi*, 2. Baskı, 1-14. Eren Yayıncılık.
- İnalcık, H. (2000). *Osmanlı İmparatorluğu'nun ekonomik ve sosyal tarihi* (H. Berktaş, Çev.). Eren Yayıncılık.
- İnalcık, H. (2003). *Osmanlı İmparatorluğu Klâsik Çağ (1300-1600)* (R. Sezer, Çev.). Yapı Kredi Yayınları.
- İpşirli, M. (1992). *Beylerbeyi*. TDV İslam Ansiklopedisi, 6, 69.
- Kılıç, O. (2021). *Osmanlı taşrasının idari taksimatı ve yöneticileri: Kuruluştan 19. yüzyıla*. İdeal Kültür Yayıncılık.
- Koltuk, M. T. (Ed.). (2018). *Osmanlı belgelerinde Halep*. Türk Dünyası Belediyeler Birliği.
- Kunt, M. (1978). *Sancaktan eyalete: 1550-1650 arasında Osmanlı ümerası ve il idaresi*. Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Masters, B., Goffman, D., & Eldem, E. (2003). *Doğu ile batı arasında Osmanlı kenti: Halep, İzmir ve İstanbul*. Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları.
- Masters, B. (1997). *Halep. İçinde Halep Osmanlılar Dönemi* (C. 15, ss. 244-247). Türkiye Diyanet Vakfı. <https://islamansiklopedisi.org.tr/halep#2-osmanlilar-donemi>
- Ortaylı, İ. (1979). *Türkiye idare tarihi*. TODAİE Yayınları.
- Özkılınç, A. (Ed.). (2011). *401 numaralı Şam livâsı mufassal tahrîr defteri (942/1535)*. T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşiv Daire Başkanlığı.
- Pakalın, M. Z. (1993). *Osmanlı tarih deyimleri ve terimleri sözlüğü*, Cilt I. MEB Yayınları.
- Rafeq, A. (1966). *The Province of Damascus 1723-1783* (first edition). Khayats.
- Salık, N. (2014). *Syrian foreign policy: From independence to the Baathist coup, 1946-1963*. Orion Kitabevi.
- Taş, K. Z. (2000). *Suriye'nin (Şam) Osmanlı hakimiyetindeki idari yapısı*. Tarih İncelemeleri Dergisi, 15(1), 75-85.
- Tansel, S. (2020). *Yavuz Sultan Selim* (2. baskı). Türk Tarih Kurumu.
- Tekin, K.H. (2013). *Osmanlı hâkimiyeti döneminde Halep şehrindeki ticari yapılanma*, Journal of Academic Social Science Studies. 6 (8), 681-698.
- Ünal, M. A. (2022). *Mukataa Defterlerine Göre XVII. Yüzyıl Başlarında Halep'in İktisadî Vaziyeti*. Mukataa Defterlerine Göre XVII. Yüzyıl Başlarında Halep'in İktisadî Vaziyeti (C. 5, ss. 431-454). Türk Tarih Kurumu. <https://ttk.gov.tr/xviii-turk-tarih-kongresi-cilt-v/>

Emperyal Güçlerin Suriye Politikalarında Kürtlerin Rolü*

The Role of Kurds in Imperial Powers' Policies towards Syria

Musa Akgül**

Çiğdem Görgün Akgül***

Öz

Emperyal güçler, tarih boyunca azınlıkları siyasi, ekonomik ve jeopolitik çıkarlarını korumak için kullanmışlardır. Emperyal politikalar, sömürgeleştirilen ülkelerdeki etnik, dini, mezhepsel, bölgesel ve kültürel farklılıkları birbirlerine karşı kıskırtmış ve doğal kaynakların sömürülmesini kolaylaştırmıştır. Bu doğrultuda bu çalışma, Birinci Dünya Savaşı'nın ertesinde Fransız manda rejiminin ve Suriye iç savaşı sırasında Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nin Suriyeli Kürtlerle iş birliğini kıyaslamaktadır. Bu güçlerin Kürtleri kendi çıkarları için ve ideolojik motivasyonları ile uyumlu olarak araçsallaştırdığını savunmaktadır. Emperyal politikalar, Suriye'deki toplumsal ve siyasi bölünmüşlüğü derinleştirmiş ve ülkenin toprak bütünlüğünü tehdit etmiştir. Kürtler ise bu emperyal güçlere yardım ederek özerklik veya bağımsızlık elde etmeye çalışmıştır. Lakin, bu durum Kürt kimliğinin emperyalizm ve bölücülükle ilişkilendirilmesine yol açmıştır. Ayrıca, Kürtlerin Ortadoğu'da emperyal güçler tarafından koz olarak kullanılması, bölge ülkeleri için varoluşsal bir tehdit oluşturmuş ve bölgedeki istikrarsızlığı artırmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Emperyalizm, Emperyal Güçler, Azınlıklar, Suriye, Kürtler.*

Abstract

Imperial powers have historically used minorities to protect their political, economic and geopolitical interests. Imperial policies incite ethnic, religious, sectarian, regional and cultural differences in colonized countries against each other and facilitate the exploitation of natural resources. Accordingly, this study compares the cooperation of the French mandate regime following the World War I (WWI) and the United States (US) during the Syrian civil war with the Syrian Kurds, arguing that these powers have instrumentalized the Kurds for their interests and ideological motivations. Their imperial policies have deepened social and political divisions in Syria and threatened its territorial integrity. The Kurds have attempted to achieve autonomy or independence by helping these imperial powers, often leading to the association of the Kurdish identity with imperialism and separatism. Besides, the use of Kurds as a trump card by imperial powers in the Middle East poses an existential threat to regional countries and increases regional instability.

Keywords: *Imperialism, Imperial Powers, Minorities, Syria, Kurds.*

* Geliş Tarihi: 17.02.2025 / Kabul Tarihi: 07.05.2025

** Doktora Adayı, Lancaster University, Faculty of Arts and Social Sciences, The Department of Politics, Philosophy and Religion, e-mail: m.akgul@lancaster.ac.uk, ORCID: 0000-0002-52483054.

*** Dr. Öğretim Üyesi, Ordu Üniversitesi, Ünye İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Siyaset ve Sosyal Bilimler Anabilim Dalı, e-mail: cgorgun24@gmail.com, ORCID: 0000-0002-7586-6218.

Extended Abstract

Throughout history, imperial powers have instrumentalized minorities to protect their political, economic and geopolitical interests. Within the scope of divide-and-rule policy, ethnic, religious, sectarian, regional and cultural differences in the communities to be controlled have been incited against each other. In this way, the establishment of any unity against external powers has been tried to be prevented. Then, imperial powers exploit natural resources of colonized countries and increase dependency on them to sustain their imperial rule. Meanwhile, imperial policies cause decades or even centuries of mistrust, inequalities, divisions, enmities, hostilities and massacres between different groups in the colonized countries. For these reasons, the policies of global and imperial powers towards minorities in the colonized countries should be analyzed in depth. Accordingly, this study compares the cooperation of the French mandate regime following the WWI and the US during the Syrian civil war with the Syrian Kurds. It argues that imperial powers have instrumentalized the Kurds for their geopolitical interests and ideological motivations. Their imperial policies have deepened the social and political divisions in the country. In addition, Syria's territorial integrity has been threatened by unilateral foreign-backed initiatives. These imperial policies lead to regional instability as well.

In line with its own political and economic interests, the French mandate regime implemented the well-known divide-and-rule policy in Syria. It tried to counter Arab nationalism and prioritized religious and ethnic minorities in the country to balance the Sunni Arab majority. To this end, France divided Syria into mini-states or autonomous regions, considering religious, sectarian and regional differences. Additionally, religious and ethnic minorities were given important positions in the imperial security services. The privileges granted by the mandate regime to minorities also fueled Kurdish demands for autonomy in Syria. However, the French authorities rejected these demands for many interrelated reasons, ranging from domestic politics to international politics. These reasons included the lack of national consciousness and political division among the Kurds, geographical conditions, the reactions of Arab nationalists and Türkiye to the idea of autonomy, and the international balance of power in the interwar period. On the other hand, the French mandate regime encouraged the Kurdish-Christian regional autonomy movement that emerged in Jazira following the Terrier Plan. Moreover, it tried to legitimize its policies in Jazira within the framework of the civilizing mission. France's imperial policies strained social and political relations between religious, sectarian and ethnic groups in Syria after the independence. Arab nationalists associated Kurdish nationalism with imperialism and separatism. They saw Kurdish identity as a threat to Syria's sovereignty and territorial integrity. As a result, the social, cultural, economic and political rights of Kurds in the country were suppressed until the Syrian civil war.

When the Arab Uprisings of 2011 spread to Daraa and Damascus, it became clear that the US did not have an effective strategy to resolve the Syrian crisis. Due to the complexity of the Syrian opposition, the US government could not decide what kind of political movement (Islamist or moderate) would come to power after the overthrow of the Assad regime and whether the successor government would pose a threat to its interests in the region. The US therefore refrained from directly intervening in the crisis. However, the rise of the Islamic State of Iraq and Syria (ISIS) threatened the US interests in the Middle East and Western countries' security at home since it tried to change socio-political structure of the region with a global jihadist agenda. In this context, the fight against ISIS paved the way for the US military intervention in Syria.

Then, the YPG (People's Protection Units) became the US proxy against the ISIS threat. The US protected its regional geopolitical interests through the YPG without sending many troops and at a relatively low cost. Furthermore, a significant portion of Syria's natural resources came under the US control. The political and military support given to the YPG has been framed by discourses of democracy, secularism, freedom and the fight against terrorism. With the support of the US, the YPG-controlled "Autonomous Administration of Northern and Eastern Syria" (AANES) has turned into a state-like structure.

Türkiye's cross-border military operations in Syria have dealt a major blow to the YPG's dream of statehood. Nonetheless, the YPG's presence and separatist activities continue threatening Syria's territorial integrity and regional stability. Despite official statements to the contrary, the US is likely to continue to use the YPG as a trump card in line with its geopolitical interests.

To sum up, imperial powers have instrumentalized the Kurds in Syria in accordance with their interests and ideological motivations. Through Kurdish groups loyal to them, they have damaged the social, political and territorial integrity of the country. In this way, Syria's natural resources have been controlled and exploited. Meanwhile, imperial powers have tried to frame and legitimize their imperial policies through various discourses such as civilization, democracy, freedom or the fight against terrorism depending on the changing international conjuncture and conditions. These powers needed the Kurds both to implement their imperial policies and to reduce the costs of these policies. Kurds, on the other hand, have tried to achieve autonomy or independence by helping imperial powers. This situation has frequently led to the Kurdish nationalism being associated with imperialism and separatism. Besides, the use of Kurds as a trump card in the Middle East increases regional instability. The political, military, financial and logistical support of Kurdish separatist groups by imperial powers poses an existential threat to regional countries. Neglecting their security concerns with pragmatist approaches is not beneficial for the stabilization of the region, which is already conflict-ridden.

Giriş

Emperyal güçler, tarih boyunca kendi siyasi, ekonomik ve jeopolitik çıkarlarını gerçekleştirmek için azınlıkları manipüle etmiştir. Onları kendi çıkarları doğrultusunda araçsallaştırmışlardır. Bu yaklaşım genellikle böl ve yönet politikası çerçevesinde şekillenmiştir. Kontrol altına alınmak istenen topluluklardaki etnik, dini, mezhepsel, bölgesel ve kültürel farklılıklar birbirine karşı tahrik edilmiştir. Böylece dış güce karşı herhangi bir birliğin veya direniş ekseninin kurulması engellenmiştir. Ardından emperyal politikalar dayatılmıştır. Bu nedenle küresel ve emperyal güçlerin jeopolitik çıkarları ve ideolojik motivasyonları ile uyumlu olarak zayıf devletlerdeki azınlıklara yönelik geliştirdiği politikalar derinlemesine analiz edilmelidir.

Söz konusu emperyal politikalara dünyanın birçok yerinde ve farklı zamanlarda rastlanmıştır. Örneğin, Osmanlı Devleti'nin son döneminde Batılı küresel güçlerin Rumlar ve Ermeniler gibi azınlık gruplarını Osmanlı otoritesine karşı destekledikleri bilinmektedir. Çarlık Rusya'sı da Balkanlarda bağımsızlık isteyen ayrılıkçı Slavları bölgedeki nüfuzunu artırmak için desteklemiş ve bu milletlerin himayecisi olma iddiasıyla Osmanlı Devleti'nin içişlerine 19. yüzyıl boyunca müdahil olmuştur (Jelavich,

1983). Benzer bir biçimde Fransızlar, Lübnan ve Suriye’de Maruni Hristiyanları desteklemiş, azınlıkları koruma bahanesiyle bölgedeki nüfuzunu artırmaya çalışmışlardır (Hourani, 1991). Emperyal güçler, kontrolünü ele geçirdiği bölgelerde ise azınlıklara siyasi, idari, ekonomik ve hukuki ayrıcalıklar tanımışlardır. Bu ayrıcalıkları farklı yöntemlerle kurumsallaştırmışlardır (Khalidi, 1997). Böylece azınlıkları sömürgeci yönetim ile yerel halk arasında aracı yaparak çoğunluğu kontrol altında tutmaya çalışmışlardır. Mesela, İngilizler, İrlanda’daki Katolik çoğunluğa karşı Protestan azınlığa çeşitli ayrıcalıklar tanırken; Belçikalılar, Rwanda’da Hutu çoğunluğa karşı Tutsi azınlığı yönetimlerinde tercih etmişlerdir (O’Farrell, 1984; Des Forges, 1999). Ayrıca, güvenlik kadrolarında çoğunluğu bastırmak için azınlık gruplarından gelen ve emperyal güçlere sadık gruplara öncelik tanınmıştır (Collins, 2008). Bu politikalar, farklı etnik, dini, mezhepsel, bölgesel ve kültürel topluluklar arasında on yıllarca hatta yüzyıllarca sürecekt eşitsizliklere, bölünmüşlüklerle, düşmanlıklara, güvensizliğe ve dolayısıyla irili ufaklı sayısız katliama zemin hazırlamıştır (Andaya ve Andaya, 1982). Böylece emperyal güçler, sömürdüğü ülkelerin kaynaklarını kullanmış, kendilerine olan bağımlılığı artırmış ve sömürgeci yönetimlerini sağlama almıştır (Metcalf ve Metcalf, 2006).

Son olarak Soğuk Savaş döneminde Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)’nin azınlıkları stratejik çıkarlarına ve ideolojik rekabetlerine uygun olarak desteklediğine değinilmelidir. Örneğin, ayrılıkçı Kürt gruplar, bu devletler tarafından silahlandırılmıştır (McDowall, 2020). Bu ise Irak, İran ve Türkiye gibi devletlerin toprak bütünlüğünü tehdit etmiş ve bölgesel istikrarı bozmuştur.

Tüm bu sebeplerden ötürü bu çalışmada ilk olarak emperyalizmin tanımına, amaçlarına, yöntemlerine ve dönüşümüne dair analitik bir çerçeve çizilmeye çalışılacaktır. Sonrasında sırasıyla Birinci Dünya Savaşı’nın ardından Fransız manda rejiminin ve Suriye iç savaşı sırasında ABD’nin Kürtlerle gerçekleştirdiği iş birliği karşılaştırmalı bir şekilde analiz edilip kıyaslanacaktır. Böylelikle bu devletlerin Suriye’ye yönelik emperyalist politikalarındaki paralellikler ve tutarsızlıklar gözler önüne serilecektir. Çalışma, emperyal güçlerin kendi çıkarları ve ideolojik motivasyonları doğrultusunda Suriye’deki Kürtleri araçsallaştırdığını ve bu durumun ülkedeki toplumsal ve siyasi bölünmüşlüğü derinleştirdiğini iddia etmektedir. İlâveten, Suriye’nin toprak bütünlüğü, dış destekli tek taraflı girişimlerle tehdit edilmektedir. Mevzubahis emperyal politikalar, bölgesel istikrarsızlığa da yol açmaktadır. Bu doğrultuda en son Türkiye’nin Suriye’deki askeri operasyonları ele alınacaktır.

1. Emperyalizmi Anlamak ve Emperyal Politikaları Anlamlandırmak

Emperyalizm kavramı, başka devletleri ya da halkları domine etmek ve onlar üzerinde tahakküm kurmak anlamına gelen *imperare* kelimesinden köken almaktadır (Arneil, 2024, s. 151). Emperyalizm, tarih boyunca var olsa da 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren küresel bir sistem olarak baskın bir hal almış ve günümüze değin sosyal,

kültürel, siyasi, hukuki, ekonomik ve diplomatik gelişmeleri yakından etkilemiştir (Saccarelli ve Varadarajan, 2015, s. 17). 1870’lerde dönemin Birleşik Krallık Başbakanı Benjamin Disraeli, sömürgeci imparatorluğun politikalarını geliştirip güçlendirmek için emperyalizm kavramına sıklıkla başvurmuştur. Bu sebeple emperyalizm ve sömürgecilik kavramları birbirinin yerine eş anlamlı bir biçimde kullanılmaya başlanmıştır ve halen daha kullanılmaktadır (Cohen, 1973, s. 10; Kohn, 2012).

19. yüzyılın sonlarında ve 20. yüzyılın başlarında emperyalizmin yaygınlaşmasını inceleyen Lenin (1917) onu kapitalizmin en yüksek aşaması olarak görmüştür. Hobson (1902) ise emperyalizmi yayılcı ve küresel bir kapitalist sömürü sistemi olarak değerlendirmiştir. Emperyalizmin ekonomik yönünün yanı sıra siyasi, ideolojik ve kültürel yönleri de önem arz etmektedir. Dolayısıyla bu çalışmada emperyalizm, bir devletin kendi sınırlarının dışında başka devletlerin ve halkların kaynaklarını direkt veya dolaylı yollarla ele geçirip etkin bir şekilde sömürdüğü, sömürgeleştirilen bölge halkları üzerinde hiyerarşik bir ilişki ve kontrol mekanizması kurduğu ve onları yönetip kendi çıkarları doğrultusunda kullandığı bir sistem ve politika biçimi olarak tanımlanacaktır (Sönmezoglu, 1992, s. 122). Bu kapsamda emperyal güçler ya da devletler; siyasi, ekonomik ve askeri üstünlüğü sayesinde kendini savunamayacak kadar zayıf devletler ve halklar üzerinde çeşitli yöntemlerle tahakküm kuran ve bu vesileyle toprak, kaynak, pazar, stratejik avantaj, nüfuz ve prestij elde eden devletler olarak ele alınacaktır (Griffiths ve O’Callaghan, 2002, s.152).

Emperyal devletlerin çoğu zaman ekonomik, siyasi, stratejik, jeopolitik, ideolojik ve kültürel motivasyonları vardır. Fakat, literatürde ekseriyetle emperyalizmin kapitalizm ile olan ilişkisi nedeniyle ekonomik boyutu ön plana çıkarılmıştır. Örneğin, Hobson (1902) emperyal politikaların yaygınlaşmasını, toprak kontrolü ile uygulanan basit sömürgecilik yöntemlerinin aksine sermaye artışı, endüstriyel üretimin artışı ile beraber artan hammadde ve yeni pazar arayışı, kâr motivasyonu, arz ve yatırım kaynaklarının kontrolü gibi karmaşık kapitalist ekonomik faktörlere bağlamaktadır. Benzer şekilde Lenin (1917) emperyalist yayılmayı, kapitalizmin doğasıyla ilişkilendirir ve artık sermayenin dışarı çıkışıyla açıklar. Ayrıca, ona göre emperyal devletler arasındaki jeopolitik rekabet ve eşitsiz gelişme dolayısıyla sömürge bölgelerinin yeniden paylaşılması üzerine olan emperyal savaşlar kaçınılmazdır. Luxemburg (1913) da Marxist bir perspektifle burjuvazinin sermaye birikimi ve ürünleri için pazar gereksinimi duyması yüzünden kapitalist üretim biçimleri dışında kalan çevre ülkeler ve tüketicilere dadanmasının emperyalizme yol açtığını vurgulamaktadır.

Söz konusu bağlamda Galtung (1971) ise küresel emperyalist sistem içinde merkez ve çevre arasındaki hiyerarşik ve uyumsuz ilişkilere odaklanmıştır ve profesyonel emperyalizmin silahtan ziyade yapısal şiddet üzerine kurulu olduğunun altını çizmiştir. Ona göre merkez ülkeler, çevre ülkeler üzerindeki hakimiyetinin sürdürmek için sürekli eşitsizliği daha da derinleştirecek müdahalelerde bulunmakta ve yapısal olarak güç kullanmaktadır. Bu müdahaleler, emperyal merkezi devletler arasında da sorunlara

sebeptir. Wallerstein (1974) da kapitalist dünya sistemi içerisinde üretim araçlarını elinde bulunduran merkezdeki devletlerin, daha az gelişmiş ve sermaye transferine ihtiyaç duyan çevre ve yarı-çevredeki devletlerin kaynaklarını yapısal bir iş bölümüyle sömürdüğünü ve kendilerine bağımlı hale getirdiğini belirtmektedir. Özetle emperyalizmin ekonomik boyutunu ön plana çıkaranlar, onun kapitalizmle olan göbekten bağına dikkat çekmişlerdir. Ancak, siyasi, ideolojik, kültürel ve iletişimsel yönlerini ikinci plana atmışlardır.

Öte yandan, Schumpeter (1951) emperyalizmin ekonomik boyutuna dikkat çekilerek kapitalizm ile açıklanmasına karşı çıkar. Onun ortaya çıkış faktörlerini ulusal toplumların sosyal yapısında ve geçmiş askeri zaferlerin milliyetçi popülerliğinde arar. Bu nedenle ona göre emperyalizm, kapitalizmin aksine içgüdüsel ve akıldışıdır. Savaşçı sınıflar ve ordular, emperyalist dürtüler ile yeni mücadele alanları arar. Onların emperyalist genişleme, kazanma ve yönetme arzuları toplumsal destek görür. Schumpeter'in sosyopsikolojik faktörler üzerinde yaptığı değerlendirmeler ilgi çekici olsa da emperyalizmi kapitalizmden bağımsız ele alma çabası çok gerçekçi durmamaktadır. Bu kapsamda emperyalizmi, kapitalizmin uluslararası boyutu olarak gören Veblen'in değerlendirmeleri emperyalizmi anlamlandırma çabalarına önemli katkılar sunmaktadır. Veblen (1964) savaşçı dürtülerden ziyade maddi ulusal çıkarlara ve ulusal prestij gibi manevi faktörlere odaklanmaktadır. Saldırgan ve sömürücü emperyalizmin kapitalistlere uluslararası düzeyde ekonomik çıkarlar sağladığını söyleyen Veblen, toplumların ise patriotizm gibi ideolojik faktörler yüzünden emperyalizme destek verdiğine değinir (Edgell ve Townshend, 1992, s. 409-413). Yani, emperyalizmin burjuvazinin yanı sıra topluma mal olmuş bir yönü de vardır (Thornton, 1965). Emperyalizmi temelde siyasi süreçlerle ilişkilendiren Arendt (1951) ise emperyalistlerin esasında siyasi güç ve nüfuzlarını genişletmeyi amaçladığını ifade etmektedir. Ona göre burjuvazi, emperyalizm sayesinde dünyanın farklı coğrafyalarına yayılmış ve bu coğrafyalardaki halklar üzerinde tahakküm kurarak siyasi iktidar elde etmiştir. Emperyal devletlerdeki toplumlar ise bu süreçte ulusal prestij elde etmiştir.

Emperyalizmi daha iyi anlamak için onun kendini meşrulaştırma çabalarını da irdelemek gerekir. Zira meşruiyet mekanizmaları üretilmeden emperyalizm uzunca bir süre dirençte kalmış olamazdı. Bu noktada Gramsci'nin (1996) ortaya attığı hegemonya kavramının anlaşılması önemlidir. Bu kavram sayesinde emperyal devletlerin diğer devletler ve halklar üzerinde onların uzlaşısını da alacak şekilde nasıl tahakküm kurduğunu gözler önüne serilebilir (Yıldızoğlu, 2003). Hegemonyada siyasi ve entelektüel elitler, hakimiyet ve rıza unsurlarını birleştirerek sistemin ve alt sınıfların kontrolünü sağlarlar (Gramsci, 1996). Benzer bir biçimde emperyal devletler de uluslararası sistemi rıza ve meşruiyet unsurlarını birleştirerek kontrol ederler ve bu uluslararası "düzen" içinde hükümlerliklerini devam ettirirler (Cox, 1983).

Emperyal güçler, iletişimsel bir dil kullanarak sömürgeci ve tahakkümcü eylemlerine hem içeride hem dışarda destek aramışlardır. Emperyalist meşruiyet mekanizmalarının

birbirleriyle bağlantılı sosyokültürel, siyasi ve ideolojik sacayakları vardır. Bu noktada dikkati çeken ilk şey “medenileştirme” misyonudur. *Beyaz adamın ağır yükü* ile şekillenen düşünce setinde emperyalistler kendilerine “aşağı” ve “geri kalmış” öteki halkları geliştirmeyi adeta bir görev addetmişlerdir (Thornton, 1965, s. 193). Bu kapsamda yabancı diyarlarda tabii olarak aşağı ve geri kalmış halkların boş ve atıl toprakları “üstün” ırklar tarafından savaş ve işgal yoluyla kontrol altına alınmak istenmiştir. Böylelikle bir yandan emperyal güçlerin siyasi, ekonomik ve jeopolitik çıkarları korunup şanları yüceltilirken, bir yandan da öteki halkların ve topraklarının gelişip medenileşebileceği iddia edilmiştir. Ancak, bunun gerçekleşmesi için bahse konu halkların emperyal güçlere “gönüllü olarak” itaat etmesi gerekmektedir (Arneil, 2024).

Emperyalizmin kapsamlı bu düşünce seti, pozitivist basmakalıplar ve sosyal Darwinizm çerçevesinde inşa edilen ikiliklerle anlam bulmuştur ve pratikte eyleme geçirilmiştir (Ferro, 2002, s. 52). Bütün bunları göz önünde tutan Said (1993), emperyalizmin materyalist bir bakış açısıyla yeterince anlaşılamayacağını savunup onun kültürel ve söylemsel boyutlarına oryantalizm kavramıyla vurgu yapmıştır. Said’e göre emperyalistler, oryantalist imgeler ve ideolojik söylemlerle sömürgeci arzularını rasyonelleştirmişlerdir. Böylece “öteki” halklara hükmetme haklarını kendilerince önden meşrulaştırmışlardır.

Emperyalizmin kavramsal ve kuramsal çerçevesi çizilirken 19. yüzyıl sonları ve 20. yüzyılın başlarındaki emperyalizm ile günümüzün “yeni” emperyalizmi arasında usulen bazı farklılıklar olduğu da unutulmamalıdır. Lakin bu farklılıklar, emperyalizmin sömürgeci ve tahakkümcü özünü değiştirmemiştir (Harvey, 2003). Emperyal güçler, değişen uluslararası konjonktüre ve koşullara adapte olarak motivasyonlarını daha karmaşık ve dolaylı yollardan gerçekleştirmek istemektedirler. Bu doğrultuda emperyal söylemlerini ve meşruiyet mekanizmalarını değiştirmişlerdir. Bu cihetle emperyalizmin mevzubahis dönüşümünü incelemek, günümüzün emperyal uygulamalarını, derinleşen tarihi eşitsizlikleri, küresel hiyerarşileri ve bunların yansımalarını anlamak ve anlamlandırmak açısından elzemdir.

19. ve 20. yüzyıl emperyalizminde daha çok askeri güç kullanılarak işgaller ve sömürgeleştirme yoluyla zayıf devletlerin ve halkların kaynakları ele geçirilmiştir. Avrupalı emperyal güçler, onları ve topraklarını çoğunlukla doğrudan kontrol edip yönetmişlerdir. Böylece kapitalist sömürü düzenini küresel düzeyde zorla yaygınlaştırmışlardır. Endüstriyel gelişmeler hammaddeye yönelik talepleri artırmıştır. Kapitalist sermaye de yeni pazar arayışına girmiştir. Söz konusu emperyal tutkular, milliyetçi ideolojiler ve söylemler ile desteklenmiştir. Uluslararası arenadaki jeopolitik rekabet ise emperyal politikalara uygun bir zemin hazırlamıştır. Bu dönemde emperyal güçler, medenileştirme misyonu ile sömürgeci ve tahakkümcü zihniyetlerine kılıf hazırlamışlardır (Arneil, 2024).

İkinci Dünya Savaşı’nın ardından girilen Soğuk Savaş döneminde ise emperyal güçler ABD ve SSCB, jeostratejik rekabetleri ve ideolojik motivasyonları doğrultusunda farklı coğrafyalarda askeri müdahalelerde bulunmuşlar, vekalet savaşları gerçekleştirmişler,

darbelerle kukla rejimleri başa geçirmişler ve çeşitli yardımlarla “Üçüncü Dünya” ülkelerini kendilerine bağımlı hale getirmeye çalışmışlardır (Wolfe, 1997). ABD, bu dönemde ekonomik gücü sayesinde liberal serbest pazar anlayışını önceleyen bir politika takip etmiştir. Böylelikle bu emperyal güçler, daha dolaylı fakat etkin yöntemlerle küresel düzeydeki emperyal nüfuzlarını artırmaya çabalamışlardır.

Soğuk savaşın ardından hegemonik bir güç haline gelen ABD, “yeni dünya düzeni” söylemiyle uluslararası sistemi ve kurumlarını tahakküm altına almıştır. Böylece küresel düzeyde siyasi, askeri, ekonomik, teknolojik ve kültürel dominasyonunu perçinlemiştir. Doğrudan şiddet kullanmaya ve yönetmeye ihtiyaç duymadan çevre ülkelerle kendi lehine kurduğu asimetrik bağımlılık ilişkileri sayesinde hammadde kaynaklarını, onların küresel piyasalara arzını, sermaye hareketlerini ve uluslararası pazarları yapısal olarak tek başına kontrol eder hale gelmiştir. Ayrıca kendi ideolojisi ve çıkarlarıyla uyumlu bir biçimde uluslararası norm ve standartları şekillendirmiştir. Bu normları diğer ülkelerin benimsemesi için de nüfuzunu kullanmıştır. Öte yandan ABD, 11 Eylül Saldırılarından ardından Irak ve Afganistan’ın işgalleriyle görüldüğü üzere doğrudan askeri güç kullanımıyla da hegemonik emperyal pozisyonunu ve enerji kaynaklarının kontrolünü korumaya çalışmıştır (Harvey, 2003; Chomsky, 2004). Bu işgaller sırasında Amerikalı yetkililer sıklıkla oryantalist bir bakış açısıyla özgür, barışçıl ve müreffeh bir dünya için terörizmle mücadele ettiğini ve demokrasiyi yaygınlaştırmaya çalıştığını ifade etmiştir (Akkaya, 2021; Ching, 2020).

Son olarak değinilmesi gereken nokta, emperyalizmin usullerinin değişiklik göstermiş olmasına rağmen etnik, dini, mezhepsel ve kültürel azınlıkları emperyal çıkarlar ve amaçlar doğrultusunda kullanımının değişmediğidir. Nitekim giriş bölümünde de belirtildiği üzere emperyalizmin hem tarihsel olarak hem günümüzde en temel politikalarından birisi, *divide et empera* deyişiyle ifade edilen böl ve yönet politikasıdır. Bu vesile ile çalışmanın geri kalan kısmında önce Fransız manda rejiminin iki dünya savaşı arası dönemde ardından ABD’nin Suriye iç savaşı sırasında Suriyeli Kürtler üzerinden ülkede uyguladığı emperyal politikalar incelenecektir.

2. Suriye’de Fransız Mandası Dönemi (1920-1946)

Birinci Dünya Savaşı’nın ardından Osmanlı yönetiminin sona ermesiyle birlikte Suriye, 1920’de Fransız kontrolü altına girmiştir. Osmanlı’nın Ortadoğu’daki topraklarının İngiltere ve Fransa arasında paylaşılmasını öngören Sykes-Picot Anlaşması’nın neticesinde genel hatlarıyla bugünkü Filistin, Ürdün ve Güney Irak, İngiliz güdümüne girerken; Lübnan’dan Anadolu’ya kadar uzanan Suriye kıyıları ve Suriye’nin iç kesimleri, Fransız güdümüne girmiştir. Ardından Suriye’nin Kral Faysal liderliğindeki bağımsız devlet olma çabaları sonuçsuz kalmıştır. Fransız manda rejimi, kendi siyasi ve ekonomik çıkarları doğrultusunda ülkede bilindik “böl ve yönet” politikasını uygulamıştır. Böylelikle Suriye’de yükselen Arap milliyetçiliğine karşı koymaya çalışmış ve Sünni Arap çoğunluğu dengelemek için dini ve etnik azınlıkları önclemiştir (Okur, 2009, s. 138-141; Ahram, 2019, s. 130). Bu amaç doğrultusunda Fransa, dini, mezhepsel ve

bölgesel farklılıkları gerekçe göstererek Suriye'yi altı mini devlete veya özerk bölgeye bölmüştür: Şam Devleti, Halep Devleti, Büyük Lübnan, Alevi Devleti, Cebel-i Dürzi Devleti ve İskenderun Sancağı. Bununla beraber Hristiyanlar, Dürziler, Aleviler ve Kürtler gibi dini ve etnik azınlık grupları sömürgeci güvenlik servislerinde önemli pozisyonlara getirmiştir (White, 2011). Subayları çoğunlukla kırsal kesimlerden ve azınlık gruplarından seçilen *Troupes Spéciales du Levant* (Levant Özel Kuvvetleri) bu kapsamda kurulmuştur (Khoury, 1987, s. 629-630).

Suriye Kürtleri ise manda döneminde Fransız sömürgeciliğine ve Arap milliyetçiliğine karşı farklı tutumlar sergilemiştir. Bazı Kürt aşiretler ve ileri gelenler, İslam kardeşliğine atıfta bulunarak Fransız rejimine meydan okurken bazıları da bu rejimle ittifak kurmuştur (Tejel, 2019, s. 367). Örneğin, birtakım Kürt gruplar 1925'teki Büyük İsyanın bastırılmasında kilit rol oynamıştır (Khoury, 1984, s. 526).

Fransız manda rejiminin azınlıklara tanıdığı ayrıcalıklar, Kürtlerin de Suriye içinde bir yerel özerklik talebinde bulunmasının önünü açmıştır (Savelsberg, 2014, s. 88). Örneğin, Suriye Kürtlerinin önde gelen isimlerinden Nuri Kandy, 1924'te idari bir özerklik talep etmiştir. Hatta Suriye'de bir Kürt özerkliğinin desteklenmesinin ülkedeki Arap milliyetçiliğine karşı koyması hususunda Fransa'ya yardımcı olacağını dile getirmiştir (Tejel, 2019, s. 368-69). Bununla birlikte 1928'de Suriye Parlamentosu'ndaki bazı temsilciler, ülkedeki Kürt kimliğinin resmen tanınması için lobi faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Bu faaliyetler çerçevesinde Kürtlerin yoğunlukta olduğu bölgelerde ayrı askeri birliklerin kurulmasını, Kürtçenin resmi dil olarak tanınmasını ve anadilde eğitim verilmesini talep etmişlerdir (Özkaya, 2007, s. 93). Bu temsilciler, Fransız makamlarına idari özerklik için tekrardan bir başvuru yapmışlardır. Ancak, söz konusu özerklik talepleri reddedilmiştir (McDowall, 2020, s. 882).

Fransa'nın Suriye'de Kürt özerkliğini reddetmesinin ardında iç siyasetten uluslararası siyasete kadar birbiriyle ilişkili birçok neden vardır (Gökcan, 2018, s. 166). Kürtler arasında o dönem var olan ulusal bilinç eksikliği ve siyasi bölünmüşlük, etkili bir özerklik talebinin önünde engel teşkil etmiştir (Özkaya, 2007, s. 94; Ahram, 2019, s. 135). Kürt aşiretler ve ağalar, milliyetçi kaygılardan ziyade kendi dar kapsamlı çıkarları doğrultusunda hareket etmiştir. Bu durum, Kürtler arasında devam eden iç çatışmalara zemin hazırlamış ve ulusal bir bilincin oluşmasını engellemiştir (Kirişçi ve Winrow, 1997, s. 67-88).

Öte yandan, Fransız manda rejimi, yalnızca dini azınlıklara özerklik tanıdığını açıklamış; Alevi ve Dürzilerin aksine Kürtlerin etnik bir azınlık olduğunu beyan etmiştir (Fuccaro, 2005, s. 252). Ayrıca, Suriye'nin kuzeyindeki Kürt nüfus yoğunluklu yerleşim bölgeleri, birbirlerine coğrafi olarak bitişik olmayıp birbirlerinden ayrık durumdadır. Coğrafi bu durum, yerel bir Kürt özerk yönetiminin kurulmasını zorlaştırmıştır (Gunter, 2014, s. 12). Bu nedenle, Suriye'deki Kürt-Fransız ilişkilerinden sorumlu Yüzbaşı Pierre Terrier, Kürtlerin siyasi emelleri doğrultusunda Cezire bölgesine odaklanmasını ve bölgedeki Hristiyanlarla iş birliğine gitmesini önermiştir (Tejel, 2019, s. 369). Fransız manda

rejimi, kendi çıkarlarına tehdit olarak görmediği için Kürtlere yönelik bir özerklik projesini yeri geldiğinde örtülü olarak desteklemiş olsa bile bu konuda hassas olan Şam'daki Arap milliyetçilerini ve Ankara'daki Türk hükümetini direkt olarak karşısına almak istememiştir (Hassanpour, 2005, s. 238; Gorgas, 2007, s. 99-100; Ahram, 2019, s. 131).

Suriyeli Kürtlere yönelik özerklik projesinin Fransız makamlarınca reddedilmesinin, iki dünya savaşı arası dönemde var olan uluslararası güç politikalarının dolaylı sonucu olduğu da belirtilmelidir (Kirişçi ve Winrow, 1997; Jwaideh, 2006). Bu dönemde Fransa, Ortadoğu'daki İngiliz etkisini, Sovyet yayılcılığını ve yükselen Alman ve İtalyan tehdidini dengelemek için Türkiye ile iş birliği yapmayı tercih etmiştir (Atabey, 2015). 1939 yılında Türk-Fransız Deklarasyonu imzalanmış ve Akdeniz'de bir savaş durumunda bu ülkeler karşılıklı olarak birbirlerine yardım edeceklerini taahhüt etmişlerdir. Bu koşullar altında Fransa, 1939'da İskenderun Sancağının Türkiye'ye katılmasına onay vermiştir. Dolayısıyla Suriye Kürtlerinin özerklik talepleri, söz konusu dönemde Türk-Fransız ilişkilerinden olumsuz manada etkilenmiştir (Tejel, 2009, s. 19).

2. 1. Xoybûn

Fransız manda rejimi, Suriye Kürtlerinin ülke sınırları içinde yerel bir özerklik kurmasına izin vermese de Kürtlerin sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasi alanlarda ön plana çıkmasını sağlamıştır (Fuccaro, 2005, s. 243). Bu çerçevede Suriye'deki Kürtlerin faaliyetlerine belli ölçüde izin vermiştir. Böylece, "Kürt kartını" kendi sömürgeci ve bölgesel çıkarları doğrultusunda hem Arap milliyetçilerine karşı hem de Türkiye'ye karşı belli ölçüde bir koz olarak kullanmaya devam etmiştir.

1927 yılında Lübnan'ın Bihamdun kentinde Kürt aşiret liderleri, entelektüeller ve aktivistler tarafından *Xoybûn* adlı Kürt milliyetçisi bir hareket kurulmuştur. Xoybûn liderlerinin çoğu, 1925'teki Şeyh Said İsyanı'nın bastırılmasının ardından sürgünde olan liderlerdi. Bu nedenle öncelikli olarak "anavatandaki" (yani sözde Türkiye Kürdistanı'ndaki) mücadeleye odaklanmışlardır. Ayrıca Fransız manda rejimine Suriye sınırları içinde herhangi bir etnik krize yol açmayacaklarının garantisini de vermişlerdir (Yıldız, 2005, s. 29). Bu hedef doğrultusunda Xoybûn, ortak düşmana yani Türkiye'ye karşı Ermeni milliyetçileriyle de ittifak kurmuştur.

Xoybûn liderleri, 1920'lerin sonundan 1930'ların başına kadar devam eden Ağrı Dağı İsyanı'nı örgütlemiştir. Uluslararası ağları vasıtasıyla ABD, İngiltere ve Fransa'da bu isyanın başarısı için lobi faaliyetlerinde bulunmuştur (Ahram, 2019, s. 130). Ancak Xoybûn'un faaliyetleri, Ankara'nın ve Arap milliyetçilerinin sert tepkilerine neden olmuştur. Türkiye'deki silahlı mücadelesi ise bilahare başarısız olmuştur (McDowall, 2020, s. 881).

Öte yandan Xoybûn liderleri, Kürtlerin kültürel olarak gelişmesi ve modern Kürt milliyetçiliğinin oluşması için önemli faaliyetlerde bulunmuştur (Gunter, 2014, s. 12;

Tejel, s. 2019, 368). Bu kişiler tarafından Halep, Şam ve Beyrut gibi büyük şehirlerde çeşitli Kürt dernekleri kurulmuş, Kürtçe dergi ve gazeteler çıkarılmıştır (Tejel, 2009, s. 21-23). Celadet Alî Bedirhan tarafından 1932-1943 yılları arasında yayımlanan *Hawar* dergisi bunlardan bir tanesidir. Derginin temel amacı, Kürt birliğini tek bir alfabe ve ortak bir dil temelinde teşvik etmektir. Bedirhan, bu dergide Kürt lehçelerini birleştirmeye ve Latin alfabesini kullanarak Kürtçeyi standart bir hale getirmeye çalışmıştır. Dergi, Suriye ve Türkiye'deki Kürt topluluklarının okuryazarlık oranının artmasına da katkı sağlamıştır (Yıldız, 2005, s. 8).

2. 2. Cezire'de Kürt-Hristiyan Özerklik Hareketi (1936-1939)

Fransız manda rejimi, Cezire'de ekonomik bir kalkınma programının uygulanmasını ve göçebe kabilelerin bölgeye yerleştirilmesini “medenileştirme” misyonunun bir parçası olarak görmüşlerdir (Khoury, 1987, s. 42-43; Tejel, 2019, s. 368). Cezire, sömürgeci politikaların öncesinde genel olarak az gelişmiş bir bölgeydi. Çoğunlukla Milli Konfederasyonu gibi Kürt göçebe topluluklar ile Şammar Konfederasyonu gibi bedevi kabileler tarafından kullanılan boş ve atıl bir araziydi (McDowall, 2020, s. 884-885). Ancak 1920'lerdeki emperyal ekonomik politikalar neticesinde Cezire verimli bir bölge haline gelmiş ve tarımsal gelişmeye tanık olmuştur. Ayrıca bu dönemde Kamışlı, bir pazar şehri olarak kurulmuştur. Bu dönüşüm, Türkiye ve Suriye'den göçmenleri ekonomik sebeplerle Cezire'ye çekmiştir.

İlâveten manda rejimi, Türkiye'deki başarısız ayaklanmaların ardından kaçan Kürtleri Suriye'ye kabul etmiştir. Onları, Ermeni Hristiyanlarla birlikte Cezire bölgesine yerleştirmiştir. Diğer taraftan bu kişilere Fransız yetkililer tarafından kimlik kartları verilmiştir (Gunter, 2014, s. 24). Bunun neticesinde bölgedeki Kürt nüfusu önemli oranda artmıştır. Tejel'e göre 1927'den önce Cezire'de sadece 47 Kürt köyü varken bu sayı 1939'da 800'e ulaşmıştır (Tejel, 2019, s. 367). 1937'de hazırlanan bir Fransız raporuna göre ise Cezire'de 82.000 Kürt, 42.000 Arap ve 32.000 Hristiyan vardır (McDowall, 2020, s. 885). Öte yandan, Arap milliyetçileri, Suriye'ye gelen söz konusu mültecilere karşı çıkmış ve onların Suriye'ye aidiyetlerini sürekli olarak sorgulamıştır. Bu durum, Suriye Kürtlerinin yıllarca en temel haklarından dahi mahrum bırakılmasına zemin hazırlamıştır (Yıldız, 2005, s. 7; Ahram, 2019, s. 135).

Fransız yetkililer, sömürgeci emperyal yönetimlerini devam ettirmek için yerel bir desteğe ihtiyaç duymuştur (Gunter, 2014, s. 11). Bu nedenle Terrier Planı'na uygun olarak 1932'de Cezire'de ortaya çıkan Kürt-Hristiyan Bölgesel Özerklik Hareketi'ni teşvik etmiştir (Tejel, 2009, s. 29). Kamışlı'nın Ermeni Belediye Başkanı Mişel Dome, Süryani-Katolik Patrik Vekili Hanna Hebbé ve Yezidi aşiret lideri Hajo Ağa öncülüğündeki bu hareket, Alevilerin ve Dürzilerin devletine benzer bir statü talep ediyordu. Bu hareketin neticesinde Kürtçe ve Ermenice bölgenin resmi dilleri haline gelmiş, bölgeye Kürt memurlar atanmış, bölgede Kürt Güvenlik Güçleri oluşturulmuştur. En nihayetinde ise bir Kürt-Hristiyan Özerk Yönetimi kurulmuştur (Neepe, 2012, s. 142-145).

Öte yandan Şam'daki hükümet, 1936'da Lübnan hariç Suriye'nin mini devletlerini yeniden birleştirmek ve İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Suriye'nin bağımsızlığını gerçekleştirmek için Fransa ile anlaşmaya varmıştır. Cezire'nin ekonomik öneminin farkında olan hükümet, Kürt-Hıristiyan Özerklik Hareketi'nin faaliyetlerinden rahatsız olmuştur (McDowall, 2020, s. 888-889). Bu dönemde Şam'daki milliyetçi hükümet, iktidarın merkezileşmesini savunup sömürge karşıtı bir duruş sergilerken Cezire'deki hareket, idari bir özerklik talep etmiş ve manda rejiminin devamı yönünde bir tavır sergilemiştir (Schmidinger, 2018, s. 46; Tejel, 2019, s. 369).

Cezire'deki gerilim, 1937 yılında bölgeye yeni bir *muhafızın* (vali) gelmesiyle artmıştır. Bu muhafız, merkezileştirme politikaları izlemeyi, yerel yetkilileri Arap yetkililerle değiştirmeyi ve Sünni Arap nüfusun bölgeye göçünü teşvik etmeyi amaçlıyordu. Bölgesel Özerklik Hareketi'nin destekçileri muhafıza karşı gelmiş ve nihayetinde Temmuz 1937'de silahlı bir isyan patlak vermiştir (McDowall, 2020, s. 889-890). Suriye güvenlik güçleri ile isyancılar arasında şiddetli çatışmaların ardından muhafız, bölgeden kaçmak zorunda kalmıştır (Savelsberg, 2014, s. 88-89). Bu kargaşa sırasında Şammar'ın lideri Daham el-Hadi, bölgedeki Hıristiyanlara karşı cihat çağrısında bulunmuş ve Ağustos 1937'de Amûdê'de çok sayıda Hıristiyan katledilmiştir (Jwaideh, 2006, s. 146). Amûdê Olayları, özerklik için Kürt-Hıristiyan ittifakının bozulmasına yol açmıştır. En sonunda Fransız yetkililer, bölgeyi hava bombardımanı ile kontrol altına almıştır ve Cezire'yi doğrudan manda rejimine bağlamıştır (Tejel, 2009, s. 34-36; McDowall, 2020, s. 890).

2. 3. İkinci Dünya Savaşı ve Suriye'nin Bağımsızlığı

İkinci Dünya Savaşı sırasında Suriyeli Kürtlerin özerklik talepleri devam etse de bu talepleri yine karşılanmamıştır (Ahram, 2019, s. 135; Schmidinger, 2018, s. 47). Fakat Kürtler bu dönemde de birçok sosyal, kültürel, ekonomik, siyasi ve hukuki haktan yararlanmıştır (Hassanpour, 2005, s. 239). Diğer taraftan Fransız manda rejiminin emperyal politikaları, Suriye'deki Sünni Arap çoğunluk ile dini, mezhepsel ve etnik azınlıklar arasındaki toplumsal ve siyasi ilişkileri germiştir. Bu bağlamda 1946'da Suriye'nin bağımsızlığını kazanmasıyla birlikte ülkedeki Kürt kimliği, iç siyasetin en tartışmalı konularından biri haline gelmiştir (Yıldız, 2005, s. 28-29).

Şam'daki merkezi hükümetlerin bağımsızlık sonrasında hemen Kürt karşıtı bir politika yürütmediğini vurgulamak gerekir (Tejel, 2019, s. 370). Kürtlerin bağımsızlıktan yaklaşık on yıl sonrasına kadar sahip olduğu görece özgürlüğün temel nedeni ülkedeki istikrarsızlıktır. Suriye, 1948'den itibaren art arda askeri darbelere, elitler arasında siyasi bölünmelere ve ciddi ekonomik sorunlara tanık olmuştur. Bu istikrarsızlık, o yıllarda ülkedeki Kürt kimliğini ontolojik bir tehdit olarak inşa edecek resmi bir devlet ideolojisinin ortaya çıkmasını engellemiştir. Dahası, manda döneminden miras kalan seçim sistemi, Kürt adaylara Suriye Parlamentosu'na seçilme fırsatı sağlamıştır. Ek olarak, işçi sınıfından ve küçük burjuvaziden gelen birçok Kürt subay, sosyoekonomik

statülerini geliştirmek için orduda kalmaya devam etmiştir. Dolayısıyla Suriye'deki Kürtler, çeşitli sorunlara rağmen 1950'lerin ortalarına kadar sınırlı bir sosyal-kültürel özgürlüğe sahip olmuşlardır. Ancak, siyasi talepleri artık herhangi bir şekilde tartışmaya açık değildir (Hassanpour, 2005, s. 239).

Son olarak, Lübnan'ın büyük Suriye'den ayrılması, Arap milliyetçilerinin gözünde her türlü özerklik fikrinin ayrılıkçılık ve ihanetle ilişkilendirilmesine neden olmuştur (Schmidinger, 2018, s. 48). Bununla birlikte Suriye'nin hemen yanı başında İsrail'in kurulması, Arap milliyetçiliğinin anti-emperyalist söylemini daha da güçlendirmiştir (Patton, 2019, s. 187-188). Bu çerçevede Arap milliyetçileri, Kürt milliyetçiliğini emperyalizmle ilişkilendirmişler, Kürt kimliğini Suriye'nin egemenliğine ve toprak bütünlüğüne bir tehdit olarak görmüşlerdir. Bunun neticesinde ülkedeki Kürtlerin sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasi hakları Suriye iç savaşına kadar baskı altına alınmıştır.

3. ABD'nin Suriye Krizine Yönelik Dış Politikası

Birinci Dünya Savaşı'nın ardından Ortadoğu'daki en önemli dönüşümlerden birinin 2011 Arap Ayaklanmaları ile yaşandığı söylenebilir. Ayaklanmalar, Dera ve Şam'a sıçradığında ABD'nin Suriye krizinin çözümüne yönelik etkin bir stratejisinin olmadığı anlaşılmıştır. Hatta Irak Şam İslam Devleti (İŞİD)'in yükselişine kadar ABD, krize karşı duyarsız kalmıştır (Gerges, 2013, s. 309). Örneğin Esad rejimi, Ağustos 2013'te Guta'da kimyasal silah kullanarak dönemin Başkanı Barack Obama'nın "kırmızı çizgisini" aşmış olmasına rağmen ABD, tepkisizliğe devam etmiştir (Gani, 2020, s. 217-222). Bu süreçte Obama yönetimi, Suriye muhalefetine kompleks yapısından dolayı rejimin devrilmesinin ardından ne tür bir siyasi hareketin (İslamcı ya da ılımlı) iktidara geleceğine ve halef hükümetin ABD'nin bölgedeki çıkarlarına tehdit oluşturup oluşturmayacağına karar verememiştir. Bu sebeple krize direkt olarak müdahil olmaktan kaçınmıştır.

Obama iktidara geldiğinde Ortadoğu'ya yönelik olarak tek taraflı politikalarla uygulanan "Bush Doktrini"nin aksine çok taraflı bir yaklaşım izleyeceğini belirtmiştir. Başkan George W. Bush, ABD'nin düşmanlarına karşı savaşmak ve terörizmle mücadele iddiasıyla "önleyici eylem stratejisini" ortaya koymuştur (Ulusal Güvenlik Stratejisi, 2002). Bu kapsamda "demokrasi ihracı" ve "özgürlük götürülmesi" gibi modern emperyal söylemler benimsemiştir. Ayrıca medeni ulusların düşmanlarıyla mücadele etme kisvesi altında büyük ölçekli askeri operasyonlar yürütmüştür. Ancak ABD, muazzam askeri kapasitesine rağmen operasyonlarının ardından Afganistan ve Irak'ta (ve daha sonra Libya'da) istikrarlı bir rejim oluşturamamıştır. Bu ülkeler, üzerinde sayısız ulus aşırı ve terörist örgütün cirit attığı bir bataklığa dönüşmüştür. Öte yandan Amerikan kamuoyu, 2 milyon civarı askerle ve 1,5 trilyon dolardan fazla para harcanarak Irak ve Afganistan'da gerçekleştirilen operasyonlara ciddi bir reaksiyon

göstermiştir. Yıllarca süren bu operasyonlarda yaklaşık olarak 6000 Amerikan askeri personeli ölmüş 40.000'i ise yaralanmıştır (Pew Research Center, 2011). 2000'lerin sonundaki küresel ekonomik kriz ise ABD'nin hayati ulusal çıkarlarının mevzubahis olmadığı durumlarda askeri müdahalelerden uzak durma eğilimini artırmıştır (Lynch, 2015). Tüm bu sebeplerden ötürü Obama yönetimi, Ortadoğu'ya ve Suriye krizine yönelik “çok taraflı” bir dış politika doktrini geliştirmiştir (Dueck, 2015; Yalçın, 2018).

Bu doktrin çerçevesinde Amerikan ekonomisi rehabilite edilmeye çalışılmış ve uzun vadede ulusal gücün artırılması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda denizasırlı ülkelerdeki maliyetli askeri operasyonlardan mümkün olduğunca uzak durulmuştur. Uluslararası krizlerin tek taraflı müdahaleler yerine uluslararası örgütler ve müttefikler aracılığıyla çözülmesine öncelik verilmiştir. Diğer taraftan ABD'nin uluslararası arenadaki “demokratik” hareketlere gerektiğinde “pasif” bir destek sağlayacağı ve perde arkasından öncülük edeceği belirtilmiştir (Ulusal Güvenlik Stratejisi, 2010, s. 28-34). Bu doktrin, 2015 Ulusal Güvenlik Stratejisi'nde de ortaya konmuştur ve ABD'nin ulusal çıkarları doğrudan tehlikeye atılmadığı sürece güvenlik tehditlerine karşı sonuç elde etmek için müttefiklerle yük paylaşımı ve kolektif eylem ihtiyacının altı çizilmiştir (Ulusal Güvenlik Stratejisi, 2015, s. 8). Bu şekilde Obama yönetimi, uluslararası ve bölgesel jeopolitiği kendi çıkarları doğrultusunda etkilemek için daha düşük maliyetli bir strateji izlemeye karar vermiştir.

Özetle, Arap Ayaklanmaları sırasında ABD'nin güvenlik açısından Ortadoğu'ya yönelik yaklaşımı, sadece hayati ulusal çıkarları korumak için sınırlı askeri operasyonlara ve bu operasyonların yerel müttefiklerle yakın koordinasyon içinde gerçekleştirilmesine dayanmaktadır (Gerges, 2013, s. 301). Lakin bu yaklaşım, ABD'nin bölgedeki emperyal hedeflerini değiştirmemiştir; bu hedeflere ulaşma araçlarını değiştirmiştir. Diğer bir deyişle uzun ve pahalı Irak ve Afganistan operasyonlarının ardından şekillenen izolasyoncu Amerikan kamuoyuyla uyumlu biçimde ABD kaynaklarını ve Ortadoğu'daki çıkarlarını korumak için yerel müttefikler-*vekiller* üzerinden askeri müdahaleler gerçekleşmiştir (Krieg, 2016). Yalnızca görüntü itibarıyla farklıolan bu emperyal yaklaşım, aşağıda inceleneceği üzere ABD'nin IŞİD tehdidine karşı Suriye'de YPG (Halk Koruma Birlikleri) ile girdiği iş birliğinde açıkça görülmüştür. ABD, çok fazla asker göndermeden ve görece düşük bir maliyetle Suriye'deki varlığını ve bölgedeki çıkarlarını YPG üzerinden korumuştur. Böylece ülkenin yer altı ve yer üstü kaynaklarını da dolaylı yoldan güdümüne almıştır.

3. 1. IŞİD'in Yükselişi

Arap Ayaklanmalarının en fazla dikkat çeken gelişmelerinden birisi IŞİD'in yükselişidir. IŞİD; Irak ve Suriye arasındaki sınırları kaldırarak Batılı emperyal güçler tarafından Sykes-Picot anlaşmasıyla dayatılan Ortadoğu haritasını kısa süreliğine de olsa yeniden çizmiştir ve Birinci Dünya Savaşı'ndan bu yana hiç yapılmamış bir şeyi yapmıştır.

Böylece bölgesel ve uluslararası düzeyde yüksek bir etkiye sahip olabileceğini gözler önüne sermiştir. Bunun yanı sıra ABD'nin Ortadoğu'daki nüfuzunu ve çıkarlarını tehdit etmiştir. ABD'nin ve Batılı müttefiklerinin kendi ülkelerindeki güvenliklerine karşı da riskler oluşturmuştur. Bu bağlamda IŞİDle mücadele, ABD'nin ve Batılı müttefiklerinin hem Suriye'ye hem de Irak'a askeri olarak müdahalesinin zeminini hazırlamıştır. Ancak, bu çalışmada kapsamı itibarıyla ABD'nin yalnızca Suriye'ye müdahalesi ele alınacaktır.

Gücünün zirvesinde olduğu 2014 yılı ortasında IŞİD, Suriye ve Irak toprakları ile petrol sahalarının önemli bir kısmını kontrol etmiştir. Bu dönemde 120'den fazla ülkeden gelmiş 40.000 üzerinde savaşçıya ve günlük 2 milyon dolarlık bir gelire sahip olmuştur (Mumford, 2021). Haziran 2014'te Musul'u ele geçirmesinin ardından ise Kerkük ve Bağdat'ı tehdit eder hale gelmiştir. Öte yandan IŞİD, söz konusu dönemde hibrid savaşma ve yönetim tarzıyla bölgedeki rakiplerini etkisiz hale getirmiş ve devlet-benzeri bir yapıya evrilmiştir (Oktav vd., 2018).

Ortadoğu'daki mezhepçiliği aşırıcı anlayışıyla daha da körükleyen IŞİD, bölgedeki hemen hemen tüm mezhepsel ve dini inanç gruplarına karşı katliamlara girişmiştir. Böylelikle kontrolü altındaki bölgelerin sosyopolitik yapısını değiştirmeye çalışmıştır. Bu gruplar arasında kendisine biat etmeyen Sünniler, Şiiler, Hristiyanlar ve Yezidiler mevcuttur. IŞİD, Ağustos 2014'te ele geçirdiği Sincar'da kadın ve çocuk ayırt etmeden Yezidileri katletmiş ve Yezidi kadınlarını köleleştirmiştir (Reuter, 2014). IŞİD'in sebep olduğu katliamlar ve insani krizler, Batı kamuoyunun büyük tepkisini çekmiştir ve ABD'nin IŞİD'e karşı bir reaksiyon göstermesi hususunda beklentileri artırmıştır (Sarı Ertem, 2018, s. 141).

Küresel cihatçı bir gündemle hareket eden IŞİD, Amerikan karşıtlığını ajite ederek etkisini Ortadoğu'nun ötesine de taşımak istemiştir. Bu kapsamda “yalnız kurtları” ve iltisakları grupları aracılığıyla 2015 ve 2016 yıllarında çeşitli Batılı ülkelerinde terör eylemleri gerçekleştirmiştir. Bu terör saldırılarının ardından IŞİD'in gizli hücreleri ve yabancı terörist savaşçıları, ABD ve Batılı müttefikleri için endişe kaynağı olmuştur (Byman, 2015; 2016).

IŞİD'in yükselişinin ardından ABD, terörle mücadele söylemiyle çerçevelenen yeni bir Suriye politikası benimsemiştir (Gani, 2020, s. 222). Lakin ABD de dahil olmak üzere Batılı devletler, IŞİD ile mücadele etmek için Suriye'ye asker göndermekte isteksizdir (Ulusal Güvenlik Stratejisi, 2015). Obama yönetimi, yukarıda da değinildiği gibi Irak ve Afganistan savaşlarında yapılan hataları ve başarısızlıkları tekrarlamak istememiştir. Ayrıca ekonomik maliyetleri dolayısıyla uzun ve pahalı askeri operasyonlardan kaçınmak istemiştir. Öte yandan, ABD'nin denizaşırı bir ülkeye yeniden asker göndermesinin hem içerde hem dışarda tepkiyle karşılanması ve böylesi bir müdahalenin Ortadoğu'daki Amerikan karşıtlığını daha da artırması muhtemeldir (Walt, 2014; Krieg, 2016). Bu çerçevede Eylül 2014'te IŞİD karşıtı Küresel Koalisyonu oluştururken Obama, bu

girişimin Irak ve Afganistan savaşlarından farklı olacağını belirtmiştir ve Amerikan askerlerinin yabancı topraklarda savaşmayacağını altını çizmiştir (White House, 2014). Zira, Brookings Enstitüsü tarafından 14-19 Kasım 2014 tarihlerinde yapılan bir araştırma, Amerikalıların %57'sinin Irak ve Suriye'de IŞİD'e karşı Amerikan askerlerinin konuşlandırılmasına karşı olduğunu açıkça ortaya koymuştur. Sonuç olarak, genel dış politika doktriniyle uyumlu bir biçimde Obama yönetimi, IŞİD ile mücadele için tek taraflı direkt bir müdahaleden ziyade müttefiklerle yük paylaşımına gitmenin ve yerel güçlerle iş birliği yapmanın ABD'nin emperyal bölgesel çıkarları ve politikaları açısından daha uygun olduğunu öngörmüştür.

Diğer taraftan, hava operasyonların IŞİD tehdidini ortadan kaldırmaya yeterli olmayacağı aşikâr olduğu için ABD liderliğindeki koalisyonun Suriye'de bir kara gücüne veyahut vekil aktöre ihtiyacı olmuştur. Fakat savaş alanında dini aşırıcılığa karşı savaşacak ideolojik olarak ılımlı ve organize muhalif grupların eksikliği söz konusudur. Bununla birlikte ABD, Suriye iç savaşında Batılı değerleri benimsemeyen ve İslam ile ilintili olan her grubu "radikal" olarak görme eğiliminde olmuştur (Gani, 2020, s. 216). Özgür Suriye Ordusu (ÖSO) ise Esad rejimi yerine IŞİD ile savaşmaya istekli olmamıştır. Bunun neticesinde ÖSO'ya yönelik hazırlanan eğit-donat programı başarısızlığa uğramıştır (Mumford, 2021, s. 32-38).

3. 2. YPG ile İş Birliği

2014 yılının sonlarından itibaren terör örgütü YPG, IŞİD'i yok etmek amacıyla ABD öncülüğünde oluşturulan Uluslararası Koalisyon'un Suriye'deki kara gücü olarak ön plana çıkmıştır. YPG, bölücü terör örgütü Kürdistan İşçi Partisi (PKK)'nın Suriye uzantısıdır. ABD, PKK'yı terör örgütü olarak tanımasına rağmen Suriye kolu YPG'yi pragmatik bir biçimde farklı bir oluşum olarak ele almış ve IŞİD'e karşı yürütülen kampanyada PKK ile olan organik bağlarını görmezden gelmiştir. YPG, ABD ile uyumlu bir biçimde hareket etmiş ve ABD'nin Suriye'deki vekil aktörü olmuştur. Böylece, IŞİD'in yükselişinin ardından ABD'nin Suriye'ye yönelik emperyal dış politikasında kullanışlı bir aparat olmuştur.

YPG ile olan işbirliği IŞİD'in Suriye'de yenilgiye uğratılmasında işlevsel olmuştur. YPG militanları coğrafi ve jeopolitik gerçeklerin farkında olan deneyimli militanlardı. ABD, YPG'yi çeşitli ve gelişmiş silahlar, mühimmat ve araçlarla donatmıştır (Acun ve Keskin, 2017, s. 45). Bunun yanı sıra, YPG militanları, Amerikan Özel Kuvvetleri tarafından eğitilmiştir (Clawson, 2016, s. 53-54). Ayrıca ABD, YPG'yi korumak için fiili bir uçuşa yasak bölge oluşturmuştur. En nihayetinde ise sınırlı sayıdaki Amerikan Birlikleri, Suriye'nin kuzeydoğusuna konuşlandırılmıştır.

Bu süreçte YPG'ye ABD ve Batı tarafından verilen siyasi ve askeri destek meşrulaştırılmaya çalışılmıştır. YPG'nin savaş disiplini, laikliği ve sözde demokratik değerleri benimsemesi, Batılı medya kuruluşları tarafından sıkça vurgulanmıştır.

Modern emperyal söylemlere uygun olarak YPG, IŞİD'in köktendinci ideolojisine karşı mücadele eden laik, demokratik, ileri görüşlü ve uygar “özgürlük savaşçısı” isyancı bir grup olarak lanse edilmiştir (Enzinna, 2015; Ross, 2015; Stephens ve Stein, 2015). Ayrıca, YPG'nin çevre ve toplumsal cinsiyet eşitliği konusundaki duyarlılığı dile getirilmiştir (Knapp vd., 2016; McGee, 2022). YPG'li kadın militanlar, Ortadoğu'daki cinsiyetçi ve ataerkil baskıya direnen “kahraman” savaşçılar olarak tasvir edilmiştir (Gatehouse, 2014; Çiviroğlu, 2015). Sakallı IŞİD “teröristlerine” karşı bu militanlar, Batılı izleyicilere oryantalist bir söylemle sempatik gösterilmiştir (Leezenberg, 2016, s. 682-683; Kardeş ve Yeşiltaş, 2018, s. 106-108). Böylece YPG ile olan iş birliği Batılı değerler çerçevesinde ele alınmıştır. Öte yandan YPG, Batı dünyasının gözünü boyamak için demokrasiye, azınlık haklarına, çevreye ve toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı bir oluşum imajı yaratmaya çalışmıştır (Netjes ve van Veen, 2021, s. 7). Bu şekilde kendisini “terörle mücadelede” etkin ve “meşru” bir müttefik olarak tanımlamıştır.

Türkiye, YPG'ye yönelik artan emperyalist destekten açıkça rahatsız olmuştur. Bunun üzerine ABD, YPG'ye verdiği desteği kamufle etmek adına içinde çeşitli etnik ve dini grupların yer aldığı Suriye Demokratik Güçleri'nin (SDG) kuruluşuna öncülük etmiştir. Böylelikle Türkiye'nin endişeleri hafifletilmek istenmiştir. ABD Özel Kuvvetler Komutanı Orgeneral Raymond Thomas, PKK'nın Suriye uzantısı YPG'nin adını kendilerinin tavsiyesiyle SDG olarak değiştirdiğini itiraf etmiştir. Ayrıca yeni adlandırmada “demokrasi” kelimesinin kullanılmasının çok zekice olduğunu ifade etmiştir (Reuters, 2017). Başka bir deyişle ABD'li yetkililer, Suriye'deki vekil aktörleri YPG'yi SDG olarak adlandırarak çeşitli etnik ve dini gruplardan oluşan bir koalisyonu desteklediklerini savunmuş ve YPG'nin terör örgütü PKK ile olan bağlarının üzerini örtmeye çalışmışlardır. Ancak SDG'nin Ekim 2015'teki kuruluşu bile bizzat YPG militanları tarafından kamuoyuna duyurulmuştur. Ek olarak, SDG'nin lider kadrosunun ve milis güçlerinin çoğunun PKK kadrolarından geldiği bilinmektedir. Diğer taraftan ABD, IŞİD'i yenmek için Suriye'nin kuzeydoğusundaki Arapların çoğunlukta olduğu bölgelere yönelmek gerektiğinin farkına varmıştır. Bu nedenle sadece Kürtlerden değil Araplardan da oluşan bir oluşum kurmak gerekli olmuştur (Netjes ve van Veen, 2021, s. 46).

3. 3. Kuzey ve Doğu Suriye Özerk Yönetimi

Arap ayaklanmalarının neredeyse hiçbiri ayrılıkçı saiklerle başlamamıştır. Lakin yabancı emperyal devletlerin yaşanan çatışmalara dışardan müdahaleleri, bölücü hareketlere güç ve motivasyon sağlamıştır (Ahram, 2019, s. 15). ABD desteğinin öncesinde YPG'nin kontrolündeki özerk yönetimin belirli sınırlılıkları vardı. Daha önce de belirtildiği üzere Afrin, Ayn el-Arab (Kobani) ve Kamışlı gibi Kürt nüfusun yoğunluklu olarak yaşadığı kuzey Suriye'deki yerleşim bölgeleri birbiriyle coğrafi olarak bağlantılı değildir. Bu sebeple bu bölgelerde yaşayan insanlar, iç savaş sırasında ihtiyaçlarını çoğunlukla komşu illerden karşılayabiliyordu. Ayrıca YPG'nin devlet-benzeri eylemleri tek

tarafıydı. Herhangi bir yerel ya da uluslararası resmi tanınırlığı ve meşruiyeti yoktu. Fakat IŞİD’e karşı ABD ile girişilen iş birliği neticesinde bu durum değişmiştir.

ABD ile iş birliğinin ardından YPG, kontrolünü Arap nüfus yoğunluklu bölgelere (Rakka-Deyrizor ekseninin doğusuna) doğru geliştirmiştir ve bu bölgedeki doğal kaynakların kontrolünü ele geçirmiştir (Netjes ve van Veen, 2021). Fırat Nehri’nin kontrolüyle beraber Suriye’deki içilebilir su kaynaklarının neredeyse tamamı ve sulanabilir tarım arazilerinin yaklaşık yarısı YPG’nin eline geçmiştir (Acun ve Görücü, 2023, s. 62-63). Ülkede var olan su sıkıntısı dikkate alındığında YPG, mühim bir koz elde etmiştir. Bunun yanı sıra, Fırat Nehri üzerindeki Tabka ve Tışrin Barajları dolayısıyla YPG, ülkedeki hidroelektrik kapasitesinin çok büyük bir bölümü üzerinde hakimiyet elde etmiştir (Orhan, 2016, s. 12). Ayrıca Deyrizor bölgesindeki petrol ve doğalgaz kaynakları değeri tam olarak bilinmese de YPG’ye milyarlarca dolarlık gelir sağlamıştır (Acun ve Görücü, 2023, s. 64). YPG, Amerikalı *Delta Crescent Energy* şirketiyle ticari bir anlaşma bile imzalamıştır (Zaman, 2020). Diğer bir deyişle Suriye’deki doğal kaynakların çok önemli bir kısmı vekil aktör YPG üzerinden ABD güdümüne girmiştir. Bu da Amerikan emperyalizmin bilinen günümüzdeki politika ve uygulamalarına denk düşmüştür.

Ayrıca YPG, IŞİD’e karşı verdiği mücadele sayesinde özellikle “Rojava” söylemiyle beraber uluslararası bir popülerite kazanmıştır (McGee, 2022). Bunun neticesinde çeşitli uluslararası aktörlerden siyasi, askeri, mali ve lojistik destek almıştır. ABD’nin desteğiyle kuzeydoğu Suriye’deki kantonlarını birleştiren YPG, özerk yönetimini konsolide etmiş ve resmi bir uluslararası tanınma arayışı içine girmiştir (Voice of America, 2019; Middle East Eye, 2020). Önceki özerklik girişimlerinin ardından bu yapı, son olarak 2018 yılında “Kuzey ve Doğu Suriye Özerk Yönetimi” olarak adlandırılmıştır. YPG’nin kontrolündeki bu sözde özerk yönetim, askeri yapılanması, bürokratik unsurları, vergilendirme mekanizmaları, kamu hizmetleri, meşruiyet arayışı, “diplomatik” ilişkileri ve temsilcilikleri ile devlet-benzeri bir yapıya dönüşmüştür (Oktav vd., 2018; Allsopp ve Wilgenburg, 2019; Yeşiltaş ve Kardaş, 2023; Acun ve Görücü, 2023).

4. Türkiye’nin YPG’ye Yönelik Askeri Operasyonları

Türkiye açısından PKK’nın kontrolü altındaki devlet-benzeri bir yapıya komşu olmak temel bir ulusal güvenlik sorunudur. Zira bilindiği üzere Türkiye, onlarca yıldır PKK’nın terörizmine ve bölücü faaliyetlerine maruz kalmaktadır. Ayrıca PKK’nın Suriye’deki eylemlerinin Türkiye içindeki sempatizanlarına ilham sağlayacağı açıktır. Nitekim 2015-2016 yılları arasında gerçekleşen Hendek Olayları ile PKK, Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde kuzeydoğu Suriye’dekine benzer “Demokratik Özerklik” adında bir yapı kurmaya çalışmıştır (Leezenberg, 2016). Bu nedenle Türk hükümeti, ne olursa olsun güney sınırlarındaki “terör koridorunu” engelleyeceğini ilan etmiştir (BBC Türkçe, 2016).

Türkiye'nin Suriye'de çeşitli zamanlarda gerçekleştirdiği sınır ötesi askeri operasyonlarla YPG'nin devlet kurma hayali büyük bir yara almıştır. Türk ordusu ilk olarak Ağustos 2016 tarihinde "Fırat Kalkanı Harekâtı"nı başlatmış ve hem YPG hem de IŞİD terörüne karşı mücadele etmek üzere Suriye'ye girmiştir. Bu süreçte Türkiye, ABD'yi YPG ile iş birliğini bırakmaya ikna etmeye çalışmıştır. IŞİD'in Suriye'deki fiili başkenti Rakka'ya yönelik operasyona askeri destek verebileceğini ve operasyonu beraber yürütebileceklerini belirtmiştir (Guardian, 2017). Fakat ABD bu öneriyi kabul etmemiş ve vekili YPG ile çalışmaya devam etmiştir. Ardından Haziran 2017'deki Rakka operasyonu SDG çatısı altında yine YPG ile gerçekleştirilmiştir.

IŞİD tehdidinin önemli oranda ortadan kalkmış olmasına rağmen ABD'nin YPG'ye verdiği desteğin sürdüğünü gören Türkiye, YPG'ye yönelik askeri operasyonlarını Ocak 2018'de "Zeytin Dalı Harekâtı" ve Ekim 2019'da "Barış Pınarı Harekâtı" ile kapsam ve hacim olarak genişletmiştir. Barış Pınarı Harekâtı öncesinde ABD, Türkiye ile YPG arasındaki çatışmanın bir parçası olmamak için Türkiye-Suriye sınırındaki askerlerini çekmiştir. Dönemin ABD Başkanı Donald Trump, emperyalizmin sömürgeci özüne uygun bir biçimde bu çekilmeyi Amerikan askerlerini sadece petrolü korumak için geride bıraktığını belirterek açıklamıştır (Brown, 2019). Gerekirse petrol için savaşılabileceklerini de belirtmiştir (Horsley, 2019). YPG ise ABD'ye en azından bölgedeki petrol sahalarını korumak için Suriye'de kalması çağrısında bulunmuştur (Holmes, 2024, s. 144-147). Bu çağrıyla kendine bir güvenlik kalkanı oluşturmaya çalışmıştır.

Esad rejimin Aralık 2024 tarihinde devrilmesinin ardından ABD'nin Suriye'ye yönelik emperyal dış politikasını nasıl şekillendireceği tam olarak bilinmemektedir. Türkiye ve Suriye'deki yeni yönetimin lideri Ahmed eş-Şara, YPG'nin ülkedeki varlığına ve faaliyetlerine karşı olduklarını açıkça belirtmişlerdir (Anadolu Ajansı, 2024). Yeniden ABD Başkanı seçilen Trump ise Suriye'deki tüm askeri birlikleri çekmek istediklerini ifade etmiştir (NBC News, 2025). Ancak bunun nasıl ve ne kadar sürede gerçekleşeceği net değildir. Öte yandan Suriye'de ne tür bir yönetimin oluşacağı ve bu yönetimin öncelikleri belirsizdir. Yıllarca süren iç savaşın ve emperyalist müdahalelerin neticesinde ülkede istikrarın tekrardan tesis edilemeyeceği de muammadır. Suriye'nin toprak bütünlüğü ise halen tehlike altındadır. Zira YPG, bölücü ve tek taraflı faaliyetlerine emperyal güçlerin desteği sayesinde devam etmektedir. ABD'nin bu durumu emperyal bölgesel çıkarları ve emelleri doğrultusunda bir koz olarak kullanmayı sürdürmesi muhtemeldir.

Sonuç ve Değerlendirme

Bu çalışmada, Birinci Dünya Savaşı'nın ardından Fransız manda rejiminin ve iç savaş sırasında ABD'nin Suriye'ye yönelik emperyal politikaları karşılaştırmalı bir biçimde analiz edilmiş ve söz konusu politikalarda Kürtlerin rolüne dikkat çekilmiştir. Bu

analiz çerçevesinde emperyal güçlerin jeopolitik çıkarları ve ideolojik motivasyonları doğrultusunda Suriye’de etnik bir azınlık olan Kürtleri nasıl araçsallaştırdığı gösterilmeye çalışılmıştır. Bu güçlerin politikalarında benzerlikler olduğu kadar dönemsel, yapısal ve usulen farklılıklar da mevcuttur.

Fransız manda rejimi, iki dünya savaşı arası dönemde ülkedeki emperyal yönetici erk olarak siyasi, ekonomik ve jeopolitik çıkarları doğrultusunda Suriye’de sistematik bir “böl ve yönet” politikası uygulamıştır. Ülkedeki dini, mezhepsel ve etnik azınlıklara çeşitli sosyal, ekonomik, siyasi ve askeri ayrıcalıklar tanıyarak onları emperyal manda rejimine karşı yükselen Arap milliyetçiliğini baskılamak için kullanmıştır. Bu kapsamda Suriye’yi mikro devletlere ve özerk bölgelere ayırmıştır. Bu vesileyle sömürgeci ve tahakkümcü yönetimine karşı oluşabilecek herhangi bir birlikteliğin önüne geçmek istemiştir. Bununla beraber Fransız manda rejimi, bazı Kürt gruplar da dahil olmak üzere kendisine sadık azınlık grupları, sömürgeci güvenlik servislerinde önemli pozisyonlara getirmiştir ve onlardan ayrı özel birlikler kurmuştur. Mevzubahis emperyal politikalar ile Suriye’nin siyasi birlikteliğine ve toprak bütünlüğüne zarar veren manda rejimi, ülkedeki doğal kaynakları sömürmüş ve kendisine olan bağımlılığı artırmıştır.

Fransız manda rejiminin azınlıklara tanıdığı ayrıcalıklar, Suriyeli Kürtlerin de özerklik taleplerini körüklemiştir. Ancak Fransız yetkililer, bu talepleri iç politikadan uluslararası politikaya kadar birbiriyle alakalı birçok nedenden dolayı reddetmek zorunda kalmıştır. Bu dönemde Kürtler arasında var olan ulusal bilinç eksikliği ve siyasi bölünmüşlük, coğrafi koşullar, Arap milliyetçilerinin ve Türkiye’nin özerklik fikrine şiddetle karşı çıkmaları ve iki savaş arası uluslararası güç dengeleri reddetme nedenleri arasındadır. Fransız manda rejimi, Suriyeli Kürtlerin özerklik taleplerini karşılıksız bırakmış olsa da onlara çeşitli siyasi, ekonomik ve askeri ayrıcalıklar tanımaya devam etmiştir. Böylelikle Fransa, “Kürt kartını” kendi emperyal çıkarları ve politikaları doğrultusunda hem Suriye’deki Arap milliyetçilerine karşı hem de Türkiye’ye karşı bir fırsat olarak kullanmıştır. Öte yandan “medenileştirme” misyonu çerçevesinde Cezire’de ekonomik bir kalkınma programı uygulayan manda rejimi, bölgenin demografik yapısının değişmesine olanak sağlamıştır. Bu demografik değişim, Suriye’ye göç etmiş Kürtlerin ülkeye olan aidiyetlerinin her daim sorgulanmasına sebep olmuştur. Bu nedenle Suriyeli Kürtler, yıllarca en temel insani haklarından mahrum kalmıştır. Ayrıca emperyal yönetimlerini devam ettirmek için yerel bir desteğe ihtiyacı olduğunun farkında olan Fransız yetkililer, o dönem Cezire’de meydana gelen Kürt-Hristiyan özerklik hareketini Terrier Planı çerçevesinde desteklemiştir. Manda rejiminin Suriye’ye yönelik emperyal politikaları ve bu politikalar çerçevesinde Kürtleri araçsallaştırması, ülkedeki dini, mezhepsel ve etnik gruplar arasındaki ilişkilerin günümüze kadar gergin olmasına zemin hazırlamıştır. Bu bağlamda Suriye’deki Kürt kimliği ülkenin siyasi bütünlüğüne tehdit olarak algılanmış ve iç savaşa kadar Suriyeli Kürtlerin sosyal, kültürel, ekonomik, hukuki ve siyasi hakları bastırılmıştır.

Suriye İç Savaşı sırasında ABD'nin Suriye'ye yönelik emperyal politikalarına ve YPG ile olan iş birliğine gelince öncelikli olarak belirtmek gerekir ki Fransız manda rejiminin aksine bilindiği üzere ABD, Suriye'de hiçbir zaman direkt yönetici erk olmamıştır. Dolayısıyla ülkeye dışardan müdahil olan emperyal bir güç olarak politikalar ve stratejiler geliştirmiştir. ABD'nin Suriye'ye müdahalesinde yapısal farklılıkların yanı sıra usulen de farklılıklar bulunmaktadır. Arap ayaklanmaları Suriye'ye sıçradığında ABD, Esad rejiminin devrilmesinin ardından ülkede ne tür bir siyasi rejimin ortaya çıkacağına ve bu rejimin kendi bölgesel çıkarlarına risk oluşturup oluşturamayacağına dair öngöründe bulunmakta zorlanmıştır. Bu nedenle IŞİD'in yükselişine kadar Suriye'deki tüm insani krizlere ve katliamlara duyarsız kalmıştır. IŞİD, bölgedeki siyasi sınırları değiştirmiş, petrol sahalarının önemli bir kısmını kontrolü altına almış ve aşırı bir anlayışla bölgenin sosyolojik yapısını değiştirmeye çalışmıştır. Ayrıca küresel cihatçı bir gündemle bir taraftan Ortadoğu'daki Amerikan karşıtlığını tahrik ederken bir taraftan da yabancı savaşçıları ve terör saldırıları ile ABD ve Batılı müttefikleri için ciddi bir güvenlik meselesi haline gelmiştir. Böylece IŞİD, ABD'nin bölgesel ve uluslararası düzeyde emperyal çıkarlarını ve güvenliğini tehdit etmiştir. Bu sebeple IŞİD'e karşı mücadele ABD'nin Suriye'ye askeri yollarla emperyalist müdahalesinin önünü açmıştır.

IŞİD ile mücadele kapsamında Suriye'de YPG ile hareket eden ABD, bu vesileyle bölgedeki emperyal nüfuzunu ve jeopolitik çıkarlarını nispeten düşük bir maliyetle korumuştur. Irak ve Afganistan savaşları ve bu savaşların ardından oluşan izolasyoncu Amerikan kamuoyu, ABD'nin emperyal hedeflerine ulaşma araçlarını ve stratejilerini değiştirmiştir. Bu bağlamda ABD, vekil aktörü YPG sayesinde Suriye'ye çok fazla insani ve askeri kaynak aktarmak zorunda kalmamıştır. Ayrıca ülkenin doğal kaynaklarının önemli bir kısmını kontrol eder hale gelmiştir. Bu noktada ABD'nin Suriye'deki emperyal müdahalesinin ve ülke kaynaklarının kontrolünün Fransız manda rejiminin aksine daha dolaylı ve örtük yollardan olduğunun altı çizilmelidir. Öte yandan ABD de manda rejimine benzer bir şekilde kendi emperyal çıkarları doğrultusunda yerel müttefiklerle iş birliği yapmanın öneminin farkındadır ve bu emperyal bir mantık çerçevesinde müdahale ve kontrol mekanizmalarının maliyetini düşürmeye çalışmıştır. Ayrıca ABD de manda rejimiyle paralel bir biçimde Suriye'ye yönelik emperyal politikalarını oryantalist söylemlerle meşrulaştırmaya çalışmıştır. Lakin dönemsel farklılıklar gereği medenileştirme söyleminden ziyade demokrasi, sekülerizm, özgürlük ve terörizmle mücadele söylemlerine daha çok başvurmuştur. Son olarak ABD, Fransız manda rejimi gibi bir yandan hem Arapların hem de Türkiye'nin tepkilerini azaltmak isterken bir yandan da Fırat'ın doğusunda ayrılıkçı özerk bir yapının serpilmesine teşne olmuştur. Böylelikle ABD de emperyal politikalarıyla Suriye'nin siyasi birlikteliğine ve toprak bütünlüğüne zarar vermiştir.

Gerek iki dünya savaşı arası dönemde gerek iç savaş sırasında emperyal güçlerin Suriye politikalarında Kürtlere verdiği destek ülkedeki toplumsal bütünlüğü tahrip etmiştir. Bu güçler hem emperyal politikalarını uygulamak hem de bu politikaların maliyetlerini

düşürmek için kendilerine bağlı ve bağımlı çeşitli yerel gruplara ihtiyaç duymuşlardır. Bazı Kürt gruplar ise emperyal güçlere yardım ederek özerklik ve bağımsızlık elde etmeye çalışmışlardır. Bu doğrultuda emperyal güçlerin politikalarıyla uyumlu eylem ve söylemler de bulunmuşlardır. Bu durum, ülkedeki Kürtlere yönelik toplumsal güvensizliğin artmasına ortam hazırlamıştır. Ayrıca Kürt kimliğinin ve milliyetçiliğinin emperyalizm ve bölücülükle ilişkilendirilmesine sebep olmuştur.

Suriye'de Kürtlerin emperyal güçler tarafından bir koz olarak kullanılması ve ayrılıkçı Kürt gruplarına siyasi, askeri, mali ve lojistik destek sağlanması bölgesel istikrarsızlığı da artırmıştır. Özellikle Türkiye; coğrafi sınırının uzunluğu ve gelişmiş sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasi bağları nedeniyle Suriye'deki Kürt gruplarının ayrılıkçı faaliyetlerini hem Fransız manda rejimi döneminde hem de Suriye İç Savaşı sırasında varoluşsal bir tehdit şeklinde değerlendirmiştir. Bu faaliyetleri siyasi, diplomatik ve askeri yollarla engellemeye çalışmıştır. Emperyal güçlerin pragmatist yaklaşımları ve ikircikli tavırları dolayısıyla kendi güvenliğini sağlamak adına gerektiğinde Suriye'ye müdahil olmak durumunda kalmıştır. Zira bölge ülkelerinin ulusal güvenliklerini ve siyasi bütünlüğünü riske atacak dışardan emperyal dayatmalara tepkisiz kalması düşünülemez.

En nihayetinde bu çalışma; emperyal güçlerin siyasi, ekonomik ve jeopolitik çıkarları doğrultusunda zayıf ve kırılgan ülkelerdeki azınlıkları nasıl manipüle edip araçsallaştırdığının derinlemesine incelenmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bu noktada farklı coğrafyalar ya da farklı tarihsel bağlamlar üzerine yapılacak karşılaştırmalı analizlere daha çok ihtiyaç vardır. Nitekim kontrol altına alınıp kaynakları sömürülmek istenen topluluklardaki etnik, dini, mezhepsel, bölgesel ve kültürel farklılıklar, emperyal güçler tarafından tarih boyunca birbirlerine karşı kışkırtılmıştır. Böylece bu toplumlardaki siyasal bölünmüşlükler derinleştirilmiş ve emperyal dış güçlere karşı herhangi bir birlikteliğin kurulması engellenmeye çalışılmıştır. Söz konusu emperyal politikalar, bir yandan sömürgeci güçlere olan siyasi ve ekonomik bağımlılığı artırırken diğer yandan sömürgeleştirilen ülkelerde ayrı gruplar arasında onlarca hatta yüzyıllarca sürecek toplumsal güvensizliklere ve düşmanlıklara neden olmuştur. Bu kapsamda, emperyal güçlerin emperyal politikalarını dönemsel koşullara uygun olarak farklı ideolojik söylemlerle meşrulaştırmaya çalıştığı unutulmamalıdır. Bu söylemlerin yapılacak çalışmalarda etraflıca irdelenmesi ve sorunsallaştırılması emperyal politikaları ve mekanizmaları daha iyi anlamamıza yardımcı olacaktır.

Kaynakça

- Acun, C. & Keskin, B. (2017). *The PKK's branch in northern Syria: PYD - YPG*. SETA.
- Acun, C. & Görücü, K. (2023). *PKK/YPG'nin Suriye'de Devlet Hayali*. SETA.
- Ahram, A. I. (2019). *Break all the borders: Separatism and the reshaping of the middle east*. Oxford University Press.
- Akkaya, S. N. (2021). The orientalist discourse language used in The New York Times Newspaper after the September 11 attacks. *Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 6(2), 39-64.

- Allsopp, H., & Wilgenburg, W. van. (2019). *The Kurds of Northern Syria: Governance, diversity and conflicts*. I.B. Tauris.
- Anadolu Ajansı (2024, December 29). Suriye'deki yeni yönetimin lideri Şara, ülkenin "PKK/YPG'nin üssü olmasına izin vermeyeceklerini" belirtti. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/suriyedeki-yeni-yonetimin-lideri-sara-ulkenin-pkk-ypgnin-ussu-olmasına-izin-vermeyeceklerini-belirtti/3437260>.
- Andaya, B. W., & Andaya, L. Y. (1982). *A history of Malaysia*. Macmillan.
- Arendt, H. (1951). The origins of totalitarianism: Imperialism. Schocken Books.
- Arneil, B. (2024). Colonialism versus imperialism. *Political Theory*, 52 (1), 5–28.
- Atabey, F. (2015). Hatay'ın anavatan katılma süreci. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 3 (7), 193-209.
- BBC Türkçe. (2016, September 2). Erdoğan: Suriye'de terör koridoruna izin vermeyeceğiz. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-37253160>.
- Brown, D. (2019, November 13). Trump says U.S. left troops in Syria 'Only for the Oil,' appearing to contradict Pentagon. *Politico*.
- Byman, D. (2016, August 1). The Islamic State threat to the middle east. *Brookings*.
- Byman, D. (2015, April 29). Comparing Al Qaeda and ISIS: Different goals, different targets. *Brookings*.
- Ching, B. (2020). Echoes of 9/11: Rhetorical analysis of presidential statements in the "War on Terror." *Seton Hall Law Review*, 51 (2), 431-459.
- Chomsky, N. (2004). *Hegemony or survival: America's quest for global dominance*. Metropolitan Books.
- Clawson, P. (2016). U.S. policy and the PYD. In P. Clawson (Ed.). *Syrian Kurds as a U.S. ally: Cooperation & Complications* Kitabı içinde (52–59. ss.). The Washington Institute for Near East Policy.
- Cohen, B. J. (1973). *The Question of imperialism: The political economy of dominance and dependence*. Basic Books, Inc., Publishers.
- Collins, R. O. (2008). *A History of modern Sudan*. Cambridge University Press.
- Cox, R. W. (1983). Gramsci, hegemony and international relations: An essay in method. *Millenium*, 12 (2), 162-175.
- Çiviroğlu, M. (2015, February 10). Kobani: How strategy, sacrifice and heroism of Kurdish female fighters beat IS. *International Business Times*. <http://www.ibrtimes.co.uk/kobani-how-sacrifice-local-knowledge-heroism-kurdish-female-fighters-beat-IS-1487358>.
- Des Forges, A. (1999). *Leave none to tell the story: Genocide in Rwanda*. Human Rights Watch.
- Dueck, C. (2015). *The Obama doctrine: American grand strategy today*. Oxford University Press.
- Edgell, S. & Townshend, J. (1992). John Hobson, Thorstein Veblen and the phenomenon of imperialism: Finance capital, patriotism and war. *American Journal of Economics and Sociology*, 51 (4), 401-420.
- Enzinna, W. (2015, November 24). A dream of secular ütopia in ISIS' backyard. *The New York Times Magazine*.
- Ferro, M. (2002). *Fetihlerden Bağımsızlık Hareketlerine Sömürgecilik Tarihi*. İmge Yayınevi.
- Fuccaro, N. (2005). Manda Yönetimi Suriye'sinde Kürtler ve Kürt Milliyetçiliği: Siyaset, Kültür ve Kimlik. A.Vali (Ed). *Kürt Milliyetçiliğinin Kökenleri* Kitabı içinde (231-260. ss.). Avesta Yayınları.
- Galtung, J. (1971). A Structural theory of imperialism. *Journal of Peace Research*, 8 (2), 81-117.
- Gani, J. K. (2020). US Policy towards the Syrian Conflict Under Obama: Strategic Patience and Miscalculation. Hinnebusch, R. and Saouli, A. (Ed.). In *The war for Syria: Regional and international dimensions of the Syrian uprising*. Routledge.

- Gatehouse, G. (2014, September 5). The Kurdish female fighters bringing the fight to IS. *BBC*. <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-29085242>.
- Gerges, F. A. (2013). The Obama approach to the Middle East: The end of America's moment. *International Affairs*, Vol. 89 (2), 299-323.
- Gorgas, J. T. (2007). The Terrier Plan and the emergence of a Kurdish policy under the French Mandate in Syria, 1926–1936. *International Journal of Kurdish Studies*, 21 (1/2).
- Gökcan, Ö. (2018). Suriye'nin Kürt meselesinin tarihsel seyri (1946-2011). *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, 5 (2), 159-189.
- Gramsci, A. (1996). *Prison notebooks (1930)*. Columbia University Press.
- Griffiths, M. & O'Callaghan, T. (2002). *International relations: The key concepts*. Routledge.
- Guardian. (2017, May 9). US to arm Kurdish fighters against Isis in Raqqa, despite Turkish opposition. <https://www.theguardian.com/world/2017/may/09/us-arm-kurdish-fighters-syria-isis-raqqa-trump>.
- Gunter, M. M. (2014). *Out of nowhere: The Kurds of Syria in peace and war*. London: Hurst.
- Harvey, D. (2003). *The new imperialism*. Oxford University Press.
- Hassanpour, A. (2005). *Kürdistan'da Milliyetçilik ve Dil: 1918-1985*. Avesta Yayınları.
- Hobson, J. A. (1902). *Imperialism: A study*. James Pott & Co.
- Holmes, A. A. (2024). *Statelet of survivors: The making of a semi-autonomous region in Northeast Syria*. Oxford University Press.
- Horsley, S. (2019, October 28). Fact check: President Trump's plan for Syrian oil. *NPR*,. <https://www.npr.org/2019/10/28/774053444/fact-check-president-trumps-plans-for-syrian-oil>.
- Hourani, A. (1991). *A history of the Arab peoples*. Harvard University Press.
- Jelavich, C. (1983). *History of the Balkans*. Cambridge University Press.
- Jwaideh, W. (2006). *The Kurdish national movement: Its origins and development*. Syracuse University Press.
- Kardaş, T. & Yeşiltaş, M. (2018). Global politics of image and the making of a legitimate non-state armed actor: Syrian Kurds and 'The Secular West' in Kobane. M. Yeşiltaş, T. Kardaş (Ed.). *Non-State Armed Actors in the Middle East* Kitabı içinde (97-120. ss.). Springer International Publishing.
- Khalidi, R. (1997). *Palestinian identity: The construction of modern national consciousness*. Columbia University Press.
- Khoury, P. S. (1984). *Urban notables and Arab nationalism: The politics of Damascus, 1860-1920*. Cambridge University Press.
- Khoury, P. S. (1987). *Syria and the French Mandate. The politics of Arap nationalism 1920-1945*. I.B.Tauris & Co Ltd Publishers.
- Kirişçi, K. and Winrow, G. M. (1997). *The Kurdish question and Turkey: An example of a trans-state ethnic conflict*. Frank Cass Publishers.
- Knapp, M., Flach, A., & Ayboga, E. (2016). *Revolution in Rojava: Democratic autonomy and Women's Liberation in Syrian Kurdistan*. Pluto Press.
- Kohn, M. (2012). Colonialism. *Stanford Encyclopedia of Philosophy*.
- Krieg, A. (2016). Externalizing the burden of war: The Obama Doctrine and US foreign policy in the Middle East. *International Affairs*, Vol. 92 (1), 97-113.
- Leezenberg, M. (2016). The ambiguities of democratic autonomy: The Kurdish movement in Turkey and Rojava. *Southeast European and Black Sea Studies*, 16(4), 671–690.
- Lenin, V. I. (1917). *Imperialism, the Highest Stage of Capitalism*.

- Luxemburg, R. (1913). *The accumulation of capital*.
- McDowall, D. (2020). *A modern history of the Kurds*. I.B. Tauris.
- McGee, T. (2022). 'Rojava': Evolving public discourse of Kurdish identity and governance in Syria. *Middle East Journal of Culture and Communication*, 15(4), 385–403.
- Metcalf, B. D., & Metcalf, T. R. (2006). *A concise history of modern India*. Cambridge University Press. Formun Altı
- Middle East Eye. (2020, October 22). Exclusive: Senior PYD official says Kurds must be represented in new Syrian constitution. <https://www.middleeasteye.net/news/exclusive-senior-pyd-official-says-kurds-must-be-represented-new-syrian-constitution>.
- Mumford, A. (2021). *The West's war against Islamic State: Operation inherent resolve in Syria and Iraq*. I. B. Tauris.
- NBC News. (2025, February 5). Defense Department drafting plans to withdraw all U.S. troops from Syria after recent Trump comments. <https://www.nbcnews.com/politics/national-security/dod-drafting-plans-withdraw-us-troops-syria-recent-trump-comments-rcna190726>.
- Neep, D. (2012). *Occupying Syria under the French Mandate: Insurgency, space and state formation*. Cambridge University Press.
- Netjes, R., and E. van Veen. (2021). Henchman, rebel, democrat, terrorist: The YPG/PYD during the Syrian Conflict. *Clingendael*. <https://www.clingendael.org/sites/default/files/2021-04/the-ygpyd-during-the-syrian-conflict.pdf>.
- O'Farrell, P. (1984). *Ireland's English question*. Gill & Macmillan.
- Oktav, Z., Dal, E. P. & Kursun, A. M. (2018). *Violent non state actors and the Syrian civil war: The ISIS and YPG cases*. Springer.
- Okur, M. A. (2009). Emperyalizmin Ortadoğu Tecrübesinden Bir Kesit: Suriye'de Fransız Mandası. *Bilig*, Kış (48), 137-156.
- Özkaya, A. N. (2007). Suriye Kürtleri: Siyasi etkisizlik ve Suriye Devleti'nin politikaları. *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 8 (2), 90-116.
- Patton, S. (2019). Organisational relations of Kurdish political parties and their evolution. PhD Thesis. Asia Institute, The University of Melbourne.
- Pew Research Centre. (2013, September 9). Opposition to Syrian airstrikes surges: Obama job approval slips into negative territory.
- Reuter, C. (2014, August 18). The drama of Sinjar: Escaping the Islamic state in Iraq. Spiegel Online. Retrieved from <http://www.spiegel.de/international/world/pkk-assistance-for-yazidis-escaping-the-jihadists-of-the-islamic-state-a-986648.html>.
- Reuters. (2017, July 21). U.S. general told Syria's YPG: 'You have got to change your brand'. <https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-usa-ypg-idUSKBN1A62SS/>.
- Ross, C. (2015, September 30). The Kurds' democratic experiment. *The New York Times*.
- Saccarelli, E. & Varadarajan, L. (2015). *Imperialism past and present*. Oxford University Press.
- Said, E. W. (1993). *Culture and imperialism*. Knopf.
- Sarı Ertem, H. (2018) Surrogate warfare in Syria and the pitfalls of diverging US attitudes toward ISIS and PYD/YPG. Ö. Z. Oktav, E.Parlar Dal, A. M. Kurşun (Ed.). *Violent Non State Actors and the Syrian Civil War: The ISIS and YPG Cases* Kitabı içinde (129-149. ss.). Springer.
- Savelsberg, E. (2014). The Syrian-Kurdish movements: Obstacles rather than driving forces for democratization. Romano, D.Romano, M. Gurses (Ed.). *Conflict, Democratization, and the Kurds in the Middle East: Turkey, Iran, Iraq, and Syria* Kitabı İçinde (85-108. ss.). Palgrave Macmillan.

- Schmidinger, T. (2018). *Rojava: Revolution, war and the future of Syria's Kurds*. Pluto Press.
- Schumpeter, J. A. (1951). *Imperialism and social classes*. Basil Blackwell.
- Sönmezoğlu, F. (1992). *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*. Cem Yayınevi.
- Stephens, M. & Stein, A. (2015, 28 June). The YPG: America's new best friend? *Al-Jazeera*. <https://www.aljazeera.com/opinions/2015/6/28/the-ypg-americas-new-best-friend>.
- Tejel, J. (2009). *Syria's Kurds: History, politics and society*. (Çev: E. Welle, J. Welle). Routledge.
- Tejel, J. (2019). The evolution of Kurdish struggle in Syria: Between Pan-Kurdism and Syrianization, 1920-2016. M. M. Gunter (Ed.), *Routledge Handbook on the Kurds* Kitapı içinde (366-381. ss.). Routledge.
- The White House. (2015). National security strategy. Washington DC.
- The White House. (2010). National security strategy. Washington DC.
- The White House. (2002). National security strategy. Washington DC.
- The White House. (2014, September 10). Statement by the President on ISIL. <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2014/09/10/statement-president-isil-1>.
- Thornton, A. P. (1965). *Doctrines of imperialism*. John Wiley & Sons.
- Veblen, T. (1964). *Essays in our changing order*. Augustus M. Kelley.
- Voice of America. (2019, October 22). PYD official: US partnership key to recognition of northeast Syria self-rule.
- Wallerstein, I. (1974). The rise and future demise of the world capitalist system: Concepts for comparative analysis. *Comparative Studies in Society and History*, 16 (4), 387-415.
- Walt, S. M. (2014, August 7). Do no (more) harm. *Foreign Policy*. <https://foreignpolicy.com/2014/08/07/do-no-more-harm/>.
- White, B. T. (2011). *The emergence of minorities in the Middle East: The politics of community in French Mandate Syria*. Edinburgh University Press.
- Wolfe, P. (1997). History and imperialism: a century of theory, from Marx to postcolonialism. *The American Historical Review*, 102 (2), 388-420.
- Yalçın, H. B. (2018). ABD'nin Suriye stratejisi. H.B. Yalçın, B. Duran (Ed.), *Küresel ve Bölgesel Aktörlerin Suriye Stratejileri*. SETA Kitapları.
- Yeşiltaş, M., & Kardaş, T. (2023). Mimicry and substitution in the logic of sovereignty: The case of PYD. *International Politics*, 60(1), 154-173. <https://doi.org/10.1057/s41311-021-00293-5>.
- Yıldız, K. (2005). *The Kurds in Syria: The forgotten people*. Pluto Press.
- Yıldızoğlu, E. (2003). *Hegemonyadan İmparatorluğa*. Everest Yayınları.
- Zaman, A. (2020, 4 August). Can Syria's Kurds reel in Turkey with profits from American oil deal? *Al-Monitor*. <https://www.al-monitor.com/originals/2020/08/syria-oil-deal-delta-kurds-sdf-kobane-backstory-turkey.html>.

Araçsallaştırmadan İttifaka: Suriye-Hizbullah İlişkilerinde Stratejik Bağımlılığın İnşası (1985-2023)*

From Instrumentalization to Alliance: The Construction of Strategic Dependence in Syria-Hezbollah Relations (1985-2023)

Nail Elhan**

Özlem Tür***

Özet

Bu çalışma, Suriye ile Hizbullah arasındaki evrilen ilişkileri Asimetrik Karşılıklı Bağımlılık nazarından ele almaktadır. Hizbullah, kuruluşundan itibaren İsrail ile mücadelesinde İran ve Suriye ile kuvvetli irtibatlarını muhafaza etmiştir. Hafız Esad döneminde Suriye, Hizbullah'ın hamisi olup örgütü kendi stratejik menfaatlerini ilerletmek için bir vasıta olarak kullanmıştır. Ancak Beşar Esad'ın iktidara gelişi, İsrail'in Lübnan'dan çekilmesi ve Refik Hariri suikastı, bu ilişkiyi daha dengeli bir karşılıklı bağımlılık hâline eviren mühim kırılma noktaları olmuştur. 2006 Lübnan Savaşı ve Suriye İç Savaşı, bu dinamiği daha da dönüştürmüş; Hizbullah, Suriye'nin en önemli askerî müttefiklerinden biri hâline gelirken, aynı zamanda daha fazla özerklik kazanmıştır. Her iki aktör arasındaki güç dengesizliğine rağmen, taraflar bu süreçte artık birbirlerine stratejik olarak bağımlı hale gelmişlerdir. Bu çalışma, Ortadoğu'daki devlet ve devlet-dışı aktör ilişkilerini anlamaya yönelik bir çerçeve sunarak, bölgesel buhranlar karşısında Suriye-Hizbullah ittifakının nasıl esneklik gösterdiğini ve ortak hedefler sayesinde bu iş birliğinin nasıl sürdürüldüğünü ele almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Hizbullah, Suriye, İran, Asimetrik Karşılıklı Bağımlılık, Suriye İç Savaşı.

Abstract

This study examines the evolving relationship between Syria and Hezbollah through the lens of Asymmetrical Interdependence. Since its inception, Hezbollah has maintained strong ties with both Iran and Syria, particularly in its conflict with Israel. Under Hafez Assad, Syria was Hezbollah's dominant patron, using it to advance its strategic interests. However, with Bashar Assad's rise, Israel's withdrawal from Lebanon, and Rafiq Hariri's assassination, the relationship shifted toward a more balanced interdependence. The 2006 Lebanon War and the Syrian Civil War further altered this dynamic, with Hezbollah becoming a vital military ally to Syria while gaining greater autonomy. Despite inherent power asymmetries, both actors now rely on each other strategically. This study highlights the adaptability of their alliance amid regional turmoil, offering a framework for understanding state-non-state actor relationships in the Middle East and how shared political goals sustain such partnerships.

Keywords: Hezbollah, Syria, Iran, Asymmetrical Interdependence, Syrian Civil War.

* Geliş Tarihi: 01.03.2025 / Kabul Tarihi: 27.04.2025

** Doç. Dr., Hitit Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, E-posta: nail.elhan@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5058-0280>

*** Prof. Dr., Orta Doğu Teknik Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, E-posta: tur@metu.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3236-5365>

Extended Abstract

This study analyzes the transformation of Syria–Hezbollah relations from Hezbollah’s formal establishment in 1985 to the outbreak of the Gaza War on October 7, 2023, through the lens of asymmetric interdependence. It argues that while the relationship initially followed a classical patron–client model—wherein Syria acted as the dominant patron and Hezbollah as a subordinate non-state proxy—the shifting geopolitical environment and evolving power dynamics gradually reconstituted this alignment into a more intricate form of strategic interdependence. Though still asymmetrical, this new configuration reflects how state and non-state actors can recalibrate their relationships in response to changing threat perceptions, battlefield realities, and regional realignments.

From its inception, Hezbollah was supported militarily, financially, and logistically by Iran and Syria in the aftermath of Israel’s 1982 invasion of Lebanon. While Iran was the main locomotive in shaping Hezbollah’s ideological trajectory, Syria provided critical logistical corridors, training, and political cover. During Hafez al-Assad’s rule, the Syria–Hezbollah relationship was structured hierarchically: Hezbollah operated within the parameters set by Syrian regional policy, serving Syria’s interests in Lebanon, especially in resisting Israeli occupation and preserving Syrian influence over Lebanese political institutions. This period exemplifies the classical realist model of asymmetrical alliance formation, where a weaker actor aligns with a stronger patron in pursuit of survival and functional leverage.

This study is grounded in realist alliance theory, particularly Stephen Walt’s (1987) Balance of Threat model, which explains alliances as responses to security threats rather than ideological affinities. Syria’s support for Hezbollah is thus seen as a strategic move to deter Israel and expand regional influence without direct confrontation. The concept of asymmetric interdependence, drawn from Keohane and Nye (2012), is employed from a realist perspective—emphasizing how unequal alliances often favor the less dependent actor. Hezbollah’s growing autonomy over time illustrates how non-state actors can increase leverage while still relying on state sponsors. The analysis also draws on the proxy warfare literature, which shows how states use armed groups to project power, though often at the cost of control. In this light, Hezbollah’s evolution from a Syrian-backed militia to a semi-autonomous regional actor reflects both the strategic utility and inherent risks of such asymmetric partnerships.

The paper identifies three distinct phases in the Syria–Hezbollah relationship. The first corresponds to the Hafez al-Assad era, characterized by clear hierarchy and Syrian predominance. Syria’s strategic depth in Lebanon, bolstered by its alliance with Iran post-1979, enabled it to manage Hezbollah’s emergence while also constraining its growth. This period witnessed moments of tension—particularly due to Syria’s preference for the secular Amal movement and its initial suspicion of Iran’s growing influence—but these were ultimately subsumed under a pragmatic *modus vivendi* between Damascus and Tehran. Hezbollah, though militarily effective, remained politically subordinated to Syrian preferences.

The second phase began with Bashar al-Assad’s rise to power in 2000 and Israel’s withdrawal from southern Lebanon, which boosted Hezbollah’s domestic and regional standing. After the 2005 assassination of Prime Minister Rafiq Hariri, Syria was compelled to exit Lebanon, allowing Hezbollah to expand its political influence. The group’s public support for Damascus during this crisis marked its shift from a subordinate proxy to a key regional partner. The 2006 Lebanon

War further strengthened this bond: Syria enabled arms transfers from Iran, while Hezbollah showcased advanced military capabilities. This period marked the emergence of an asymmetric strategic alliance, still unequal in resources but increasingly mutual in strategic value.

The third and most decisive phase began with the outbreak of the Syrian Civil War in 2011. Confronting internal revolt and global isolation, the Assad regime relied heavily on Hezbollah's military support. Hezbollah shifted from an advisory role to full combat operations in key areas like Qusayr and Aleppo, marking its first major intervention on behalf of a state rather than against Israel. This phase deepened the asymmetric interdependence between the two: Syria became reliant on Hezbollah for survival, while Hezbollah expanded its operational reach, gained battlefield experience, and embedded itself in Syria's security structures. It also exploited wartime conditions to strengthen its economic power through smuggling, real estate acquisition, and informal trade. However, this deepened entanglement was not without friction. The increasing autonomy of Hezbollah and Iran-backed militias in Syria generated concerns within the Assad regime, especially following Russia's direct intervention in 2015. The collapse of the Assad regime in late 2024—amid Israeli airstrikes, regional escalations, and the rise of a new opposition-led authority in Damascus—represents a potential inflection point in this trajectory. With Bashar al-Assad and his family fleeing to Russia and a fragmented interim government taking control, Hezbollah is now faced with the task of recalibrating its Syria strategy. Having relied on Syria as a logistical corridor and political partner for decades, Hezbollah must now contend with a potentially hostile regime and uncertain access to strategic depth. Nonetheless, the group's entrenched networks, battlefield experience, and ties to local actors in Syria suggest that it will not withdraw entirely but instead adapt its influence strategies to a changed geopolitical landscape.

In conclusion, the Syria–Hezbollah relationship exemplifies how state–non-state alliances, particularly in the Middle East, are not static or ideologically fixed, but dynamically shaped by power asymmetries, threat perceptions, and shifting regional orders. The concept of asymmetric interdependence, when applied within a realist framework, allows for a nuanced understanding of how non-state actors gain strategic leverage and redefine their roles vis-à-vis state patrons. Far from being passive proxies, actors like Hezbollah demonstrate that under certain conditions, strategic autonomy can emerge from structural dependence, and that alliances—however asymmetrical—can become mutually constitutive rather than strictly hierarchical.

Giriş

Hizbullah, kuruluşundan itibaren İran ve Suriye ile yakın ilişkilerini muhafaza etmiştir. Onun teşekkülünde, güçlenmesinde ve özellikle İsrail ile süregelen mücadelesinde bu iki aktör etkili olmuştur. 1982'de İsrail'in Lübnan'ı işgal etmesinin akabinde, İran ve Suriye, İsrail ile doğrudan bir askerî çatışmaya girmekten kaçınarak, Hizbullah'a kayda değer ölçüde askerî, malî, lojistik ve siyasi destek sağlamıştır. İran, Hizbullah'ın ideolojik ve kimliksel tekâmülüne derinden tesir etmişken; Suriye, İran'ın sağladığı desteği örgüte ulaştıran önemli bir kanal vazifesi görmüştür. İran'ın Hizbullah'a yönelik desteği, 1979 İran Devrimi'nden bu yana nispeten istikrarlı ve devamlı bir çizgide seyrederken, Suriye ile olan ilişkiler zaman içerisinde büyük dalgalanmalar yaşamıştır. Son birkaç on

yılda Suriye-Hizbullah ilişkisi, klasik hiyerarşik ilişki modelinden çıkarak, daha girift bir karşılıklı bağımlılık yapısına evrilmiştir.

Hafız Esad idaresi altında Suriye ile Hizbullah arasındaki ilişki, açık bir asimetriyle şekillenmiştir. Suriye, Hizbullah'ın hâkimi konumunda olup örgüte lojistik destek, askerî eğitim ve siyasi himaye sağlamıştır. Buna karşılık Hizbullah, Suriye'nin stratejik menfaatlerine hizmet eden bir vekil güç olarak hareket etmiş, İsrail'e karşı mukavemet gösterirken Lübnan'daki Suriye nüfuzunu koruma vazifesini üstlenmiştir. Bu dönem, Suriye'nin baskın konumunu ve Hizbullah'ın Suriye desteğine olan bağımlılığını açıkça yansıtmaktadır. Ancak, 2000 yılında Beşar Esad'ın iktidara gelmesiyle birlikte bu ilişki farklı bir istikamete yönelmiştir. Özellikle İsrail'in 2000 yılında Lübnan'dan çekilmesi sonrasında, Hizbullah'ın artan askerî kabiliyeti ve siyasi nüfuzu, örgütün Suriye için önemini artırmıştır. 2005 yılında Lübnan eski başbakanı Refik Hariri'nin bir suikast sonucunda öldürülmesi ve sonrasında Suriye'nin Lübnan'dan çekilmesi, iki aktör arasındaki dinamikleri daha da derinden değiştirmiştir. Bu süreçte, Hizbullah'ın Suriye ile dayanışma sergilemesi ve Esad rejimini desteklemek amacıyla kitleleri seferber etmesi, taraflar arasındaki ilişkinin karşılıklı bağımlılık ekseninde yeni bir evreye girmesini sağlamıştır.

2006'daki Lübnan Savaşı, Suriye ile Hizbullah arasında derinleşen karşılıklı bağımlılığı gözler önüne seren önemli bir dönüm noktasıdır. Bu süreçte Suriye Hizbullah'a destek sağlarken, Hizbullah da İsrail kuvvetlerine karşı direnişte kritik bir rol üstlenmiştir. Bu dönem, Hizbullah'ın daha fazla özerklik kazandığı, ancak hâlâ Suriye'nin lojistik desteğine bağımlı olduğu bir ilişki biçimini ortaya çıkarmış, böylece hiyerarşik patron-klient ilişkisinden çıkıp, asimetrik karşılıklı bağımlılık temelinde şekillenen bir stratejik ortaklık modeline evrilmiştir. 2011'de Suriye İç Savaşı'nın başlamasıyla birlikte, iki aktör arasındaki ilişki yeni bir boyut kazanmıştır. Hizbullah'ın Esad rejimini muhafaza etmek adına Suriye'deki iç savaşa doğrudan müdahil olması, örgütün Suriye için hayati bir müttefik hâline geldiğini açıkça ortaya koymuştur. Bu müdahale, taraflar arasındaki karşılıklı bağımlılığın daha da pekiştiğini göstermiş; Hizbullah, Suriye hükümetine kritik askerî destek sağlarken, Suriye de Hizbullah'a stratejik derinlik ve lojistik imkânlar sunmaya devam etmiştir.

Bu çalışma, Suriye-Hizbullah ilişkilerinin zaman içindeki dönüşümünü analiz etmek için Asimetrik Karşılıklı Bağımlılık kavramını merkeze almaktadır. Hafız Esad döneminde Suriye'nin hâkim hami konumunda olduğu bu ilişki, Beşar Esad dönemiyle birlikte daha girift ve dengeli bir stratejik ortaklığa evrilmiştir. Başlangıçta açık bir güç asimetrisi ile şekillenen bu bağ, özellikle 2000 sonrası gelişmeler ve Suriye İç Savaşı ile birlikte değişime uğramış, taraflar birbirlerine askeri, lojistik ve siyasi açılardan daha fazla bağımlı hale gelmiştir. Çalışma üç temel argüman öne sürmektedir. İlk olarak, Suriye-Hizbullah ilişkisinin başlangıçta patron-klient modeline dayalı olduğu, ancak zaman içinde iki aktörün ilişkilerinde karşılıklı bağımlılığın arttığı vurgulanmaktadır. Bu dönüşüm, Hizbullah'ın askeri kapasitesini artırması ve bölgesel etkisini genişletmesi

ile yakından ilişkilidir. İkinci olarak, asimetrik karşılıklı bağımlılık kavramı çerçevesinde taraflar arasındaki güç dengelerinin dinamik bir şekilde evrildiği savunulmaktadır. Her iki aktör de bölgesel istikrarsızlıklara karşı esneklik göstererek ittifaklarını sürdürmüş, ancak bağımlılık ilişkisi tek yönlü olmaktan çıkmıştır. Üçüncü olarak, Suriye-Hizbullah ittifakının yalnızca güvenlik ve stratejik çıkarlara değil, aynı zamanda ortak ideolojik ve siyasi hedeflere dayandığı öne sürülmektedir. İsrail karşıtı duruş, anti-Batı söylemi ve İran ile olan bağlar, bu ilişkinin ideolojik yönünü güçlendiren temel faktörlerdir.

Çalışma, Hizbullah'ın Açık Mektup'u ilan etmesiyle resmen kurulduğu 1985 ile bölgesel dinamiklerin yeniden şekillendiği 7 Ekim 2023'te başlayan Gazze Savaşı arasındaki dönemle sınırlandırılmıştır. Gazze Savaşı sürerken İsrail'in 2024 yazında Suriye içindeki İran varlığına yönelik saldırıları, Tahran'da Hamas liderine suikast düzenlenmesi ve Hizbullah'ı direkt hedef aldığı bir dizi saldırı gerçekleştirmesi, İran'ın ve Hizbullah'ın bölgesel gücüne önemli bir darbe vurmuştur. İlerleyen aylarda, Aralık 2024'te, Suriye'deki yönetimin Heyet Tahrir el-Şam'ın öncülüğündeki bir muhalif koalisyon tarafından ele geçirilmesiyle birlikte Hizbullah için daha da zorlu bir süreç başlamıştır. Şam'da yaşanan değişim sürecinde Esad ve ailesi Rusya'ya sığınmış ve Suriye'de geçici bir yönetim kurulmuştur. Esad rejiminin çöküşü, Hizbullah'ın Suriye'deki rolü açısından bir dönüm noktası teşkil etmiş ve örgütü, köklü biçimde değişen jeopolitik manzara karşısında stratejik hedeflerini yeniden gözden geçirmeye mecbur bırakmıştır. On yıllar boyunca Suriye, Hizbullah için kritik bir lojistik hat işlevi görmüş; silahların sevkياتını, malî yardımları ve İran ile askerî koordinasyonu kolaylaştıran bir kanal vazifesi üstlenmiştir. Ancak Şam'ın artık potansiyel olarak hasmane bir idare altına girmesiyle birlikte, Hizbullah hem alternatif tedarik güzergâhlarını temin etme hem de Suriye'nin parçalanmış siyasî ve askerî yapıları içinde nüfuzunu muhafaza etme gibi iki temel meydan okumayla karşı karşıya kalmıştır. Esad rejiminin devrilmesi, Hizbullah-Suriye ilişkisini tarihsel bir olgu hâline getirir de bu ilişkiyi anlamak, bölgesel güç dengelerinin ve devlet-dışı aktörlerin nasıl bağımsız hareket ettiklerini ve güç dengelerini düzenleyebildiklerini veya bağımsız karar alma mekanizmaları geliştirdiğini göstermesi açısından kritik önem taşımaktadır. Çalışma bu bağlamda bir devlet-dışı aktörün devlet mekanizmasına nasıl entegre olabileceğini ve zamanla özerkleşebileceğini ortaya koymaktadır.

Bu bağlamda, çalışma üç ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm, Asimetrik Karşılıklı Bağımlılık kavramını ele alarak, devlet ve devlet dışı aktörler arasındaki bağımlılık ilişkisini teorik bir çerçevede tartışmaktadır. İkinci bölümde, Hizbullah-Suriye ilişkilerinin temelleri, Hafız Esad dönemi üzerinden ele alınmaktadır. Üçüncü bölüm, Beşar Esad dönemindeki dönüşümleri kapsamaktadır ve iki alt başlığa ayrılmaktadır. 2000-2009 Arası Dönem, Hizbullah'ın artan askerî ve siyasi özerkliğiyle birlikte Suriye'nin Lübnan'daki etkisinin nasıl değiştiğini incelerken; 2010-2023 Arası Dönem, Suriye İç Savaşı sırasında ve sonrasında Hizbullah'ın Esad rejimiyle ilişkisini nasıl askerî ve stratejik bir boyutta yeniden şekillendirdiğini analiz etmektedir.

Asimetrik Karşılıklı Bağımlılık

Uluslararası ilişkilerde karşılıklı bağımlılık, devletlerin birbirlerine ekonomik, siyasi ve güvenlik açısından nasıl bağlı olduğunu anlamak için kritik bir analiz çerçevesi sunmaktadır. Ancak, tüm bağımlılık ilişkileri eşit değildir; taraflardan biri genellikle diğerine kıyasla daha fazla nüfuza sahiptir. Liberal yaklaşımlar, karşılıklı bağımlılık kavramını genellikle devletler arasındaki ortak çıkarlara ve ekonomik kazanımlara vurgu yaparak ele almaktadır. Robert Keohane ve Joseph Nye (2012)’a göre küreselleşen dünya düzeninde devletler yalnızca askerî güç ile değil, aynı zamanda ekonomik ve stratejik bağımlılık ağlarıyla da birbirlerine bağlıdır. Oysa realizm, aynı olguyu çok daha ihtiyatlı ve güç odaklı bir perspektifle yorumlamaktadır. Kenneth Waltz’un yapısal realist tezine göre devletler, anarşik uluslararası sistemde hayatta kalabilmek için öncelikle kendi güvenliklerine odaklanmakta ve bu nedenle başka aktörlere bağımlı hale gelmekten kaçınmaktadırlar. Waltz (1979) özellikle yüksek seviyede karşılıklı ekonomik bağımlılığın devletler için ortak bir kırılganlık yarattığını vurgulamaktadır. Devletler, “bağımlı oldukları unsurları kontrol altına almaya veya bağımlılıklarını azaltmaya” çalışmaktadırlar (Waltz, 1979, s. 144-145). Nitekim “devletler, kendi istekleriyle kendilerini artan bağımlılık durumlarına sokmamakta”; uluslararası anarşinin “kendine yardım” koşullarında güvenlik kaygıları, ekonomik kazançların önüne geçmektedir (Waltz, 1979, s. 105). Bu bakış açısı, karşılıklı bağımlılığın simetrik bir iş birliği ilişkisinden ziyade güç dağılımına bağlı olarak bir güvenlik açığı oluşturabileceğini ifade etmektedir. Realist paradigmada bir devletin bir diğerine bağımlılığı, iş birliğini kolaylaştırmaktan çok devletin egemenliğini ve güvenliğini tehdit eden bir durum olarak görülmektedir. Bu nedenle liberallerin karşılıklı çıkarlar temelinde uzun vadeli ortaklıklar kurulabileceği varsayımına karşın, realistler devletlerin ancak güç dengesi ve güvenlik hesapları uygunsu iş birliğine gideceğini, aksi halde bağımlılığı en aza indirmeye çalışacaklarını öne sürmektedirler.

Realist teorinin karşılıklı bağımlılık konusundaki bu şüpheci tutumu, devletlerin dış politika davranışlarında da gözlenmektedir. Örneğin Waltz (1979, s. 105-107), devletlerin uluslararası sistemdeki yapısal baskılar nedeniyle genellikle özerkliklerini korumaya çalıştıklarını ve başka aktörlere bel bağlamaktan kaçındıklarını belirtmektedir. Bu nedenle yüksek düzeyde ekonomik veya askeri bağımlılık ilişkileri, eğer taraflar arasındaki güç dengesi asimetrik ise, daha güçlü tarafın zayıf olan tarafa karşı nüfuzunu artırmasıyla sonuçlanabilir. Böyle bir durumda daha zayıf olan aktör için karşılıklı bağımlılık, kazan-kazan ilişkisinden ziyade bir hassasiyet ve kırılganlık durumu anlamına gelmektedir. Nitekim neorealist yaklaşım, uluslararası ilişkilerde mutlak kazançlardan çok göreceli kazançların önemli olduğunu vurgulamaktadır. Bir devlet, ortak iş birliğinden mutlak anlamda kazanç sağlasa bile, eğer diğer taraf kendisinden daha fazla kazanç elde ediyorsa veya kritik bir bağımlılık yaratıyorsa, kendini tehlike altında hissedebilmektedir. Bu bakış açısıyla, karşılıklı bağımlılık genellikle asimetrik bir karakter taşımakta ve güçlü tarafın zayıf tarafa nüfuz kurmasına olanak

tanımaktadır. Realistler, tarihsel örnekler ışığında, büyük güçlerin sıkça ekonomik veya askeri bağımlılık ilişkilerini kendi çıkarları doğrultusunda kullanarak daha küçük aktörler üzerinde hegemonik baskı kurduğunu belirtmektedirler. Dolayısıyla asimetrik karşılıklı bağımlılık, realist literatürde iş birliğinin değil gücün ve kontrol arayışının bir yansıması olarak yeniden kavramsallaştırılmaktadır.

Devlet dışı silahlı aktörler ile devletler arasındaki ilişkiler, klasik devletlerarası ittifaklardan farklı dinamikler içermekle birlikte, realist teorinin ittifak kavramıyla açıklanabilecek önemli benzerlikler göstermektedir. Realist ittifak kuramları, özellikle Stephen Walt'un geliştirdiği tehdit dengesi yaklaşımı, ittifakların oluşumunda ideolojik yakınlıktan ziyade güvenlik endişelerinin belirleyici olduğunu savunmaktadır. Walt'a göre devletler, başka bir aktörün oluşturduğu tehdit düzeyine göre hareket etmektedir: "Güç elbette önemlidir, ancak tek faktör değildir. Devletler en büyük tehdidi oluşturan yabancı güce karşı veya onunla ittifak kurma eğilimindedirler" (Walt, 1987, s. 21). Bu çerçevede, bir devlet eğer kendini tehdit altında hissediyorsa, tehdidin kaynağına karşı dengeleyici bir ittifak oluşturacak müttefikler aramakta; yeterince güçlü müttefik bulamadığında ise tehdidi oluşturan güçlü aktöre yaklaşmaktadır. Burada kritik olan, ittifakın temel amacının ortak güvenlik kaygısını gidermek oluşudur. Bu realist ittifak mantığı, bir devletin devlet dışı silahlı aktörlerle kurduğu ilişkide de kendini gösterebilir. Zira zayıf bir devlet, karşı karşıya olduğu bir tehdidi dengeleyebilmek için ülkesi içindeki veya dışındaki silahlı bir grubu müttefik olarak kullanabilmektedir. Benzer şekilde, bir devlet dışı silahlı aktör kendi düşmanlarına karşı caydırıcılık elde etmek veya hayatta kalmak için daha güçlü bir devletin himayesine girmeyi tercih edebilmektedir. Bu tür ilişkiler, realist açıdan bakıldığında, bir tür çıkar ittifakıdır. Taraflar birbirlerinin hedeflerine hizmet ettikleri ölçüde iş birliği yaparlar ve bu ittifak, güç dengesi değiştiğinde veya ortak tehdit ortadan kalktığında sona erebilir.

İttifak kuramları, özellikle güç asimetrisi durumlarında bu ilişkilere açıklık kazandırmaktadır. Asimetrik ittifaklar literatürü, bir tarafın çok güçlü, diğerinin ise zayıf olduğu ittifaklarda her iki tarafın da farklı beklentilerle hareket ettiğini göstermektedir. Zayıf taraf, varlığını sürdürmek veya ortak düşmanına karşı koyabilmek için güçlü tarafa yaslanırken, güçlü taraf da zayıf ortağını kendi stratejik hedefleri doğrultusunda bir araç olarak görmektedir. Stephen Walt'un belirttiği gibi, ittifaklar çoğu zaman ortak tehdit algısının bir sonucudur. Örneğin Orta Doğu'da devletler, kendilerini en çok tehdit eden güce karşı dış dengeleme yapmak için ideolojik olarak farklı olsalar bile aynı safta yer alabilmektedir. Bu durum, devlet-devlet dışı silahlı aktör ilişkilerinde de gözlemlenmektedir. Örneğin bir devlet, konvansiyonel kapasitesinin yetersiz kaldığı bir cephede vekalet savaşına girerek yerel bir silahlı örgüt ile iş birliğine gidebilmektedir. Böylelikle devlet, kendi askerlerini riske atmadan rakiplerine zarar verme veya nüfuz sağlama imkânı bulmakta; devlet dışı silahlı aktör ise sponsor devletin sağladığı silah, eğitim ve finansmanla gücünü arttırmaktadır. Realist bakış açısı, bu tür ittifaklarda karşılıklı çıkara dayalı bir alışveriş olduğunu vurgulamaktadır. Taraflardan her biri,

diğerinin sağladığı bir imkân veya avantajdan yararlanmaktadır. Devlet, devlet dışı silahlı aktör sayesinde örtülü operasyonlar yapabilmekte, nüfuz alanını genişletmekte veya düşmanını içerden zayıflatabilmektedir. Devlet dışı silahlı aktör ise devlet desteğiyle daha güçlü hale gelmekte, düşmanlarına karşı daha etkili savaşmakta ve hatta meşruiyet kazanabilmektedir (Valensi, 2021, s. 241-242).

Devlet ile devlet dışı silahlı grup arasındaki ilişki çoğunlukla bir patron-klient modeli olarak tasavvur edilmektedir. Devlet, “patron” sıfatıyla maddi kaynak ve koruma sağlarken; silahlı grup ise “klient” olarak patronun çıkarlarına hizmet etmektedir. Bu klasik model, Soğuk Savaş döneminden bu yana çeşitli örneklerle desteklenmiştir. Ariel Ahram (2011), zayıf devletlerin “yarı-resmi milislere” dayanma eğilimini detaylı tarihsel örneklerle incelerken, hükümetlerin bazen eski isyancıları kendi himayelerine alıp onlara yerel düzeni sağlama veya düşmanla savaşma rolü verdiğini göstermektedir. Paul Staniland (2015) gibi akademisyenler, devlet-milis ilişkilerinin tek bir boyutta – yani tam iş birliği ve itaat ekseninde– anlaşılamayacağını, bu ilişkilerin çok daha çeşitli ve değişken olabileceğini belirtmektedirler. Staniland’ın milis-devlet ilişkilerine dair kapsamlı analizine göre “hükümetler ve milisler, sadece itaatkâr ortaklıklar kurmaz; bazen çatışma, bazen bütünleşme, bazen de kontrollü bir gergin birlikte yaşama düzeni geliştirebilirler”. Hatta yazar, milislerin her zaman hükümetlerin boyunduruğunda olan ast ortaklar olmadığının altını çizmektedir. Farklı rejimler, farklı milis gruplarıyla çıkarlarına göre ilişki kurmakta; bazı milisler devlet tarafından tamamen ezilmekte veya dağıtmakta, bazıları ise resmi güvenlik aygıtına entegre edilmekte ya da özerklik kazanmaktadır. Kısacası, klasik patron-klient modelinde varsayılan tek taraflı bağımlılık, pratikte her zaman geçerli değildir. Devlet dışı aktörler, şartlar olgunlaştığında veya güç kazandıklarında, kendi ajandalarını dayatacak ölçüde özerklik elde edebilmektedirler.

Bu noktada, literatürde devletlerin vekillerini kontrol etme zorluklarına dikkat çeken çalışmalar önem kazanmaktadır. Daniel Byman (2005), devlet sponsorluğundaki silahlı grupların çoğu zaman bir asimetrik bağımlılık paradoksu yarattığını öne sürmüştür. Devlet, vekiline destek verdikçe onun sahadaki etkinliğini arttırmakta, fakat aynı zamanda vekil güçlendikçe de devletin mutlak kontrolü zayıflamaktadır. Vekil aktör, kendi yerel tabanına, ideolojik motivasyonlarına veya alternatif destek kaynaklarına dayanarak patronunun çıkarlarından kısmen sapabilmektedir. Bu kapsamda Hizbullah’ın çok yönlü sadakatler geliştirdiği iddia edilebilir. Hizbullah, hem İran’ın ideolojik çizgisinde bir Direniş Ekseni unsuru olarak hareket etmiş, hem Suriye ile stratejik ittifak kurmuş, hem de Lübnan iç siyasetinde kendi otonom konumunu inşa etmiştir. Matthew Levitt’in (2021) belirttiği üzere Hizbullah, bir Lübnanlı aktör olarak İran’a ideolojik açıdan bağlı olsa da birden fazla gündemi ve her zaman simetrik olmayan çoklu aidiyetleri bulunan bir örgüttür.

İsrail’in 2000 yılında Lübnan’dan çekilmesi, 2005’te Refik Hariri suikastı ve Suriye İç Savaşı gibi vakalar, Suriye-Hizbullah ilişkisinin ne denli girift bir yapı arz ettiğini ortaya koymaktadır. Hizbullah başlangıçta Suriye tarafından yönlendirilmeye açık bir vekil

güçken, 2000’li yıllardan itibaren İsrail karşısında bir caydırıcı unsura dönüşerek Suriye için daha önemli bir aktör hâline gelmiştir. Hizbullah, lojistik destek, silah sevkiyatında güvenli geçiş ve siyasî himaye noktasında Suriye’ye bağımlı olsa da bu bağımlılık tek taraflı değildir. Suriye de Hizbullah ile ittifakından kayda değer faydalar sağlamıştır (Alagha, 2006, s. 219). Hizbullah, Suriye’ye bölgesel ölçekte güçlü bir stratejik ortak sunmakta, Lübnan’daki nüfuzunu pekiştirmesine imkân tanımakta ve İsrail gibi ortak düşmanlara karşı dolaylı bir vekil güç işlevi görmektedir (Samii, 2008, s. 37). Güç dengelerinde meydana gelen kaymalar, Hizbullah gibi devlet-dışı aktörlerin hami devletlerle olan ilişkilerindeki özerklik seviyesini ve stratejik tercihlerine olan tesirini doğrudan etkilemektedir. Bu bağlamda, Hizbullah’ın, Suriye’nin değişen nüfuzu karşısında kendi özerkliği nasıl muhafaza ettiğini anlamak, günümüzdeki karşılıklı bağımlılıkların mahiyetini kavramak açısından son derece önemlidir. Asimetrik karşılıklı bağımlılıkla şekillenen devlet ile devlet-dışı aktörler arasındaki stratejik ittifakların, iç ve dış tehditler karşısında ne derece sürdürülebilir olduğu ise başka bir önemli soru olarak ortaya çıkmaktadır. Suriye-Hizbullah ittifakının Suriye’de Esad döneminin bitişine kadar farklı baskılar altında dahi ayakta kalabilmesi, onun ne derece önemli olduğunu gözler önüne sermektedir.

2011 sonrası dönemde ise bu ilişki daha da karmaşık hâle gelmiş, Esad rejiminin varlığını sürdürebilmesi büyük ölçüde Hizbullah’ın askerî desteğine bağlı hâle gelmiştir. Son olarak 2024’te Esad rejiminin devrilmesi, Hizbullah’ın Suriye’ye olan bağımlılığını sarsmıştır; ancak örgütün bölgedeki etkisinin sona erdiğini söylemek mümkün değildir. Bu açıdan bakıldığında, Hizbullah’ın Suriye ile kurduğu ilişki, asimetrik karşılıklı bağımlılığın dinamik bir modelini sunmaktadır. Esad rejiminin çöküşü, Hizbullah’ın Suriye ve bölgedeki etkisini yeniden şekillendirecek olsa da örgütün tamamen etkisini kaybetmesi gibi bir durum beklenmemelidir.

Sonuç olarak, asimetrik karşılıklı bağımlılık kavramı, devletler arası ilişkilerde olduğu kadar devlet-dışı aktörlerle devletler arasındaki ilişkileri anlamak için de kritik bir kavramsal araç sunmaktadır. Hizbullah’ın Suriye ile olan ilişkisi, klasik vekâlet savaşları teorisini aşarak, devlet-dışı aktörlerin yalnızca birer araç olmaktan çıkıp, bölgesel siyasetin şekillenmesinde nasıl stratejik bağımsızlık kazanabileceklerini göstermektedir. Bu çerçevede asimetrik karşılıklı bağımlılık kavramı, devletlerin ve devlet-dışı aktörlerin değişen güç dengeleri içinde nasıl pozisyon aldığını anlamak için önemli bir analitik model olarak karşımıza çıkmaktadır.

Hafız Esad Dönemi Hizbullah-Suriye İlişkileri

1930 yılında Lazkiye’ye bağlı Kardaha’da Nusayri bir ailede doğan Hafız Esad, Suriye’deki Baas Partisi’nin güç kazanması ve ordudaki etkinliğini artırmasıyla yükselmiştir. 1946’da bağımsızlığını kazanan Suriye, siyasi istikrarsızlıklar ve sürekli askeri darbelerle sarsılmış; bu durum, Esad’ın askeri kariyerinde hızla yükselmesine

zemin hazırlamıştır. 1950'lerin sonunda Mısır lideri Cemal Abdülnasır öncülüğünde kurulan Birleşik Arap Cumhuriyeti (BAC, 1958-1961) sürecinde Suriye siyasetinde yaşanan çalkantılar, Esad'ın özellikle Hava Kuvvetleri içinde daha güçlü bir konum elde etmesine olanak sağlamıştır (Hinnebusch, 2002). Ancak BAC'ın çöküşü sonrası 1963 yılındaki bir darbeyle Baas Partisi iktidara gelmiş, bu sırada Esad da ordu içindeki etkisini daha da artırmıştır.

Baas Partisi içinde Salah Cedit liderliğindeki radikal sol kanat ile Hafız Esad liderliğindeki pragmatist kanat arasındaki ideolojik ayrışma, 1967'deki Altı Gün Savaşı'nda İsrail karşısında alınan ağır yenilgi sonrası derinleşmiştir. Esad, savaş sonrası Savunma Bakanı olarak atanarak ordu içindeki nüfuzunu pekiştirmiştir. 1968-1970 yılları arasında, ordu üzerindeki kontrolünü daha da artıran Esad, nihayet 13 Kasım 1970'te Düzeltme Hareketi olarak bilinen bir darbeyle Salah Cedit'i devirerek Suriye'nin mutlak hâkimi hâline gelmiştir. Bu darbe, Suriye'nin iç politikasında yalnızca bir iktidar değişimini değil, aynı zamanda Baas rejiminin ideolojik dönüşümünü de beraberinde getirmiştir. Esad, ideolojik olarak Sovyetler Birliği ile ittifakını güçlendiren ancak aynı zamanda İran ve Lübnan'daki Şii hareketlerle yakın ilişkiler kuran daha pragmatik bir dış politika benimsemiştir.

Hafız Esad döneminin en önemli dış politika öncelikleri, Lübnan ve Filistin olmuştur. 1975'te Lübnan İç Savaşı'nın patlak vermesiyle birlikte, Esad yönetimi Lübnan'daki silahlı gruplar üzerinde nüfuz kurmaya çalışmış ve 1976 yılında Suriye ordusu, Lübnan'a doğrudan müdahalede bulunarak iç savaşa aktif şekilde dâhil olmuştur (Traboulsi, 2007, s. 197).¹ Bu dönemde Hizbullah'ın temelini oluşturacak olan Şii milis gruplarının ortaya çıkışı ve 1979'daki İran Devrimi sonrası İran-Suriye ittifakı, bölgesel dengeler açısından kritik bir dönüm noktası olmuştur (Norton, 2007). Şii gruplar, Suriye'nin Lübnan'daki en önemli müttefikleri hâline gelirken, Hafız Esad'ın temel stratejisi Lübnan'daki Şii nüfusun temsilini güçlendirmek olmuştur. Ancak bu destek başlangıçta Lübnan Direniş Birlikleri (EMEL) Hareketi üzerinden sağlanmış, ancak 1982'de İsrail'in Lübnan'ı işgal etmesi ve İran Devrimi sonrası gelişen İran-Suriye ilişkileri, Hizbullah'ın doğuşuna zemin hazırlamıştır.

1979'daki İran Devrimi'nin ardından İran ile Suriye arasındaki ilişkilerin güçlenmesi, iki devletin Lübnan'da Hizbullah'ın yükselişini teşvik etmek konusunda daha yakın iş birliği yapmasına zemin hazırlamıştır. 1975'te başlayan Lübnan İç Savaşı'nda Şiiler, savaşın önemli aktörlerinden biri hâline gelirken, Suriye rejimi bu süreçte Lübnan'daki çeşitli gruplarla karmaşık ve zaman zaman çelişkili ilişkiler kurmuştur. Hafız Esad

1 Esad'ın Lübnan'a müdahalesinin temel gerekçelerinden biri, Marunileri koruma söylemiyle hareket etmesiydi. Ancak bu müdahale, aynı zamanda İsrail'in Marunileri koruma bahanesiyle Lübnan'a askeri müdahalede bulunmasını ya da Batı'dan bir müdahale gelmesini engelleme amacı taşıyordu. Bu stratejik hamle, Arap dünyasında önemli bir sarsıntıya yol açmıştır. Konuyla ilgili ayrıntılı bir analiz için bkz. Patrick Seale, *Asad: The Struggle for the Middle East* (Berkeley: University of California Press, 1988).

yönetimi, savaşın ilk evrelerinde Filistinli El-Fetih örgütüne karşı mesafeli bir tutum sergilemiş; hatta 1976'da Tel Zaatar Kampı'nın kuşatılması sırasında Hristiyan Falanjist milislerle fiili bir ittifak geliştirmiştir. Ancak bu ittifaklar konjonktürelidir; aynı dönemde Suriye, Lübnan'daki Şii milislere de askerî destek sağlamış ve Şii topluluklarla ideolojik bir yakınlaşma kurma çabası içine girmiştir. Bu bağlamda Hafız Esad, Şii ulemanın Nusayriliği Şiiliğin bir kolu olarak tanımasını talep etmiş ve böylece Suriye'deki Nusayrî azınlık yönetimine dinî meşruiyet kazandırmayı hedeflemiştir (Rabinovich, 1985, s. 37). Bu girişim, Lübnan'daki Şii hareketin liderlerinden Musa Sadr için de karşılıklı kazanç sağlayan bir durum oluşturmuştur. Sadr, Suriye'nin Lübnan'daki Şiilere desteğini artırabilmesini sağlamak amacıyla Nusayrîleri Şiiliğin alt kolu olarak tanımlayan bir söylemi benimsemiş ve bu yaklaşımı desteklemiştir. Ayrıca Sadr, İslâm'ın yalnızca Sünnilikle özdeşleştirilmesine karşı çıkarak, Şiiliğin meşru bir İslâmî yorum olarak tanınmasını savunmuştur. Bu yaklaşımı, Suriye ile Şii hareket arasındaki ideolojik ve siyasî uyumu güçlendirmiştir.

Suriye, Hizbullah'ın oluşması ve ortaya çıkması süreci üzerinde dolaylı bir etkiye sahiptir (El-Hokayem, 2007, s. 36). 1982'de İsrail'in Lübnan'ı işgal etmesinin ardından Suriye, çok sayıda İran Devrim Muhafızları mensubunun Lübnan'a girişine izin vererek Şii milislerin eğitilmesini sağlamıştır (Esposito, 1999, s. 155). Ayrıca Suriye, İran'ın Lübnan sınırına yakın bir bölge olan Zabadani'de askerî üs kurmasına müsaade etmiştir (Samii, 2008, s. 38). 2024'te Hizbullah genel sekreteri Hasan Nasrallah'ın öldürülmesinin ardından bu makama gelen Naim Kasım (2007, s. 20)'a göre bu iş birliği, yalnızca askerî eğitimi değil, aynı zamanda dinî pratiklerin ve ahlâkî gelişimin ön planda tutulduğu ileri düzey bir eğitim sisteminin tesis edilmesini de mümkün kılmıştır. İsrail'in işgali sürecinde İran Devrim Muhafızları, Suriye'nin sağladığı lojistik destekle birlikte Lübnan'daki Şii milisleri örgütlemiş ve sonuç olarak 1985 yılında Hizbullah resmen kurulmuştur (Wahab, 2022, s. 29).

Hizbullah'ın Suriye ile ilişkileri büyük ölçüde Suriye'nin İran ile olan ortaklığından etkilenmiştir. Bu ilişkiler, farklı dönemlerde çeşitli dalgalanmalar yaşamış olup, çoğunlukla Şam'ın Tahran ile olan bağlarının seyrine göre şekillenmiştir. Hafız Esad, İran ile derinleşen bir ortaklık geliştirerek Hizbullah'ı bölgesel stratejisinin bir unsuru hâline getirmiştir (Ehteshami & Hinnebusch, 1997). Bu dönemde Hizbullah hem İran'dan hem de Suriye'den destek alarak Lübnan'da İsrail'e karşı bir direniş hareketi olarak şekillenmiştir. Esad, İran ile olan iş birliğini Hizbullah'ın örgütlenmesini desteklemek ve İsrail'e karşı asimetrik bir denge unsuru oluşturmak amacıyla kullanmıştır.

Sonraki dönemlerde vereceği desteğe rağmen Hafız Esad'ın başlangıçta Hizbullah'a karşı derin bir güvensizlik beslediği ve Hizbullah'ın Lübnan içinde güçlenmesini engellemeye çalıştığı görülmektedir. Esad, örgütün Suriye'deki İslamcı muhalefeti güçlendirme yahut destekleme ihtimalinden endişe duymuş ve Hizbullah'ın, kendisini büyük bir tehdit olarak gördüğü Yaser Arafat'a yardım etmesinden çekinmiştir. Bunun

yanı sıra Esad, İran'a karşı da ihtiyatlı bir tutum sergilemiş, Hizbullah aracılığıyla İran'ın Lübnan'da fazla nüfuz kazanabileceğinden kaygı duymuştur. Zira Lübnan, Suriye'nin kendi stratejik nüfuz sahası olarak gördüğü bir bölgeydi. 1980'li yıllarda bu gerilimler somut bir şekilde kendini göstermiş; İran ile Suriye arasındaki ihtilaflar, Hizbullah'ın hem Suriye hem de Lübnan içerisindeki Şii grup EMEL ile ilişkilerinde gerginliklere yol açmıştır. Suriye'nin Hizbullah'a yönelik stratejisi, örgütün faaliyetlerini sınırlamaya yönelik baskılar ve hatta doğrudan askerî güç kullanımıyla şekillenmiştir (Azani, 2009, s. 139-140).

Suriye, seküler Şii hareket EMEL ile ittifak kurarak Hizbullah'a karşı bir denge unsuru oluşturmayı hedeflemiş; bu tutumu, iki Şii grup arasındaki gerilimi tırmandırmıştır. Bu gerilim, Hizbullah ile EMEL arasında doğrudan silahlı çatışmalara yol açmış ve bu süreçte Suriye EMEL'in safında yer almıştır. 1986 yılındaki çatışmalarda üç Hizbullah mensubu ile iki Suriyeli asker hayatını kaybetmiş, bu tansiyon Hizbullah'ın iki Suriyeli subayı kaçırmalarıyla daha da şiddetlenmiştir. Bunun üzerine Suriye Ordusu, Hizbullah üyelerini gözaltına alarak örgüte karşı misillemede bulunmuştur. Bu gerilimlerin en çarpıcı neticelerinden biri, 1987 yılında Suriye Ordusu tarafından 28 Hizbullah mensubunun öldürülmesi olmuştur. Hizbullah ile EMEL arasında şiddetli çatışma, bir tür "kardeş kavgası" niteliğinde olup, her iki taraf da Şii toplumu içindeki tabanını kaybetme korkusuyla hareket etmiştir. Bu durumun Suriye'nin Hizbullah'a sert bir uyarısı olduğu yönünde tartışmalar olmuştur (Hage Ali, 2019, s. 5). Buna ek olarak Hizbullah'ın İsrail'e yönelik saldırıları ile Lübnan'da Batılı vatandaşları ve kurumları hedef alması, Suriye'nin istikrar sağlayıcı aktör imajını zedelemiştir.

Bu ihtilaf 1990 yılına kadar devam etmiş ve ancak Suriye ile İran'ın uzlaşısıyla durmuştur. Bu uzlaş, bir tür "modus vivendi" tesis ederek Hizbullah'ın İsrail işgaline karşı güney Lübnan'da operasyonlarını sürdürmesine izin verirken; EMEL'in de kendi nüfuz alanını korumasını sağlamıştır. Bu mutabakat, Hizbullah'ın direniş faaliyetlerini sürdürebilmesini güvence altına alırken, Şii toplum içindeki güç dengelerini istikrara kavuşturan önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bu süreç, Suriye-Hizbullah-İran üçgenindeki karmaşık dinamikleri gözler önüne sermiş; her aktörün Lübnan'daki çıkarlarını dengelemek adına çeşitli manevralar yaptığını göstermiştir.

1990'da Lübnan İç Savaşı'nın sona ermesinin ardından, Hizbullah ile Suriye arasındaki ilişkiler yeni sınanmalarla karşı karşıya kalmıştır. Suriye, Hizbullah'a destek vermeye devam etmiş ancak bu desteği ihtiyatlı bir çerçevede sunmuştur. Şam Yönetimi, bir taraftan Hizbullah'ın İsrail'e karşı direnişini desteklerken, diğer taraftan örgütün İsrail ile gerilimi tırmandırmasını dizginlemeye çalışmıştır (Samii, 2008, s. 39). Bu dönemde, Suriye'nin İsrail ile diyalog kurma ve barış müzakerelerine katılma çabaları, Hizbullah nezdinde yeni bir gerilim kaynağına dönüşmüştür. Hizbullah, bu müzakereleri Lübnan'daki çıkarlarına yönelik bir tehdit olarak görmüş ve bu süreçte muhalefet etmiştir. Ancak diğer taraftan Hage Ali'nin (2019, s. 3) de altını çizdiği gibi

Hizbullah-Suriye ilişkileri, iç savaş sonrası dönemde kayda değer ölçüde derinleşmiş ve Hizbullah, Suriye'yi Lübnan siyasetinde baskın bir güç olarak tanımıştır. Bu sürecin şekillenmesinde, İsrail'e karşı ortak duruş sergilemeleri ve İsrail'in 1982 yılından beri süregelen Lübnan topraklarındaki işgaline karşı duydukları direniş hissiyatı, taraflar arasındaki ilişkilerin en belirgin ortak noktalarıdır. Özellikle 1992 Lübnan seçimleri, Hizbullah'ın kurumsallaşması açısından bir dönüm noktası olmuş ve örgüt Suriye'nin dolaylı desteğiyle Lübnan parlamentosuna girmiştir (Azani, 2009). Hafız Esad, Hizbullah'ın parlamenter siyasete dâhil olmasını destekleyerek örgütün yalnızca bir askerî yapılanma değil, aynı zamanda bir siyasi aktör hâline gelmesine zemin hazırlamıştır (Daher, 2016).

2000 yılında Hafız Esad'ın ölümü, Suriye-Hizbullah ilişkilerinde önemli bir dönüm noktası olmuştur. Hafız Esad rejimi, Hizbullah'a karşı pragmatik bir yaklaşım benimseyerek, örgütü Lübnan'daki nüfuzunu arttırmak ve İsrail'e karşı bir denge unsuru olarak kullanmak amacıyla desteklemiştir (Azani, 2009, s. 180). Bu politika, Hizbullah'ın bölgedeki etkinliğini artırmasının temelini oluşturmuş ve örgütün güçlenmesini sağlamıştır. Hafız Esad'ın iktidarı boyunca Suriye-Hizbullah ilişkileri asimetrik bir seyir izlemiş ve güç dengesi büyük ölçüde Suriye'nin lehine olmuştur (Valensi, 2021). Bu dönemde Hizbullah, giderek daha fazla özerklik kazansa da tam anlamıyla güçlü ve bağımsız bir bölgesel aktör hâline gelememiştir.

Beşar Esad Dönemi Hizbullah-Suriye İlişkileri

Beşar Esad, 2000 yılında babası Hafız Esad'ın ölümünün ardından Suriye'nin yeni devlet başkanı olarak iktidara gelmiştir. Ancak onun bu makama gelişi, sıradan bir siyasi geçiş süreci olmaktan çok, Suriye'deki yönetim yapısının kendi içinde geçirdiği dönüşümün bir parçası olmuştur. Hafız Esad, otuz yıl boyunca Suriye'de güçlü bir otoriter rejim kurmuş, ordu ve güvenlik bürokrasisini Baas Partisi aracılığıyla sıkı bir denetim altında tutarak yönetimini istikrarlı kılmıştır. Hafız Esad, en büyük oğlu Basil'i de kendinden sonrası için hazırlamış; onun ordu içinde yükselmesine, güvenlik birimlerinde nüfuz kazanmasına ve kamuoyunda güçlü bir lider figürü olarak görülmesine yardımcı olmuştur. Ancak Basil'in 1994 yılında bir trafik kazasında hayatını kaybetmesi, Beşar'ın liderlik serüvenini başlatmıştır (Zisser, 2007, s. 19). Hafız Esad, ölümünden önce Beşar'ı halefi olarak tayin etmiş ve onu bölgesel müttefikleriyle bir araya getirmiştir. Nitekim 1999 yılında Esad, Hizbullah lideri Hasan Nasrallah, Lübnan Cumhurbaşkanı Emil Lahud, EMEL lideri Nebih Berri ve İran devrim rehberi Ayetullah Ali Hamaney ile bir araya gelmiştir (Samii, 2008, s. 43-44).

Beşar Esad, babasının Soğuk Savaş döneminin katı devletçi sistemine dayanan, Sovyetler Birliği ile yakın ilişkiler kurmuş liderliğinin aksine küreselleşen bir dünyada Batı ile ilişkileri dengelemek zorunda olan bir lider olarak sahneye çıkmıştır. Beşar'ın İngiltere'de eğitim almış olması ve Batı'yı yakından tanınması nedeniyle Suriye'de

modernleşme, siyasî reformlar ve bireysel hakların genişletilmesi gibi değişimlere öncülük edebileceği beklentisi doğmuştur. İlk yıllarında Beşar, ekonomik reform vaatleri ve sınırlı siyasi açılımlar ile “Şam Baharı” olarak adlandırılan bir dönemi başlatmış (Perthes, 2004, s. 18-19) olsa da kısa süre içinde bu reform sürecinin sonuna gelmiş ve babasının inşa ettiği otoriter güvenlik rejimini sürdürerek iktidarını sağlamlaştırmıştır. Diğer taraftan Beşar’ın iktidara gelişi, yalnızca iç politikada değil dış politikada da yeni yönelimlere neden olmuştur. 2001 yılında El Kaide’nin ABD’ye düzenlediği saldırılar ve Washington’un “küresel terörle mücadele” ilanının ardından Suriye’nin Hamas, İslâmî Cihad ve Hizbullah ile olan yakın bağları, Şam’ı ABD’nin hedefi hâline getirmiştir (Reilly, 2018, s. 176). Suriye, “terörizme destek veren”, “haydut” devlet olarak tanımlanmıştır. Ancak Suriye’nin uluslararası arenadaki itibarı gerilemesine rağmen bölgesel gelişmeler, Beşar döneminde Hizbullah-Suriye ilişkilerinin gelişmesini sağlamıştır. Hafız Esad döneminde daha kontrollü bir vekil güç olarak desteklenen Hizbullah, Beşar Esad’ın iktidarında Suriye dış politikasında daha merkezi bir aktör hâline gelmiştir (Zisser, 2007, s. 64). Bu bağlamda Beşar Esad, Hizbullah’a olan desteği artırarak İran-Suriye eksenini güçlendirmiş ve İsrail ile olan gerilimi Hizbullah üzerinden yönetmeyi tercih etmiştir.

2000-2009 Arası Dönem

2000 yılında İsrail’in 1982 yılından beri işgal altında tuttuğu güney Lübnan’dan çekilme kararı alması, Hizbullah tarafından zafer olarak ilan edilmiştir ve Güney Lübnan toprakları hızla Hizbullah güçlerince doldurulurken, Hizbullah’ın gücünü ve prestijini perçinleyen önemli bir gelişme olarak ön plana çıkmıştır. Devam eden süreçte, 2000-2009 yılları arasında Suriye’nin Lübnan ve bölgedeki rolünü değiştiren çeşitli gelişmeler de yaşanmış ve Hizbullah, bu değişimlere uyum sağlamak adına yeni politikalar benimsemek durumunda kalmıştır. Bunların en önemlileri, 2005 yılında Lübnan’ın Eski Başbakanı Refik Hariri suikastı, 2006’da İsrail ile yaşanan savaş ve 2011’de başlayan Suriye İç Savaşı’dır.

ABD yönetimi tarafından Irak’taki işgal karşıtı güçleri desteklediği gerekçesiyle köşeye sıkıştırılan Suriye, 2005 yılında Lübnan Başbakanı Refik Hariri’nin suikasta uğraması sonrasında Lübnan’daki varlığına karşı büyük bir uluslararası baskıyla karşılaşmıştır. Zira İsrail’in ülkeden çekilmesine rağmen Lübnan’daki varlığını sürdürmeye devam eden Suriye’nin bilgisi olmadan böyle bir suikastın gerçekleşmesi mümkün görülmemektedir. Hariri, o dönemde Lübnan-İsrail barış sürecinin güçlü savunucularından olmuş ve İsrail ile barışın tehlikelerine karşı fazla iyimser ve “saf” olmakla eleştirilmiştir (Khatib, 2014a, s. 21). Aynı zamanda Lübnan Cumhurbaşkanı Emil Lahud’un görev süresini üçüncü döneme uzatmak için Lübnan Anayasası’nı değiştirmeye çalışmasına karşı gelen Hariri’nin Şam’a çağrılarak Beşar tarafından tehdit edildiği bilgisinin ardından suikasta uğraması, gözlerin Şam’a ve Lübnan’daki müttefiki Hizbullah’a çevrilmesine neden olmuştur. Suikastın ardından Suriye’nin Lübnan’daki rolü, Refik Hariri’nin oğlu Saad

Hariri'nin başını çektiği ve hem Sünni hem de bazı Hristiyan gruplarca desteklenen 14 Mart Hareketi tarafından gösterilerle protesto edilmeye başlanmış ve Suriye'nin ülkeyi terk etmesi yönünde gösteriler düzenlenmiştir. Buna karşın Hizbullah'ın içinde bulunduğu Şii gruplar ve Michel Aoun'un liderliğindeki bazı Hristiyan gruplar tarafından desteklenen 8 Mart Hareketi, Suriye olmadan Lübnan'ın var olamayacağını seslendirildiği gösterilerle sokağa çıkmış, Suriye'ye teşekkür eden pankartlarla gösteriler düzenlemişlerdir. Lübnan toplumu bu olayla ortadan ikiye bölünmüştür. Bu suikastın ardından Birleşmiş Milletler (BM), meselenin uluslararası bir boyut kazanmasını sağlayan önemli adımlar atmıştır. Bu kapsamda, olayın soruşturulması için bir mahkeme kurulmuş ve BM Güvenlik Konseyi (BMGK) 1559 sayılı kararı kabul etmiştir (Khatib, 2014b, s. 72). Bu karar, Lübnan'daki milislerin silahsızlandırılmasını ve Suriye kuvvetlerinin ülkeden çekilmesini zorunlu kılmış, böylece bölgesel jeopolitik dengelerde önemli bir kırılma noktası teşkil etmiştir. Suriye, bu süreçte Lübnan'daki askeri varlığını sona erdirmek zorunda kalmış ve Nisan 2005'te birliklerini tamamen çekmiştir (Azani, 2009, s. 232). Hizbullah, Suriye'nin Lübnan'daki varlığının meşru olduğunu savunmuş ve Şam yönetiminin 1976'da Lübnan hükümetinin resmi talebiyle ülkeye girişi yaptığını, Taif Anlaşması çerçevesinde bu varlığın hukuki bir zemine oturduğunu öne sürmüştür (Alagha, 2006, s. 173). Hizbullah Lideri Hasan Nasrallah, Lübnan ile Suriye'nin ayrılmaz bir bütün olduğunu vurgulayarak, "Kimse Suriye'yi Lübnan'dan ya da Lübnan'ın zihninden, kalbinden ve geleceğinden çıkaramaz" şeklinde konuşmuştur (Samii, 2008, s. 47). Aynı zamanda, Suriye'yi, "direniş hareketinin sarsılmaz destekçisi" olarak tanımlamıştır.

Suriye'nin Lübnan'dan çekilmesi, ülkedeki güç dengelerini köklü biçimde değiştirmiştir. 2005'e kadar Suriye'nin Lübnan'daki mevcudiyeti, Hizbullah'ın silahlı varlığını sürdürebilmesi açısından kritik bir unsur teşkil etmiştir. Her ne kadar Hizbullah'ın parlamentoda temsilcileri bulunsa da örgüt, iç savaş sonrası kurulan Lübnan hükümetlerine katılmayı talep etmemiş veya bu yönde bir davet almamıştır (Blanford, 2017, s. 6). Ancak Suriye'nin çekilmesinin ardından oluşan siyasî boşluğu doldurmak isteyen Hizbullah, Lübnan'da hükümete katılma kararı almış ve 2005'te doğrudan hükümette yer alarak farklı topluluklarla resmî düzeyde etkileşim kurmuştur. Bu kararın İran'dan doğrudan onay alınmadan verilmiş olduğu iddiası, Hizbullah'ın Suriye'nin Lübnan'dan çekilmesiyle oluşan boşluğu dengeleme ihtiyacının doktriner kaygılarının önüne geçtiğini göstermektedir (Dionigi, 2014, s. 140). Zira Hizbullah için artık sistemin dışında kalmak çıkarları açısından faydalı değildir. Bu stratejik adım Hizbullah'a, Lübnan hükümetinde karar alma mekanizmalarına erişim sağlayarak BMGK'nin Hizbullah'ın da dahil olduğu milislerin silahsızlandırılmasını öngören 1559 sayılı kararının uygulanmasını engelleme fırsatı vermiştir (Dionigi, 2014, s. 150-151). Hage Ali'ye (2019, s. 7) göre Hizbullah'ın sisteme entegrasyonundaki temel kaygı, silahlarını muhafaza etmek, ulusal siyasette öncü bir rol üstlenmek ve ABD ile İsrail'e karşı Direniş Cephesi'nin çıkarlarını korumaktır.

Hizbullah, Suriye'nin çekilmesinin ardından Lübnan'daki direnişin en güçlü unsuru olarak öne çıkmış ve karar alma süreçlerinde daha büyük bir özerklik kazanmıştır. Şam ile olan ilişkisini yeniden tanımlamış ve tarihi bağlara vurgu yapmak yerine, onu "direnişin müttefiki" olarak konumlandıran yeni bir söylem geliştirmiştir. Suriye ise askerî olarak Lübnan'dan çekilmiş olsa da istihbarat kanalları ve Hizbullah ile olan ittifakı aracılığıyla Lübnan üzerindeki nüfuzunu devam ettirmeye çalışmıştır (Azani, 2009, s. 285-286). Böylelikle Lübnan'da belirli bir düzeyde istikrarsızlığı sürdürerek gerektiğinde ülkeye yeniden müdahil olabilmenin zeminini muhafaza etmeyi amaçlamıştır. Bu dönemde Şam, Hizbullah'ın askerî kapasitesini artırmasına ve İsrail'e karşı faaliyetlerini sürdürmesine dolaylı destek sağlamış, örgütün bölgesel güç dengeleri içindeki stratejik konumunu güçlendirmesine katkıda bulunmuştur. Bu destek, 2006'da Hizbullah ile İsrail arasında 34 gün süren savaş sırasında açıkça görülmüştür (Hage Ali, 2019, s. 8).

2006 yılında İsrail ve Hizbullah arasında yaşanan savaş, Suriye-Hizbullah ilişkilerinde bir dönüm noktası olmuştur. Beşar Esad yönetimi, savaş sırasında Hizbullah'a büyük çapta askerî ve lojistik yardım sağlamış, ilk kez farklı boyut ve kapasitelerdeki silahları örgüte tedarik ederek örgütün İsrail'e karşı dayanıklılığını arttırmıştır (Azani, 2009, s. 233-234). Daher, bu süreci iki aktör arasındaki ilişkilerde kayda değer bir dönüşüm olarak değerlendirmektedir. Daher'e (2016, s. 179) göre, Hafız Esad döneminde İran'dan Hizbullah'a yönelik silah sevkiyatı Suriye üzerinden sıkı kontrol altında yürütülürken, Beşar Esad döneminde bu transferlerin hacmi önemli ölçüde artmıştır. Suriye'nin Hizbullah'a bu denli güçlü bir destek sunmasının ardındaki en önemli motivasyon, onu İsrail'e karşı askerî olarak güçlendirerek kendi bölgesel çıkarlarını, ki en önemlisi işgal altındaki Golan Tepeleri'ni geri almaktır, gerçekleştirmek olarak ortaya çıkmaktadır.

Savaşın ardından Hizbullah, Lübnan'daki askeri ve siyasi konumunu daha da güçlendirmiş ve Suriye ile olan ilişkisini stratejik bir ittifak çerçevesinde yeniden tanımlamıştır. Hizbullah resmî olarak Suriye'yi Ortadoğu'daki stratejik müttefiki ilan etmiştir (Blanford, 2017, s. 290). Naim Kasım, Suriye-Hizbullah ilişkisini jeopolitik bir zorunluluk olarak tanımlamış ve bu bağın ne zorunluluktan ne de tesadüfen oluştuğunu, bölgesel dinamikler çerçevesinde geliştiğini ve kendini defalarca ispatladığını ileri sürmüştür (Samii, 2008, s. 38). Bu süreçte Beşar Esad, Hizbullah'ı yalnızca Lübnan iç siyasetindeki bir müttefik olarak görmekten öteye geçmiş ve örgütü bölgesel politikalarının temel taşlarından biri hâline getirmiştir. Özellikle İran'ın Hizbullah'a sağladığı askeri yardımların Suriye üzerinden geçirilmesi, Suriye-Hizbullah ilişkilerinde derinleşen bir güven unsurunun göstergesi olmuştur. İsrail ile olan mücadelesinde Hizbullah, cephe hattında yer alırken; Suriye ise geri hat desteği sağlayarak örgütün askerî eğitim kamplarına ve cephaneliklerine güvenli bir alan sunmuştur. Hizbullah-Suriye-İran üçgeninde yaşanan bu yakınlaşmayı Hamaney'in Dış Politika Başdanışmanı Ali Ekber Velayeti, "İran, Suriye, Hizbullah, yeni Irak hükümeti ve Hamas, İsrail'e

karşı direniş zincirini oluşturmaktadır ve Suriye, bu zincirin altın halkasıdır” diyerek tanımlamış ve Şam’ın direniş bloğundaki kritik konumuna dikkat çekmiştir (Goodarzi, 2013, s. 33).

2010-2023 Arası Dönem: Suriye İç Savaşı ve Sonrası

Hizbullah-Suriye ilişkilerdeki son büyük sınanma, Suriye İç Savaşı’nın başlamasıyla ortaya çıkmıştır. 2011’de başlayan bu çatışma, yalnızca Esad rejiminin geleceğini değil, aynı zamanda Hizbullah’ın bölgesel konumunu ve stratejik hesaplarını da derinden etkilemiştir. Esad, savaşın ilk aşamalarında ciddi bir varoluşsal tehdit ile karşı karşıya kalmış, bu durum Hizbullah’ı kaçınılmaz olarak çatışmalara doğrudan müdahil olmaya itmiştir. Böylece örgüt, tarihindeki en büyük askerî angajmanlarından birine girişmiş ve yalnızca Lübnan’ın değil, bölgenin dengelerine etki eden bir aktör hâline gelmiştir. Örgüt, 2012’den itibaren Esad rejimine destek vermek amacıyla doğrudan savaş sahasında yer alarak özellikle Şam çevresi, Kalamun ve Lübnan sınırına yakın bölgelerde operasyonlar yürütmüştür. Bu savaş, Hizbullah’ın silahlarını ilk kez Lübnan dışında, üstelik Arap ve çoğunluğu Müslüman olan bir ülkede kullanması ve İslamcı örgütlerle savaşan laik bir rejimi desteklemesi bakımından ilk ve ilginçtir (Kanaaneh, 2021, s. 181).

Hizbullah’ın Arap Ayaklanmaları ve Suriye İç Savaşı’na yönelik tutumu, 2010’dan iç savaşın bitimine kadar dört farklı aşamada incelenebilir. Bu süreçte örgütün yaklaşımı, bölgedeki siyasal gelişmelere ve Suriye’deki çatışmaların seyrine bağlı olarak değişiklik göstermiştir. İlk aşama, 2010 yılında Tunus’ta başlayan ve kısa sürede Orta Doğu’nun geneline yayılan Arap Ayaklanmaları ile başlamıştır. İlk kitlesel protestolar Tunus’ta başlamış ve kısa sürede Mısır, Cezayir, Yemen ve Körfez ülkelerine sıçramıştır. Suriye ise ayaklanmaların en son ve en yoğun yaşandığı merkezlerden biri olmuştur. Bu ilk aşamada Hizbullah, İran’ın genel tavrıyla da benzer bir şekilde, Arap halklarının protestolarına karşı sessiz kalmamış ve ayaklanmaları açıkça desteklediğini ifade etmiştir. Örgüt, ayaklanmaları otoriter ve ABD destekli rejimlere karşı halkın meşru ve demokratik hakları olarak yorumlamıştır. Nasrallah, ayaklanmaları yalnızca ABD ve İsrail karşıtı bir direniş olarak değil, aynı zamanda yolsuzluk ve baskılara karşı bir başkaldırı olarak tanımlamıştır (Nasrallah, 2011a). Nasrallah, Mısır ve Tunus’ta gerçekleşen protestolara duyduğu desteği şu sözlerle dile getirmiştir: “Burada toplanmamızın sebebi, Mısır halkıyla dayanışmamızı ilan etmek ve onların yanında olduğumuzu göstermektir. Daha önce Tunus halkıyla dayanışma içinde olduğumuzu ifade ettiğimiz gibi, bugün de sizinle birlikteyiz. Siz, Arap onur mücadelesini yürütüyorsunuz. Bugün, sesiniz, kanınız ve direncinizle, onlarca yıl boyunca Arap dünyasının bazı yöneticileri tarafından aşağılanan onurunuzu geri alıyorsunuz” (Nasrallah, 2011b).

Bu açıklamalar, Hizbullah’ın Arap halklarını otoriter rejimlere karşı direnmeye teşvik ettiğini ve süreci, “Arap onurunun yeniden inşası” olarak tanımladığını göstermektedir.

Bu dönemde Hizbullah için ayaklanmaların ortaya çıktığı yerlerde rejim değişikliği olasılığı önemli bir fırsat olarak görülmekteydi. Zira ayaklanmaların hedef aldığı yönetimler, büyük ölçüde Batı yanlısı rejimlerdi ve onların devrilmesi, bölgedeki güç dengesini Hizbullah'ın da içinde yer aldığı Direniş Ekseni lehine çevirebilirdi (Al-Aloosy, 2020, s. 141). Ancak, bu destek söylemi Suriye'deki çatışmaların başlamasıyla birlikte farklı bir boyuta evrilmiş, Hizbullah'ın Arap ayaklanmalarına olan yaklaşımı Esad rejiminin güvenliğinin tehdit altına girmesiyle değişiklik göstermiştir. Suriye'de olası bir rejim değişikliği, Hizbullah için doğrudan bir varoluşsal tehdit hâline gelmiştir. Bu noktadan itibaren Hizbullah, Arap Ayaklanmalarına olan desteğini aşamalı bir şekilde geri çekmiş ve Esad rejimini korumak adına sahadaki en aktif aktörlerden biri olmuştur.

Ayaklanmalar Şam'a ulaşp Suriye'de kitlesel hareketler başladığında, Hizbullah ciddi sınanmalarla karşı karşıya kalmış ve bu gelişmeler örgüt için ikinci aşamanın başlangıcını oluşturmuştur. Bu durum, örgütü hızla Suriye yönetimine açık destek vermeye ve rejimi ayakta tutmak için tüm gücünü seferber etmeye itmiştir (Tinas, 2016, s. 239). Başlangıçta Hizbullah'ın Suriye'deki faaliyetleri sınırlı düzeyde olmuş ve danışmanlık ve destekleyici rollerle sınırlı kalmıştır. Örgüt, Esad hükümetini reform yapmaya teşvik ederken, kamuoyuna yaptığı açıklamalarda Suriye yönetimine verdiği desteği açıkça ifade etmiştir. Hizbullah, göstericileri ABD destekli “yabancı ajanlar” ve muhalif grupları “tekcirciler” olarak tanımlamış ve bu çerçevede protestoları Batı'nın kışkırttığı bir kalkışma olarak görmüştür. Bu süreçte örgütün doğrudan askerî müdahalede bulunduğu dair iddialar reddedilmiş, Hizbullah'ın yalnızca danışmanlık desteği verdiği ve sürece diplomatik yollarla katkı sunduğu iddia edilmiştir (Nasrallah, 2011c). Ancak, savaşın ilerleyen aşamalarında Hizbullah'ın rolü giderek daha belirgin hâle gelmiş ve örgüt, danışmanlık pozisyonundan çıkarak doğrudan bir taraf olarak sahaya inmiştir.

2013 yılında silahlı muhalefet Suriye rejimine karşı güçlenmiş ve ciddi bir tehdit oluşturmaya başlamıştır. Bu durum, Hizbullah'ın rolünün doğrudan askerî operasyonlara evrilmesine yol açmıştır. Örgüt, Esad güçleriyle birlikte sahada savaşmaya başlayarak Suriye İç Savaşı'na fiilen müdahil olduğu üçüncü aşamaya geçmiştir (Sullivan, 2014, s. 12). Hizbullah, Suriye'deki çatışmalara doğrudan müdahil olduğunu ve Esad'a desteğini 2013'te resmî olarak kabul etmiştir. Örgüt, Suriye'de yaşanan krizin halkın meşru taleplerini aşan bir noktaya ulaştığını ve bu durumun yalnızca Suriye ile sınırlı kalmayıp Lübnan'ın genel güvenliğini tehdit eden bir meseleye dönüştüğünü savunmuştur. Nasrallah, Suriye'de ortaya çıkan tehdidin yalnızca Hizbullah'a ve Şiilere yönelik olmadığını, aynı zamanda Lübnan'daki Sünni ve Hristiyan nüfus da dâhil olmak üzere tüm ülke için bir güvenlik riski oluşturduğunu öne sürmüştür (Hage Ali, 2019, s. 9). Hizbullah'a göre Suriye'deki kriz sadece iç siyasî bir mesele değil, Direniş Ekseni'nin geleceğini belirleyecek kritik bir mücadeledir. Örgüt, Suriye'de

rejim değişikliğinin yalnızca Esad'ın kaybına değil, bölgedeki tüm direniş güçlerinin kuşatma altına alınmasına yol açacağını savunmuştur. Suriye'de yönetimin muhalif grupların eline geçmesi, ABD, İsrail ve tekfirci grupların bölgedeki etkisini artıracak; Hizbullah'ın Lübnan'daki gücünü zayıflatacak ve Filistin direnişine doğrudan darbe vuracaktır (Ezzi, 2020, s. 2). Bu çerçevede Nasrallah, 2014'te yaptığı bir konuşmada, Hizbullah'ın Suriye İç Savaşı'na katılmaktan başka bir seçeneğinin olmadığını ilan etmiştir (Nasrallah, 2014). Suriye'deki savaş artık bölgesel güç dengelerini belirleyen bir mücadeleye dönüşmüş ve Hizbullah, varlığını korumak adına doğrudan çatışmalara katılmayı kaçınılmaz görmüştür.

Hizbullah, Suriye İç Savaşı'na müdahil olduğu ilk dönemlerden itibaren ağır kayıplar vermeye başlamıştır. Ancak örgüt bu durumu kamuoyundan gizlemeye yönelik bir strateji izlemiştir. Başlangıçta savaşta hayatını kaybeden savaşçıların cenaze törenlerini kamuoyuna açık bir şekilde gerçekleştirmekten kaçınmış, bu tür defin işlemlerini sınırlı katılımı ve resmî tören yapılmadan gerçekleştirmiştir. Bu yaklaşım, Hizbullah'ın geleneksel olarak "şehitleri" kamuoyuna açık ve büyük törenlerle uğurlama pratiğiyle çelişmiştir. Örgüt yetkilileri, Suriye'de hayatını kaybeden savaşçıların durumunu açıklamak için farklı söylemler geliştirmiş ve kayıpları "cihadi görevlerini yerine getirirken şehit düşen mücahitler" olarak tanımlamıştır (Sullivan, 2014, s. 12). Bu, örgütün iç savaşa katılımının tabanda yaratabileceği olası tepkileri minimize etme çabasının bir yansıması olmuştur. Ancak savaşın ilerleyen aşamalarında çatışmalar yoğunlaştıkça ve kayıpların sayısı arttıkça, Hizbullah'ın Suriye'deki varlığı artık saklanamaz bir hâle gelmiştir. Örgüt, şehitlik söylemini daha fazla vurgulayarak savaşta hayatını kaybeden üyelerini "İslami direnişin kahramanları" olarak tanımlamaya başlamıştır.

Suriye İç Savaşı'ndaki en büyük kırılmalardan biri, 2013 yılında gerçekleşen Kusayr Muharebesi olmuştur. Bu çatışmada Hizbullah, Suriye ordusuyla birlikte hareket ederek Kusayr kasabasını ele geçirmiş ve muhalif gruplara karşı önemli bir zafer kazanmıştır. Bu zafer, yalnızca Esad rejiminin moralini yükseltmekle kalmamış, aynı zamanda Hizbullah'ın bölgedeki askerî kapasitesini ve saha deneyimini artırmıştır (Sullivan, 2014, s. 15). Örgüt, yalnızca İsrail'e karşı mücadele eden bir direniş hareketi olmaktan çıkarak, bölgesel bir askerî güç olarak kendini kanıtlamıştır. Savaş ilerledikçe Hizbullah'ın Suriye'deki varlığı giderek daha da kurumsallaşmış, örgüt sadece Lübnan sınırı ile sınırlı kalmayıp Halep, Deyrizor ve güney Suriye'de de etkinlik göstermeye başlamıştır. Hizbullah'ın iç savaşa müdahalesi ve Esad rejimini desteklemesi, örgütün Şam yönetimiyle ilişkilerini köklü bir biçimde değiştirmiştir. Bu süreç, Hizbullah'ı Lübnan'daki bir siyasî parti ve milis gücü olmanın ötesine taşıyarak onu Suriye'de belirleyici bir askerî ve stratejik aktör konumuna yükseltmiştir. Hafız Esad döneminde Şam'a bağımlı bir yapı arz eden Hizbullah, bu dönemde Lübnan-Suriye ittifakında daha özerk ve etkin bir ortak hâline gelmiştir (Blanford, 2017, s. 1).

Nasrallah, örgütün geleceğe yönelik planlarını 2015 yılında şu sözlerle açıklamıştır: “Suriye’de kardeşlerimizle, orduyla, halkla ve halk direnişiyle birlikte savaşıyoruz. Bugün birçok bölgede bulunuyoruz ve bu savaşın gerektirdiği her yerde var olmaya devam edeceğiz” (Pollak, 2016, s. 14). Bu stratejiyi desteklemek amacıyla Hizbullah, Suriye genelinde altyapı ve askerî üsler inşa etmiştir. Örgüt, Lübnan-Suriye sınırında kontrol ettiği bölgeleri güvence altına almak için yollar, tüneller ve silah depoları inşa ederek askerî varlığını pekiştirmiştir. Bu gelişmeler, Hizbullah’a İsrail’e karşı Direniş Cephesi’ni genişletme fırsatı sunmuş ve örgütün çatışma alanını daha geniş bir bölgeye yaymasını sağlamıştır (Azizi, 2023). Ancak Hizbullah’ın bu stratejisi ile Suriye’nin öncelikleri arasında belirgin farklılıklar ortaya çıkmıştır. Hizbullah, Lübnan sınırına yakın bölgeleri ele geçirmeye yönelik kapsamlı hazırlıklar yaparken, rejim güçleri öncelikli olarak Halep’e odaklanmış ve kaynaklarının büyük bir kısmını bu şehre yönlendirmiştir (Nassief, 2013). Bu stratejik farklılık, savaşın ilerleyen aşamalarında Hizbullah ve Esad rejimi arasındaki koordinasyonun sınırlarını da ortaya koymuştur.

Suriye İç Savaşı’na Rusya’nın doğrudan askerî müdahalede bulunması, sahadaki dinamikleri önemli ölçüde değiştirmiştir. Rusya’nın 2015’te çatışmalara aktif olarak katılması, Esad rejiminin özgüvenini artırmış ve bölgedeki etkisini güçlendirmesine yardımcı olmuştur. Rus ordusunun, Suriye muhalefetine karşı yürüttüğü operasyonlar, Esad yönetimine, savaşın kontrolünü yeniden ele alma fırsatı tanımıştır. Rusya’nın sağladığı bu askerî destek, kısmen Suriye’nin Hizbullah ve İran’a olan bağımlılığını azaltmasına imkân vermiştir. Esad, bu yeni güç dengesi sayesinde Şii milisler üzerindeki denetimini artırmış ve bölgesel müttefiklerine karşı daha bağımsız bir siyaset izleme fırsatı bulmuştur. Rejim, özellikle Hizbullah’ın ve İran destekli milislerin bağımsız hareket etmesini sınırlandırarak, devlet otoritesini yeniden tesis etmeye yönelik adımlar atmıştır. Ancak, Rusya’nın müdahalesi, Suriye ile Hizbullah arasındaki ilişkilerde yapısal bir kopuşa neden olmamıştır. Şam, Rusya’nın desteğini arkasına alarak kendi otoritesini güçlendirmiş olsa da Hizbullah ile olan stratejik iş birliğini sürdürmüştür. Rusya’nın müdahalesi, Esad’a bölgesel müttefiklerine karşı daha fazla pazarlık gücü kazandırsa da Hizbullah ile rejim arasındaki yeni ilişki modelini değiştirmemiştir. 2011 sonrası Hizbullah, Suriye’nin bekası için hayati bir aktör hâline gelmiştir. Bu yeni bağımlılık, Hizbullah’ı yalnızca Lübnan’daki Şii toplumu koruyan bir hareket olmaktan çıkarıp, doğrudan bölgesel bir askeri güce dönüştürmüştür.

Suriye’deki askerî müdahale, Hizbullah’ın askerî kapasitesini önemli ölçüde güçlendirmiştir. İç savaş, örgütün geniş çaplı bir savaş tecrübesi edinmesine ve genç savaşçıları saflarına katmasına imkân tanımıştır. Çatışmalar boyunca birçok genç savaşçı örgüte katılmış ve sahada önemli bir deneyim kazanmıştır. Hizbullah, Suriye’de Rus ordusuyla iş birliği yaparak askerî taktiklerini, stratejik planlamasını ve operasyonel kapasitesini önemli ölçüde geliştirmiştir. Ekim 2015’te Rusya’nın Suriye’ye doğrudan müdahale etmesinin ardından, Hizbullah uluslararası standartlarda bir

ordunun nasıl istihbarat topladığını, operasyonlarını nasıl planladığını ve sahada nasıl uyguladığını yakından gözlemleme fırsatı bulmuştur. Bu yeni kazanımlar, Suriye'nin çeşitli cephelerinde gerçekleştirilen askerî harekâtlarda kendini göstermiştir. Özellikle 2016 yılının sonunda Doğu Halep'in ele geçirilmesi için yürütülen operasyonlar, Hizbullah'ın edindiği yeni askerî yetkinliklerin bir göstergesi olmuştur (Daher, 2023). Suriye İç Savaşı, örgütün yalnızca askerî kapasitesini artırmakla kalmamış, aynı zamanda savaş taktikleri açısından daha sofistike bir yapıya kavuşmasını ve büyük ölçekli askerî operasyonları yönetme yeteneğini geliştirmesini sağlamıştır.

Suriye İç Savaşı sırasında ortaya çıkan siyasi boşluk ve Esad hükümetinin zayıflayan kontrolü, Hizbullah'a ayrıca çeşitli ekonomik fırsatlar sunmuştur. Örgüt, savaşın getirdiği kaostan faydalanarak yasadışı ticaret ağlarını genişletmiş ve ekonomik gücünü pekiştirmiştir. Hizbullah, uyuşturucu ticaretinden önemli ölçüde kazanç sağlamış; özellikle Captagon gibi uyuşturucuların üretimi ve dağıtımı konusunda etkin bir rol oynamıştır (Ezzi, 2020, s. 10). Bunun yanı sıra, Lübnan'dan Suriye'ye insan ve mal kaçakçılığı üzerinde tek el kurarak bölgedeki kaçakçılık faaliyetlerini büyük ölçüde kontrolü altına almıştır.

Suriye'deki savaş nedeniyle yerlerinden edilen sivilere ait terk edilmiş mülklerin satın alınması ve satışı da Hizbullah için önemli bir gelir kapısı hâline gelmiştir. Örgüt, kontrol ettiği bölgelerde bu tür gayrimenkulleri ele geçirerek emlak piyasasında etkin bir aktör olmuş, savaş nedeniyle boşaltılan alanlarda ekonomik nüfuzunu artırmıştır (Daher, 2023). Savaşın yol açtığı devlet otoritesindeki zayıflama, Hizbullah'a yalnızca askerî değil, ekonomik anlamda da güçlenme fırsatı sunmuştur.

Her ne kadar Esad rejimin ayakta kalmasında kritik rol oynamış olsalar da Hizbullah ve İran'ın Suriye içindeki bağımsız hareketleri, Şii nüfusu ve milis güçleri rejimden bağımsız bir şekilde örgütlenme girişimleri, Esad tarafından egemenliğine yönelik bir meydan okuma olarak algılanmıştır. Hizbullah-İran ortaklığının Suriye'nin farklı bölgelerinde Şii milisleri eğitmesi ve gruplar oluşturmaları, rejimin otoritesi dışında gelişen bir dinî ağına ortaya çıkmasına neden olmuştur (Hage Ali, 2019, s. 10). Bu durum, zamanla Esad yönetimi ile İran ve Hizbullah arasında artan gerilimlere yol açmıştır. Bu bağlamda, İran ve Hizbullah, rejimin doğrudan kontrolü dışında kalan bir Şii yapılanma oluşturma çabalarına hız vermiştir. Bu süreçte 2012 yılında Esad tarafından kurulan ve Suriye'deki ilk bağımsız Şii temsil kurumu olan Yüksek İslami Caferî Konseyi (YİCK), İran ve Hizbullah'ın kontrolüne geçmiştir (Daher, 2023). Rejim, YİCK'yi Suriye'deki Şii nüfusu kendi politikaları doğrultusunda seferber etmek amacıyla kurmuş olsa da bu kurum zamanla İran ve Hizbullah'a bağlı bir yapı hâline gelmiştir.

Hizbullah ile Suriye rejimi arasındaki gerilim, Kuvvât el-Rıza (KER) milis gücünün kurulmasıyla doruk noktasına ulaşmıştır. KER, Hizbullah ile hareket eden ve Suriye'deki muhalif gruplara karşı savaşan önemli bir Şii milis gücü olarak öne çıkmıştır.

Ancak Esad yönetimi, bu milis gücünün tamamen Hizbullah'ın kontrolüne girmesini engellemek ve kendi otoritesini yeniden tesis etmek amacıyla KER savaşçıları devlet ordusuna entegre etmeye yönelik girişimlerde bulunmuştur (Hage Ali, 2019, s. 10-11). Bu hamle, Hizbullah'ın Suriye'de giderek artan etkisini sınırlandırmayı ve Şii milis güçleri üzerindeki denetimini zayıflatmayı hedeflemiştir.

Sonuç

Bu çalışma, Suriye-Hizbullah ilişkilerini zaman içerisindeki dönüşümü ekseninde analiz etmiş ve bu ilişkinin klasik patron-vekil modeliyle açıklanamayacak kadar karmaşık ve dinamik bir karakter kazandığını ortaya koymuştur. Özellikle 2000'li yıllardan itibaren güç dengesinde yaşanan kaymalar ve karşılıklı güvenlik kaygılarının artması, taraflar arasında şekillenen ittifakı, salt hiyerarşik bir vekalet ilişkisi olmaktan çıkararak, asimetrik karşılıklı bağımlılık temelinde gelişen stratejik bir ortaklığa dönüştürmüştür. Bu bağlamda, devlet ile devlet dışı silahlı aktörler arasındaki ilişkileri anlamada hem realist ittifak teorileri hem de Keohane ve Nye'in (2012) geliştirdiği karşılıklı bağımlılık kavramı önemli analitik araçlar sunulmuştur.

Realist ittifak teorileri, özellikle Stephen Walt'un tehdit dengesi yaklaşımı çerçevesinde, ittifakların ideolojik uyumdan çok ortak tehdit algılarına dayandığını vurgulamaktadır. Bu perspektife göre, Suriye ile Hizbullah arasındaki ittifakın temelinde de İsrail ve daha sonra Suriye İç Savaşı'yla şekillenen güvenlik kaygıları yatmaktadır. Ne var ki bu ilişki yalnızca güvenlik eksenli pragmatik bir iş birliği değil, aynı zamanda karşılıklı bağımlılık içeren bir stratejik bütünleşme örneğidir. Tam da bu noktada, Keohane ve Nye'in öne sürdüğü karşılıklı bağımlılık kavramı devreye girmektedir. Bu teoriye göre, aktörler birbirlerine bağımlı hale geldiklerinde bu durum nadiren simetrik olur; çoğu zaman taraflardan biri daha fazla hassasiyet veya kırılganlık yaşar. Bu bağlamda Hizbullah'ın Suriye'ye askeri lojistik, bölgesel caydırıcılık ve iç siyasette destek sağladığı görülürken, Suriye'nin de Hizbullah'tan rejimin bekası için kritik bir askeri kapasite temin etmesi, karşılıklı ancak asimetrik bir bağımlılık ilişkisi yaratmıştır. Waltz'un (1979) da vurguladığı gibi, realizm karşılıklı bağımlılığa ihtiyatla yaklaşmakta, yüksek bağımlılık durumlarının devletlerin güvenliği açısından bir zaaf oluşturabileceğini ileri sürmektedir. Bu çerçevede değerlendirildiğinde Hizbullah'ın İran ile olan ideolojik ve lojistik bağlarına rağmen Suriye ile kurduğu ittifakın, kendi özerkliğini koruma yönündeki stratejik tercihleriyle dengelendiği görülmektedir. Hizbullah, Suriye'den sağladığı imkânlarla rağmen, tek yönlü bir bağımlılık geliştirmemiş; aksine hem Lübnan'daki siyasi konumunu tahkim etmiş hem de bölgesel bir aktör olarak bağımsız karar alma kapasitesini korumuştur.

Suriye İç Savaşı sırasında bu karşılıklı bağımlılık ilişkisi dramatik biçimde yeniden şekillenmiş; başlangıçta Hizbullah'ı yönlendiren bir patron devlet olan Suriye, zamanla kendi varlığı için Hizbullah'a bağımlı hale gelmiştir. Ancak bu dönüşüm çift yönlüdür: Hizbullah da İran ile bağlarını sürdürmek ve Lübnan'daki caydırıcılığını pekiştirmek

için Suriye coğrafyasına ve rejimin sağladığı lojistik derinliğe ihtiyaç duymuştur. Bu yapısal karşılıklı bağımlılık, teorik olarak bir denge noktası değil, sürekli yeniden müzakere edilen ve krizlerle test edilen bir denge arayışı biçiminde ilerlemiştir. Literatürde vurgulanan “vekilin özerkleşmesi” olgusu, bu ilişkinin çözülme potansiyelini bünyesinde barındırır da ortak tehdit algısı (özellikle İsrail ve ABD) ve bölgesel siyasal hedefler (örneğin Golan Tepeleri’nin geri alınması veya Direniş Ekseni’nin korunması), bu ittifakı uzun süre ayakta tutmuştur.

Ancak 7 Ekim 2023’te başlayan Gazze Savaşı ve onu izleyen gelişmeler, bu ilişkinin sınırlarını ve gelecek potansiyelini yeniden değerlendirmeyi zorunlu kılmıştır. İsrail’in Suriye içindeki İran ve Hizbullah hedeflerine doğrudan saldırılar düzenlemesi, örgütün sahadaki hareket alanını daraltmıştır. Bu saldırılarla eş zamanlı olarak 2024’te Esad rejiminin çökmesi, Hizbullah’ın on yıllardır inşa ettiği lojistik ve stratejik hinterlandı kaybetmesi anlamına gelmektedir. Esad sonrası geçici yönetimin Hizbullah’a ve İran’a mesafeli bir tutum benimsemesi, örgütü Suriye topraklarındaki etkisini sürdürmek için yeni yerel aktörlerle uzlaşmaya yöneltecektir. Bu durum, karşılıklı bağımlılık ilişkisinin hem maddi hem siyasal temellerinin erozyona uğradığını göstermektedir.

Bu durum karşısında Hizbullah, iki yönlü bir strateji benimsemiştir: Bir yandan caydırıcılığını korumak amacıyla sınırlı askeri müdahalelere devam ederken, diğer yandan iç ve bölgesel meşruiyetini sürdürebilmek için söylemsel anlatılarını güçlendirmektedir. Hesaplanmış bir güvenlikleştirme stratejisi çerçevesinde İsrail’i varoluşsal bir tehdit olarak göstermeye devam etmekte ve askeri varlığını Lübnan’ın güvenliği için vazgeçilmez bir unsur olarak çerçevelemektedir. Ancak örgüt, ciddi sınanmalarla karşı karşıyadır. Yeni bir Suriye yönetiminin ortaya çıkışı, Lübnan’da olası iç siyasi değişimler ve İsrail’in artan saldırganlığı, Hizbullah’ın bölgesel etkisini aşındırma potansiyeli taşımaktadır. Bu bağlamda Hizbullah’ın varlığı, ideolojik taahhütlerini pragmatik güvenlik hesaplamalarıyla dengeleme becerisine bağlıdır. Örgütün geleceği, hızla değişen jeopolitik ortamda ne kadar etkili uyum sağlayabileceğine, askeri varlıklarını koruyabilmesine, siyasal ittifaklarını sürdürebilmesine ve Direniş Ekseni içindeki rolünü pekiştirebilmesine bağlı olacaktır.

Sonuç olarak, Hizbullah-Suriye ilişkisi bir ittifaktan fazlasını temsil etmektedir. Bu ilişki, devlet-dışı aktörlerin zamanla nasıl özerkleştiğini, devlet mekanizmalarına nasıl entegre olabildiğini ve güç dengeleri değiştiğinde nasıl yeniden pozisyon alabildiğini göstermektedir. Bu bağlamda asimetrik karşılıklı bağımlılık, yalnızca bir ilişki biçimini değil, aynı zamanda bölgesel düzeyde ittifakların kırılabilirliğini ve stratejik evrilebilirliğini de açıklayan teorik bir çerçeve sunmaktadır. Esad sonrası dönemde Hizbullah’ın bu bağımlılık yapısından doğan boşluğu nasıl dolduracağı, yalnızca örgütün değil, Direniş Ekseni’nin bütününe kaderini belirleyecektir.

Kaynakça

- Ahram, A. (2011). *Proxy Warriors: The Rise and Fall of State-Sponsored Militias*. Stanford University Press
- Alagha, J. (2006). *The Shifts in Hizbullah's Ideology: Religious Ideology, Political Ideology, and Political Program*. Amsterdam University Press.
- Al-Aloosy, M. (2020). *The Changing Ideology of Hezbollah*. Palgrave Macmillan.
- Azani, E. (2009). *Hezbollah, The Story of the Party of God: From Revolution to Institutionalization*. Palgrave Macmillan.
- Azizi, H. (2023). *Syria's Militias: Continuity and Change After Regime Survival*. Institute for International Political Studies. Erişim tarihi: 10 Şubat 2025, <https://tinyurl.com/mtdhhs3>.
- Blanford, N. (2017). *Hezbollah's Evolution: From Lebanese Militia to Regional Player*. Middle East Institute.
- Byman, D. (2005). *Deadly Connections: States that Sponsor Terrorism*. Cambridge University Press.
- Daher, J. (2016). *Hezbollah: The Political Economy of Lebanon's Party of God*, Pluto Press.
- Daher, J. (2023). "The Growth of Hezbollah: The Nexus of Iran's Influence", Institute for International Political Studies. Erişim tarihi: 9 Şubat 2025, <https://tinyurl.com/25kwtzxs>.
- Dionigi, F. (2014). *Hezbollah, Islamist Politics and International Society*. Palgrave Macmillan.
- Ehteshami, A. & Hinnebusch, R. A. (1997). *Syria and Iran Middle Powers in a Penetrated Regional System*. Routledge.
- El-Hokayem, E. (2007). *Hizballah and Syria: Outgrowing the proxy relationship*. *The Washington Quarterly*, 30(2), 35-52.
- Esposito, J. (1999). *The Islamic Threat: Myth or Reality?* Oxford University Press.
- Ezzi, M. (2020). *Lebanese Hezbollah's Experience in Syria, Wartime and Post Conflict in Syria (WPCS)*, Research Project Report.
- Goodarzi, J. M. (2013). *Syria and Iran: Alliance Cooperation in a changing regional environment*, *Orta Doğu Etütleri*, 4(2), 31-54.
- Hage Ali, M. (2019). *Power Points Defining the Syria-Hezbollah Relationship*. Carnegie Endowment for International Peace.
- Hinnebusch, R. (2002). *Syria: Revolution From Above*. Routledge.
- Kanaanah, A. T. (2021). *Understanding Hezbollah: The Hegemony of Resistance*. Syracuse University Press.
- Kasım, N. (2007). *Hizbullah: Bir Hareketin Anlatılmamış Öyküsü*. Karma Kitaplar.
- Keohane, R. O. & Nye, J. S. (2012). *Power and Interdependence*. Longman.
- Khatib, L. (2014a). *Hezbollah's political strategy*. In L. Khatib, D. Matar & A. Alshaer (Eds.), *The Hezbollah Phenomenon: Politics and Communication* (ss. 13-38). Hurst & Company.
- Khatib, L. (2014b). *Hezbollah in the Twenty-First Century: The Struggle for Political Survival, 2000-12*. In L. Khatib, D. Matar & A. Alshaer (Eds.), *The Hezbollah Phenomenon: Politics and Communication* (ss. 71-118). Hurst & Company.
- Levitt, M. (2011). *Hezbollah's Regional Activities in Support of Iran's Proxy Networks*. Erişim tarihi: 20 Mart 2025, <https://tinyurl.com/4u7nt225>
- Nasrallah, H. (2011a). *On the Egyptian Revolution and the American Strategy*. Erişim tarihi: 1 Şubat 2025, <https://mronline.org/2011/02/11/on-the-egyptian-revolution-and-the-american-strategy/>

- Nasrallah, H. (2011b). Full Speech by Sayyed Hasan Nasrallah on Revolution in Egypt - 07 Feb 2011. Erişim tarihi: 1 Şubat 2025, <https://tinyurl.com/yjp9wnkx>
- Nasrallah, H. (2011c). Hizbullah SG Full Speech. Erişim tarihi: 1 Şubat 2025, <https://tinyurl.com/mpptp5k8>
- Nasrallah, H. (2014). Sayyed Nasrallah's Full Speech at Launch of Jabal Amel Forum on March 29, 2014. Erişim tarihi: 1 Şubat 2025, <https://tinyurl.com/rm4du9>
- Nassief, I. (2013). Hezbollah and the Fight for Control in Qalamoun. Institute for the Study of War. Erişim tarihi: 1 Şubat 2025, <https://tinyurl.com/5bv7t5t9>
- Norton, A. R. (2007). Hezbollah: A Short History. Princeton University Press.
- Perthes, V. (2004). Syria under Bashar al-Asad: Modernisation and the Limits of Change. Routledge.
- Pollak, N. (2016). The transformation of Hezbollah by its involvement in Syria. Research Notes, 35, The Washington Institute for Near East Policy.
- Rabinovich, I. (1985). The War for Lebanon, 1970-1985. Cornell University Press.
- Reilly, J. (2018). Fragile Nation Shattered Land: The Modern History of Syria. I.B. Tauris.
- Samii, A. W. (2008). A stable structure on shifting sands: Assessing the Hizbullah-Iran-Syria relationship. Middle East Journal, 62(1), 32-53.
- Seale, P. (1988). Asad: The Struggle for the Middle East. University of California Press.
- Staniland, P. (2015). Militias, Ideology, and the State. Journal of Conflict Resolution, 59(5), 770-793
- Sullivan, M. (2014). Hezbollah in Syria. Institute for the Study of War.
- Tinas, M. (2016). Sectarian Groups as Sub-State Foreign Policy Actors? The Case Study of Lebanon. (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Traboulsi, F. (2007). A History of Modern Lebanon. Pluto Press.
- Valensi, C. (2021). Alliances with Violent Non-State Actors in Middle East Conflicts: Between Theory and Practice. IEMed Mediterranean Yearbook, Erişim tarihi: 4 Şubat 2025, <https://tinyurl.com/xyts73vf>
- Wahab, H. (2022). Hezbollah: A Regional Armed Non-State Actor. Routledge.
- Walt, S. (1987). The Origins of Alliances. Cornell University Press.
- Waltz, K. (1979). Theory of International Politics. Addison-Wesley Publishing Company.
- Zisser, E. (2007). Commanding Syria: Bashar al-Asad and the First Years in Power. I. B. Tauris.

Suriye İç Savaşı (2011 -2024) ve Suriye Türkmenleri: Dünü, Bugünü ve Yarını*

Syrian Civil War and Syrian Turkmens Yesterday, Today and Future

Levent Ersin Orallı**

İskender Karakaya***

Bülent Atasever****

Özet

Suriye Türkmenleri, Ortadoğu'nun en eski ve köklü topluluklarından biri olup, tarihsel süreç içerisinde bölgenin siyasi ve toplumsal yapısında önemli roller üstlenmişlerdir. Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde Suriye'de mevcudiyeti bulunan Türkmenler, Fransız mandası, Suriye Baas rejimi ve Suriye iç savaşı süreçlerinde çeşitli baskılara maruz kalmış, kimliklerini koruma mücadelesi vermişlerdir. 2011 yılında başlayan Suriye iç savaşı ile, Suriye Türkmenleri siyasi, askeri ve sosyal açılardan büyük değişimler yaşamış; göç, demografik değişim ve kimlik erozyonu gibi sorunlarla karşı karşıya kalmışlardır. Bugün, Türkmenler Halep, Lazkiye (Bayırbcuk), Rakka, Hama, Humus, İdlib ve Şam başta olmak üzere Suriye'nin birçok bölgesinde yaşamaktadırlar. Ancak, demografik yapının değişmesi, Esed rejimi ve terör örgütlerinin baskıları nedeniyle, Türkmen nüfusu tarihsel olarak yoğun olduğu bölgelerde giderek azalmaktadır. Bu makalede, Suriye Türkmenlerinin asli unsurlardan birisi olmasına rağmen, geçmişten günümüze Suriye siyasetinde hak ettiği yeri bulamadıkları ve yerel, bölgesel ve küresel güçlerin politikalarından etkilendikleri savunulmakta, bu süreç tarihsel bir perspektiften ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Suriye, Suriye Türkmenleri, Türkiye, Ortadoğu, Suriye İç Savaşı

Abstract

Syrian Turkmens are one of the oldest and most deep-rooted communities in the Middle East and have played important roles in the political and social structure of the region throughout history. Turkmens, who had a significant population during the Seljuk and Ottoman periods, were subjected to various pressures during the French mandate, the Syrian Baath regime and the Syrian civil war, and struggled to preserve their identity. With the Syrian civil war that began in 2011, Syrian Turkmens have experienced major changes in political, military and social terms, and have faced problems such as migration, demographic change and identity erosion. Today, Turkmens live in many regions of Syria, primarily in Aleppo, Latakia (Bayırbcuk), Raqqa, Hama, Homs, Idlib and Damascus. However, due to the change in demographic structure, the pressures of the Assad regime and terrorist organizations, the Turkmen population is gradually decreasing in the regions where it has historically been densely populated. This article argues that although Syrian

* Geliş Tarihi: 11.02.2025 / Kabul Tarihi: 19.05.2025

** Doç. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, ersinlevent@yahoo.com, ORCID ID: 0000-0002-7610-4514

*** Doç. Dr., Yozgat Bozok Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, iskenderkarakaya@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-6285-4568

**** Uluslararası İlişkiler Uzmanı, bulentatasever@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-4737-7943

Turkmens are one of the essential elements of Syria, they have not found the place they deserve in Syrian politics from history to the present and have been affected by the policies of local, regional and global powers, and this process is discussed historically.

Keywords: *Syria, Syrian Turkmens, Türkiye, Middle East, Syrian Civil War*

Extended Abstract

Throughout history, Syrian Turkmens have been one of the most important communities in the Middle East and have played a decisive role in the political, military and social structure of the region. Turkmens, who had a strong presence in Syria during the Seljuk and Ottoman periods, faced various pressures during the French mandate, the Baath regime and the Syrian civil war, and struggled to preserve their identity. This article examines the historical process of Syrian Turkmens and comprehensively analyses their position in Syrian politics, the challenges they face and their current situation.

The Turkmen presence in Syria dates back to the 7th century. However, the great Turkmen migrations accelerated in the 11th century with the Seljuk conquest of the region. Under the Seljuks, Turkmens were densely settled in cities such as Aleppo, Latakia, Hama, Homs and Damascus and became an important part of the demographic structure of the region. Under Ottoman rule, Turkmens became an integral part of the military and commercial structure and played important roles in the administrative and economic systems of the state. However, with the weakening of the Ottoman Empire, the rise of Arab nationalism in Syria led to the decline of Turkmens in the political and social structure.

The Ottoman withdrawal from Syria in 1918 and the beginning of the French mandate administration heralded a difficult period for Turkmens. The French developed policies aimed at suppressing the Turkmen identity and dissolving them within the Arab identity. During this period, Turkish education was banned, and Turkmens were subjected to systematic discrimination policies. With the withdrawal of France from Syria in 1946, Arab nationalism became stronger, and Turkmens became a constitutionally ignored community.

After the Baath Party came to power in 1963, the pressure on Syrian Turkmens became even harsher. Baathist ideology, based on Arab nationalism, deprived Turkmens of their official identity and forced them to assimilate. With a 1965 regulation, the term “Turk” or “Turkmen” was removed from Turkmen identity documents, and it was made obligatory for them to be officially registered as Arabs. Turkish was completely banned in the education system and Turkmens were excluded economically and politically.

After Hafez al-Assad came to power in 1971, the pressure on Turkmens increased even more. Demographic engineering was practiced in the areas where Turkmens lived, Arab tribes were settled, and Turkmen lands were confiscated. In addition, Turkmen cultural heritage was targeted, and Ottoman-era Turkish artifacts and the names of settlements were changed.

In 2000, after Hafez al-Assad's death, Bashar al-Assad, who succeeded him, drew attention with his promises of reform, but soon continued to follow his father's policies and pursued oppressive policies aimed at dissolving Turkmens within the Arab identity. During this period, which lasted

until 2011, Turkmen were completely removed from political representation and deprived of economic and social rights.

The Syrian civil war, which started in 2011 under the influence of the Arab Spring, brought both great destruction and new opportunities for Turkmen. Syrian Turkmen initially took part in the opposition movement but were forced to join the armed struggle as a result of the regime's harsh interventions. Turkmen around Aleppo, Hama, Latakia and Homs suffered great losses due to the regime's airstrikes and ground operations.

In 2015, with Russia's direct military intervention in Syria, Turkmen populated areas were targeted by the regime forces. In particular, the Turkmen Mountain region in the Latakia countryside was largely evacuated due to heavy bombardments and Turkmen were forced to seek refuge in Turkey. Similarly, Iranian-backed Shiite militia groups attacked Turkmen areas in Hama and Homs, causing the Turkmen population there to migrate to a large extent.

In addition, the YPG/PKK's expansionist policies in northern Syria have posed another threat to Turkmen. Supported by the US, the YPG took control of Turkmen-populated areas such as Tel Abyad, Raqqa and Manbij, imposed forced migration policies and expelled Turkmen from the region. The Turkmen population in these regions rapidly decreased and those who remained were subjected to cultural assimilation.

During the Syrian civil war, Türkiye provided various aids to Turkmen and supported them to protect their existence. Since 2016, the Euphrates Shield, Olive Branch and Peace Spring operations have been organized, and safe areas have been established in the regions where Turkmen live. Turkmen who took refuge in Turkey were provided with education, health and social assistance, and support was provided to help them preserve their identities and maintain their existence. Founded in 2013, the Syrian Turkmen Assembly, with Türkiye's support, has tried to increase political representation and has become the voice of Turkmen on international platforms.

The year 2024 was a turning point for Syrian Turkmen with important developments. With Bashar al-Assad's escape from the country, the process of building a new political order for Turkmen began. However, this process contains both opportunities and uncertainties for Turkmen. In order for Turkmen to effectively participate in the new Syrian administration, their constitutional rights must be guaranteed, refugees must be able to return safely, and Turkmen regions must be rebuilt.

Türkiye can increase its diplomatic efforts to secure Turkmen rights in a post-Assad Syria. Türkiye's role is critical for Turkmen to gain political representation, to support their economic development and to ensure their safe survival inside Syria. However, it is of utmost importance for Turkmen to unite among themselves and become more visible in the international arena.

In conclusion, Syrian Turkmen have struggled to preserve their identity throughout history and continue to do so today. Despite the devastation caused by the civil war, the future of the Turkmen will be directly linked to the new political order to be established in Syria. With the support of Türkiye and the organized struggle of Turkmen, this community has the chance to achieve the position it deserves in the new era of Syria.

1. GİRİŞ

Ortadoğu coğrafyasının kadim topluluklarından biri olan Suriye Türkmenleri, tarih boyunca Suriye’de ve Ortadoğu coğrafyasının siyasi, askeri ve toplumsal dinamiklerinin önemli unsurlarından birisi olmuştur. Osmanlı ve Selçuklu dönemlerinde nüfus olarak bölgenin asli unsurlarından olan Suriye Türkmenleri, XX. yüzyılda Fransız mandası dönemi, Suriye Baas yönetimi ve son olarak Suriye iç savaşı (2011-2024) sürecinde ciddi baskılarla karşı karşıya kalmışlardır. 2011’de başlayan Suriye iç savaşı, Suriye Türkmenlerinin siyasi ve sosyal yapılarını derinden etkileyerek göç, kimlik sorunları, demografik değişim ve siyasi baskı vb. sorunları beraberinde getirmiştir. Suriye Türkmenlerinin geçmişten günümüze süregelen kimlik mücadelesi, Ortadoğu’nun değişen dengeleri içinde önemli bir yer tutmakta ve bölgesel dinamiklerin bir parçası olmaya devam etmektedir.

Suriye’nin Halep, Lazkiye (Bayırbusak), Rakka, Hama, Humus, İdlib ve Şam gibi bölgelerinde yaşayan Suriye Türkmenleri, Suriye iç savaşının da etkisiyle giderek dağınık bir nüfus yapısına sahip olmuş, Esed rejimi, terör örgütleri ve yerel-bölgesel güçlerin baskıları nedeniyle varoluş mücadelesi vermek zorunda kalmışlardır. Bu makale, Suriye Türkmenlerinin tarihsel süreçten günümüze kadar geçirdiği evreleri, karşılaştıkları zorlukları ve mücadelelerini ele almaktadır. Çalışmada, Suriye Türkmenlerinin, Fransız mandası altındaki asimilasyon politikalarından Baas rejimi dönemindeki kimlik mücadelesine, Beşşar Esed yönetimindeki baskılardan, Suriye iç savaşındaki konumlarına kadar geniş bir perspektif sunularak, günümüzdeki durumları analiz edilmektedir. Bu çalışmada, Suriye Türkmenlerinin Suriye’nin asli unsurlarından birisi olmasına rağmen, tarihten günümüze Suriye siyasetinde hak ettiği yeri bulamadığı ve yerel, bölgesel ve küresel güçlerin politikalarından etkilendiği savunulmaktadır. Çalışmada, Suriye Türkmenlerinin yaşadığı siyasal, askeri ve toplumsal dönüşümler incelenmiş olup, aynı zamanda Türkiye’nin Suriye Türkmenlerine yönelik politikaları, destekleri ve geleceğe dair olası senaryolar ele alınmıştır.

2. VII. YÜZYILDAN XX. YÜZYILA KADAR SURİYE’DE TÜRKMEN VARLIĞI

Suriye Türkmenlerinin bölgedeki varlığı, VII. yüzyıldan itibaren başlamıştır. Oğuz boylarının göçleriyle bölgeye ilk Türk yerleşimleri oluşmuş, ancak Türkmenlerin Suriye’de büyük kitleler hâlinde görülmesi XI. yüzyılda Selçukluların bölgeyi fethetmesiyle hız kazanmıştır. Selçuklular, özellikle Halep, Lazkiye, Trablusşam, Asi Irmağı vadisi, Hama, Humus ve Şam bölgelerinde Türkmenlerin yerleşmesini teşvik etmiş ve buralarda güçlü bir Türk nüfusu oluşmasını sağlamıştır (Gündoğdu, 2021, s. 45).

1078 yılında Sultan Melikşah liderliğinde kurulan Suriye Selçuklu Devleti, bölgedeki Türkmen nüfusunun kalıcı hâle gelmesini sağlayan gelişmelerden biri olmuştur. Ancak Selçuklu Devleti’nin zayıflamasıyla birlikte bölgede Türkmenler farklı beylikler altında varlıklarını sürdürmüşlerdir (Umar, 2002, s. 594).

Türkmenlerin bugünkü Suriye topraklarına gelişleri üç büyük dalga hâlinde incelenebilir: Birinci dalgada XI. yüzyılda Selçuklu komutanlarının Kuzey Suriye'ye girişinden Melikşah dönemine kadar süren ilk yerleşimlerin oluşması, İkinci dalgada XIII. yüzyılda Moğol istilasından kaçan Türkmenlerin Anadolu, Horasan ve Türkistan'dan göç ederek Suriye'ye yerleşmesi ve son olarak üçüncü dalgada 16. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin bölgeyi ele geçirmesiyle birlikte Türkmenlerin Suriye'ye daha düzenli bir iskân politikasıyla yerleştirilmesi olarak ele alınmaktadır (Kafalı, 1973, s. 32).

1243'te Köseadağ Savaşı'nda Moğollara yenilen Anadolu'daki Türkmenlerin önemli bir kısmı Halep ve çevresine göç etmek zorunda kalmıştır (Nyrop, 1979). Bunun yanı sıra, 1516 Mercidabık Seferi ile Yavuz Sultan Selim'in Suriye'yi Osmanlı topraklarına katması, Türkmenlerin bölgede daha güçlü bir şekilde varlık göstermelerine olanak sağlamıştır (Campbell, 1996; Bakır & Pekin, 2020).

2.1. Osmanlı Döneminde Suriye Türkmenleri

Osmanlı Devleti, XV. yüzyılın sonlarından itibaren Suriye coğrafyasında hâkimiyet kurmaya başladığında, bölgedeki Türkmen varlığı hem askerî hem de sosyo-ekonomik açıdan önemli bir unsur olarak öne çıkmıştır. II. Bayezid döneminde Memlûklerle yaşanan çatışmalar, özellikle Dulkadiroğulları Beyliği ve hac yolu üzerindeki hâkimiyet rekabeti bağlamında Halep ve çevresindeki Türkmen topluluklarının Osmanlı siyasetindeki yerini daha da belirginleştirmiştir. Yavuz Sultan Selim'in 1516 Mercidabık Zaferi ve akabindeki Suriye seferleriyle bölge Osmanlı topraklarına katıldığında, Halep merkezli Türkmen varlığı Osmanlı idari ve askerî sistemine entegre edilmiştir. Bu dönemde Halep Sancağı, Türkmenlerin hem iskân hem de askerî yapı açısından yoğun olarak organize edildiği bir merkez haline gelmiştir (Lesch, 2019).

XVI. yüzyıl boyunca Osmanlı Devleti, Halep ve çevresindeki Türkmen taifelerini doğrudan tahrir defterlerine kaydederek sistemli bir vergi ve nüfus kontrolü sağlamıştır. 1536 tarihli mufassal tahrir defterine göre sadece Halep merkezinde 10 bin nefer karşılığı 50 bin kişilik bir nüfus tahmin edilmiştir. Bölge genelinde ise yaklaşık 300-320 binlik bir nüfustan söz edilmektedir. Bu nüfusun hatırı sayılır bir kısmını Türkmenler oluşturmakta olup özellikle Beydili, Bayad, Aşar, Gündüzlü ve Harbendeli gibi oymaklar müstakil cemaatler hâlinde kayıtlara geçmiştir. Türkmenler, hem kırsal üretim hem de askerî tımar hizmetleri bakımından bölgede önemli bir yer edinmiştir. Aynı dönemde Avrupalı tüccarların Baharat Yolu'nu Halep üzerinden geçirmesiyle şehir uluslararası bir ticaret merkezi haline gelirken, Türkmenler bu yeni ekonomik canlılığın da bir parçası olmuşlardır (Shoup, 2025).

Ancak XVII. yüzyılda Anadolu'daki Celâlî isyanlarının etkisi Halep ve çevresine de yansımış, Türkmenlerin bir kısmı bu isyanlara dolaylı ya da doğrudan katılmıştır. Canbolatoğulları ve Abaza Hasan isyanlarında Türkmen aşiretlerinin bazı kolları eşkıyalık faaliyetleriyle anılmış, bu durum Osmanlı merkezi otoritesinin bu topluluklara yönelik daha sıkı iskân ve kontrol politikaları geliştirmesine yol açmıştır. Bu süreçte özellikle

Rakka ve Sacur havzalarına Türkmenlerin zorunlu iskânı gündeme gelmiş, 1691 tarihli fermanla büyük Türkmen oymakları Belih Nehri kenarındaki yerleşim alanlarına sevk edilmiştir. Bu iskân uygulamaları, bir yandan Osmanlı'nın sınır bölgelerinde düzeni sağlama çabasını yansıtırken, diğer yandan Türkmenlerin geleneksel yaşam biçimleriyle merkezi otorite arasında yaşanan gerilimin göstergesi olmuştur (Campbell, 1996; Bakır & Pekin, 2020).

XVIII. yüzyıla gelindiğinde, özellikle İran ipeğinin önemini yitirmesi ve İzmir gibi liman şehirlerinin ticarete öne çıkmasıyla Halep'in ticari cazibesi azalmış, bu durum Türkmenlerin ekonomik etkilerini de zayıflatmıştır. Bununla birlikte, Osmanlı'nın malikâne sistemiyle birlikte Türkmen aşiretleri vergi toplama ve hayvancılık gibi faaliyetlerde yine de önemli roller oynamaya devam etmiş, Halep'in vergi gelirlerinde hatırı sayılır bir yer edinmişlerdir. Ancak aynı yüzyılda Arap aşiretlerinin bölgedeki etkinliğinin artması ve merkezi yönetimin iskân ve angarya politikaları Türkmenlerin direncini kırmaya başlamış, Türkmenler yavaş yavaş daha kuzeye, yani Antep, Kilis, Osmaniye ve Hatay gibi Anadolu topraklarına yönelmiştir (Shoup, 2018).

XIX. yüzyıla gelindiğinde ise Osmanlı Devleti bir yandan Tanzimat reformlarıyla idarî yapıyı modernleştirmeye çalışırken, diğer yandan bu reformların sahadaki etkileri karmaşık sonuçlar doğurmuştur. Hristiyan unsurlara verilen ayrıcalıklar, zorunlu askerlik gibi uygulamalar kırsal Müslüman topluluklar arasında huzursuzluk yaratmıştır. 1850'de Halep'te yaşanan Müslüman ayaklanması bunun en açık örneği olmuştur. Türkmenler, bu süreçte Osmanlı idaresiyle olan geleneksel bağlarını korumaya çalışmış; ancak artan Arap milliyetçiliği, özellikle Fransız ve Amerikan misyoner faaliyetleriyle yaygınlaşan kozmopolit eğitim sistemleri Türkmen kimliğini zayıflatmaya başlamıştır (Lesch, 2019).

XX. yüzyıl başlarında Osmanlı'nın I. Dünya Savaşı'nda mağlup olması ve Suriye'den çekilmesiyle birlikte Türkmenler için belirsiz ve zorlu bir dönem başlamıştır. Böylece 15. yüzyılın sonlarında Osmanlı ile bölgenin asli unsurlarından biri haline gelen Halep Türkmenleri, 20. yüzyıl başlarında milliyetçi hareketlerin gölgesinde tarih sahnesinde görünürliğini yitirmeye başlamıştır (Campbell, 1996; Bakır & Pekin, 2020).

2.2. Fransız Mandası Öncesinde Suriye Türkmenlerinin Durumu

Osmanlı'nın bölgeden çekilmesiyle birlikte Suriye Türkmenleri, yeni kurulan yönetimlerin asimilasyon ve baskı politikalarına maruz kalmaya başlamıştır. 1918'de Osmanlı yönetiminin sona ermesi ve Fransız mandasının başlamasıyla birlikte Suriye Türkmenleri için yeni bir dönem başlamıştır. Devlet korumasının kalkmasıyla birlikte Türkmenler, yeni kurulan Arap yönetimlerinde hem siyasal temsilden hem de kültürel tanınırlıktan dışlanmış; Arap milliyetçiliği zemininde gelişen siyasal iklimde kimliklerini korumakta güçlük çekmişlerdir. Halep vilayetinin 1914 yılı nüfus verilerine göre Türkmenler 110 bin civarında bir nüfusa sahip olmalarına rağmen, bu varlık zamanla Arap çoğunluk içerisinde eritilmeye çalışılmış; eğitim, bürokrasi ve askerî kadrolarda

temsil düzeyleri düşürülmüştür. Göçebeliği sürdüren bazı Türkmen grupları ise zorunlu iskân politikaları, Arap aşiretleriyle yaşanan çatışmalar ve ekonomik sıkıntılar nedeniyle kuzeydeki Türk vilayetlerine doğru göç etmeye başlamıştır. Osmanlı'nın bölgeden ayrılmasıyla Türkmenlerin bir kısmı Anadolu'ya dönerlerken, büyük bir çoğunluk Halep, Lazkiye ve Şam bölgelerinde kalmışlardır. Özellikle Fransızların bölgedeki nüfus dengelerini değiştirme çabaları, Suriye Türkmenlerini zor durumda bırakmış ve asimilasyon sürecini hızlandırmıştır. Bu dönemde Türkmenlerin toplumsal ve siyasal hakları ciddi şekilde kısıtlanmıştır (Aydos & Duran, 2000).

3. FRANSIZ MANDASI DÖNEMİNDE SURİYE TÜRKMENLERİ (1920-1946)

3.1. Fransız İşgali ve Suriye Türkmenlerinin Durumu

Suriye'nin bugünkü haline gelmesinin nedeni, bölgenin sözde yeniden şekillenmesini üstlenen Büyük Britanya ile Fransa'nın, kurdukları hanedanların, devletlerin ve siyasi sistemin dayanıklılığını sağlayamamalarının temel nedeni ise, uyguladıkları politikalar ile birlikte bölgenin sorunlarının içinden çıkılmaz hale gelmesinin bir sonucudur. Bu bağlamda, Birinci Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında bölgeye yön veren Büyük Britanya ve Fransa'nın jeopolitik mühendisliği, sadece Osmanlı sonrası düzenin değil, bugünkü krizlerin de kaynağını oluşturmıştır (Şöhret, 2016, s. 40).

Osmanlı Devleti'nin, Birinci Dünya Savaşı'nda mağlup olması ve Mondros Mütarekesi'nin ardından, Suriye üzerindeki Osmanlı hâkimiyeti sona ermiş ve bölge İngilizler tarafından işgal edilmiştir. Ancak, 1920 San Remo Konferansı'nda Suriye'nin yönetimi resmen Fransa'ya bırakılmış, böylece Fransız manda yönetimi başlamıştır. Bu süreçte Suriye Türkmenleri, büyük bir belirsizlik içinde kalmış, siyasi, ekonomik ve kültürel olarak baskılarla karşılaşmışlardır. Osmanlı sonrası bölgede yeni bir otorite kurulurken, Türkmenler hem Fransızların hem de Arap milliyetçilerinin politikalarına karşı mücadele etmek zorunda kalmışlardır (Nyrop, 1979).

3.2. Fransızların Suriye Türkmenleri Üzerindeki Politikaları

Fransız manda yönetimi döneminde Suriye Türkmenlerine yönelik uygulanan politikalar, etnik, kültürel ve ekonomik alanlarda sistematik baskı ve asimilasyon çabalarını içermektedir. Fransa'nın bu politikaları, bölgedeki kontrolünü pekiştirmek ve olası direnişleri önlemek amacıyla şekillendirilmiştir (Smith, 2025).

Fransızlar, Suriye'de, "böl ve yönet" stratejisi doğrultusunda, etnik ve mezhepsel farklılıkları derinleştirerek halkı birbirine karşı kışkırtmayı hedeflemişlerdir. Bu kapsamda, Suriye dört ayrı bölgesel devlete ayrılmış ve Türkmenlerin yoğun olarak yaşadığı Halep, Lazkiye ve Şam gibi bölgeler, Arap çoğunluğun kontrolüne bırakılmıştır. Bu uygulama, Türkmenlerin siyasi ve idari etkisini azaltmayı amaçlamıştır (Lesch, 2019; Smith, 2025).

Kültürel alanda ise Fransız manda yönetimi, Türkmenlerin kimliklerini korumalarını engellemek için çeşitli önlemler almıştır. Okullarda Türkçe eğitimi yasaklanmış, yalnızca Fransızca ve Arapça eğitim verilmesi zorunlu kılınmıştır. Ayrıca, Türkçe yayın yapan gazeteler kapatılmış ve Türkmenler, kültürel faaliyetlerini Arap kimliği altında yürütmeye zorlanmıştır. Ekonomik olarak, Türkmenler Osmanlı döneminde tarım, ticaret ve zanaatkarlıkla uğraşan güçlü bir topluluk iken, Fransız yönetimi altında ekonomik olarak güç kaybetmiştir. Türkmenlerin elindeki topraklar zorla alınıp, Arap ve Ermeni göçmenlere verilmiştir. Ayrıca, Türkmenler yerel yönetimlerden dışlanarak ticari faaliyetlerini sürdürmekte zorlanmış ve vergi yükleri artırılmıştır (Smith, 2025).

Fransa'nın bu politikaları uygulamasının ardında, Türkmenlerin Türkiye ile olan etnik ve kültürel bağları nedeniyle potansiyel bir tehdit olarak görülmeleri yatmaktadır. Fransızlar, Türkmenleri Türkiye'nin ajanı olarak kabul etmiş ve bu nedenle onların siyasi ve ekonomik güçlerini sınırlamayı hedeflemiştir. Sonuç olarak, Fransız manda yönetimi döneminde Suriye Türkmenleri, sistematik bir asimilasyon ve baskı politikasıyla karşı karşıya kalmış, bu da onların kimliklerini koruma ve toplumsal hayatta etkin olma çabalarını olumsuz etkilemiştir (Gündoğdu, 2021, s. 73; Demirel, 2019; Aydın, 2016).

3.3. Fransız Mandasına Karşı Suriye Türkmen Direnişleri

Fransız manda yönetimi altında Suriye'de yaşayan Türkmenler, yalnızca kültürel ve ekonomik baskılara maruz kalmakla kalmamış, aynı zamanda kimliklerini ve topraklarını koruyabilmek adına fiilî direniş hareketlerine de katılmışlardır. Fransız yönetiminin Suriye'yi mezhepsel ve etnik temelde parçalamaya yönelik politikaları, sadece Türkmenleri yalnızlaştırmamış, aynı zamanda onları hedef hâline de getirmiştir. Bu bağlamda, 1921-1923 yılları arasında özellikle Halep ve Lazkiye çevresinde ciddi Türkmen direnişleri gözlemlenmiştir. Halep'te Nüveyran Oğuz, Lazkiye'de ise Suhta Ağa ve Nevres Ağa gibi yerel Türkmen liderler, Fransız otoritesine karşı silahlı mücadele başlatmış, bölgedeki birçok Türkmen köyü bu mücadeleye destek vermiştir (Lesch, 2019).

Bu direnişler, yalnızca bölgesel bir tepkiyle yetinmemiş, aynı zamanda 1925'te patlak veren ve Suriye genelini etkisi altına alan Büyük Suriye İsyanı sırasında daha geniş çaplı bir mahiyet kazanmıştır. Türkmenler, bu isyana özellikle Halep, Lazkiye ve Humus hattında aktif olarak katılmış; Suriye'nin kuzeyinde Fransızlara karşı yürütülen çatışmalarda önemli bir rol üstlenmişlerdir. Milliyetçi Arap hareketleriyle paralel bir şekilde gelişen bu mukavement sürecinde Fransız ordusu, isyanı bastırmak amacıyla Türkmen köylerine yönelik ağır bombardımanlar gerçekleştirmiştir. Halep ve Lazkiye arasındaki dağlık bölgelerde pek çok Türkmen yerleşimi tahrip edilmiş; sivil halk ağır kayıplar vermiştir (Shoup, 2018).

İsyanların bastırılmasının ardından Fransız yönetimi, özellikle Türkmenlerin yoğun olarak yaşadığı bölgelerde askerî varlığını artırmış ve güvenlik politikalarını daha da sertleştirmiştir. Türkmen liderleri ya tutuklanmış ya da sürgün edilmiştir. Ayrıca

Türkmen köylerine yönelik ekonomik ve sosyal baskılar artmış; bu durum hem göç dalgalarına hem de toplumsal çözümlere neden olmuştur. Bu süreçte, Halep'in kuzeyinden Lazkiye'ye kadar olan Türkmen kuşağında, kültürel asimilasyon politikaları ve güvenlik odaklı idari uygulamalar giderek yoğunlaşmış ve Türkmen toplumu kolektif olarak hedef alınmıştır. Tüm bu baskılara rağmen, Türkmenler kimliklerini muhafaza etme ve yerleşim alanlarını koruma konusundaki kararlılıklarını uzun yıllar devam ettirmişlerdir (Umar, 2002, s. 600; Demirel, 2019).

3.4. Hatay Meselesi ve Suriye Türkmenlerinin Durumu

1930'lu yıllarda Türkiye ile Suriye arasında Hatay'ın statüsü konusunda büyük bir gerilim yaşanmıştır. Bu kapsamda ise Fransızlar, Hatay'ı Suriye'ye bırakmayı planlarken, Türkiye Hatay'ın anavatana katılması için diplomatik girişimlerde bulunmuştur (Gündoğdu, 2021, s. 92).

Bu anlamda Avrupa'da yükselen Nazizm tehdidi, Fransa'nın Orta Doğu'daki politikalarını doğrudan etkilediği görülmektedir. Almanya'nın agresif yayılcı politikaları ve yaklaşan savaş tehlikesi, Fransa'nın Suriye üzerindeki manda yönetimini sürdürmesini zorlaştırmıştır. Bu nedenle Fransa, Suriye'den çekilme ve bölgedeki sorumluluklarını azaltma eğilimine girmiştir. Bu gelişmeler, Hatay Meselesi'nin Türkiye açısından yeniden gündeme gelmesine neden olmuştur. 1921 Ankara Antlaşması ve 1923 Lozan Barış Antlaşması ile Hatay, Suriye sınırları içinde kalmıştır. Ancak Türkiye, Misak-ı Milli hedefleri doğrultusunda Hatay'ı yeniden kazanma çabalarını sürdürmüştür (Lesch, 2019).

1936 yılında Fransa'nın Suriye'ye bağımsızlık verme kararı, Türkiye'nin diplomatik girişimlerini hızlandırmıştır. Türkiye, Hatay'ın statüsünün belirlenmesi için Milletler Cemiyeti'ne başvurmuştur. 1937'de Milletler Cemiyeti, Hatay'ın özerk bir statüye sahip olmasını kabul etmiştir. 1939 yılında Hatay'ın Türkiye'ye katılmasıyla birlikte, Suriye Türkmenlerinin durumu daha da karmaşık hale gelmiştir. Fransız yönetimi, Türkmenlerin Türkiye'ye göç etmesini engellemek için pasaport vermemiş ve bazı Türkmenleri vatandaşlıktan çıkarmıştır. Ayrıca, Türkmenlerin mallarına el konulmuş ve bölgeye Arap aşiretleri ile Ermeni göçmenler yerleştirilmiştir (Reese, 2016). Bu süreç, Suriye Türkmenlerinin kimliklerini koruma mücadelesini zorlaştırmıştır. Fransa'nın bölgeden çekilme planları ve Türkiye'nin Misak-ı Milli hedefleri doğrultusunda yürüttüğü diplomatik çabalar, Hatay Meselesi'nin çözümünde belirleyici olmuştur (Gündoğdu, 2021; Demirel 2019).

3.5. 1946 Fransızların Suriye'den Çekilmesi ve Türkmenlerin Statüsü

Fransızlar, İkinci Dünya Savaşı sonrası Suriye'den çekilme kararı almış ve 17 Nisan 1946'da Suriye resmen bağımsız olmuştur. Ancak, Suriye Türkmenleri için bağımsızlık yeni sorunları da beraberinde getirmiştir. Bu çerçevede Fransızlar, Suriye'nin yönetimini büyük ölçüde Arap milliyetçisi unsurlara bırakmıştır. Bu dönemde Suriye

Türkmenlerinin siyasi ve hukuki statüsü hakkında herhangi bir düzenleme yapılmamış, Fransızların bıraktığı Arap milliyetçisi yönetim, Türkmenleri tanımama politikası izlemiştir. 1949 ve 1972 Suriye Anayasaları, Suriye Türkmenlerinin azınlık statüsünü reddetmiş, sadece Ermeniler resmî azınlık olarak kabul edilmiştir. Suriye Türkmenleri, “Suriye Arap Cumhuriyeti Vatandaşları” olarak kabul edilse de siyasi ve kültürel haklardan tamamen mahrum bırakılmışlardır (Nyrop, 1979).

Fransızların çekilmesinin ardından manda yönetiminin, Türkmenlerin Suriye’deki siyasi ve kültürel statüsünü tamamen değiştirdiği görülmektedir. İşgal boyunca Fransızlar, Suriye Türkmenlerinin nüfuslarını azaltmak için zorunlu göçler uygulamış, Arap aşiretlerini Suriye Türkmen bölgelerine yerleştirmiş ve Türk kimliğini hedef almıştır. Bu anlamda öncelikle eğitimde Araplaştırma politikaları uygulanmış, Türkçe konuşan nesillerin sayısı hızla azalmıştır. Türkmenler ekonomik olarak dışlanmış, tarım ve ticaret alanındaki faaliyetleri kısıtlanmıştır. Siyasi temsil hakları tamamen yok edilmiştir, Osmanlı döneminde güçlü olan Suriye Türkmen toplumu, Fransız yönetimiyle birlikte tamamen dışlanmış. Bu nedenlerden dolayı 1946 sonrası Arap milliyetçiliği yükselişe geçmiş, Türkmenlerin Suriye yönetiminde yer almaları tamamen engellenmiştir. Bu dönem, Suriye Türkmenleri için bir kimlik kaybı sürecinin başlangıcı olmakla birlikte, asimilasyon ve dışlanma politikaları Baas rejimi altında daha da sertleşmiştir (Nyrop, 1979).

4. BAAS REJİMİ VE HAFIZ ESAD DÖNEMİNDE SURİYE TÜRKMENLERİ (1963-2000)

4.1. Baas Rejimi Öncesi Suriye Türkmenlerinin Durumu

Osmanlı Devleti’nin bölgeden çekilmesinin ardından, Osmanlı yönetimi altında büyük ölçüde ticaret, tarım ve yerel yönetimlerde etkili olan Suriye Türkmenleri, Fransız mandası dönemiyle birlikte baskılara maruz kalmış ve yavaş yavaş toplumsal hayatta geriye itilmişlerdir. Suriye Türkmenleri eğitim sisteminden uzaklaştırılmış, Türkçe eğitim yasaklanmış ve resmi kayıtlarda Türkmen kimliği giderek silinmiştir. Bununla birlikte, Suriye Türkmenleri özellikle Halep, Lazkiye ve Hama bölgelerinde toplumsal olarak birbirlerine sıkı sıkıya bağlı kalarak kültürel varlıklarını koruma mücadelesi vermişlerdir. Ancak 1946’da Fransızların Suriye’den çekilmesiyle birlikte Arap milliyetçiliği dalgası hız kazanmış ve Suriye Türkmenleri üzerindeki baskılar yoğunlaşmıştır (İpek, 2012).

Bağımsızlık sonrası dönemde Suriye Türkmenleri, Osmanlı’dan kalan bazı ekonomik ve sosyal avantajlarını korumaya çalışmışlarsa da 1963’te Baas Partisi’nin yönetime gelmesiyle birlikte bu durum tamamen değişmiştir. Baas rejimi, Türkmenleri Suriye’nin ulusal kimliği için bir tehdit olarak görmüş ve sistematik baskı politikalarını devreye sokmuş, Suriye Türkmenlerinin siyasal sistemde yer almaları engellenmiş, eğitim, ekonomi ve sosyal hayattan dışlanmışlardır (Er, 2018).

Suriye'deki Baas rejimi, Türkmenleri ulusal kimlik açısından bir tehdit olarak görmesinin temelinde, Türkmenlerin etnik ve kültürel kimliklerini koruma konusundaki ısrarları, Türkiye ile olan tarihsel, kültürel ve dilsel bağları, Suriye sınırına yakın bölgelerde yoğun şekilde yaşamaları ve homojen bir Arap ulus-devleti inşa etme hedefi yatmaktadır. Baas ideolojisinin temelinde Arap milliyetçiliği yer aldığından, etnik olarak Arap olmayan her grup potansiyel bir ayrışma kaynağı ve birliğe tehdit unsuru olarak algılanmıştır. Bu bağlamda Türkmenler, özellikle Hatay meselesi gibi tarihsel gerilimlerde Türkiye'nin yanında yer almaları ve Türkiye'den kültürel etkilenim göstermeleri nedeniyle Suriye'nin toprak bütünlüğüne ve siyasal sadakatine mesafeli olarak değerlendirilmişlerdir (Lesch, 2019).

Türkmenlerin, Suriye'nin kuzeyinde Türkiye sınırına yakın bölgelerde yaşamaları, rejim açısından stratejik bir hassasiyet yaratmış; bu bölgeler zaman zaman "dış müdahale riski" taşıyan tampon alanlar olarak görülmüştür. Ayrıca Türkmenlerin büyük kısmının Sünni olması ve Baas rejiminin mezhepsel yapısında Nusayrî/Alevî elitlerin ağırlıkta olması, Türkmenleri, rejim açısından iki yönlü bir potansiyel tehdit haline getirmiştir: Hem etnik hem de mezhepsel olarak farklı bir aidiyet zeminine sahip olmaları, onları Arap kimliğinin dışında ve "kontrol edilmesi gereken" bir topluluk haline getirmiştir (Smith, 2025). Bu nedenle Baas rejimi, Türkmenlerin Türk kimliğini silmek, onları Araplaştırmak ve rejime sadakat göstermeye zorlamak amacıyla sistemli bir asimilasyon ve baskı politikası izlemiştir. Türkçe konuşmak, yazmak, gazete ve kitap okumak yasaklanmış; Türkmen öğrenciler okulda Arap öğretmenlerin baskılarına maruz kalmış; kültürel ve siyasi faaliyetlerine izin verilmemiştir. Hatta bazı Türkmen köylerinin adları değiştirilmiş, topraklarına el konulmuş ve buralara Arap nüfus yerleştirilmiştir. Rejim, Türkmenlerin Türkiye ile herhangi bir bağlantı kurmasını engellemek için onları büyükelçiliklerle, konsolosluklarla ve hatta posta yoluyla bile iletişimden alıkoymaya çalışmıştır (Mchugo, 2015).

Sonuç olarak, Türkmenler, Baas rejimi açısından yalnızca etnik bir farklılık değil, aynı zamanda Türkiye ile olası bir irtibatın ve dış müdahale riskinin simgesi haline gelmiştir. Bu nedenle kimliklerini bastırmaya yönelik politikalar yalnızca kültürel bir yok sayma değil, aynı zamanda bir "ulusal güvenlik" meselesi olarak da yürütülmüştür. Bu dönemde sadece Türkmenlere değil Arap olmayan diğer tüm etnik gruplara Araplaştırma politikası uygulanmıştır (Aydın, 2016).

4.2. Baas Partisi Döneminde Suriye Türkmenleri (1963-1971)

1963'te Suriye Baas Partisi'nin gerçekleştirdiği darbe, Suriye Türkmenleri için baskıların yoğunlaşmaya başladığı yeni bir dönemin başlangıcını oluşturmuştur. Baas ideolojisi, Arap milliyetçiliği temelli bir sistem kurarak ülkedeki tüm halkları Arap kimliği altında birleştirmeyi hedeflemiştir. Bu durum, Suriye Türkmenlerinin resmi olarak tanınmayan ve kimlik hakları elinden alınan bir topluluk haline gelmesine yol açmıştır (Bademci, 2016).

Suriye Baas yönetimi, Suriye Türkmenlerinin, Arap kimliği içinde erimesi için öncelikle kimlik ve kültürel asimilasyon politikalarını devreye sokmuştur. Bu kapsamda, Suriye Türkmenlerinin, Türk olduklarını gösteren her türlü belgesel ve kültürel miras sistematik olarak yok edilmeye çalışılmıştır. Özellikle Lazkiye ve Halep'te Suriye Türkmenlerinin yoğun olduğu bölgelerde, yerleşim yerlerinin isimleri değiştirilmiş, Suriye Türkmen mahallelerine Arapça isimler verilmiştir. 1965 yılında çıkarılan düzenlemeyle, Suriye Türkmenlerinin kimliklerinde “Türk” veya “Türkmen” ibaresi kaldırılarak, bütün Suriye Türkmenleri resmen Arap olarak kaydedilmiştir (Bakır & Pekin 2019).

Bu dönemde Suriye Türkmenlerine yönelik asimilasyon sadece resmî belgelerde değil, eğitim ve kültür alanında da etkisini göstermiştir. 1966'dan itibaren Türkmen bölgelerinde okullarda Türkçe eğitimin tamamen yasaklandığı duyurulmuş ve Suriye Türkmen çocuklarının yalnızca Arapça eğitim almasına izin verilmiştir. Eğitim müfredatı tamamen değiştirilmiş, Osmanlı dönemi işgal dönemi olarak tanımlanmış, Suriye Türkmenlerinin ise Arap kültürüne entegre olmuş bir topluluk olduğu öne sürülmüştür (Turan, 2003, s. 98).

Siyasi hayatta ise Suriye Türkmenleri tamamen yok sayılmış ve herhangi bir siyasi temsil hakkı tanınmamıştır. Baas rejimi, Türkmenlerin herhangi bir siyasi oluşum kurmasını yasaklamış ve siyasi partilere katılmalarını engellemiştir. Özellikle askerî ve bürokratik alanda Suriye Türkmenlerine yönelik yasaklar sertleşmiş, Türkmenlerin devlet dairelerinde görev almalarına izin verilmemiştir (Güzel, 2014, s. 29).

Suriye Baas yönetimi, Suriye Türkmenlerinin ekonomik faaliyetlerini de sınırlandırmıştır. Türkmen tüccarlar, özellikle Halep ve Lazkiye'deki büyük ticaret merkezlerinden dışlanarak ekonomik olarak zayıflatılmıştır. Devlet destekleri tamamen Suriye Türkmenlerinin elinden alınmış, Türkmenlerin sahip olduğu toprakların büyük bir kısmı, 1969 yılında çıkarılan “Toprak Reformu” yasası ile devletleştirilip Arap aşiretlerine dağıtılmıştır (Dağ, 2015, s. 20).

4.3. Hafız Esed Döneminde Suriye Türkmenleri (1971-2000)

1971 yılında Hafız Esed'in darbe ile Baas Partisi içerisinde güç kazanarak devlet başkanı olması, Suriye Türkmenleri için daha sistematik ve ağır baskıların başladığı bir döneme işaret etmektedir. Hafız Esed, iktidarını sağlamlaştırdıktan sonra Suriye Türkmenleri'ni güvenlik tehdidi olarak görmeye başlamış ve onların siyasi, ekonomik ve sosyal haklarını tamamen yok sayan politikalar geliştirmiştir (Erendor, 2016, s. 94). Özellikle 1973'te yürürlüğe giren Anayasa, Suriye Türkmenleri açısından yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Bu anayasa ile Suriye resmen “Arap Devleti” olarak tanımlanmış ve Suriye Türkmenlerinin varlığı resmî belgelerde tamamen silinmiş ve Suriye Türkmenleri artık anayasal olarak da tanınmayan bir topluluk haline gelmişlerdir (Şahin, 2015, s. 89). Bu dönemde Suriye Türkmenleri üzerindeki baskılar yalnızca hukuki düzenlemelerle sınırlı kalmamış, aynı zamanda güvenlik güçlerinin doğrudan müdahaleleri ile daha sert bir hâl almıştır. Özellikle Suriye istihbarat teşkilatı “Muhaberat”, Türkmen

topluluklarını sürekli olarak gözetim altında tutmuş, Türkmenlerin herhangi bir siyasi faaliyet yürütmeleri engellenmiştir (Yatmaz, 2023).

Baas rejimi, Suriye Türkmenlerinin yerleşim bölgelerine yönelik de demografik müdahalelerine devam etmiştir. Suriye Türkmenlerinin yoğun olarak yaşadığı Halep, Lazkiye ve Hama bölgelerine Arap nüfus yerleştirilmiş, Suriye Türkmen nüfusunun bu bölgelerden göç etmesi sağlanmaya çalışılmıştır. 1975 yılında çıkarılan yasa ile Türkmen köylerinin büyük bir kısmına zorla Arap aşiretleri yerleştirilmiştir (Kirişçioğlu, 2013). Bu süreçte Suriye Türkmenleri büyük oranda Türkiye'ye göç etmek zorunda kalmış, göç edenlerin geri dönmesi yasaklanmış ve Suriye vatandaşlıkları iptal edilmiştir. Hafız Esed, Türkmenlerin Türkiye ile olan bağlarını kesmek için sınır kontrollerini sıkılaştırmış, Halep ve Lazkiye'deki Türkmen nüfusun Türkiye ile ticaret yapmasını engellemiştir (Gündoğdu, 2021).

4.4. Baas Rejimi ve Hafız Esed'in Suriye Türkmenleri Üzerindeki Etkisi

Baas rejimi ve Hafız Esed dönemi, Suriye Türkmenleri için kimlik kaybı ve sistematik baskı dönemlerinden biri olmuştur. Suriye Türkmenleri resmî belgelerde yok sayılmış, eğitim, ekonomi ve siyasi alandan tamamen dışlanmış. Türkmenlerin yerleşim yerleri Araplaştırılmış, Türkmen kültürü resmî olarak yok edilmeye çalışılmıştır. Baas rejimi, Suriye Türkmenlerini Arap milliyetçiliği politikaları çerçevesinde eritmeye çalışmış, Hafız Esed döneminde bu süreç çok daha sert yöntemlerle devam etmiştir. 2000 yılına gelindiğinde Suriye Türkmenleri artık Suriye'de ikinci sınıf vatandaş konumuna itilmiş ve kimliklerini koruma mücadelesini çok daha zor şartlar altında sürdürmek zorunda kalmışlardır (Gündoğdu, 2021).

5. BEŞŞAR ESED DÖNEMİ VE SURİYE İÇ SAVAŞINDA SURİYE TÜRKMENLERİ

5.1. Beşşar Esed'in İktidara Gelişi ve Türkmenler Üzerindeki İlk Etkileri (2000-2011)

2000 yılında Hafız Esed'in ölümünün ardından Beşşar Esed, Suriye'nin yeni lideri olarak göreve başlamıştır. Genç ve Batı'da eğitim görmüş bir lider olması nedeniyle, başlangıçta reform vaatleriyle dikkat çekmiştir. Batı medyası ve uluslararası toplum, onun Suriye'yi modernleştirme ve daha açık bir siyaset izleme yolunda adımlar atabileceğini düşünmüştür. Ancak, kısa sürede babasının otoriter yönetim anlayışını sürdürerek, Suriye'de siyasi, ekonomik ve kültürel baskıyı artıran bir lider olduğu ortaya çıkmıştır (Gündoğdu, 2021, s. 98). Suriye Türkmenleri için bu dönem, baskının ve ayrımcılığın daha da derinleştiği bir süreç olmuştur. Beşşar Esed, Baas Partisi'nin Arap milliyetçiliğini esas alan politikalarını sıkılaştırarak, Suriye Türkmenlerinin kimliğini inkâr etmeye yönelik adımlar atmıştır. Özellikle eğitim, kültürel haklar ve siyasi temsiliyet konularında Türkmenleri dışlayan politikalar ön plana çıkmıştır (Erendor, 2016, s. 112).

5.1.1. Suriye Türkmenlerinin Eğitim Haklarının ve Kültürel Hakların Kısıtlanması Sorunu

2000'li yıllardan itibaren Suriye Türkmenleri üzerindeki asimilasyon politikaları arttığı görülmektedir. Türkçe eğitim tamamen yasaklanmış, Türkmenlerin yaşadığı bölgelerdeki okullarda yalnızca Arapça eğitim verilmeye başlanmış, Osmanlı dönemine ait Türkçe yazılı eserler toplatılmış ve Suriye Türkmenlerine ait kültürel miras yok edilmeye çalışılmıştır. Suriye'de Arap kimliğini güçlendirmek amacıyla, okullarda okutulan tarih kitaplarında Türkmenlerin Suriye'deki varlığı sistematik olarak yok sayılmıştır. Suriye Türkmen çocuklarına, tarih boyunca Suriye'nin yalnızca Araplardan oluştuğu anlatılıp, Osmanlı dönemi işgal dönemi olarak gösterilmiştir (Bağlıoğlu, 2013).

5.1.2. Suriye Türkmenlerinin Ekonomik ve Siyasi Hayattan Dışlanması Sorunu

Suriye Türkmenleri bu dönemde ekonomik olarak da baskılara maruz kalmıştır. Devlet desteklerinden mahrum bırakılan Suriye Türkmen'i çiftçiler, özellikle Halep, Lazkiye ve Hama'daki kırsal bölgelerde ekonomik sıkıntılar yaşamıştır. Beşşar Esed yönetimi, Suriye Türkmenlerinin ticaret yapmasını engellemek için bürokratik engeller ve vergilendirme politikalarıyla Türkmen iş insanlarını ekonomik olarak zor durumda bırakmıştır (Aydın, 2016).

Siyasi alanda da Suriye Türkmenlerine yeterli temsil hakkı verilmemiştir. Suriye parlamentosunda Suriye Türkmenleri yer alamamış ve Baas Partisi'ne üye olmadan devlet kadrolarında yer almak imkânsız hale gelmiştir. Bu durum, Suriye Türkmenlerinin kamu sektöründe iş bulmasını da engellemiş ve birçoğu ekonomik sıkıntılar nedeniyle ülkeyi terk etmek zorunda kalmıştır (Aydın, 2016).

5.2. 2011'de Suriye İç Savaşının Başlaması ve Suriye Türkmenleri Üzerindeki Etkileri

2011 yılında, Tunus'ta başlayan Arap Baharı hareketlerinin etkisiyle Suriye'de de rejime karşı büyük çaplı protestolar başlamıştır. Mart 2011'de Dera'da lise öğrencilerinin rejim karşıtı sloganlar yazmaları nedeniyle tutuklanıp işkence görmesi, halkın rejime karşı büyük bir öfke duymasına yol açmıştır. Bu olayın ardından ülke genelinde protestolar hızla yayıldı ve Esed rejimi bu gösterilere sert müdahalelerde bulunarak süreci bir iç savaşa dönüştürmüştür. İç savaşın başlamasıyla birlikte Türkmenler iki büyük baskı dalgasıyla karşı karşıya kalmışlardır: Bir yandan rejimin baskı ve saldırılarına uğramışlar, diğer yandan savaşın getirdiği demografik değişimler ve göç dalgalarıyla mücadele etmek zorunda kalmışlardır (Gündoğdu, 2021).

5.3. Suriye Türkmenlerinin Rejim ve Muhalefet İçindeki Konumu

Suriye Türkmenleri, savaşın ilk dönemlerinde rejime karşı barışçıl gösteriler düzenleyerek muhalif hareket içinde yer almaya başlamışlardır. Ancak rejimin Türkmenlerin yaşadığı

bölgelere ağır bombardımanlar düzenlemesi, Türkmenleri silahlı mücadeleye iten en önemli faktörlerden biri olmuştur. Özellikle Halep, Hama, Lazkiye ve Humus çevresindeki Türkmenler, rejimin saldırılarından en çok etkilenen gruplar arasında yer almışlardır. 2012 itibarıyla, Türkmen bölgelerinde silahlı gruplar örgütlenmeye başlamışlardır. Bu dönemde Özgür Suriye Ordusu (ÖSO) içinde Türkmen birlikleri yer almaya başlamış ve Türkmenler, rejime karşı savaşan muhalif unsurlar içinde daha fazla görünür hale gelmiştir (Bölükbaşı, 2018). 2012 yılı itibarıyla Lazkiye, Halep ve Hama'da Türkmen tugayları kurulmuş ve Türkmenler iç savaşta doğrudan savaşan taraflardan biri olmuştur (Aydın, 2016).

Türkmenlerin yaşadığı bölgeler, özellikle Halep, Lazkiye ve Hama kırsalındaki yerleşimler rejim güçleri tarafından yoğun saldırılara uğramıştır. 2012-2015 yılları arasında binlerce Türkmen yerinden edilmiş ve Türkiye'ye göç etmek zorunda kalmıştır. Suriye iç savaşının bu dönemi, Türkmenler için askeri ve siyasi olarak örgütlenme sürecinin başladığı ancak büyük kayıpların verildiği bir dönem olmuştur. Türkmen grupları Esed rejimine karşı savaştıkları gibi, aynı zamanda DAEŞ ve PKK/YPG gibi terör örgütlerinin saldırılarıyla da mücadele etmek zorunda kalmışlardır. 2013 yılına gelindiğinde, Türkmenler kendi askeri birliklerini oluşturmaya başlamıştır. Lazkiye kırsalında "Türkmen Dağı Tugayları", Halep ve Hama çevresinde ise "Sultan Murat Tugayı" ve diğer Türkmen grupları kurulmuştur. Bu gruplar, rejime karşı savaşan muhalif unsurların önemli bir parçası haline gelmiş ve Türkmenlerin sahada daha etkili olmasını sağlamıştır. Ancak bu süreç, Türkmenlerin büyük kayıplar vermesine neden olmuştur. Rejim, Türkmenlerin yaşadığı köylere ve kasabalara ağır bombardımanlar düzenlemiştir. 2012-2015 yılları arasında on binlerce Türkmen Türkiye'ye sığınmak zorunda kalmıştır (Orhan, 2013).

5.4. Rusya, İran ve YPG/PKK'nın Müdahaleleri ve Suriye Türkmenleri

2015 yılına kadar Esed rejimi, ülkenin büyük bir bölümünde kontrolü kaybetmiştir. Muhalefet güçleri Halep, İdlib, Dera ve Humus gibi şehirlerde rejime karşı önemli kazanımlar elde etmiştir. Ancak Eylül 2015'te Rusya'nın doğrudan askeri müdahalede bulunmasıyla savaşın dengesi rejim lehine değişmiştir. Rusya'nın hava desteği, İran'ın milis güçleri ve Hizbullah'ın askeri desteğiyle rejim, muhaliflerin elinde bulunan bölgeleri yeniden ele geçirmeye başlamıştır. Bu durum Türkmenler için büyük bir tehdit oluşturmuş, Türkmenlerin yaşadığı bölgeler hem rejim güçleri hem de dış destekli silahlı gruplar tarafından hedef alınmıştır (Bölükbaşı, 2018).

5.5. Rusya'nın Suriye'ye Müdahalesi ve Türkmen Dağı'nın Düşüşü

Rusya'nın müdahalesinin en büyük hedeflerinden biri, Lazkiye kırsalında bulunan Türkmen Dağı oldu. Bu bölge, Türkiye'ye olan coğrafi yakınlığı, muhaliflerin kontrolünde bulunması ve stratejik konumu nedeniyle Rusya ve rejim için kritik bir noktaydı. Türkmen Dağı, iç savaşın başından itibaren Suriye Türkmen gruplarının önemli bir direniş noktası haline gelmiştir. Ancak 2015'in sonlarında Rus savaş

uçaklarının yoğun bombardımanları ile Türkmen Dağı'ndaki direniş kırılmış ve bölgedeki Türkmen nüfusu büyük ölçüde Türkiye sınırına çekilmek zorunda kalmıştır. Rusya'nın hava saldırıları ve rejim güçlerinin kara operasyonları neticesinde, Türkmen Dağı bölgesindeki birçok köy tamamen boşaltılmıştır. Türkmenlerin büyük çoğunluğu Türkiye'ye sığınmak zorunda kalmıştır. Bu süreçte Türkmenler, Türkiye sınırına kadar sürüklenmiş ve büyük bir kısmı Hatay'a yerleşmek zorunda kalmıştır. Türkmen Dağı'nın düşmesiyle birlikte, Suriye Türkmenleri açısından büyük bir stratejik kayıp yaşanmış, Lazkiye kırsalındaki Türkmen varlığı büyük ölçüde zayıflamış ve Esed rejimi, bu bölgedeki kontrolünü sağlamlaştırmıştır. Rejim destekçileri bu süreçte, Türkmen köylerine yerleştirilmiş ve bölgenin demografik yapısı değiştirilmiştir (Anadolu Ajansı, 2019).

5.6. İran Destekli Şii Milislerin Suriye Türkmen Bölgelerine Yönelik Saldırıları

Rusya'nın hava desteğiyle ilerleyen Esed rejimi, aynı zamanda İran destekli Şii milis güçleriyle Suriye Türkmen bölgelerine yönelik kara operasyonlarını arttırmıştır. İran, Suriye'deki savaşta Esed rejiminin en büyük destekçilerinden biri olmuş ve özellikle Şii milis grupları kullanarak sahada Türkmen nüfusunu hedef almıştır. Özellikle Hama, Humus, Halep ve Rakka'daki Türkmen köyleri, İran destekli milislerin saldırılarına uğramıştır. İran'ın amacı, bu bölgelerde Şii Arap nüfusunu artırarak demografik yapıyı değiştirmek ve Türkmenleri bölgeden çıkarmaktır. Bu süreçte Türkmen köyleri boşaltılıp, evler yağmalanmış ve Türkmen nüfusu göçe zorlanmıştır. Türkmenler, mezhepsel ayrımcılığa maruz bırakılmış ve İran'ın desteklediği Şii Arap aşiretleri bu bölgelere yerleştirilmiş ve Esed rejimi, Suriye Türkmenlerinin mülklerine el koyarak İran destekli gruplara dağıtmıştır. Bu saldırılar sonucunda Hama ve Humus Türkmenlerinin büyük bir kısmı bölgeden göç etmek zorunda kalmıştır. Bu bölgeler, tamamen İran destekli Şii milislerin kontrolüne geçmiştir. Suriye Türkmenleri, Suriye içinde başka bölgelere veya Türkiye'ye sığınarak varlıklarını devam ettirmeye çalışmışlardır (Okalan, 2016).

5.7. YPG/PKK'nın Suriye Türkmen Bölgelerindeki Varlığı ve Asimilasyon Politikaları

Suriye'de Türkmenlerin maruz kaldığı en büyük tehditlerden biri de YPG/PKK'nın kuzey Suriye'deki genişlemesi olmuştur. Suriye iç savaşının başından itibaren ABD'nin desteğini alan YPG, 2015 sonrası Türkiye sınırına yakın bölgelerde büyük bir alanı kontrol altına almıştır. YPG'nin ele geçirdiği bölgelerden bazıları, Suriye Türkmenlerinin yoğun olarak yaşadığı Rakka, Tel Abyad, Münbiç ve Haseke gibi şehirler olmuştur. YPG/PKK, ele geçirdiği bölgelerde Türkmenlere karşı baskıcı ve asimilasyonist politikalar uygulamıştır. Bu politikalar; Türkmenlerin göçe zorlanması, köylerden çıkarılması ve mülklerine el konulması, Türkmenlerin kimliğinin inkâr edilmesi, Türkçe konuşmalarının yasaklanması, Türkmenlerin zorunlu askerlik ve vergi uygulamalarına maruz bırakılması ve muhalefetle bağlantılı olduğu iddia edilen

Türkmenlerin tutuklanması ve infaz edilmesi olarak sıralanabilir (Polis Akademisi, 2020).

Bu süreçte özellikle Tel Abyad ve Rakka'daki Türkmen nüfusu büyük ölçüde azalmıştır. Türkmenler, YPG'nin baskılarından kaçmak için ya Türkiye'ye göç etmiş ya da Türkiye'nin güvenli bölge ilan ettiği Azez, El Bab ve Cerablus gibi bölgelere yerleşmek zorunda kalmışlardır. YPG'nin Suriye Türkmen bölgelerindeki faaliyetleri, ABD'nin lojistik ve askeri desteğiyle gerçekleştiği için uluslararası kamuoyunda uzun süre yeterli tepki görmemiştir. Ancak Türkiye'nin 2016'dan itibaren başlattığı Fırat Kalkanı, Zeytin Dalı ve Barış Pınarı harekâtları ile bu bölgelerde YPG'nin Türkmenlere yönelik baskısı bir ölçüde durdurulabilmiştir (Polis Akademisi, 2020).

5.8. 2015 Sonrası Suriye Türkmenleri ve Siyasi, Askeri Gelişmeler

2015 sonrası dönemde Suriye Türkmenleri, üç büyük tehdit altında kalmıştır. Bunlar; Rusya'nın hava desteğiyle rejimin Türkmen bölgelerini ele geçirmesi ve yerleşimleri boşaltması, İran destekli Şii milislerin Türkmenlere yönelik etnik temizlik politikaları, YPG/PKK'nın Türkmen nüfusunu zorla göçe zorlaması ve asimilasyon çabaları olarak değerlendirilebilir. Bu süreçte Türkmenler, demografik yapının değişmesi ve kimliklerini kaybetme tehdidiyle karşı karşıya kalmışlardır. Binlerce Türkmen evlerini terk etmek zorunda kalmış ve birçok bölge tamamen Türkmen nüfusundan arındırılmıştır. Türkmenlerin bir kısmı muhalif güçlerin içinde savaşarak varlıklarını korumaya çalışırken, büyük bir kısmı Türkiye'ye sığındı ve diaspora haline gelmiştir. Türkiye, Suriye Türkmenlerine yönelik insani ve askeri destek sağlamaya devam etmiştir. Fırat Kalkanı, Zeytin Dalı ve Barış Pınarı harekâtları ile Türkiye, Suriye'de Türkmenlerin güvenli bir şekilde yaşayabileceği bölgeler oluşturmaya çalışmıştır. Ancak bu çabalar, tüm Türkmenleri kapsayacak kadar geniş bir etki yaratamamıştır (Polis Akademisi, 2020).

6. TÜRKİYE'NİN SURİYE TÜRKMENLERİNE DESTEĞİ VE BÖLGEDEKİ ROLÜ

Türkiye, Osmanlı döneminden bu yana Suriye Türkmenleri ile derin tarihsel bağlara sahip bir ülke olarak, Suriye iç savaşı boyunca Türkmenlerin korunmasına yönelik önemli adımlar atmış ve iç savaşın başından itibaren Türkiye, Suriye Türkmenlerinin statüsünü güçlendirmek ve onların kimliklerini koruyarak varlıklarını sürdürebilmeleri için diplomatik, askeri ve insani yardımlarda bulunmuştur (Korkmaz, İltar, 2016).

Suriye'deki Türkmenler, Türkiye açısından iki temel nedenden dolayı önem taşımaktadır: Bunlardan birincisi tarihsel ve kültürel bağlar nedeniyle Suriye Türkmenlerinin kimliklerini koruması için desteklenmesi ve Suriye'nin kuzeyinde demografik yapının Türkmenler aleyhine değişmesini engellemek olurken ikincisi ise

Türkiye sınır güvenliğini sağlamak üzerine olmuştur. Türkiye'nin Suriye Türkmenlerine yönelik politikasının ise üç ana eksenle şekillendiği görülmektedir. Bu eksenler; “insani yardım ve mülteci desteği”, “askeri operasyonlar ve güvenli bölge oluşturma çabaları” ve son olarak Suriye Türkmenlerinin siyasi temsilini destekleme ve uluslararası alanda tanınırlığını artırma olarak karşımıza çıkmaktadır (Korkmaz & İltar, 2016).

6.1. Türkiye'nin Suriye Türkmenlerine Yönelik İnsani Yardımları ve Göçler

Suriye iç savaşının başlamasından itibaren on binlerce Suriye Türkmeni, rejim saldırıları, İran destekli milislerin baskıları ve YPG/PKK'nın zorla göç ettirme politikaları nedeniyle Türkiye'ye sığınmıştır. Türkiye, Suriye Türkmen'i mültecilerin barınması, eğitimi ve sağlık hizmetleri konularında geniş kapsamlı yardımlar sağlamıştır. Özellikle Hatay, Gaziantep, Kilis ve Şanlıurfa gibi şehirlerde kurulan mülteci kamplarında, Suriye Türkmen ailelerin barınma ve temel ihtiyaçlarının karşılanması için çeşitli insani yardım programları yürütülmüştür. Türkiye'de bulunan Suriye Türkmen'i mülteciler için şu destekler sağlanmıştır; Suriye Türkmen çocuklarına Türkçe eğitim veren okullar açılmış, Türk vatandaşlığına geçiş süreçleri kolaylaştırılmış, sağlık hizmetlerinden ücretsiz faydalanma hakkı verilmiş ve son olarak ekonomik olarak desteklenmeleri için sivil toplum kuruluşları aracılığıyla projeler yürütülmüştür. Bunun yanı sıra, Türkiye sınırları içerisinde Türkmenlerin sosyo-kültürel kimliklerini koruyabilmeleri için çeşitli kültürel ve sosyal etkinlikler düzenlenmiştir. Türkmen öğrenciler için Türkiye'de burs programları açılmış ve akademik kariyerlerine destek verilmiştir (Korkmaz & İltar, 2016).

6.2. Türkiye'nin Suriye'deki Askeri Operasyonları ve Suriye Türkmenlerinin Korunması Süreci

Türkiye, Suriye'deki Türkmenlerin maruz kaldığı baskıları hafifletmek ve onların yaşadığı bölgeleri güvence altına almak amacıyla çeşitli askeri operasyonlar gerçekleştirmiştir. 2016 yılından itibaren başlatılan Fırat Kalkanı (2016-2017), Zeytin Dalı (2018) ve Barış Pınarı (2019) harekâtları, Türkmenlerin korunmasını sağlamak ve bölgedeki terör unsurlarını temizlemek amacıyla düzenlenmiştir (Demir, 2021).

6.2.1. Fırat Kalkanı Harekâtı (2016-2017)

Türkiye'nin ilk büyük askeri operasyonu olan Fırat Kalkanı Harekâtı, Türkmenlerin yoğun olarak yaşadığı El Bab, Azez ve Cerablus bölgelerinde gerçekleştirilmiştir. Operasyonun temel amacı, bölgedeki DAESH tehdidini ortadan kaldırmak ve YPG/PKK'nın bu bölgelerdeki genişlemesini engellemek olmuştur. Türkmenlerin yaşadığı köyler, DAESH ve YPG'nin saldırılarından kurtarılmış ve burada güvenli bir bölge oluşturulmuştur (Demir, 2021).

6.2.2. Zeytin Dalı Harekâtı (2018)

2018 yılında başlatılan Zeytin Dalı Harekâtı, Afrin bölgesinde PKK/YPG'nin kontrolünü kırmak amacıyla düzenlenmiştir. Bu operasyon, Türkmen nüfusun yoğun olduğu Afrin kırsalını da kapsadığı için Türkmenlerin güvenliği açısından büyük önem taşımıştır. Operasyon sonucunda, Türkmen köyleri PKK/YPG'nin işgalinden kurtarılmış ve Türkmen nüfusun bölgedeki varlığı tekrar güçlendirilmiştir (Shoup, 2018).

6.2.3. Barış Pınarı Harekâtı (2019)

Barış Pınarı Harekâtı ise Tel Abyad ve Resulayn bölgelerini PKK/YPG'den temizlemek için düzenlenmiştir. Bu harekâtın ardından, bölgedeki Türkmenler kendi topraklarına geri dönme şansı bulmuş ve Türkmen köyleri yeniden inşa edilmeye başlanmıştır. Bu operasyonlar sonucunda, Türkmenlerin yaşadığı bölgelerde askeri güvenlik sağlanmış, Türkiye'nin desteğiyle yerel yönetimler oluşturulmuş ve Türkmenler kendi kimliklerini koruyarak yaşamlarını sürdürebilme imkânı bulmuşlardır (Demir, 2021).

6.3. Suriye Türkmenlerinin Siyasi Temsiliyeti ve Türkiye'nin Desteği

Suriye Türkmenleri, uzun yıllar boyunca hem Esed rejimi hem de muhalefet içinde yeterince temsil edilmemiştir. Türkiye, Suriye Türkmenlerinin siyasi sahnede daha fazla söz sahibi olabilmesi için Suriye Türkmen Meclisi'ni destekleyerek onların uluslararası alanda tanınmasını sağlamıştır. 2013 yılında kurulan Suriye Türkmen Meclisi, Türkiye'nin desteğiyle daha aktif hale gelmiş ve Suriye'nin geleceğine yönelik müzakerelerde Türkmenleri temsil etmeye başlamıştır. Türkiye'nin diplomatik girişimleri sayesinde, Türkmenlerin Suriye muhalefetine resmi yapıları içinde daha güçlü bir yer edinmesi sağlanmıştır (Acun & Görücü, 2018).

6.4. Türkiye'nin Türkmenler İçin Rolü ve Gelecek Perspektifi

Türkiye, Suriye iç savaşında Suriye Türkmenlerinin varlığını koruması için hem sahada hem de uluslararası diplomasi arenasında aktif bir politika izlemiştir. Türkiye'nin destekleri sayesinde: Türkmenler yaşadıkları bölgelerde güvenli bir şekilde kalabilmiş, muhalif güçler içinde Suriye Türkmenlerinin siyasi temsiliyeti artırılmış, Suriyeli Türkmen mülteciler için insani yardımlar sağlanmış ve son olarak Türkiye'de eğitim ve sosyal projelerle Suriye Türkmen kimliği güçlendirilmiştir (Acun & Görücü, 2018).

7. ESED'İN 2024'TE ŞAM'DAN KAÇIŞI VE TÜRKMENLER İÇİN YENİ DÖNEM

2024 yılı, Suriye için savaşın dengelerinin tamamen değiştiği bir dönüm noktası olmuştur. 7 Aralık 2024 tarihinde Beşşar Esed'in başkent Şam'dan kaçtığı ve ülkeyi terk ettiği bilgisi uluslararası basında yer almıştır. Esed rejiminin çöküşü, yalnızca Suriye'nin

iç dinamiklerini değil, Türkmenler'in de geleceğini doğrudan etkileyen bir gelişme olmuştur. Bu yeni süreçte Türkmenler, hem güçlü bir siyasi temsiliyet kazanmak hem de savaşın getirdiği yıkımı tersine çevirmek için önemli fırsatlarla karşı karşıya kalmışlardır. Ancak aynı zamanda, rejimin çöküşüyle birlikte ortaya çıkabilecek yeni tehditler de baş göstermiştir (The Guardian, 2024).

7.1. 2024 Suriye İç Savaşında Şam'ın Düşüşü ve Esed'in Ülkeden Ayrılışı

2024 yılının son çeyreğinde Suriye muhalefeti, özellikle güney cephesinde büyük ilerlemeler kaydetmiştir. Esed rejiminin en büyük destekçilerinden biri olan İran'ın, İsrail ile yaşadığı gerilimler nedeniyle Suriye'deki askeri varlığını azaltması, muhalif güçlerin ilerleyişini hızlandırmıştır. Özgür Suriye Ordusu (ÖSO) ve diğer muhalif unsurlar, hızlı bir şekilde Rif Şam bölgesine girerek başkent Şam'a 20 km kadar yaklaşmıştır. Bu gelişmeler karşısında, Esed'in en önemli destekçileri olan Rusya ve İran'ın, rejimi ayakta tutmak için ciddi bir çaba göstermediği gözlemlenmiştir. 7 Aralık 2024'te Şam'da rejim karşıtı protestolar baş göstermiş ve Suriye ordusunun bazı birlikleri firar etmiştir. Esed, Suriye içinde güvenli bir bölge bulamayacağını anlayınca hızlı bir şekilde ülkeyi terk etmek zorunda kalmıştır. Bu gelişmeler, Suriye Türkmenleri açısından hem büyük fırsatlar hem de yeni belirsizlikler içeren bir dönemin başlangıcına işaret olarak yorumlanmıştır (Middle East Eye, 2024).

7.2. Suriye Türkmenleri ve Yeni Suriye Hükümetinden Beklentiler

Suriye Türkmenleri, iç savaş sürecinde rejim tarafından büyük kayıplara uğratılmış bir topluluk olarak, Esed sonrası Suriye'de aktif bir rol oynama fırsatına sahip olmuştur. Ancak bu fırsatları değerlendirebilmeleri için birkaç önemli meseleye odaklanmaları gerekmektedir.

Bu meseleler ele alınacak olursa birincisi, yeni hükümetin oluşturulma sürecinde Suriye Türkmenlerinin aktif yer alması kritik öneme sahip olması gerekliliği gözden kaçırılmamalıdır. Bununla birlikte ikincisi, yeni anayasa çalışmaları kapsamında Türkmenlerin etnik kimliklerinin tanınması ve resmi olarak haklarının garanti altına alınması için diplomatik girişimlerde bulunulabilir. Üçüncüsü, Suriye iç savaşı sürecinde Türkiye'ye ve diğer ülkelere göç eden Türkmenlerin ülkelerine geri dönmesi için hukuki ve ekonomik düzenlemeler yapılabilir. Bu bağlamda Suriye Türkmenlerin yaşadığı köylerin yeniden inşası için uluslararası fonlardan destek sağlanabilir. Türkmen bölgelerinin güvenliği sağlanarak, yeni hükümetle iyi ilişkiler kurularak bölgesel istikrar desteklenebilir ve Suriye Türkmenlerinin askeri varlığının artırılması ve yeni Suriye yönetimi içinde güvenlik birimlerinde temsil edilmeleri sağlanabilir (Anadolu Ajansı, 2024).

7.3. Suriye Türkmenlerinin Geleceği ve Türkiye'nin Rolü

Türkiye, Suriye'deki Türkmenlerin en büyük destekçisi olarak, bu yeni süreçte Türkmenlerin haklarını garanti altına almak için diplomatik ve ekonomik desteğini

sürdürecektir. Ankara, Türkmenlerin Suriye’de siyasi temsiliyete sahip olması için uluslararası platformlarda girişimlerini artırabilir (Anadolu Ajansı, 2024).

Türkiye’nin bu süreçte odaklanabileceği konular ise şunlardır:

- Türkmenlerin anayasal olarak tanınması ve resmi bir statü kazanması için uluslararası arenada destek sağlamak,
- Suriye Türkmen bölgelerinin ekonomik kalkınmasını desteklemek ve altyapı projelerine finansal destek sunmak,
- Türkiye’ye sığınan Suriye Türkmenlerinin ülkelerine dönüşünü kolaylaştıracak diplomatik girişimlerde bulunmak,
- Yeni Suriye yönetimiyle iyi ilişkiler kurarak Suriye Türkmenlerinin güvenliğini sağlamak, olarak düşünülebilir.

Ancak, Türkmenler için bu sürecin zorlukları da bulunmaktadır. Esed sonrası dönemde Suriye’de siyasi istikrarın sağlanması zaman alacak ve yeni yönetimde Türkmenlerin nasıl yer alacağı belirsizliğini korumaktadır. Türkmenlerin bu süreçte birlik içinde hareket etmesi ve siyasi, askeri ve ekonomik olarak daha güçlü bir yapı oluşturmaları gerekmektedir. Beşşar Esed’in kaçıışı ve rejimin çöküşü, Suriye’de yeni bir sayfa açmıştır. Türkmenler için bu süreç hem büyük fırsatlar hem de ciddi zorluklar barındırmaktadır. Türkmenler, yeni dönemde kimliklerini ve varlıklarını koruyarak Suriye’nin siyasi yapısında yer almak zorundadır. Türkiye’nin desteğiyle Türkmenlerin anayasal haklarını garanti altına alacak bir sistem oluşturulması için diplomatik girişimler yürütülmelidir. Göç eden Türkmenlerin geri dönüşü sağlanmalı, yerleşim yerleri yeniden inşa edilmeli ve Türkmenler ekonomik olarak desteklenmelidir. Son olarak yeni yönetimle iyi ilişkiler kurarak Türkmen bölgelerinde kalıcı bir güvenlik ortamı oluşturulmalıdır (Anadolu Ajansı, 2024).

8. Sonuç ve Öneriler

Suriye Türkmenleri, tarih boyunca Suriye ve Ortadoğu'nun siyasi, askeri ve toplumsal dinamiklerinde önemli roller üstlenmiş bir topluluk olmuştur. Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde bölgenin asli unsurlarından biri olarak kabul edilen Türkmenler, Fransız mandası, Baas rejimi ve Suriye iç savaşı süreçlerinde çeşitli baskılarla karşılaşmış, kimliklerini koruma mücadelesi vermişlerdir. 2011 yılında başlayan Suriye iç savaşı, Türkmenlerin varlığını ciddi anlamda tehdit etmiş, onları askeri, siyasi ve demografik olarak büyük değişimlerle yüz yüze bırakmıştır.

Osmanlı’nın bölgeden çekilmesiyle birlikte Fransız mandası altında büyük bir kimlik erozyonuna uğrayan Türkmenler, 1963’te Baas rejiminin iktidara gelmesiyle daha büyük baskılara maruz kalmış, eğitim, siyasi temsiliyet ve ekonomi gibi alanlardan dışlanmışlardır. 2000 yılında Beşşar Esed’in iktidara gelmesiyle birlikte bu politikalar daha da yoğunlaşmış, Türkmenlerin kültürel kimliği yok sayılmış ve sistematik asimilasyon çabaları hız kazanmıştır.

2011’de patlak veren Suriye iç savaşı, Türkmenler için hem büyük bir yıkımı hem de direniş fırsatlarını beraberinde getirmiştir. Türkmenler, savaşın ilk dönemlerinde muhalif hareket içinde yer almaya başlamış, zamanla Özgür Suriye Ordusu (ÖSO) bünyesinde kendi askeri birliklerini oluşturarak rejime karşı savaşan unsurlar haline gelmiştir. Halep, Lazkiye, Hama ve Humus başta olmak üzere pek çok bölgede Türkmenler, rejimin ağır bombardımanlarına ve terör örgütlerinin saldırılarına maruz kalmıştır.

2015 yılında Rusya’nın doğrudan Suriye’ye askeri müdahalede bulunması, Türkmenlerin yaşadığı bölgeler için kritik bir dönüm noktası olmuştur. Rus hava saldırıları ve Esed rejiminin kara operasyonları neticesinde, özellikle Lazkiye kırsalındaki Türkmen Dağı bölgesi büyük ölçüde boşalmış ve Türkmenler Türkiye’ye sığınmak zorunda kalmıştır. Benzer şekilde, İran destekli Şii milis gruplarının saldırıları sonucu, Hama ve Humus’taki Türkmen nüfusu büyük oranda göç etmek zorunda kalmış ve bu bölgelerde Türkmen varlığı giderek azalmıştır.

Türkmenler açısından bir diğer tehdit unsuru da PKK/YPG’nin Kuzey Suriye’deki genişleme politikaları olmuştur. ABD’nin desteğini alan YPG, Tel Abyad, Münbiç ve Rakka gibi Türkmenlerin yaşadığı bölgeleri ele geçirerek burada zorunlu göç politikaları uygulamış, Türkmenleri bölgeden çıkarmış veya kimliklerini yok sayarak asimilasyona zorlamıştır. Türkmen nüfusunun bu bölgelerde hızla azaldığı ve kalanların ciddi insan hakları ihlallerine maruz kaldığı tespit edilmiştir.

Türkiye, Suriye iç savaşı süresince Türkmenlere insani, askeri ve diplomatik destek sağlamış, 2016’dan itibaren düzenlediği Fırat Kalkanı, Zeytin Dalı ve Barış Pınarı harekâtlarıyla Türkmenlerin yaşadığı bölgelerde güvenli alanlar oluşturmuştur. Ayrıca, Türkiye’ye sığınan Türkmenler için eğitim, sağlık ve sosyal yardımlar konusunda kapsamlı politikalar yürütmüş ve Türkmen kimliğinin korunmasına katkıda bulunmuştur.

2024 yılı, Suriye Türkmenleri açısından önemli gelişmelerin yaşandığı bir dönüm noktası olmuştur. Esed rejiminin Aralık 2024’te çöküşü ve Beşşar Esed’in ülkeyi terk etmesiyle birlikte, Türkmenler için yeni bir siyasi düzenin inşası süreci başlamıştır. Ancak, bu süreç Türkmenler açısından hem fırsatlar hem de belirsizlikler içermektedir. Türkmenlerin yeni Suriye yönetiminde etkin bir şekilde yer alabilmesi için, anayasal haklarının garanti altına alınması, mültecilerin güvenli bir şekilde geri dönebilmesi ve Türkmen bölgelerinin yeniden inşa edilmesi gerekmektedir.

Türkiye, Esed sonrası Suriye’de Türkmenlerin haklarını güvence altına almak için diplomatik girişimlerini artırabilir. Türkmenlerin siyasi temsiliyet kazanması, ekonomik kalkınmalarının desteklenmesi ve Suriye içinde güvenli bir şekilde yaşamlarını sürdürebilmeleri için Türkiye’nin rolü yaşamsal bir öneme sahiptir. Ancak, bu süreçte Türkmenlerin kendi içlerinde birlik sağlamaları, uluslararası arenada daha görünür olmaları ve bölgesel güçlerle dengeli ilişkiler geliştirmeleri büyük önem taşımaktadır.

Genel olarak değerlendirildiğinde, Suriye Türkmenleri, tarih boyunca yaşadıkları topraklarda siyasi ve kültürel varlıklarını sürdürme mücadelesi vermiş ve günümüzde de bu mücadele devam etmektedir. İç savaşın ve bölgesel güçlerin baskılarının Türkmenler üzerinde yarattığı demografik ve sosyopolitik etkiler göz önüne alındığında, Türkmenlerin geleceği büyük ölçüde Suriye'nin yeni siyasi düzeni ve uluslararası dengeler tarafından şekillenecektir. Türkiye'nin Türkmenlere yönelik desteğinin devam etmesi ve uluslararası toplumun Türkmenlerin haklarını tanıyan bir yaklaşım sergilemesi, Suriye Türkmenlerinin kimliklerini koruyarak varlıklarını sürdürebilmeleri açısından kritik bir faktör olacaktır.

Kaynakça

- Acun, C., & Görücü, K. (2018). *Suriye krizinde göz ardı edilen aktör: Türkmenler*. Seta Perspektif Dergisi, (224), 1-5.
- Anadolu Ajansı. (2019, Mart 14). *Suriye iç savaşı 9. yılına girdi*. Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/suriye-ic-savasi-9-yilina-girdi/1417715>
- Anadolu Ajansı. (2024). *Suriye Türkmenleri için yeni dönem: Esad sonrası süreç ve Türkiye'nin desteği*. Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/turkmenler-suriyenin-yeni-donemine-dair-taleplerini-bildiriyle-duyurdu/3475970>
- Aydın, A. (2016). Hafız Esad döneminde Suriye Türkmenlerine yönelik Araplaştırma politikası. *Route Educational and Social Science Journal*, 11, 28-40.
- Aydos, V., & Duran, M. (2000). *Suriye ülke etüdü*. İstanbul Ticaret Odası Yayınları.
- Bademci, A. (2016). *Suriye'de Türkmenler ve Bayır-Bucak*. Ötüken Neşriyat.
- Bakır, A., & Pekin, S. (2019). Kuzey Suriye'deki Türkmen yerleşimlerinin çağdaş tarihi ve stratejik altyapısı üzerine genel bir değerlendirme. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 123(242), 89-130.
- Bakır, A., & Pekin, S. (2020). Suriye'nin Kuzeyindeki Türkmen Yerleşmelerinin Tarihi Altyapısı Üzerine Bir Değerlendirme. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 124 (245), 241-278
- Bağlıoğlu, A. (2013). Suriye'de mezhep hareketlerinin güncel siyaset üzerine etkileri. *e-Makalat Mezhep Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 508.
- Bryce, T. (2014). *Ancient Syria: A Three Thousand Year History*. Oxford University Press.
- Bölükbaşı, Y. Z. (2018). Etnisite, kimlik ve dış politika: Türkiye'nin Suriye Türkmenleri politikası. *PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(1), 105-123.
- Campbell, D. (1996). *Writing security: United States foreign policy and politics of identity*. University of Minnesota Press.
- Dağ, A. E. (2015). *Emeviler'den Arap Baharı'na Halep Türkmenleri*. Taşmektap Yayınları.
- Dam, N. V. (2017). *Destroying a Nation: The Civil War in Syria*. I. B. Tauris.
- Demir, E. (2021). Türkiye'nin Suriye politikası bağlamında TSK'nın Suriye'deki sınır ötesi harekâtlarının nedenleri ve sonuçları. *Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, 5(2), 541-588.
- Demirel, A. (2019). Ortadoğu'da Fransız Emperyalizmi: Fransız Manda Yönetimi Döneminde Suriye (1920-1946). *BELLEK Uluslararası Tarih Ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 69-89.
- Erendor, M. (2016). *Suriye ve Türkmenler*. Bilgeoğuz Yayınevi.
- Güzel, H. C. (2014). Ortadoğu'da Türkmen varlığı. *Ortadoğu Türkmenleri Sempozyumu, ORSAM Tutanakları* (No. 35, ss. 29-39). Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM).

- Er, İ. H. (2018, Kasım 3-9). Suriye, Irak ve Filistin milli mücadelede yanımızdaydı (4). İstiklal Gazetesi. <https://www.istiklal.com.tr/kose-yazisi/suriye-irak-ve-filistin-milli-mucadelede-yanimizdaydi-4/415689>
- Erllich, Reese (2016). *Inside Syria: The Backstory of Their Civil War and What the World Can Expect*. Prometheus.
- Gündoğdu, Ü. G. (2021). *Suriye İç Savaşı ve Suriye Türkmenleri*. Nobel Bilimsel Eserler.
- İpek, C. D. (2012). Suriye Türkmenleri. *Türk Eğitim-Sen*, 41, 62-67.
- Jung, A. B. (2023). *The History of Syria: The Lost Kingdoms of Syria*. Independently.
- Kafalı, M. (1973). Suriye Türkleri. *Töre Dergisi*, 5(21), 32-34.
- Kirişcioğlu, F. (2013). *Suriye'de iç savaş sürerken Suriye Türkleri*. 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü.
- Korkmaz, C. B., & İltar, L. (2016). Bayır-Bucak Türkmen bölgesindeki Türk varlığı ve bölgede mücadele veren gruplar. *Yüzyılda Eğitim ve Toplum Dergisi*, 5(13), 85-97.
- Lesch, David W. (2019). *Syria: A Modern History*. Polity.
- Mchugo, J. (2015). *Syria From The Great War To Civil War*. Saqi Books.
- Middle East Eye. (2024). Bashar al-Assad flees Damascus as rebels advance. *Middle East Eye*. <https://www.middleeasteye.net/news/syrian-rebels-control-south-approaching-damascus>
- Nyrop, R. F. (Ed.). (1979). *Syria: A country study*. United States Government Secretary of the Army Federal Research Division.
- Okan, E. (2023). *Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları*, 8(16), 13-35.
- Orhan, O. (2013). Suriye Türkmenleri: Siyasal hareketler ve askeri yapılanma. *Ortadoğu Analiz*, 5(51).
- Polis Akademisi. (2020). *Polis Akademisi Yayınları* (Yayın No: 97, Rapor No: 40).
- Shoup, J. A. (2018). *The History of Syria*. Greenwood.
- Smith, K.J. (2025). *A Brief History of Syria*. Independently.
- Szekely, Ora (2023). *Syria Divided: Patterns of Violence in a Complex Civil War*. Columbia University Press.
- Şöhret, M. (2016). Suriye'nin Siyasal Yapısı, In H. Çomak, C. Sancaktar, & Z. Yıldırım (Eds.) *Uluslararası Politikada Suriye Krizi*, (ss.39-84), İstanbul: Beta Basım Yayın.
- The Guardian. (2024). Syria's Assad flees Damascus as rebels advance. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/world/2024/dec/08/bashar-al-assad-reported-to-have-fled-syria-as-rebels-say-they-have-captured-damascus>
- Turan, O. (2003). *Türk cihan hâkimiyeti mefkûresi tarihi: Türk dünya nizâmının millî, İslâmî ve insânî esasları*. Ötüken Neşriyat.
- Umar, Ö. O. (2003). *Türkiye-Suriye ilişkileri (1918-1940)*. Fırat Üniversitesi ODAM Yayınları.
- Umar, Ö. O. (2002). Suriye Türkleri. In H. C. Güzel, K. Çiçek, & S. Koca (Eds.), *Türkler* (Cilt 20, ss. 594-602). Yeni Türkiye Yayınları.
- Yatmaz, M. (2023). *World Journal of Multidisciplinary Research*, 6(2), 88-111.

Suriye Çölü'nde ABD Askeri Varlığı: Tenf Garnizonu*

The US Military Presence in the Syrian Desert: Al-Tanf Garrison

Yasin Atlioğlu**

Özet

ABD liderliğindeki Uluslararası Koalisyon, 2015'ten bu yana Ürdün-Irak-Suriye sınırının keşiştiği mevkide bulunan Tenf'i kullanarak Suriye'nin güneydoğusundaki çöl bölgesinde DAESH militanlarına karşı askeri mücadele yürütüyor. Tenf'teki ABD garnizonu, Amerikan Özel Kuvvetleri'ne ve Suriye Özgür Ordusu (SÖO) adlı Suriyeli bir silahlı gruba ev sahipliği yapıyor. Daha önce Yeni Suriye Ordusu ve Devrimci Komando Ordusu adını da kullanan SÖO, yıllardır ABD tarafından desteklendi ve eğitildi. Bununla birlikte Tenf Garnizonu çöl bölgesinde DAESH'e karşı askeri mücadeleyi sürdürülmesinin yanı sıra Suriye'deki İran nüfuzunu zayıflatmak ve İran'ın Lübnan'a uzanan kara koridorunu sınırlamak gibi örtülü amaçlara da hizmet etti. Bu çalışmada ABD'nin Suriye İç Savaşı'na askeri müdahaleleri ve Suriye Çölü'ne yönelik izlediği askeri stratejinin kapsamı ve hedefleri incelenmektedir. Çalışmanın araştırma yöntemi, konuyla ilgili stratejik araştırma merkezi raporları, gazete haberleri ve resmî açıklamalar üzerinden elde edilen verilerin incelenmesiyle ortaya konulan nitel yorumlayıcı bir yaklaşımdır. Çalışmanın ana argümanını, ABD'nin Tenf'teki askeri varlığının DAESH tehdidinin dışında uzun vadeli başka hedeflere de hizmet ettiği iddiası oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Suriye, İç Savaş, ABD, DAESH, Suriye Çölü, Tenf.

Abstract

Since 2015, the US-led Global Coalition has been conducting a military campaign against DAESH militants in the southeastern desert region of Syria, utilizing al-Tanf, located at the intersection of the Jordanian, Iraqi, and Syrian borders. The US garrison in al-Tanf has hosted both US Special Forces and the Syrian Free Army (SFA), a Syrian armed faction. The SFA, formerly known as the Revolutionary Commando Army and the New Syrian Army, has received US support and training for years. In addition to combating DAESH in the desert region, al-Tanf Garrison has also served covert purposes such as reducing Iranian influence in Syria and restricting Iran's land corridor to Lebanon. This study examines US military interventions in the Syrian Civil War and the scope and objectives of its military strategy towards the Syrian desert. The research method is a qualitative interpretative approach, which is revealed by examining data obtained from strategic research center reports, news, and official statements. The main argument of the study is that the US military presence in al-Tanf served other long-term purposes besides DAESH's threat.

Keywords: Syria, Civil War, The US, DAESH, Syrian Desert, Al-Tanf.

* Geliş Tarihi: 28.02.2025 / Kabul Tarihi: 14.05.2025

** Doç. Dr., Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, e-posta: yatlioglu@ohu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0113-4911.

Extended Abstract

The US military intervention in the Syrian Civil War occurred in two stages during the Obama administration. The US first became involved in the civil war in 2013 through a CIA covert program to train and equip moderate Syrian rebels fighting against the rule of Bashar al-Assad. Later, in 2014, US troops were deployed on Syrian territory to defeat DAESH as part of the US-led Global Coalition. Both actions played crucial roles in shaping US military strategy towards Syria's southeastern desert region. The New Syrian Army (NSA), formed in 2015, became a key local ally of the US in fighting DAESH in the desert. Al-Tanf, located at the intersection of the Jordanian, Iraqi, and Syrian borders, was used as a headquarters by the US-trained NSA fighters. During this period, US and British Special Forces frequently crossed into Syria from Jordan to provide training, weapons, and other equipment to the NSA. In 2016, the NSA launched an offensive against Abu Kamal, a city on the Iraqi border, to establish a corridor with the Syrian Democratic Forces (SDF), a US ally in the east of the Euphrates. However, the NSA offensive was repelled by DAESH and resulted in defeat. Following this setback, the NSA was dissolved, and its remnants regrouped under the name of the Revolutionary Commando Army (RCA).

US President Donald Trump decided to halt the CIA covert program in 2017, but this decision did not cause any change in the situation of al-Tanf. The Trump administration, on the contrary, transformed al-Tanf into a highly protected US garrison by deploying US Special Forces and advanced weapons. Thereafter, the RCA, with US Special Forces and Coalition air support, attempted to defend the al-Tanf region against DAESH attacks. Although the main mission of the US garrison in al-Tanf was to fight against DAESH, the garrison's strategic location in the desert also provided many military advantages to the US. The garrison was strategically located a few kilometers from the Iraqi and Jordanian borders and controlled the Damascus-Baghdad highway. This strategic location raised suspicions that the US military presence in al-Tanf had some covert objectives.

Following the Syrian government and its allies retaking most of the desert from DAESH and reaching Abu Kamal in December 2017, al-Tanf became a potential area of tension for the US. The garrison was trapped in a 55-kilometer-wide area under siege by Syrian troops and Shiite militias. Iran also managed to establish a supply line (land corridor) to Syria and Lebanon via Abu Kamal. On the other hand, President Trump insisted on maintaining the US military presence in al-Tanf, describing it as a "de-escalation zone". The subsequent US President, Joe Biden, continued the same policy towards al-Tanf. Both presidents faced serious diplomatic tensions with the Syrian government and Russia, and the garrison was repeatedly attacked by Iranian-backed Shiite militias with missiles and drones. US officials claimed that the DAESH threat remained in the Syrian Desert to legitimize the US military presence in al-Tanf and the US-backed RCA's activities. Moreover, the RCA assumed new roles such as protecting al-Tanf against Shiite militias and preventing drug trade on the Jordanian border in addition to fighting DAESH. In 2022, the RCA was restructured again and assumed a political role in the reconstruction of Syria under the name of the Syrian Free Army (SFA). Despite all this, there are persistent allegations and criticisms that the US military presence in Tanf has some covert objectives.

The US administrations considered the garrison in al-Tanf as a strategic base for the regional interests of the US and its allies. The garrison was established for fighting DAESH in the desert

region, but it has served covert purposes such as reducing Iranian influence in Syria, restricting Iran's land corridor to Lebanon, and facilitating Israeli airstrikes in Syrian territory for years. However, the possibility of cutting off Iran's supply line by establishing a corridor between al-Tanf Garrison and the SDF region east of the Euphrates led to impose a long-term psychological pressure on the Syrian government and its allies. Even Türkiye, a regional actor fighting terrorism in Syria, also felt serious concerns about the threats posed by the US presence in al-Tanf, and the issue was discussed in the Turkish public opinion through conspiracy theories such as "the David Corridor".

Recent political and military developments in Palestine, Lebanon, and Syria clearly demonstrate the strategic importance of the Al-Tanf Garrison for the US. During the wars in Gaza and Lebanon, the garrison both facilitated Israeli airstrikes in Syria and served a preventive function against Iran's missile and drone attacks on Israel. The fall of the Syrian regime led to the removal of Iranian influence and supply routes in Syria and launched an SFA offensive to Palmyra, a strategic city in the middle of the Syrian Desert. Although the SFA contacted the new administration in Damascus and agreed to join the new Syrian army, the ultimate fate of the US garrison in al-Tanf remains uncertain. The military situation in the Syrian Desert has become even more complicated, especially after the Israeli army crossed the 1973 ceasefire line and began to occupy Syrian territory.

Giriş

27 Kasım 2024'te Heyet Tahrir eş-Şam (HTŞ) liderliğindeki bir koalisyonun İdlib'ten Halep'e yönelik başlattıkları askeri taarruz, 12 gün gibi kısa bir süre içinde HTŞ'nin Halep, Hama, Humus ve Şam'ı ele geçirmesiyle neticelendi ve Suriye'de Beşşar Esad liderliğindeki Baas rejimi 8 Aralık'ta sona erdi. Şam'daki iktidar değişimi, ülkenin farklı bölgelerindeki silahlı grupları harekete geçirdi ve sahayı kontrol etme konusunda yeni bir mücadele başladı. Bu gruplardan biri de Suriye Çölü'ndeki ABD'nin Tenf Garnizonu'nda konuşlanan Suriye Özgür Ordusu (SÖO)¹ adlı silahlı örgüttür. SÖO, kuşatma altındaki Tenf bölgesinden çıkıp Suriye Çölü'nün ortasındaki Palmira kentini ele geçirdi. Bu silahlı muhalif örgüt, ABD liderliğindeki Uluslararası Koalisyon'un DAEŞ terör örgütüne karşı yürüttüğü savaş kapsamında Yeni Suriye Ordusu (YSO) adıyla 2015'te kurulmuş, daha sonra Devrimci Komando Ordusu (DKO) ve 2022'den sonra da SÖO adı altında faaliyet göstermişti. ABD Özel Kuvvetleri'nin silahlı muhaliflere askeri destek sağlamak ve eğitim vermek için gelişyle Tenf bir ABD garnizonuna dönüştü. Tenf Garnizonu, Irak ve Ürdün sınırına birkaç kilometre uzaklıkta ve Şam-Bağdat karayolunu kontrol eden stratejik bir konuma sahiptir. Bu stratejik konum, garnizonun DAEŞ'e karşı savaş dışında başka örtülü amaçlara hizmet edip etmediğine dair tartışmaların da temelini oluşturmaktadır.

1 2015'te Yeni Suriye Ordusu/YSO (*Çeyş Sûriyâ el-Cedid*) adıyla kurulan ve 2022'den sonra Suriye Özgür Ordusu/SÖO (*Çeyş Sûriyâ el-Hura*) adını alan silahlı muhalif örgüt, 2011'de kurulan Özgür Suriye Ordusu/ÖSO (*Çeyş es-Sûri el-Hur*) ve 2017'de kurulan Suriye Millî Ordusu/SMO (*Çeyş el-Vatani es-Sûri*) ile karıştırılmamalıdır. Üç silahlı örgüt de yeşil-beyaz-siyah renklerini taşıyan, ortasında üç kırmızı yıldızın bulunduğu Suriye bayrağını kullanmaktadır.

Çalışmamızda ABD'nin 2011-2015 yılları arasında Suriye'deki krize askeri olarak nasıl müdahil olduğu ve 2015'ten sonraki 10 yıl boyunca Suriye Çölü'ne yönelik izlediği askeri stratejinin kapsamı ve hedefleri incelenmektedir. Çalışmanın araştırma yöntemi, konuyla ilgili stratejik araştırma merkezi raporları, gazete haberleri ve resmî açıklamalar üzerinden toplanan verilerin incelenmesiyle ortaya konulan nitel yorumlayıcı bir yaklaşımdır. Çalışmanın ana argümanını, Suriye'deki ABD askeri varlığının DAESH'in yarattığı güvenlik tehdidinin dışında uzun vadeli başka hedeflere hizmet ettiği iddiası oluşturmaktadır ve bu iddia Suriye Çölü'ndeki Tenf Garnizonu örneği üzerinden açıklanmaktadır. Çalışmada, ABD'nin Tenf'in coğrafi konumunun sağladığı stratejik avantajları kullanarak Suriye'deki çatışmaya müdahil olan rakipleri üzerinde siyasi, askeri ve psikolojik baskı yaratmayı amaçladığı ortaya konulmaya çalışılmaktadır. Bu bağlamda, ABD'nin Tenf'teki askeri varlığının İran'ın Suriye'deki nüfuzunu ve Irak'tan Lübnan'a uzanan ikmal hattını sınırlandırma veya tamamen yok etme, İsrail'in Suriye'ye yönelik hava saldırılarını kolaylaştırma, Rusya'nın Suriye'deki nüfuzunu dengeleme, Türkiye'nin Suriye'ye yönelik güvenlik kaygılarını derinleştirme ve Suriye'de olası iktidar değişimi karşısında ABD'ye uygun bir pozisyon sağlama gibi uzun vadeli hedefleri içerdiği savunulmaktadır.

ABD'nin Suriye'deki krize askeri müdahalesi bağlamında Suriye Çölü'ne yönelik uyguladığı askeri stratejileri ve Tenf'teki ABD garnizonunun durumunu ele alan kaynaklar oldukça sınırlıdır. Bunlar arasında; Sam Heller'in "Suppose America Gave a Proxy War in Syria and Nobody Came?" (Heller, 2016), Daniel Magruder'in "Al Tanf garrison: America's strategic baggage in the Middle East" (Magruder, 2020), Grant Rumley ve David Schenker'in "The Future of al-Tanf Garrison in Syria" (Rumley & Schenker, 2021) ve Tal Beer'i'nin "The Iranian Corridor to Syria & Lebanon" (Beer, 2022) adlı çalışmalarının adı zikredilebilir. Heller, ABD liderliğindeki Uluslararası Koalisyon'un çöl bölgesindeki Suriyeli müttefikleri YSO'yu ve bu silahlı örgütün DAESH'a karşı mücadelesindeki yetersizliklerini tartışmaya açarken Magruder de Brookings Institution için yazdığı raporda ABD'nin Orta Doğu'da verdiği askeri taahhütler neticesinde biriken stratejik yüklerden bahsedip buna örnek olarak Suriye'deki Tenf Garnizonu'nu işaret etmektedir. Magruder, ayrıca DAESH kalıntılarını engelleme, İran'ın nüfuzunu sınırlandırma ve müzakerelerde siyasi bir koz elde etme gibi gerekçelere dayanan Tenf'te asker bulundurma maliyetinin, getirdiği faydadan çok daha yüksek olduğunu vurgulamaktadır. Buna karşılık Rumley ve Schenker, Tenf'teki garnizonu DAESH'in yeniden canlanmasını önlemek, İran'ın düşmanca faaliyetlerini engellemek ve Suriye'nin uzun vadeli görünümü üzerinde baskı kurmak için nispeten düşük maliyetli ve yüksek etkili bir araç olarak görmektedir. Beer'i'nin ALMA Stratejik Araştırmalar Merkezi için kalem aldığı rapor ise Tenf'teki ABD askeri varlığını İsrail'in güvenliği ve Suriye'deki İran tehdidini ön plana çıkararak analiz etmektedir. Beer, Tenf'teki garnizonun İran'ın kara koridorunu ciddi bir biçimde sınırlandırdığını ve İsrail'in Suriye topraklarına düzenlediği hava saldırılarını kolaylaştırdığını belirtmektedir. Tenf

meselesi, Türkiye’de de ilk kez Abdullah Manaz’ın dile getirdiği “Davut Koridoru” iddiası üzerinden tartışılmaya başlandı (Manaz, 2018). Daha sonra Cihat Yayıcı gibi asker kökenli araştırmacılar sayesinde Türk kamuoyunda önemli bir gündem oluşturdu ve İsrail’den Fırat’ın doğusuna uzanan bir koridorun Tenf üzerinden kurulması ihtimalinin, Türkiye’nin güvenliğini doğrudan etkileyeceği iddia edildi.

Çalışmamız 5 bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, Obama yönetiminin Suriye’deki krize askeri olarak müdahil olmasında Suriyeli ılımlı muhalifleri silahlandırmaya yönelik iki projenin (Timber Sycamore ve Eğit-Donat) rolü ele alınmaktadır. Bu iki proje, istenilen amaçlara ulaşmasa da ABD’nin çöl bölgesinde Suriyeli küçük bir silahlı muhalif örgüt kurmasına doğrudan etki etti. İkinci bölümde, Tenf’in Irak ve Ürdün sınırlarını kontrol eden stratejik konumu ve burada konuşlanan YSO adlı ABD yanlısı silahlı örgütün DAEŞ’e karşı verdiği askeri mücadele incelenmektedir. Ayrıca bu silahlı örgütün askeri yetersizliklerinden dolayı DKO adıyla yeniden yapılandırılması ve Trump döneminde Tenf’in korunaklı bir ABD garnizonuna dönüşümü anlatılmaktadır. Üçüncü bölümde, ABD ile Rusya arasında Rukban kampındaki insani kriz üzerinden ortaya çıkan diplomatik mücadele ve İran koridoru ile Tenf arasındaki ilişki tartışılmaktadır. Dördüncü bölümde, Biden yönetiminin Tenf’i hedef alan İranlı milislerin yarattığı tehdide rağmen garnizonun ve burada konuşlanan silahlı muhalif örgütün varlığını sürdürme yönündeki siyaseti ele alınmaktadır. Aynı zamanda bu bölümde, DKO’nun SÖO adı altında DAEŞ’le mücadele dışında yeni bir askeri ve siyasi misyon edinerek yaşadığı dönüşüme değinilmektedir. Son bölümde ise Gazze-Lübnan çatışmalarının ve Suriye’deki rejim değişikliğinin yarattığı yeni bölgesel konjonktürde Tenf’in rolü üzerine odaklanılmaktadır. Bu bağlamda Tenf’teki ABD askeri varlığı ve SÖO’nun Suriye’deki rejim değişikliği sonrasındaki durumu ve Türkiye’de sıkça gündeme gelen “Davut Koridoru” iddiası incelenmektedir.

ABD’nin Suriye Krizine Askeri Müdahalesi

ABD’nin 2011 Mart’ında başlayan Suriye krizine yönelik siyaseti, diplomatik girişimlerden doğrudan askeri müdahaleye uzanan birkaç yıl içinde şekillendi. Barack Obama yönetimi, krizin ilk günlerinden itibaren Suriye’deki rejim değişikliği taleplerine açıkça destek verdi (Wilson & Warrick, 2011). Finansal yaptırımlarla başlayan diplomatik baskı, daha sonra Şam’daki ABD Büyükelçiliği’nin kapatılması ve Suriye muhalefetine verilen siyasi destekle sürdürüldü. Başkan Obama’nın Suriye’ye askeri müdahale konusundaki sessizliği ise 2012 Ağustos’unda yaptığı “kırmızı çizgi” açıklamasıyla bozuldu. Obama, Suriye yönetimini kırmızı çizgiyi aşır ABD’nin askeri tepkisini kışkırtmaması ve kimyasal veya biyolojik silah kullanmaması için sert bir biçimde uyardı (Ateş, 2021, s. 1438-1439).

Başkan Obama’nın “kırmızı çizgi” açıklamasına rağmen Suriye’deki krizin hızlı bir biçimde bir iç savaşa dönüşmesi ve radikal silahlı grupların etkinliğini arttırması,

Washington'u yeni risklerle yüzleşmek zorunda bıraktı. Suriye'deki durumun kötüleşmesi, Obama yönetiminin etkisiz kalmakla suçlanmasına yol açtı. Bunun üzerine Obama, Suriyeli ılımlı muhaliflere para, silah ve eğitim sağlamaya yönelik yeni bir stratejiyi devreye sokarak bu riskleri ve eleştirileri savuşturmaya çalıştı. Obama'nın yeni stratejisi, 2013'te *Timber Sycamore* kod adlı gizli bir CIA projesiyle somut hale geldi. Suriye'nin güneyinden seçilen ilk muhalif gruba 2012 Kasım'ında Ürdün'de silahlı eğitim verilmeye başlansa da (Cloud & Abdulrahim, 2013) projeye ilgili detaylar ancak ABD Senatosu Dış İlişkiler Komitesi'nin 2013 Mayıs'ında Suriyeli muhaliflere silah yardımı yapılmasını içeren bir tasarıyı onaylamasıyla ortaya çıktı (Anadolu Ajansı, 2013; Rolandsen & Selvik, 2024, s. 536). Haziran ayında ABD basınında, askeri eğitimini tamamlayan Suriyeli muhaliflere içinde anti-tank füzelerinin de bulunduğu silahların bir ay içinde ulaştırılacağına dair haberler yer aldı (Entous vd., 2013).

2013 yazında Şam'ın Guta bölgesinde kimyasal silah kullanılması, Washington'u Suriye'ye doğrudan askeri müdahale konusunda sıkıştırsa da Obama sorunu Rusya'nın içinde olduğu bir diplomasiyle çözmeye çalıştı. Öte yandan Obama'nın vaat ettiği silahların Eylül ayından itibaren Suriye'ye ulaşması, ABD'nin CIA'nın gizli projesi çerçevesinde Suriye'deki krize müdahil olmaya devam edeceğini gösteriyordu (Londoño & Miller, 2013). CIA'nın muhalifleri silahlandırma projesinin ağırlık noktası, Suriye'nin güneyiydi. Amman'da kurulan gizli bir operasyon merkezi, Suriye'nin güneyinde hükümete karşı savaşan gruplara silah, mühimmat, saldırı taktikleri ve koordinasyon konusunda destek sağlamaya başladı (Sands & Maayeh, 2013). 2014 Şubat'ında Suriye'nin güneyinde bulunan Özgür Suriye Ordusu'yla (ÖSO) bağlantılı silahlı gruplar "Güney Cephesi" adı altında birleşti ve Amman'daki operasyon merkezi de aktif bir biçimde çalışmaya başladı. Güney Cephesi, 30 bin savaşçıya sahip olsa da farklı silahlı grupların ortak bir komuta altına alınamaması aralarında ideoloji ve çıkara dayalı rekabetlere yol açtı. Nusra Cephesi gibi el-Kaide'yle bağlantılı radikal gruplar da güneyde kendilerine hareket alanı buldu (Al-Koshak, 2015). El-Kaide'yle bağlantılı DAEŞ'in 2014 Yaz'ında Suriye'nin kuzeyinden Irak'a uzanan geniş bir hâkimiyet alanı kurması ise Suriye'deki durumu daha da karmaşık hale getirdi. Obama, DAEŞ tehdidine Temmuz ayında Suriyeli muhaliflere askeri yardım için 500 milyon dolarlık yeni bir projeyi ABD Kongresi'ne getirerek karşılık verdi. Fakat DAEŞ'in ABD vatandaşlarını da hedef alan şiddet eylemlerine girişmesiyle Obama sonunda doğrudan askeri müdahale seçeneğini uygulamak zorunda kaldı.

Eylül ayında, Suriye ve Irak'ta DAEŞ'e karşı savaşı yürütmek amacıyla ABD'nin liderliğinde bir Uluslararası Koalisyon oluşturuldu. ABD Merkez Komutanlığı'na (CENTCOM) bağlı Birleşik Ortak Görev Gücü-Doğal Kararlılık Operasyonu (CJTF-OIR) adlı bir görev gücü kuruldu. Bu görev gücü, DAEŞ'e karşı hava saldırıları yürütecek ve Suriyeli silahlı muhaliflerden oluşturulacak kara gücüyle koordinasyonu sağlayacaktı. Obama'nın Suriyeli muhaliflere askeri yardım içeren yeni projesinin

Eylül ayı içinde Kongre’de onaylanması (Anadolu Ajansı, 2014) ve Savunma Bakanlığı tarafından Ekim ayında “Eğit-Donat” adıyla kamuoyuna duyurulmasıyla DAES’e karşı savaşın genel çerçevesi netleşmeye başladı. Eğit-Donat Projesi kapsamında, 2015 yılının başında 400 ABD askeri ve danışmanı bölgeye gönderildi. Yıl sonuna kadar Ürdün ve Türkiye’de 3 bin kişilik bir askeri gücün oluşturulması planlandı (Al-Arabiya, 2015; Türkiye Dışişleri Bakanlığı, 2015). Fakat Temmuz ayında Türkiye’de eğitilen ilk silahlı grubun Suriye’ye girdikten sonra Nusra Cephesi’nin saldırısına uğrayıp başarısız olması projeye yönelik şüpheleri arttırdı. Eylül ayında Türkiye’de eğitilen ikinci silahlı grubun da Nusra Cephesi karşısında dağılmasından sonra Savunma Bakanlığı projeyi askıya aldı (BBC Türkçe, 2015).

500 milyon dolarlık Eğit-Donat Projesi’nin başarısızlığı, ABD kamuoyunda 2013’te başlatılan gizli CIA projesinin tartışılmasının da önünü açtı. 2015 yazında projenin 1 milyar dolarlık maliyeti, Temsilciler Meclisi’nde Obama yönetimine yönelik sert eleştirilere neden oldu. (Miller & DeYoung, 2015). Öte yandan ABD’de bu tartışmalar devam ederken 2015 Eylül’ünde Rusya’nın Suriye’ye yaptığı askeri müdahale, sahadaki dengeleri alt üst etti. CIA’nın Suriye’nin güneyinde ve kuzeyinde para, silah ve mühimmat verdiği silahlı muhalifler, Rus hava saldırıları ve hükümet güçlerinin ilerleyişi karşısında küçük bölgelerde sıkışıp kaldı. Daha da ötesi hem Rusya’nın askeri müdahalesi hem de ABD’nin Suriyeli muhaliflere sağladığı askeri desteğin maliyeti, ABD’deki başkanlık seçimleri üzerinde önemli bir etki uyandırdı. Nitekim seçimi kazanan Donald Trump, 2017 Ocak’ında ABD başkanlık koltuğuna oturduğunda, ilk iş olarak 1 milyar dolarlık gizli CIA projesini sonlandırdı (Mazzetti vd., 2017).

Stratejik Bir Kavşak: Tenf Garnizonu

Obama yönetimi, Suriyeli muhalifleri eğitip donatmayı amaçlayan yüksek maliyetli iki proje başarısız olsa da 2014 Eylül’ünden beri Suriye’nin kuzeyinde PKK terör örgütünün Suriye kolu olan PYD ile yeni bir ittifakın temellerini atmıştı. 2015 Eylül’ündeki Rus müdahalesinin ardından da PYD liderliğinde Suriye Demokratik Güçleri (SDG) adlı yeni bir yapı oluşturuldu. SDG, bundan sonra Uluslararası Koalisyon’un DAES’e karşı sürdürdüğü savaşta, ABD’nin en önemli müttefiki haline geldi (Rolandsen & Selvik, 2024, s. 537). Fakat DAES’e karşı savaşın büyük ölçüde Suriye’nin kuzeyinde yürütülmesi, örgütün 2015 yılı boyunca Suriye Çölü’ne doğru yayılmasına imkân tanımıştı. DAES, 2015 Mayıs’ında önce çölün ortasında bulunan stratejik Palmira kentini, ardından da güneydoğuda Irak’a açılan el-Velid Sınır Kapısı’nı ele geçirdi (Anadolu Agency, 2015).

DAES’in Suriye Çölü’nde kurduğu hâkimiyet, Obama yönetimini çöl bölgesine yönelik yeni bir strateji izlemeye zorladı. Bu strateji, Ürdün sınırı yakınlarındaki çöllük arazide Yeni Suriye Ordusu (YSO) adlı bir askeri gücün kurulmasıyla hayata geçirildi. YSO, Deyr ez-Zor’da DAES’le savaşan Cephe el-Asala ve el-Tenmiye’den kopan Ketaib

Allahu Ekber'in üyelerinden ve Özgür Suriye Ordusu (ÖSO) ile ilişkili bazı askerlerden oluşuyordu. Ketaib Allahu Ekber'in eski üyesi Hazal es-Sarhan ve ÖSO'nun Deyr ez-Zor Askeri Konseyi'nin eski başkanı Yarbay Muhanned et-Talaa, örgütün komuta kademesindeki en önemli iki liderdi. Yarbay Talaa, daha sonra verdiği bir röportajda, YSO'nun 20 Mayıs 2015'te kurulduğunu ve başlangıçta Ürdün topraklarında eğitilen 120 savaşçıdan oluştuğunu söyleyecekti (Heller, 2016; Ersan, 2017).

YSO, 2016 Mart'ında el-Velid Sınır Kapısı'nı DAEŞ'in elinden alarak ilk askeri başarısına kazandı ve Suriye ölu'nün güneyindeki Tenf'i kendine karargâh haline getirdi. Tenf, yerleşimin az olduğu ıssız bir yer olsa da hem Irak ve Ürdün sınırına yakınlığı hem de Şam-Bağdat karayolunun kontrolü açısından stratejik bir mevkiye sahipti. Öte yandan Tenf, DAEŞ'in düzenlediği intihar saldırıları ve 2014'ten beri 70 bin sığınmacıya ev sahipliği yapan Rukban Kampı'ndan dolayı güvenliğin sağlanmasının zor olduğu bir bölgeydi. Bilhassa kamptaki kötü yaşam koşulları DAEŞ'in burada gizli hücreler kurmasını kolaylaştırıyordu. Rukban'ın batısındaki Hadalat'ta da 5 bin sığınmacının yaşadığı ikinci bir kamp bulunuyordu. Hadalat'taki kamp, Güney Cephesi'nin bir üyesi ve YSO'nun yerel müttefiki olan Şehit Ahmed el-Abdo Kuvvetleri'nin kontrolündeydi. Şehit Ahmed el-Abdo Kuvvetleri'nin komutanı Albay Bakkur es-Selim, el-Velid Sınır Kapısı'nın ele geçirilmesinde oynadığı rolle DAEŞ'in bölgedeki en önemli düşmanı haline gelmişti (Heller, 2016).

Tenf bölgesindeki güvenlik zafiyeti, DAEŞ'in 7 Mayıs 2016'da düzenlediği bombalı intihar saldırısıyla bir kez daha doğrulandı. Bu saldırının en önemli neticesi, yaz boyunca Tenf bölgesinde şiddetlenen çatışmaya farklı aktörlerin müdahil olmasıdır. Haziran ayı başında, İngiliz Özel Kuvvetleri YSO'ya destek vermek için Ürdün sınırını geçerek Tenf'e konuşlandı (Sommerville, 2016). DAEŞ, 9 Haziran'da düzenlediği bombalı bir saldırıyla Albay Selim'i öldürdü. Bu suikasttan bir hafta sonra Ruslar Tenf'i havadan bombalayarak çatışmanın bir parçası haline geldi. 21 Haziran'da, DAEŞ bu kez bomba yüklü bir aracı Ürdün sınırında havaya uçurdu. Saldırıda 6 Ürdün askeri hayatını kaybetti. Ürdün hükümeti, Suriye ve Irak'a açılan sınır geçişlerini "kapalı güvenlik bölgesi" ilan ederek güvenlik tedbirlerini sıkılaştırdı.

29 Haziran'da ise YSO ve Şehit Ahmed el-Abdo Kuvvetleri, DAEŞ'in bulunduğu Ebû Kemal'e yönelik bir askeri taarruza girişti. Uluslararası Koalisyon'un desteklediği taarruzun amacı, Ebû Kemal'i ele geçirerek Fırat'ın güneyindeki Irak sınırını tamamen kontrol altına almaktır. Fakat Koalisyon'un askeri helikopterleri ve ABD'nin sağladığı zırhlı araçlarla taşınan savaşçılar, Ebû Kemal'e yaklaştıklarında DAEŞ tarafından tam bir bozguna uğratıldı. DAEŞ, geri çekilen savaşçıları pusuya düşürerek ağır kayıplar verdirdi ve onların bıraktıkları zırhlı araçları, silahları ve mühimmatı ele geçirdi. Böylece Ebû Kemal taarruzu, Obama yönetimi için tam bir fiyaskoyla neticelendi. Bu askeri başarısızlık, Rusları 12 Temmuz'da Hadalat'ı havadan bombalayıp Tenf üzerindeki askeri baskıyı arttırma konusunda da cesaretlendirdi (Williams; 2016).

Ürdün sınırının kapatılması ve ardı arkası kesilmeyen bombalı intihar saldırıları, Rukban Kampı'ndaki insani krizi ve güvenlik risklerini daha da büyüttü. 2016 yılı sonunda, Tenf'te konuşlanan YSO feshedildi ve yerine Devrimci Komando Ordusu (DKO) adlı yeni bir silahlı grup oluşturuldu. Başkan Donald Trump, 2017 Ocak'ında göreve başladığında ise Suriyeli muhalifleri silahlandırmak için uygulanan CIA'nın gizli projesini sona erdirdi ve Suriye'de DAES'in yok edilmesi dışında başka bir hedeflerinin olmadığını ilan etti. DAES'in yok edilmesi hedefi doğrultusunda, Fırat'ın doğusundaki SDG'ye yoğun bir silah sevkiyatına başlandı ve Suriye Çölü'ndeki Tenf'i korunaklı bir ABD garnizonuna dönüştürmek için adımlar atıldı. Trump, Suriye sahasında Rusya'yla da daha uyumlu bir ilişki kurmaya çalıştı. Bu ilişki sayesinde hem çatışmanın kontrol edilmesi hem de Suriye'deki Rusya-İran rekabetinin su yüzüne çıkarılması bekleniyordu (Stein, 2017).

Tenf'i korunaklı bir ABD garnizonuna dönüştürme planının uygulamaya geçirilmesinde, 2017 İlkbahar'ında yaşanan iki gelişme etkili oldu. Bunlardan ilki, Nisan ayında DAES'in Tenf'e düzenlediği saldırıydı. Saldırı, ABD Özel Kuvvetleri ve Koalisyon'un savaş uçaklarının yardımıyla geri püskürtüldü. İkincisi ise Suriye hükümeti ve müttefiklerinin Suriye Çölü'ndeki DAES militanlarına yönelik başlattığı askeri taarruzdu. Bu taarruzla Şam'dan Irak'a giden karayollarının kontrol altına alınması ve Irak'a açılan sınır kapılarına (el-Kaim ve el-Velid) ulaşılması amaçlanıyordu. Suriye birlikleri ve Şii milisleri taşıyan bir askeri konvoy 18 Mayıs'ta Tenf'e yöneldiğinde, Koalisyon'un savaş uçakları tarafından bombalanarak engellendi. ABD Savunma Bakanı Jim Mattis, 18 Mayıs saldırısıyla ilgili "Suriye'deki iç savaşta rolümüzü arttırdığımız manasına gelmiyor, ama bize karşı saldırgan adımlar atılırsa kendimizi savunuruz" diyordu. 29 Mayıs'ta Şii milisler havadan atılan el ilanlarıyla Tenf'e yaklaşmamaları konusunda uyarıldı (Macaron, 2017). Bu iki gelişmenin ardından Haziran ayında bazı fotoğrafların yayımlanmasıyla Tenf'in bir ABD garnizonuna dönüştüğü açıkça ortaya çıktı. Fotoğraflarda, DKO savaşçılarının ABDli askerlerle birlikte devriye gezdikleri, savaşçılara anti-tank füzesi eğitimi verildiği, yeni binaların inşa edildiği ve garnizonun bariyerlerle çevrelendiği görülmüyordu (Weiss, 2017). Yaz boyunca DKO savaşçılarını eğitip donatmaya yönelik faaliyetler hızlandı, DKO'ya içinde zırhlı araçlar ve anti-tank füzelerinin bulunduğu yeni askeri ekipmanlar ve silahlar ulaştırıldı (Perry vd., 2017) ve Tenf'e HIMARS çok namlulu roket sistemi konuşlandırıldı (MEE, 2017).

Bu sıralarda SDG'nin DAES'e karşı savaşı Irak sınırı boyunca güneye doğru genişletmesi, Tenf'teki garnizonun varoluş amacının yeniden sorgulanmasını beraberinde getiriyordu. Tenf'te konuşlanan DKO'nun Ebû Kemal üzerine yeni bir taarruza geçme ihtimali hâlâ tartışma konusuydu. Böylesi bir taarruzun başarılı olması hem SDG ile DKO bölgelerinin birleşmesine hem de Irak sınırının tamamen ABD ve müttefiklerinin kontrolüne girmesine yol açabilirdi. CJTF-OIR Komutan Yardımcısı İngiliz Tümgeneral Rupert Jones, 23 Ağustos 2017'de düzenlenen bir basın

toplantısında bu konudaki bir soruya, Tenf'teki çatışmasızlık bölgesinde güvenliğin sağlandığını, DKO savaşçılarının çoğunun Fırat bölgesinden geldiğini ve onların memleketlerine geri dönmek için istekli olduğunu söyleyerek yanıt verdi. Jones'a göre mevcut koşullarda Tenf'ten Fırat'a ulaşabilecek bir yol yoktu, fakat Suriye rejiminin askeri hareketleri dikkate alınarak böyle bir yolun açılabilme ihtimalinin de göz ardı edilmemesi gerekiyordu (U.S. Department of Defense, 2017).

Eylül ayında SDG, Fırat'ın doğusunda güneye ilerlemeye çalışırken Suriye hükümeti ve müttefikleri de çölü geçip Irak sınırına ulaşmayı hedefleyen ikinci taarruza girişti. İkinci taarruz boyunca Tenf'e yönelik bir saldırı gerçekleşmeden doğrudan doğuya ilerlendi. Sırasıyla Deyr ez-Zor, Meyadin ve Ebû Kemal kentleri DAEŞ'in elinden alındı ve Irak'a açılan el-Kaim Sınır Kapısı'na ulaşıldı (Cafarella, 2019, s. 23). Böylece Şam'dan Deyr ez-Zor'a, oradan da Ebû Kemal'e giden karayolu tamamen Suriye hükümetinin kontrolüne girdi. Ebû Kemal ve el-Kaim Sınır Kapısı'na güvenliği sağlamak için Şii milisler konuşlandı. Daha da önemlisi, Suriye birlikleri ve Şii milislerin Suriye ölü'nün büyük kısmını ele geçirmesiyle Tenf'teki ABD garnizonu 55 kilometrelik alanda sıkışıp kaldı.

Tenf Garnizonu, Rukban Krizi ve İran Kara Koridoru

2018 yılı başına gelindiğinde DAEŞ, hakimiyet alanı küçülse de Suriye ölü'nde ve Şam'ın güneydoğusunda dağınık gruplar halinde varlığını sürdürüyordu. Çöl bölgesindeki Suriye hükümet güçleri ve Tenf'teki ABD garnizonu, hâlâ DAEŞ'in tehdidi altındaydı (Cafarella, 2019, s. 24). Başkan Trump, Nisan ayında DAEŞ'e karşı zafer kazanıldığını ve Suriye'den asker çekmek istediğini ilan etti. Fakat Savunma Bakanlığı'nın asker çekilmesinin Suriye'de İran ve DAEŞ nüfuzunun artmasına imkân tanıyabileceğine dair uyarıları Trump'ın bu konuda harekete geçmesini engelledi. Hatta Ekim ayında ABD medyasında, Trump'ın İran ve vekil güçlerini Suriye'nin dışına itmek için yeni bir strateji geliştirdiğine yönelik iddialar yer almaya başladı (Kube & Lee, 2018). Kuşkusuz asker çekme ve İran'ın nüfuzuyla ilgili tartışmalar, Tenf Garnizonu'nun durumunu da doğrudan etkiliyordu. Bu süreçte ABD'nin Tenf'teki askeri varlığı, Rukban Kampı'nda yaşanan insani kriz üzerinden ABD ile Rusya arasında yeni bir diplomatik mücadeleye dönüştü. CENTCOM sözcüsü ABDli Albay Joseph Scrocca, daha 2017 Sonbahar'ında "Koalisyon'un ana misyonu DAEŞ'e karşı savaşmak... Rukban'a yapılan insani yardımların koordinasyonuna yardımcı olsak da Suriye ölü'nde sivilleri korumaya yönelik bir misyonumuz yok" diyerek bu diplomatik mücadelenin yolunu açmıştı (Heller, 2017).

2018 yılı boyunca Rus yetkililer, Tenf Garnizonu ve Rukban Kampı konusunda ABD'ye karşı sert eleştiriler yöneltti. Mayıs ayında Dışışleri Bakanı Sergey Lavrov, Tenf ve Rukban'daki terörist grupların varlığını hâlâ devam ettirdiğini (SANA, 2018), Ağustos ayında da Dışışleri Bakanlığı sözcüsü Maria Zakharova, DAEŞ ve Nusra

Cephesi militanlarının Rukban'da saklandığını ve ABD ordusunun bilgisi dahilinde sığınmacıların canlı kalkan olarak kullanıldığını iddia etti (TASS, 2018). Bu sıralarda Rukban'daki yaşam koşullarının giderek kötüleşmesi ise diplomatik mücadelenin kampa yapılacak BM yardımları çerçevesinde şekillenmesini sağladı. Ürdün hükümetinin sınırda uyguladığı sıkı güvenlik tedbirlerinden dolayı BM yardımları sadece Şam üzerinden sağlanabiliyordu. Taraflar birbirlerini insani yardımı engellemekle suçlarken BM konvoyları uzun süre Şam'da beklemek zorunda kalıyordu. 2018 Kasım'ında, yılın başından beri ilk kez bir insani yardım konvoyu Rukban'a ulaşsa da (United Nations, 2018) bölgedeki gerilim düşmedi.

Rusların, 2019 yılı başında Rukban'a ikinci yardım konvoyunun ulaşmasının ardından kamptaki sığınmacıları güvenli bölgelere tahliye etmek için bir insani koridor kurma planını gündeme getirmesiyle gerilim tırmandı. Rusya ve Suriye hükümetleri, Şubat ayında ortak bir bildiri yayımlayarak ABD'ye Suriye'deki illegal askeri varlığını sonlandırma ve Rukban'daki sığınmacıların tahliye edilmesine izin verme çağrısında bulundu (Al-Jazeera, 2019). CENTCOM bu çağrıya, “ABD, DAES'in kalıcı yenilgisini güvence altına alma çabalarımızın bir parçası olarak Tenf'teki çatışmasızlık bölgesindeki varlığını devam ettiriyor” ifadelerinin yer aldığı bir açıklamayla yanıt verdi. Açıklamada, Suriye rejimi ve Rusların propagandasının aksine, Rukban'daki sığınmacıların kamptan ayrılımlarının engellenmediği de vurgulandı (CENTCOM, 2019a). Suriye hükümetinin Mart ve Mayıs aylarında BM'nin Rukban'a yardım konvoyu gönderme taleplerini reddetmesiyle kamptaki koşullar daha da kötüleşti. Buna rağmen 2019 yılının ilk altı ayında kampın nüfusunun 40 binden 10 bin civarına düşmesi dikkat çekicidir. ABDli yetkililere göre bu hızlı nüfus azalışı, Rusya ve Suriye'nin kampa yönelik uyguladığı sert kuşatmanın bir neticesiydi. Suriye hükümeti ise kurulan insani koridorun, erkeklerin askere alınmayacakları ve kötü muamele görmeyeceklerine dair verilen güvencenin kamptan ayrılışlarda etkili olduğunu iddia etti.

Suriye Özel Temsilcisi James F. Jeffrey 2019 Yaz'ında verdiği bir röportajda, “Eğer onları beslersek, sonsuza kadar orada kalacakmışız gibi görünürüz... Tenf'te veya Suriye'nin başka bir yerinde uzun süre kalacağımızı taahhüt edemeyiz” diyerek ABD'nin Suriye Çölü'ne yönelik siyasetindeki belirsiz tutumu bir kez daha ortaya koydu (Al-Khalidi, 2019). Tabii Rukban Kampı üzerinden artan gerilimin aslında ABD'nin Tenf'teki askeri varlığıyla ilişkili olduğu aşikârdı. Tenf Garnizonu, DAES'e karşı savaş yürütmek için kurulmuş olsa da Şam-Bağdat karayolu üzerindeki stratejik konumuyla İran'ın Suriye ve Lübnan'a uzanan ikmal hattını sınırlandırma işlevi görüyordu. Bu konu, ABD kamuoyunda 2016'dan itibaren “İran Kara Koridoru” adı altında tartışılmaya başlanmıştı. Tartışmaların merkezinde, İran'ın bölgedeki Şii milis gruplarını kullanarak kendine askeri bir nüfuz alanı oluşturduğu iddiası vardı (Ghaddar, 2016; Yaari, 2017). 2017 Sonbahar'ında ABD Temsilciler Meclisi Dış İlişkiler Komitesi başkanı Ed Royce, İran'ın kara koridorunun engellenmesinin sadece İsrail'in güvenliği için değil aynı

zamanda Ürdün'ün güvenliği ve Lübnan'ın bağımsızlığı açısından da stratejik bir önem taşıdığını söylüyordu (Royce, 2017). Başkan Trump'ın 2018 Nisan'ında ulusal güvenlik danışmanlığına getirdiği John Bolton da bu sıralarda kaleme aldığı bir yazıda, İran'ın Suriye'deki Esad rejimine ve Lübnan'daki Hizbullah'a kadar uzanan bir kontrol alanı kurmasına izin verildiğini belirterek Obama yönetimini suçluyordu. Bolton'a göre bu durum böyle devam ederse, İran gelecekte Suriye'de İsrail, Ürdün ve petrol üreten Arap monarşilerine karşı kullanabileceği çok önemli bir jeopolitik konuma sahip olacaktı (Bolton, 2017).

Tenf'teki DKO komutanı Yarbay Muhanned et-Talaa da İran koridoru meselesini açıkça dile getirmekten kaçınıyordu. Talaa'ya göre Suriye rejimi ve Şiî milislerin Şam-Bağdat karayolunu kontrol etmeye yönelik girişimlerinin iki hedefi vardı: İç savaşta Rusya-ABD gerilimini yükseltmek ve Irak'tan Suriye ve Lübnan'a uzanan bir kara koridoru kurmak. Talaa, ayrıca bu kara koridoru projesinin bir hayal olduğunu vurguluyor ve “Bunu engellemek için hazırlıklıyız ve her türlü ekipmana, silaha ve mühimmata sahibiz” diyerek DKO'ya yeni bir misyon kazandırıyor (Ersan, 2017). CENTCOM komutanı Orgeneral Joseph Votel ise 2018 Ekim'inde “DAEŞ'i yenilgiye uğrattık, burada İran'a yönelik bir görevimiz yok, ama İran ve vekillerinin faaliyetleri üzerinde dolaylı bir etkimiz olduğunun farkındayız” diyerek İran koridoruyla ilgili dolaylı bir yorum yapmayı tercih ediyordu. Bu arada Başkan Trump, 2018 yılı sonunda ikinci kez asker çekme niyetini açıkladığında, İsrail basını çekilme taslağının İran'ın nüfuzunu attırmasını engellemek amacıyla Tenf Garnizonu'nu kapsamadığını iddia etti (The Times of Israel, 2019).

ABDli yetkililer, Tenf Garnizonu ile İran koridoru arasında doğrudan bir ilişki kurmaktan kaçınsa da 2019 yılı başında el-Kaim Sınır Kapısı'nın resmi olarak yeniden açılmasının ABD'nin Tenf'teki askeri varlığına yeni bir boyut kattığı aşikârdır. El-Kaim Sınır Kapısı'nı Şiî milisler aracılığıyla kontrol altına alan İran, 2019 yılından itibaren Irak üzerinden Suriye ve Lübnan'a kadar uzanan kara ikmal hattını aktif bir biçimde kullanmaya başladı. İran'ın Suriye'nin güneydoğusundaki el-Velid Sınır Kapısı üzerinden ikinci bir ikmal hattı oluşturmalarının önünde tek engel olarak Tenf'teki ABD garnizonu kaldı. Nitekim ABD Hava Kuvvetleri'nden Albay Daniel Magruder, 2020 Kasım'ında yayımlanan makalesinde, Tenf'teki ABD askeri varlığının üç gerekçesinden biri olarak Suriye'deki İran nüfuzuna zarar vermeyi sayıyordu (Magruder, 2020; Rumley & Schenker, 2021). Bu bağlamda Tenf'in Suriye'deki İran nüfuzuyla mücadele ve ikmal hattını sınırlamak için ABD ile İsrail'e ortak hareket etme imkânı sağladığı da aşikârdı. İsrail'in ALMA Stratejik Araştırmalar Merkezi'nin 2022 yılında yayımladığı bir raporunda, Tenf'teki ABD askeri varlığının stratejik önemine dikkat çekilmektedir. Rapora göre Tenf Garnizonu, İran'ın kara koridoru üzerindeki faaliyetlerini Ebû Kemal-Deyr ez-Zor hattında sınırlandırmada önemli bir rol oynuyordu. İran'ın bu hattan yaptığı silah kaçakçılığı ve Suriye'de konvansiyonel silah üretme girişimleri de İsrail'in düzenlediği hava saldırılarıyla sekteye uğratılabiliyordu (Beeri, 2022). Suriye'ye

yönelik hava saldırılarında, Tenf'in İsrail savaş uçaklarına güneyden bir uçuş koridoru açarak kolaylaştırıcı bir rol oynadığı da sıkça dile getirilen iddialar arasındaydı (Mustafa, 2024).

Biden Yönetimi ve Tenf Garnizonu

Donald Trump, 2021 Ocak'ında başkanlık görevi sona erdiğinde, Suriye Çölü'ndeki Tenf'te 100-200 arası ABD Özel Kuvveti'nin ve 300 DKO savaşçısının konuşlandığı, yeni binaların, gelişmiş silahların ve yüksek bariyerlerin bulunduğu korunaklı bir garnizon bıraktı (Rumley & Schenker, 2021). Trump'ın iktidarı boyunca garnizon, DAEŞ'e karşı savaş dışında Ürdün sınırındaki kaçakçılık faaliyetlerinin engellenmesi gibi yeni görevler de üstlenmeye başlamıştı. Bu kaçakçılık faaliyetleri arasında, uyuşturucu ticareti, bilhassa da sınırdan yapılan captagon sevkiyatları ön plana çıkmaktadır. CJTF-OIR'ın 2018 Haziran'ında yayımlanan raporunda, DAEŞ'e ait piyasa değeri 1,4 milyon dolar olduğu tahmin edilen 300 bin captagon hapının DKO tarafından ele geçirildiği ve bu yolla örgütün finansal kaynaklarının zayıflatıldığı vurgulanmaktadır (U.S. Department of Defense, 2018). CENTCOM'un açıklamasına göre, DKO 2019 Ekim'inde de Rukban'a malzeme taşıyan kamyonların içinde DAEŞ ağıyla bağlantılı piyasa değeri 3,5 milyon değerinde 850 bin captagon hapi ele geçirdi. DKO komutanı (yeni rütbesiyle) Albay Muhanned et-Talaa, bu büyük sevkiyatı engelleyerek hem insanları uyuşturucudan koruduklarını hem de düşmanlarına ağır bir darbe indirdiklerini söylüyordu (CENTCOM, 2019b). Bu sıralarda Suriye hükümetiyle bağlantılı milis komutanları ve devlet başkanının kardeşi Mahir Esad'ın da captagon üretimi ve ticaretine bulaşması (Steenkamp, 2024, s. 9) Talaa'nın düşman tanımlamasının DAEŞ'le sınırlı olmadığını göstermektedir.

2019'dan itibaren İran'ın aktif hale getirdiği kara koridoru ve Ürdün sınırında artan uyuşturucu ticareti, Tenf'e yönelik güvenlik tehditlerinin de değişmesine yol açtı. Bu süreçte İran destekli Şii milislerin Tenf'e yönelik saldırıları artarken gücü zayıflayan DAEŞ Suriye Çölü'nde daha az görünür hale geldi. Bu bağlamda, DKO savaşçılarının uyuşturucu ticaretiyle mücadele etmenin yanı sıra her fırsat bulduğunda, bölgeyi Şii milislerin saldırılarından koruduklarını göstermeye çalıştığı da aşikârdır. 2020 Şubat'ında Şii milisler Tenf yakınlarındaki mevzilere saldırdığında, DKO savaşçıları saldırıyı geri püskürterek bölgeyi koruduklarını bir kez daha gösterdi. DKO komutanı (yeni rütbesiyle) Tuğgeneral Muhanned et-Talaa, saldırı sonrasında, Uluslararası Koalisyon'un DAEŞ'e karşı bölgedeki tek ortağı olduklarını, radikal örgütle mücadele misyonunu sürdürdüklerini ve Suriye rejimi ve Şii milislerle savaşmasalar da kendilerine yapılacak saldırılara karşılık vermek için hazırlıklı olduklarını söylüyordu (The Syrian Observer, 2020).

Tuğgeneral Talaa'nın bu iddialı açıklamalarına rağmen DKO'nun savaş kabiliyeti ve askeri disiplin açısından ne düzeyde bir örgüt olduğu hâlâ belirsizdi. 2020 Nisan'ında bazı DKO üyelerinin Tenf'ten ayrılıp Suriye hükümetinin kontrolündeki Palmira'ya

kaçmasıyla örgüt içindeki sıkıntılar ilk kez açığa çıktı. Kaçan grubun başında Samir Ganem el-Hıdr adlı bir DKO üyesi bulunuyordu. DKO, hemen bir açıklama yapıp kaçış olayını doğruladı ve Hıdr'ın uyuşturucu ticaretine bulaştığı için kaçtığını söyledi (Szuba, 2020). Bununla birlikte Hıdr ve yanındakilerin Palmira'ya sığınmasının siyasi bir taraf değıştirme olduğuna yönelik iddialar da ortaya atıldı. Suriye hükümeti, 28 militan ve 6 şoförün aftan yararlanmak için Palmira'ya geldiklerini, burada tüm silah ve teçhizatlarını teslim ettiklerini açıkladı (Asharq Al-Awsat, 2020). Ardından Suriye ve Rus medyası, Tenf'in Suriye ölü'ndeki terörist saldırılarının ana kaynağı olduğunu iddia eden haberler yayımlamaya başladı. 14 Mayıs'ta SANA'da (2020), yakalanan 3 DAEŞ üyesinin çöldeki saldırıları Tenf'teki ABD güçleriyle koordinasyon halinde gerçekleştirdiğine dair itiraf görüntülerine yer verildi. 14 Temmuz'da ise Sputnik'e konuşan 3 DKO üyesi, kendilerine Tenf'te ABD askerleri tarafından eğitim verildiğini ve istihbarat elde etmek için Palmira'ya gönderildiklerini açıkladı (Sputnik International, 2020).

Joe Biden, 2021 Ocak'ında göreve başladıktan sonra selefinin Suriye ölü'ne yönelik siyasetini aynı şekilde devam ettirdi. Muhtemelen Biden'ın bu tutumunda Tenf'teki garnizon kurulduğundan beri ABD'nin asker kaybına uğramaması, garnizonun nispetten düşük maliyetle ABD'nin bölgesel çıkarlarına hizmet etmesi gibi faktörler etkili olmuştu (Rumley & Schenker, 2021). Biden, Tenf'teki garnizonu güçlendirmek için Ürdün hükümetiyle bir anlaşma yaptı ve Ürdün'ün kuzeydoğusunda yeni bir ABD üssünün kurulmasını sağladı. Bu üs, 200'den fazla binanın, mühendislik, havacılık, lojistik ve güvenlik unsurlarının bulunduğu ve 350 civarında ABD askerinin konuşlandırıldığı Tower-22'ydi. Tower-22'nin ana görevi, sınırın diğer tarafında yer alan Tenf Garnizonu'na ikmal ve destek sağlamaktı (Athanasiadis, 2024). Buna karşılık Suriye hükümeti ve müttefikleri, 2021 Sonbahar'ından itibaren Tenf'teki garnizon üzerinde yeniden askeri baskı kurmaya başladı. Bu askeri baskı, Ekim ayında Şii milislerin füzeler ve İHA'larla Tenf'i hedef almasıyla başladı, 2022 yazında Rus savaş uçaklarının DKO mevzilerini bombalaması (Al-Bustani, 2022) ve yine Şii milislerin Tenf'e düzenlediği İHA saldırısıyla sürdürüldü (Singh, 2022). Kuşkusuz Rus hava saldırısı, Ukrayna Savaşı'na rağmen Rusya'nın Suriye ölü'ne ilgisini kaybetmediğini gösteriyordu.

Tenf üzerindeki askeri baskının ardından 2022 Eylül'ünde DKO içinde bir liderlik değışimi yaşandı. Aslına bakılırsa bu liderlik değışimi, örgütün misyonunun ve adının yeniden belirlenmesi gibi önemli değışikliklerin yolunu açacaktı. Tuğgeneral Muhanned et-Talaa'nın Türkiye'de yaşayan ailesini ziyarete gittiği sırada görevden alınması ve yerine Yüzbaşı Muhammed Ferid el-Kassım'ın atanması, başlangıçta örgüt içinde ciddi bir krize yol açtı. Rukban Kampı'nda Talaa'nın görevden alınması protesto edildi. DKO Askeri Konseyi de 2 Ekim'de bir video yayımlayarak komutanlarının atanmasına herhangi bir yabancı müdahaleyi reddettiklerini ve DKO dışından birinin atanmasını kabul etmediklerini açıkladı. DKO sözcüsü Abdülrazzık'a göre ise bu liderlik değışimi rutin bir gelişmeydi ve Talaa Türkiye'ye gittikten sonra bir teşekkür

mektubu gönderilerek emekliye sevk edilmişti. Talaa'nın görevden alınmasına itiraz edenlerle de müzakere edilerek sorun çözülmüştü (Christou, 2022).

DKO komutanı (yeni rütbesiyle) Albay Kassım da 5 Ekim'de, örgüt içinde bir bölünme olmadığını ve liderlik değişimine itiraz edenlerin yeni durumu kabullendiklerini söylüyordu. Kassım'ın DKO'yu Suriye'nin geleceğinin belirleneceği uluslararası konferanslara katılacak bir aktör olarak tanımlaması ve Fırat'ın doğusundaki SDG'yle bir uzlaşma ihtimalinden bahsetmesi (The Syrian Observer, 2022) ise örgütün misyonunu genişlettiğini gösteriyordu. Yeni misyon, DKO'yu Tenf bölgesinin dışındaki meselelerle ilgilenmeye ve SDG'yle ilişki geliştirmeye teşvik ediyordu. Bu durum, DKO'nun eski lideri Tuğgeneral Talaa'nın 17 Ekim'de yayımladığı bir videoda, görevden alınmasını DKO'yu SDG çatısı altına alma taleplerini reddetmesine bağlamasıyla açıkça ortaya çıktı (North Press Agency, 2022). Albay Kassım, son olarak DKO'nun adını Suriye Özgür Ordusu (SÖO) olarak değiştirerek örgütün yeni misyonu çerçevesinde yeniden yapılandırılmasını tamamladı (SOHR, 2022a).

Tenf'te yaşanan bu değişiklikler, Suriye hükümeti ve müttefiklerini kısa sürede harekete geçirdi. Kasım ayında Rus subaylar ve İran Devrim Muhafızları komutanlarının gözetiminde Palmira'nın doğusuna Şii Afgan milislerden oluşan bir askeri güç konuşlandırıldı. Şii milisler, bölgede yaptıkları askeri tatbikatlar ve füze eğitimleriyle Tenf üzerinde askeri baskı oluşturmaya çalıştı (SOHR, 2022b). SÖO Şii milislerin bu hareketine, Tenf'te ABD Özel Kuvvetleri'nin eşlik ettiği askeri tatbikatlar yaparak yanıt verdi (SOHR, 2022c). Karşılıklı askeri tatbikatlarla ortaya çıkan gerilim, 2023 yılı başında Tenf'e düzenlenen İHA saldırısıyla daha da yükseldi. Albay Kassım, Şii milisleri İHA saldırılarıyla çatışmayı alevlendirmekle suçladı. Kassım, ayrıca bu tür saldırıların Suriye rejimine karşı bir güç olan SÖO'yu ülkenin yeniden inşası bağlamında yeni uluslararası ittifaklar kurmaya zorladığını belirtti (Al-Zein, 2023).

SÖO'nun SDG'yle ilişki kurması ve bu ilişkinin açık bir ittifaka dönüşüp dönüşmeyeceği tartışmaları sürerken 2023 yazında Suriye Çölü'ne yönelik "Sünni Aşiret Kuşağı" adlı gizemli bir projenin gündeme gelmesi dikkat çekicidir. Bu projeyi gündeme getiren, 2017'den beri İdlib'te de facto bir devlet inşasına girişen Heyet Tahrir eş-Şam'ın eski bir üyesi olan Saleh el-Hamvi'ydi. Hamvi'ye göre ABD bir süredir Deyr ez-Zor bölgesindeki Arap aşiretlerden bir askeri güç oluşturmaya çalışıyordu. SDG'den ayrı oluşturulacak bu aşiret gücüyle Tenf Garnizonu'ndan Ebû Kemal'e kadar Irak sınırının kontrol edilmesi ve İran'ın ikmal hattının kesilmesi planlanıyordu. ABD tarafından gerçekliği asla kabul edilmeyen bu projenin gündeme gelmesinden kısa bir süre sonra SDG'nin Fırat'ın kıyısına askeri yığınak yapmaya başlamasıyla bölgedeki gerilim yeniden tırmandı. Bu askeri yığınak, Şii milislere karşı bir saldırı hazırlığı gibi görünse de Deyr ez-Zor Askeri Konseyi başkanı Ebû Havla ile SDG arasında yaşanan anlaşmazlıklar bu saldırının gerçekleşmesini imkânsız hale getirecekti (Al-Jeratli & Ibrahim, 2023). Ağustos ayında Deyr ez-Zor bölgesindeki Arap aşiretler SDG'nin otoritesine açıkça meydan okumaya başladı ve Ebû Havla'nın tutuklanmasının ardından bölgede bir aşiret isyanı patlak

verdi. İki taraf arasındaki çatışmalarda bir ayda 100'den fazla kişi öldü (Gritten, 2023). Bu sıralarda Suriye'nin güneyindeki Suveyda'da Dürzilerin yönetim karşıtı protestolara başlaması ise Suriye Çölü'ndeki güç mücadelelerini şekillendirecek yeni bir etki uyandırdı. ABDli Senatör French Hill, Dürzî Şeyh el-Akl Hikmet el-Hicri'yle iletişime geçti ve SÖO komutanı Albay Kassım da Dürzilerin protestolarına destek verdiğini açıkladı. Albay Kassım, ayrıca Deyr ez-Zor'daki çatışmaların çözülmesinde SÖO'nun aktif bir rol oynamaya hazır olduğunu belirtti (The Syrian Observer, 2023).

Gazze-Lübnan Çatışmaları, Suriye'de Rejim Değişikliği ve “Davut Koridoru”

7 Ekim 2023'te HAMAS'ın düzenlediği saldırılarla başlayan Gazze'deki çatışma ve 8 Ekim'den itibaren çatışmanın Lübnan'ın güney sınırına sıçraması, Suriye Çölü'ndeki ABD askeri varlığına yeni bir boyut kattı. Hizbullah, Gazze'ye destek vermek için Lübnan'ın güneyinden İsrail'e karşı bir cephe açarken Suriye ve Irak'taki İran destekli Şii milisler de bölgedeki ABD üslerini hedef almaya başladı. 23 Ekim'de ABD'nin Suriye'de bulunan üç askeri üssü eş zamanlı düzenlenen saldırılara uğradı. Fırat'ın doğusundaki üsler füzeler ve İHA'larla, Ürdün sınırındaki Tenf Garnizonu da İHA'larla vuruldu (Anadolu Agency, 2023).

Suriye'deki ABD üslerine yönelik saldırılar, 23 Ekim'den sonraki üç ay boyunca istikrarlı bir biçimde devam etti. Buna karşılık İsrail ve ABD savaş uçakları da Suriye'deki Şii milisleri ve İran'ın silah ikmal hatlarını hava bombardımanlarıyla hedef aldı. 28 Ocak 2024'te Ürdün topraklarındaki Tower-22 adlı ABD üssüne yapılan İHA saldırısında, 3 ABD askerinin hayatını kaybetmesi ve en az 34'ünün yaralanması gerilimi daha da tırmandırdı. Tower-22, Suriye Çölü'ndeki Tenf Garnizonu'na ikmal ve destek sağlayan stratejik önemi yüksek bir üstü. Başkan Biden, saldırının Suriye ve Irak'taki İran destekli Şii milisler tarafından yapıldığını bildiklerini ve hesabının sorulacağını söylerken İran yönetimi saldırıyla hiçbir ilişkisinin bulunmadığını açıklayarak iddiaları reddetti (Al-Jazeera, 2024a).

Tower-22 saldırısının ardından 29 Şubat'ta Tenf'te konuşlanan SÖO'nun komuta kademesinde değişikliğe gidildi. SÖO komutanı Albay Muhammed Ferid el-Kassım'ın yerine Suriye ordusundan 2012'de ayrılmış Palmıralı bir subay olan Albay Salem Türki el-Antari atandı. Bu görev değişikliğinin Kassım'ın bulaştığı yolsuzluklar ve uyuşturucu ticaretiyle ilişkili olduğu iddia edildi. Albay Antari, komutanlığa atandıktan sonra verdiği ilk röportajında, SÖO'nun DAEŞ'e ve İranlı milislere karşı mücadelenin yanı sıra uyuşturucu kaçakçılığını engelleyerek Ürdün sınırının güvenliğinin sağlanmasında önemli bir işlev gördüğünü söylüyordu. Antari, ayrıca SÖO'nun Suriye'nin yeniden inşasına yönelik projelere destek vermek için ülkedeki tüm silahlı muhalif gruplarla ilişki kurmaya hazır olduğunu da belirtiyordu (Al-Jeratli, 2024a). Tabii bu açıklama, yeni komutanın SDG ve Dürzilerle nasıl bir ilişki kuracağı meselesini gündeme getirdi. Albay Antari, aynı ay içinde verdiği ikinci röportajında, SÖO'nun Suveyda'daki Dürzî

liderlerle doğrudan ilişkisinin olmadığını ve SDG'yle DAEŞ'e karşı savaş bağlamında işbirliği yapabileceklerini açıkladı (North Press Agency, 2024).

Kuşkusuz bu sıralarda uluslararası kamuoyunun öncelikli konusu, Gazze ve Lübnan'da süren çatışmalardı. 2024 yılının ilk yarısında Gazze İsrail'in Filistinli sivilleri hedef aldığı bir katliama sahne olurken Lübnan'ın güney sınırındaki Hizbullah-İsrail çatışması da giderek şiddetlendi ve bölgesel düzeyde bir savaş riskini ortaya çıkardı. Nitekim İsrail'in 1 Nisan'da Şam'daki İran Büyükelçiliği'ni havadan bombalaması ve İran'ın 13-14 Nisan'da füzeler ve İHA'larla İsrail'i hedef almasıyla bölgesel gerilim zirve noktasına çıktı (Trew & Gregory, 2024). Rusya'nın Nisan ayı boyunca Tenf'le bağlantılı militanların Suriye Çölü'ndeki sığınaklarına yönelik gerçekleştirdiği hava bombardımanları ise bölgesel gelişmeler karşısında Rusların ABD'ye gönderdiği bir mesaj olarak algılandı. Yükselen İran-İsrail geriliminin Rusya'yı Suriye'de harekete geçirdiği ve çöle yönelik saldırılarla SÖO ile SDG arasında koordinasyon kurma girişimlerinin önüne geçilmeye çalışıldığı iddia edildi (Al-Jeratli, 2024b).

Bölgesel düzeyde bir savaş riskinin ortaya çıkması, İran'ın Irak'tan Suriye ve Lübnan'a kadar uzanan alanda kurduğu nüfuzun test edilmesini getiren yeni bir sürecin de kapısını aralıyordu. Bu süreç, son yıllarda İran'ın bölgesel siyasetinin şekillenmesinde önemli bir rol oynayan Devlet Başkanı İbrahim Reisi ve Dışişleri Bakanı Hüseyin Emir-Abdullahiyan'ın 19 Mayıs'ta bir helikopter kazasında hayatını kaybetmesiyle başladı. İktidar değişiminin İran'ın bölgesel siyaseti üzerindeki etkisi ise bundan sonraki 6 ay boyunca üç aşamada ortaya çıkacaktı. Bunlardan ilki, 2024 Yazı'nda İsrail'in Beyrut'ta Hizbullah komutanı Fuad Şükr'ü ve Tahran'da HAMAS lideri İsmail Haniye'yi öldürdüğü suikastlardı. İki suikast, İran'ın güvenlik zafiyetlerini açıkça gösterdi. İkinci aşama, İsrail'in 17 Eylül'de Beyrut'ta düzenlediği çağrı cihazı patlamalarıyla başladı. Bu patlamaların ardından İsrail, yoğun hava bombardımanlarıyla Hasan Nasrallah dahil Hizbullah'ın lider kadrosunun neredeyse tamamını ortadan kaldırdı ve örgütün Lübnan içindeki askeri alt yapısına büyük bir zarar verdi. Hizbullah'ın İsrail'le bir ateşkes yapmak zorunda kaldığı 27 Kasım'da üçüncü aşamaya girildi. HTŞ liderliğindeki bir silahlı koalisyonun Halep üzerine giriştiği askeri taarruz, Suriye'de hiç kimsenin beklemediği siyasi ve askeri gelişmelerin ortaya çıkmasını sağladı. 12 gün gibi kısa bir sürede Suriye'deki Esad yönetimi sona erdi ve HTŞ Şam'ın yeni hâkimi haline geldi. İran'ın Suriye'deki nüfuzu sona erdi ve Irak üzerinden Suriye ve Lübnan'a ulaşan ikmal hattı kesildi.

Lübnan ve Suriye'de güç dengelerinin hızlı bir biçimde değiştiği bu 6 aylık süreçte, Tenf Garnizonu'nda konuşlanan ABD Özel Kuvvetleri ve SÖO savaşçılarının eski savunmacı stratejiyi büyük ölçüde devam ettirdiğini söylemek mümkündür. Haziran ayından Kasım ayı sonuna kadar Tenf'le ilgili uluslararası medyaya yansıyan haberler, genellikle Şii milislerin garnizona yönelik gerçekleştirdiği saldırılardan ibarettir. 23 Haziran'da ve 22 Temmuz'da, iki İHA saldırısı garnizondaki hava savunma sistemleri tarafından

engellendi. Bu saldırılar, geçen yılın Ekim ayından beri süren saldırıların (toplam 17) bir devamıydı (Musa & Can, 2024; SOHR, 2024). Ekim ayında, İran'ın İsrail'e yönelik füze ve İHA saldırısının önlenmesinde Tenf'in radar takibi ve füze fırlatarak sınırlı bir rol oynadığı iddia edildi (Mustafa, 2024). Aynı ay içinde Şiî milisler de bir kez daha Tenf'i füze ve İHA'larla hedef aldı (Enab Baladi, 2024). Kasım ayında ise İsrail, önce Humus'a ardından da Palmira'ya hava saldırıları düzenledi. Suriye Savunma Bakanlığı'na göre Palmira'da 36 kişinin hayatını kaybettiği hava saldırısı güneyden Tenf üzerinden yapılmıştı (Al-Jazeera, 2024b).

Tenf Garnizonu'nun savunmacı stratejisi, HTŞ'nin 27 Kasım'da Halep'e yönelik askeri taarruza başlamasından 8 Aralık'ta Esad yönetiminin çökmesine kadar geçen 12 günde hızlı bir biçimde değişti. Suriye ordusunun Halep'ten güneye çekilmesinin ardından Hamada bir savunma hattı kurma girişiminin birkaç gün içinde başarısız olması, SÖO savaşçılarının Tenf'teki çatışmasızlık bölgesinden çıkıp Şam'ın doğusundaki çöllük araziden askeri baskı oluşturmaya fırsat tanıdı. Bu sıralarda HTŞ kuzeyde Humus'a ulaşırken Deraalı ve Suveydalı silahlı gruplar da güneyden Şam'a doğru ilerlemeye başladı. SÖO, Şam'daki Esad yönetimi düşmeden bir gün önce 7 Aralık'ta Suriye ölu'nün ortasındaki stratejik Palmira kentini ele geçirdi. Tenf'te bulunan az sayıdaki SÖO savaşçısının bu kadar hızlı harekete geçmesi oldukça şaşırtıcıydı. Aynı zamanda SÖO'nun Şam'daki rejim değişikliğine ne düzeyde katkıda bulunduğu ve HTŞ ile kurduğu ilişki de belirsizdi. HTŞ'nin Şam'da tutuklu bulunan bir Amerikan vatandaşını Tenf'teki ABDli yetkililere teslim etmesi iki taraf arasındaki ilk resmi temas oldu. SÖO, Şam'da kurulan yeni geçici hükümetin otoritesini kabul ettiğine dair bir açıklama yapmasa da Şukur el-Şam adlı muhalif silahlı grubun Palmira'ya konuşlanmasına itiraz etmedi. HTŞ de başlangıçta SÖO komutanlarını Şam'a davet etmemekle birlikte örgütün Palmira'daki varlığına karşı sessiz kaldı.

Bu bağlamda SÖO komutanı Yüzbaşı Beşşar el-Meşadani'nin 18 Aralık'ta bir İngiliz gazetesine verdiği röportaj, tüm bu belirsizlikleri ortadan kaldırmaya da olayların akışı konusunda önemli ipuçları vermektedir. Meşadani, ABDli yetkililerin Tenf'te yapılan bir toplantıda Esad yönetiminin yakında düşeceği ve hazırlıklı olmaları konusunda kendilerini uyardıklarını söylüyordu. Hazırlıklı ol çağrısı, Esad yönetiminin düşmesinden sonra Suriye ölu'nde ortaya çıkacak güç boşluğunu doldurma ve DAEŞ'e karşı savaş çerçevesinde yapılmıştı. Nitekim Meşadani, bu toplantının öncesindeki haftalar boyunca çok sayıda silahlı grubun SÖO'nun saflarına katıldığını ve örgütün savaşçı sayısının arttığını iddia ediyordu. Meşadani'ye göre Ekim ayından beri SÖO silahlı adam sayısını yeni katılımlarla 800'den 3.000'e çıkarmış ve Şam'a yönelik ilerleme başladığında SÖO ile HTŞ ve güneyli müttefikleri arasında koordinasyon ABD aracılığıyla sağlanmıştı. Meşadani'nin sözlerini doğru kabul edersek ABD'nin Esad yönetimini deviren saldırı ve saldırının kapsamı hakkında haftalar öncesinde kesin bir istihbarata sahip olduğu aşikârdır (Blomfield, 2024).

Şam'daki rejim değişikliği ile Tenf Garnizonu arasındaki ilişkinin diğer boyutunu da İsrail'in Golan Tepeleri'ne yönelik izlediği yayılmacı siyaset oluşturmaktadır. İsrail Başbakanı Benyamin Netanyahu, 27 Kasım'daki HTŞ taarruzunun öncesinde "Beşşar Esad ateşle oynuyor" diyerek Şam'daki yönetimi uyarmıştı. 8 Aralık'ta Esad yönetimi sona erdiğinde ise Netanyahu'nun emriyle İsrail birlikleri Golan'da 1973'ten beri devam eden statükoyu bozarak Suriye topraklarını işgal etmeye başladı. İsrail Hava Kuvvetleri de düzenlediği bombardımanlarla eski Suriye ordusunun geride kalan askeri kapasitesinin büyük bir kısmını yok etti. İsrail'in Golan'daki işgalini Suriye içlerine doğru genişletmesi, Şam'daki yeni yönetimin ortaya çıkardığı güvenlik risklerine karşı alınmış bir önlem olarak sunuldu (Al-Jeratli, 2024c). Öte yandan İsrail'in Suriye'nin güneyinde yaşayan Dürzî toplumuna eskiden beri var olan ilgisinin yeniden canlanması, işgalin daha da genişleyebileceğine dair tartışmaları ortaya çıkardı.

Bu sıralarda İsrail'in Golan'ı Suriye Çölü'ndeki Tenf Garnizonu üzerinden Fırat'ın doğusundaki ABD destekli SDG'le birleştirecek bir koridor kurabileceği iddialarının gündeme gelmesi dikkat çekicidir. Bu iddialar yeni değildi. Tenf, son yıllarda "Davut Koridoru" gibi komplo teorileri yoluyla Türk kamuoyunda tartışmaya açılmış bir konuydu. Bu tartışmalar bağlamında, İsrail'in Hayfa'dan Deyr ez-Zor'a uzanan bir kara koridoru oluşturarak su ve enerji kaynaklarını ele geçirmeye çalıştığı, bu koridorda Dürzilere idare hakkı tanıyacak bir federal Arap devletinin kurulacağı, Fırat'ın doğrusundaki PYD'nin bölgedeki varlığını İsrail desteğiyle garanti altına alacağı ve bu projenin uygulanmasında Tenf'teki ABD garnizonunun stratejik bir rol oynayacağı iddia ediliyordu (Manaz, 2018; Arslan, 2022). Türk kamuoyundaki "Davut Koridoru" tartışmaları, 2024 yılı boyunca Gazze'de ve Lübnan'daki çatışmaların etkisiyle yeni bir boyuta ulaştı ve İsrail'in yayılmacılığı çerçevesinde "Arz-ı Mevûd" kavramıyla birlikte ele alındı (Çoşar, 2024).

"Davut Koridoru" gibi komplo teorileri, İsrail'in Suriye'nin güney ve güneydoğusundaki bölgelere yönelik gizli bir planı olduğu varsayımına dayanmaktadır. Türk kamuoyu dışında konunun dikkate alınmamış olması ve şu ana kadar somut verilerle kanıtlanmaktan uzak oluşu, "Davut Koridoru" iddialarına ihtiyatlı yaklaşılmasını gerekli kılmaktadır. Öte yandan Tenf Garnizonu'nun kuruluşundan beri hizmet ettiği açık veya örtülü amaçlar göz önünde bulundurulduğunda, bu ihtiyatlı yaklaşımın "Davut Koridoru" iddialarının tamamen yok sayılması manasına gelmediğini de belirtmek gerekiyor. Bu noktada, 8 Aralık 2024'te Şam'daki yeni yönetimin devleti nasıl inşa edeceği ve ABD'nin yeni Başkanı Donald Trump'ın Suriye'deki ABD askeri varlığı konusunda nasıl bir tutum takınacağı hem Tenf Garnizonu'nun geleceği hem de İsrail'in Golan üzerinden giriştiği işgalin sınırlarını belirlemede önemli bir rol oynayacaktır.

Suriye'nin geleceğine yönelik birçok belirsizliğin olduğu geçiş sürecinde ülkedeki diğer siyasi ve askeri aktörler gibi Tenf'te konuşlanan SÖO da kendine yeni bir pozisyon

belirlemeye çalışmaktadır. SÖO komutanı Albay Salem Türki el-Antari, 31 Aralık 2024'te Suriye'deki rejim değişikliği ve ülkede oluşan yeni koşullar hakkında ilk kez konuştu. Albay Antari, 7 Aralık'ta Tenf'in kuzeyinde konuşlanan Suriye birliklerine karşı topçu atışları yaparak harekete geçtiklerini, hiçbir askere zarar vermek istemediklerini ve Esad yönetiminin çökmesinden sonra da ordunun korunması gerektiğine inandıklarını ifade ediyordu. Antari'ye göre SÖO, Şam'daki geçici hükümetin yeni Suriye ordusunu kurarken kendilerine nasıl bir rol vereceğini açıklamasını bekliyordu (Arraf, 2024). Antari, 3 Ocak 2025'te verdiği ikinci röportajında ise Şam'da kurulan geçici yönetimin yaşadığı belirsizlikler ve DAESH'in yeniden ortaya çıkışının yarattığı risklerden bahsetti ve ABD birliklerinin Suriye'de kalmasını umut ettiklerini söyledi. Bununla birlikte Antari, SÖO ile HTŞ ortak hedefler ve değerlere sahip olmasa da örgütünün Suriye'de barış ve istikrara kendini adanmış her siyasi grupla işbirliği yapmaya hazır olduğunu da belirtti. Bu işbirliği, ancak özgürlük, insan hakları ve hukukun üstünlüğü gibi değerler üzerinden geliştirilebilir ve şiddetten uzak bir Suriye diyalog yoluyla inşa edilebilirdi. Antari, son olarak geçmişte SÖO'nun Türkiye'yle ilişki kurduğu gibi SDG'yi de potansiyel bir ortak olarak gördüğünü söylüyordu (O'Connor, 2025).

Albay Antari, ihtiyatlı açıklamalarına rağmen 9 Ocak'ta ilk kez Şam'a gelerek Suriye Geçici Hükümeti'nin Savunma Bakanı Murhaf Ebû Kasra'yla bir görüşme gerçekleştirdi. Bir açıklama yapılmasa da bu görüşmenin, Suriye'deki farklı silahlı grupların yeni orduya katılması girişiminin bir parçası olduğu aşikârdı. Antari, 23 Ocak'ta verdiği üçüncü röportajında, Başkan Trump'ın Suriye'den asker çekmesi ihtimalini bir "kâbus senaryosu" olarak tanımladı ve bunun DAESH'in yeniden canlanmasına yardımcı olacağını belirtti. Bu arada Antari'nin SÖO'nun Şam'daki yeni hükümetle koordinasyon haline olduğunu vurgulaması dikkat çekiciydi (Porter, 2025). Bu röportajın ardından Antari, 29 Ocak'ta bir kez daha Şam'ı ziyaret etti ve Başkanlık Sarayı'nda düzenlenen konferansa katıldı. Ülkedeki farklı silahlı grupların komutanlarının yer aldığı konferansta, HTŞ lideri Ahmed eş-Şara geçiş dönemi boyunca devlet başkan olarak görevlendirildi. Antari, konferansta yaptığı kısa konuşmada, Suriye'nin yeniden inşasında herkesin sorumluluğunun olduğunu ve birlikte çalışmaları gerektiğini vurguladı. Antari'nin konferansa katılması, SÖO'nun Şam'daki yeni yönetimin otoritesini kabul ederek yeni Suriye ordusunun bir parçası haline gelmeye hazır olduğunu gösterdi. Öte yandan Başkan Trump'ın Suriye'deki ABD askeri varlığıyla ilgili hâlâ bir açıklama yapmaması, Tenf'teki garnizonun geleceği konusundaki belirsizliğin sürmesine neden olmaktadır.

Sonuç

ABD, Suriye'deki krize askeri olarak ilk kez Başkan Barack Obama'nın 2013'te uygulamaya koyduğu ve Suriyeli ılımlı muhaliflere para, silah ve eğitim sağlamayı amaçlayan gizli CIA projesiyle müdahil oldu. Bu dolaylı müdahale, 2014'te uluslararası güvenlik için büyük bir tehdit olarak görülen DAESH'e karşı ABD liderliğinde oluşturulan Uluslararası Koalisyon'la doğrudan müdahaleye dönüştü. Ayrıca

Uluslararası Koalisyon'a karadan destek verecek Suriyeli ılımlı muhaliflerden bir askeri güç oluşturulması için "Eğit-Donat" adında yeni bir proje uygulamaya konuldu. Bu süreçte ABD'nin Suriye krizine yönelik ana hedefinin, rejim değişikliğinden DAEŞ'e karşı savaşa kaydığı görülmektedir. ABD'nin Suriye Çölü'ne ilgisi de bu iki askeri müdahale biçimi ve hedef değişikliğiyle bağlantılı olarak gelişti. ABD'nin Suriyeli muhaliflerden silahlı güç oluşturma projeleri başarısız oldu, fakat bu projelerin bir uzantısı olarak 2015'te Ürdün'de eğitilen Suriyeli muhaliflerden YSO adlı küçük bir silahlı grubun kurulması, ABD'nin çöle yönelik askeri stratejisini daha somut hale getirdi. YSO, bundan sonra ABD ve Uluslararası Koalisyon'un Suriye Çölü'ndeki en önemli yerel müttefiki oldu. Ürdün sınırı yakınlarındaki Tenf'te konuşlanan bu küçük silahlı gruptan Suriye Çölü'nde DAEŞ tehdidine karşı mücadele etmesi beklendi. YSO, başlangıçta bazı askeri başarılar elde etse de DAEŞ saldırılarına karşı bölgede caydırıcı bir güç oluşturmamıştı. YSO'nun Ebû Kemal'i DAEŞ'in elinden almak için giriştiği askeri taarruz, başarısız olsa da ilk kez Tenf ile Fırat'ın doğusundaki SDG arasında bir koridor kurma girişimi olarak tarihe geçti. Bu bağlamda YSO'nun 2015-2016'da ABD'nin Suriye Çölü'nde DAEŞ'i zayıflatma ve Irak sınırını tamamen kontrol etme amacı çerçevesinde hareket eden bir silahlı grup olduğunu söylemek mümkündür. YSO, Suriye hükümeti ve müttefiklerine karşı savaşmamasına rağmen birçok kez Rus hava saldırılarının hedefi oldu ve Tenf bölgesi farklı aktörlerin yer aldığı gerilimlerin kaynağı haline geldi.

Obama yönetiminin son aylarında YSO tasfiye edilerek DKO adı altında yeniden yapılandırıldı. Donald Trump ilk başkanlık dönemine başladığında, ABD'nin Suriye Çölü'ne yönelik askeri stratejisi yeni bir aşamaya girdi. Trump yönetimi, Suriye'de DAEŞ'e karşı savaşa daha da yoğunlaşırken Suriye yönetimini destekleyen Rusya ve İran gibi aktörlerle doğrudan çatışmaktan kaçınan bir yaklaşım sergiledi. ABD, Suriye Çölü'nde savunmacı bir strateji benimsedi ve Tenf ABD Özel Kuvvetleri'nin konuşlandığı ve gelişmiş silahlarla donatılmış korunaklı bir askeri garnizona dönüştürüldü. Tenf Garnizonu, Ürdün sınırına yönelik çölden gelebilecek tehditlere karşı bir ileri karakol işlevi görse de bölgedeki tehditlerin DAEŞle sınırlı olmadığı çok geçmeden anlaşıldı. Nitekim Suriye hükümeti ve müttefiklerinin 2017 yılı sonunda Suriye Çölü'nün büyük kısmını ele geçirmesi ve Şam-Ebû Kemal kara bağlantısını sağlaması, Tenf'teki garnizona ve buradaki Suriyeli muhalif güce yeni bir misyon yüklenmesine neden oldu. ABDli yetkililer asla açıkça kabul etmese de bu yeni misyon, Suriye'deki İran nüfuzunun sınırlandırılması, Irak'tan Lübnan'a ulaşan kara koridorunun engellenmesi gibi örtülü hedefleri kapsıyordu. Tenf'in Suriye Çölü'ndeki stratejik konumu sayesinde İran ikinci bir kara koridoru kuramadığı gibi garnizon İsrail'in Suriye'deki İran askeri varlığına ve tesislerine yönelik hava saldırılarında da kolaylaştırıcı bir rol oynadı. Ayrıca ABD Tenf'teki askeri varlığını kullanarak Rusya'nın Suriye'nin güneyine yönelik nüfuz kurma girişimlerini dengelemeye çalıştı. Hatta uygun koşullar oluştuğu takdirde, Fırat'ın doğusuyla bağlantı sağlanması ve Irak sınırının tamamen kontrol edilmesi açısından garnizonun uzun vadede de önemli bir işlev görmesi mümkündür.

Tenf Garnizonu’ndaki ABD askerlerinin can kaybına uğramaması ve garnizonun nispetten düşük maliyetle ABD’nin bölgesel çıkarlarına hizmet etmesi, Trump’tan sonra başkanlık koltuğuna oturan Joe Biden’ın da selefinin Suriye ölü’ne yönelik stratejisini devam ettirmesini sağladı. ABD yönetimlerinin Rusya ve İran’la çatışma riskini göze alarak Tenf’teki askeri varlığı koruma yönünde gösterdikleri direnç, burada konuşlanan Suriyeli silahlı muhaliflerin kaderini de doğrudan etkiledi. Suriye’nin güneyinde ABD’nin desteklediği Suriyeli silahlı muhalif grupların zaman içinde ortadan kaybolduğu düşünöldüğünde, Tenf’teki DKO’nun, 2022’den sonraki adıyla SÖO’nun, uzun yıllar boyunca varlığını sürdürmesi bir tesadüf değildir. DKO, öldeki DAEŞ kalıntılarına karşı savaşın yanı sıra Ürdün sınırında uyuşturucu ticaretiyle mücadele ederek ve İran destekli Şii milislerin saldırılarına karşı bölgeyi savunarak etkili bir silahlı güç olduğunu göstermeye çalıştı. DKO, SÖO adı altında yeniden yapılandığında ise bu kez Suriye’nin yeniden inşası ve ülkedeki diğer muhalif aktörlerle işbirliği yapma niyetini ortaya koydu ve ülkedeki siyasi meselelere ilgisini arttırdı. Nitekim 2024 yılı sonunda Suriye’de bir rejim değışikliği yaşandığında, SÖO Suriye ölü’ndeki otorite boşluğunu fırsat bilip Palmira’yı ele geçirdi ve Şam’daki yeni yönetimle temasa geçip ülkenin yeniden inşasının bir parçası haline gelmeye çalıştı.

Tüm bu gelişmeler, ABD’nin 2015’ten beri Tenf’te bulunan askeri varlığının Suriye ölü’ndeki DAEŞ tehdidiyle mücadele dışında uzun vadeli bazı hedefleri içinde barındırdığını göstermektedir. Tenf Garnizonu, Suriye’deki iç savaş boyunca ABD ve müttefiklerine (SDG ve İsrail) askeri avantajlar sağladı ve İran’ın nüfuzunun zayıflatılmasında önemli bir rol oynadı. Suriye’de rejim değışikliği gerçekleştiğinde, ABD’nin yeni siyasi koşullara hızlı ayak uydurması ve kendine uygun bir pozisyon oluşturmada da Tenf’in etkili bir işlev gördüğü aşikârdır. Tenf ile Fırat’ın doğusundaki SDG bölgesinin çöl üzerinden birleştirilmesi ihtimali ise asla gerçekleşmese de uzun süre Suriye hükümeti ve müttefikleri (Rusya ve İran) üzerinde ciddi bir psikolojik baskı oluşturdu. Hatta bu psikolojik baskı, Suriye kaynaklı terör örgütleriyle ve güvenlik riskleriyle mücadele eden Türkiye’yi de oldukça rahatsız etti. Türk kamuoyunda “Davut Koridoru” gibi komplo teorilerinin sürekli gündeme gelmesi bu rahatsızlığın en açık göstergesidir. Son olarak Suriye’de yeni devletin inşasının getirdiği belirsizliklerin Tenf’teki ABD garnizonu ve burada konuşlanan SÖO konusunda öngörüler yapmayı zorlaştırdığını belirtmek gerekiyor. Tabii Başkan Donald Trump’ın Suriye’deki ABD askerlerini çekip çekmeme yönünde vereceği kararın hem Tenf’teki garnizonun hem de SÖO’nun geleceğinin belirlenmesinde en önemli faktörlerden biri olacağını söylemek mümkündür.

Kaynakça

- Al-Arabiya. (2015, Şubat 19). Turkey, U.S. sign deal to train and equip Syrian rebels. <https://english.alarabiya.net/News/middle-east/2015/02/19/U-S-identifies-1-200-potential-fighters-for-Syria-training>.
- Al-Bustani, M. (2022, Haziran 23). Bombing US garrison at al-Tanf is a Russian warning, not only a message. Enab Baladi. <https://english.enabbaladi.net/archives/2022/06/bombing-us-garrison-at-al-tanf-is-a-russian-warning-not-only-a-message/>.
- Al-Jazeera. (2019, Şubat 27). Russia, Syria urge US to withdraw its troops. <https://www.aljazeera.com/news/2019/2/27/russia-syria-urge-us-to-withdraw-its-troops>.
- Al-Jazeera. (2024a, Ocak 20). What is Tower 22, the Jordan-based US outpost targeted in a drone strike?. <https://www.aljazeera.com/news/2024/1/29/what-is-tower-22-the-jordan-based-us-outpost-targeted-in-a-drone-strike>.
- Al-Jazeera. (2024b, Kasım 20). At least 36 killed in Israeli attack on Syria's Palmyra: State media. <https://www.aljazeera.com/news/2024/11/20/at-least-36-killed-in-israeli-attack-on-syrias-palmyra-state-media>.
- Al-Jeratli, K. & Ibrahim, H. (2023, Temmuz 28). International conflict mounts in northeastern Syria: Mobilization on both Euphrates banks; Who lights the fuse?. Enab Baladi. <https://english.enabbaladi.net/archives/2023/07/mobilization-on-both-euphrates-banks-who-lights-the-fuse/>
- Al-Jeratli, K. (2024a, Mart 18). Commander of Free Syrian Army to Enab Baladi: We are open to dialogue with everyone. Enab Baladi. <https://english.enabbaladi.net/archives/2024/03/commander-of-free-syrian-army-to-enab-baladi-we-are-open-to-dialogue-with-everyone/>.
- Al-Jeratli, K. (2024b, Nisan 23). Russian raids around al-Tanf accompanied by accusations against Americans. Enab Baladi. <https://english.enabbaladi.net/archives/2024/04/russian-raids-around-al-tanf-accompanied-by-accusations-against-americans/>.
- Al-Jeratli, K. (2024c, Aralık 24). Israel surpasses security claims with bombing and incursion in southern Syria. Enab Baladi. <https://english.enabbaladi.net/archives/2024/12/israel-surpasses-security-claims-with-bombing-and-incursion-in-southern-syria/>.
- Al-Khalidi, S. (2019, Temmuz 28). Syria's Rukban camp dwindles after five-month Russian siege - residents, aid workers. Reuters. <https://www.reuters.com/article/us-syria-security-camp/syrias-rukban-camp-dwindles-after-five-month-russian-siege-residents-aid-workers-idUSKCN1UM0OT/>.
- Al-Koshak, O. (2015, Ekim 13). Mapping Southern Syria's Armed Opposition. Al-Jazeera. <https://studies.aljazeera.net/en/reports/2015/10/2015101383740214464.html>.
- Al-Zein, R. (2023, Mart 11). Free Syrian Army Commander: Attacks on Tanf Base Aimed at Sparking Side Conflicts. Asharq Al-Awsat. <https://english.aawsat.com/home/article/4205756/free-syrian-army-commander-attacks-tanf-base-aimed-sparking-side-conflicts>.
- Anadolu Agency. (2015, Mayıs 21). Syrian Observatory: Daesh now controls 50 percent of Syria. <https://www.aa.com.tr/en/politics/syrian-observatory-daesh-now-controls-50-percent-of-syria/45058>.
- Anadolu Agency. (2023, Ekim 24). 3 US military bases in Syria come under attack. <https://www.aa.com.tr/en/americas/3-us-military-bases-in-syria-come-under-attack/3030447>.
- Anadolu Ajansı. (2013, Mayıs 22). ABD'den Suriyeli muhaliflere silah yardımı. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abdden-suriyeli-muhafilere-silah-yardimi/244021>.
- Anadolu Ajansı. (2014, Eylül 19). Suriyeli muhaliflere yardım Senato'da onaylandı. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/suriyeli-muhafilere-yardim-senato-da-onaylandi/118830>.
- Arraf, J. (2024 Aralık 31). Syria's U.S.-trained opposition fighters wait to learn of their role in a new Syria. NPR. <https://www.npr.org/2024/12/31/g-s1-39955/syria-opposition-fighters-hts-military-us>.

- Arslan, E. (2022, Kasım 28). Davut Peygamberin Koridoru Yeniden Neden İnşa Ediliyor?. STRASAM. <https://strasam.org/ua-iliskiler/uluslararası-sorunlar/davut-peygamberin-koridoru-yeniden-neden-insa-ediliyor-1420>.
- Asharq Al-Awsat. (2020, Nisan 19). Damascus Reveals Defections from Syrian Opposition in Tanf. <https://english.aawsat.com/home/article/2241531/damascus-reveals-defections-syrian-opposition-tanf>.
- Ateş, A. (2021). Understanding the Obama Administration's Syria Policy. Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi, 10(2), 1436-1448, <https://doi.org/10.33206/mjss.855298>.
- Athanasiadis, I. (2024, Şubat 20). What is the US Doing in a Disputed Triangle on the Jordan/Syria/Iraq Border?. STIMSON. <https://www.stimson.org/2024/tower-22-us-disputed-triangle-jordan-syria-iraq-border/>.
- BBC Türkçe. (2015, Eylül 30). ABD'nin eğit-donat projesi askıda. https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/09/150930_egit_donat.
- Beeri, T. (2022, Ekim 30). The Iranian Corridor to Syria & Lebanon. ALMA Research and Education Center <https://israel-alma.org/wp-content/uploads/2022/10/The-Land-Corridor-to-Syria-Lebanon.pdf>.
- Blomfield, A. (2024, Aralık 18). US prepared Syrian rebel group to help topple Bashar al-Assad. The Telegraph. www.telegraph.co.uk/world-news/2024/12/18/us-prepared-syrian-rebel-group-to-help-topple-bashar-assad/.
- Bolton, J. (2017, Ekim 23). Thanks to Obama, America is two steps behind Iran in Middle East. The Hill. <https://thehill.com/opinion/white-house/356667-thanks-to-obama-us-is-two-steps-behind-iran-on-middle-east-strategy/>.
- Cafarella, J. (2019, Temmuz 23). ISIS's Second Comeback: Assessing the Next ISIS Insurgency. ISW. <https://www.understandingwar.org/report/isiss-second-comeback-assessing-next-isis-insurgency>.
- CENTCOM. (2019a, Mart 19). U.S./Coalition mission in At Tanf remains unchanged; Displaced persons at Rukban, Syria freedom of movement is unrestricted. <https://www.centcom.mil/MEDIA/STATEMENTS/Statements-View/Article/1789043/uscoalition-mission-in-at-tanf-remains-unchanged-displaced-persons-at-rukban-sy/>
- CENTCOM. (2019b, Kasım 14). Massive \$3.5 million drug-bust at At Tanf by Coalition-partnered security force. <https://www.centcom.mil/MEDIA/NEWS-ARTICLES/News-Article-View/Article/2017223/massive-35-million-drug-bust-at-at-tanf-by-coalition-partnered-security-force/>.
- Christou, W. (2022, Ekim 4). Appointment of new commander in al-Rukban sparks controversy. The New Arab. <https://www.newarab.com/news/appointment-new-commander-al-rukban-sparks-controversy>.
- Cloud, D. S. & Abdulrahim, R. (2013, Haziran 21). U.S. has secretly provided arms training to Syria rebels since 2012. Los Angeles Times. <https://www.latimes.com/nation/sns-la-fg-cia-syria-20130622-story.html>.
- Çoşar, A. (2024, Şubat 5). Teröristan ve Davut Koridoru. ASSAM. <https://assam.org.tr/index.php/haberler/islam-dunyasi-ndan-haberler/teroristan-davut-koridoru.html>.
- Enab Baladi. (2024, Ekim 28). Airstrikes target al-Tanf base in eastern Syria. <https://english.enabbaladi.net/archives/2024/10/airstrikes-target-al-tanf-base-in-eastern-syria/>.
- Entous, A., Barnes, J. E. & Gorman, S. (2013, Haziran 26). U.S. Begins Shipping Arms for Syrian Rebels. The Wall Street Journal. <https://www.wsj.com/articles/SB10001424127887323419604578569830070537040>.

- Ersan, M. (2017, Haziran 1). Syrian rebel commander: 150 US troops at al-Tanf base. Al-Monitor. <https://www.al-monitor.com/originals/2017/06/syria-desert-tanf-us-backed-rebel-group.html>.
- Ghaddar, H. (2016, Kasım 23). Iran May Be Using Iraq and Syria as a Bridge to Lebanon. The Washington Institute. <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/iran-may-be-using-iraq-and-syria-bridge-lebanon>
- Gritten, D. (2023, Eylül 5). Syria: Dozens killed in fighting between SDF and Arab tribesmen. BBC News. <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-66711352>.
- Heller, S. (2016, Temmuz 7). Suppose America Gave a Proxy War in Syria and Nobody Came?. The Century Foundation. <https://tcf.org/content/report/suppose-america-gave-proxy-war-syria-nobody-came/>
- Heller, S. (2017, Eylül 8). Desert Base Is Displaced Syrians' Last Line of Defense. The Century Foundation. <https://tcf.org/content/report/desert-base-displaced-syrians-last-line-defense/>.
- Kube, C. & Lee, C. L. (2018, Ekim 16). Trump administration has new plan to drive Iran out of Syria. NBC News. <https://www.nbcnews.com/news/investigations/trump-administration-has-new-plan-drive-iran-out-syria-n919596>.
- Londoño, E. & Miller, G. (2013, Eylül 11). CIA begins weapons delivery to Syrian rebels. The Washington Post. https://www.washingtonpost.com/world/national-security/cia-begins-weapons-delivery-to-syrian-rebels/2013/09/11/9fcf2ed8-1b0c-11e3-a628-7e6dde8f889d_story.html.
- Macaron, J. (2017, Mayıs 31). A US-Iran Race to Control the Damascus-Baghdad Highway. Arab Center Washington DC. <https://arabcenterdc.org/resource/a-us-iran-race-to-control-the-damascus-baghdad-highway/>.
- Magruder Jr., D.L. (2020, Kasım 20). Al Tanf garrison: America's strategic baggage in the Middle East. Brookings Institution, <https://www.brookings.edu/articles/al-tanf-garrison-americas-strategic-baggage-in-the-middle-east/>.
- Manaz, A. (2018, Mayıs 9). İsrail ve ABD'nin Hedefi Güney Suriye. Manaz.net. <https://www.manaz.net/israil-ve-abdnin-hedefi-guney-suriye/>.
- Mazzetti, M., Goldman, A. & Michael S. Schmidt, M. S. (2017, Ağustos 2). Behind the Sudden Death of a \$1 Billion Secret C.I.A. War in Syria. The New York Times. <https://www.nytimes.com/2017/08/02/world/middleeast/cia-syria-rebel-arm-train-trump.html>.
- MEE. (2017, Haziran 14). US rocket artillery deployed to southern Syria for first time. <https://www.middleeasteye.net/news/us-rocket-artillery-deployed-southern-syria-first-time>.
- Miller, G. & DeYoung, K. (2015, Haziran 12). Secret CIA effort in Syria faces large funding cut. The Washington Post. https://www.washingtonpost.com/world/national-security/lawmakers-move-to-curb-1-billion-cia-program-to-train-syrian-rebels/2015/06/12/b0f45a9e-1114-11e5-adece82f8395c032_story.html.
- Musa, E. & Can, B. (2024, Haziran 23). Suicide drone attack targets US base in western Syria. Anadolu Agency. <https://www.aa.com.tr/en/americas/suicide-drone-attack-targets-us-base-in-western-syria/3256178>.
- Mustafa, H. (2024, Aralık 2). Al-Tanf: The US stronghold in Syria and how it safeguards Israel. The Cradle. <https://thecradle.co/articles/al-tanf-the-us-stronghold-in-syria-and-how-it-safeguards-israel>.
- North Press Agency. (2022, Ekim 17). Syria's Maghawair al-Thowra former leader reveals reasons for his dismissal. <https://npasyria.com/en/85769/>.
- North Press Agency. (2024, Mart 30). Syrian Free Army ready to work with SDF against ISIS. <https://npasyria.com/en/112694/>.

- O'Connor, T. (2025, Ocak 3). US-Backed Syria Rebels Hope Trump Won't Withdraw Troops Just Yet. *Newsweek*. <https://www.newsweek.com/us-backed-syria-rebels-hope-trump-wont-withdraw-troops-just-yet-2009029>.
- Perry, T., Al-Khalidi, S. & Chmaytelli, M. (2017, Mayıs 30). Syrian rebels say U.S., allies sending more arms to fend off Iran threat. *Reuters*. <https://www.reuters.com/article/world/syrian-rebels-say-us-allies-sending-more-arms-to-fend-off-iran-threat-idUSKBN18Q1PJ/>.
- Porter, L. (2025, Ocak 23). Withdrawal of US support in Syria would be 'nightmare' in fight against ISIS, says commander of allies. *The National*. <https://www.thenationalnews.com/news/mena/2025/01/23/withdrawal-of-us-support-in-syria-would-be-nightmare-in-fight-against-isis-says-commander-of-allies/>.
- Rolandsen, Ø. H. & Selvik, K. (2024). Disposable rebels: US military assistance to insurgents in the Syrian war. *Mediterranean Politics*, 29 (4), 528–549, <https://doi.org/10.1080/13629395.2023.2183664>.
- Royce, E. (2017, Ekim 11). Confronting the Full Range of Iranian Threats. Committee on Foreign Affairs. <https://www.fdd.org/analysis/2019/06/18/burning-bridge/#easy-footnote-bottom-30-93916>.
- Rumley, G. & Schenker, D. (2021, Aralık 6). The Future of al-Tanf Garrison in Syria. The Washington Institute. <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/future-al-tanf-garrison-syria>
- SANA. (2018, Mayıs 28). Lavrov: Terrorist groups surface in areas where US forces are deployed in al-Tanf and al-Rukban Camp. <https://sana.sy/en/?p=139033>.
- SANA. (2020, Mayıs 14). Three Daesh terrorists confess to perpetrating a number of operations in cooperation with US occupation forces in al-Tanf. SANA. <https://sana.sy/en/?p=191696>.
- Sands, P. & Maayeh, S. (2013, Aralık 28). Syrian rebels get arms and advice through secret command centre in Amman. *The National*, <https://www.thenationalnews.com/world/syrian-rebels-get-arms-and-advice-through-secret-command-centre-in-amman-1.455590>.
- Singh, K. (2022, Ağustos 15). U.S. says a drone attack targeted its Syria base, no casualties. *Reuters*. <https://www.reuters.com/world/middle-east/us-says-drone-attack-targeted-its-syria-base-no-casualties-2022-08-15/>.
- SOHR. (2022a, Ekim 23). New decision-Maghaweer Al-Thawrah to change faction's name to Free Syria army. <https://www.syriahr.com/en/272970/>.
- SOHR. (2022b, Kasım 23). Joint exercises-Regime forces and Iranian militias conduct exercises in vicinity of Al-Tanf base. <https://www.syriahr.com/en/277397/>.
- SOHR. (2022c, Aralık 10). To discuss military cooperation-Syrian Free Army meets International Coalition forces in Al-Tanf. <https://www.syriahr.com/en/279664/>.
- SOHR. (2024, Temmuz 22). After less than 24 hours of strikes | Drone attempts to target Al-Tanf US base in 55th kilometre zone. <https://www.syriahr.com/en/336909/>.
- Sommerville, Q. (2016, Ağustos 8). UK special forces pictured on the ground in Syria. *BBC News*. <https://www.bbc.com/news/uk-37015915>.
- Sputnik International. (2020, Temmuz 14). Militant Detained in Syria Claims He Underwent Training Supervised by US Instructors. <https://sputnikglobe.com/20200714/militant-detained-in-syria-claims-he-underwent-training-supervised-by-us-instructors-1079876474.html>.
- Steenkamp, C. (2024). Captagon and conflict: Drugs and war on the border between Jordan and Syria. *Mediterranean Politics*, 1-25, <https://doi.org/10.1080/13629395.2023.2297121>.
- Stein, A. (2017, Haziran 12). The Trouble with Tanf: Tactics Driving Strategy in Syria. *War On The Rocks*. <https://warontherocks.com/2017/06/the-trouble-with-tanf-tactics-driving-strategy-in-syria/>.

- Szuba, J. (2020, Nisan 16). Defectors quit last US-backed rebel group in Syria, head for regime territory. The Defense Post. <https://thedefensepost.com/2020/04/16/syria-rebels-defect-maghawir-al-thawra/>.
- TASS. (2018, Ağustos 23). Russia records unidentified helicopters delivering weapons to Taliban, IS in Afghanistan. <https://tass.com/defense/1018368>
- The Syrian Observer. (2020, Mart 24). Mohannad al-Talaa: Our Mission Is to Eliminate ISIS and Take the Necessary Measures to Defend Ourselves Against the Regime. <https://syrianobserver.com/foreign-actors/mohannad-al-talaa-our-mission-is-to-eliminate-isis-and-take-the-necessary-measures-to-defend-ourselves-against-the-regime.html>.
- The Syrian Observer. (2022, Ekim 5). New Leader of Maghaweer al-Thawra: Interested in Representing Al-Tanf in International Conferences. <https://syrianobserver.com/foreign-actors/new-leader-of-maghawir-al-thawra-interested-in-representing-al-tanf-in-international-conferences.html>.
- The Syrian Observer. (2023, Eylül 20). Commander of Free Syrian Army Declares Support for Suweida Protests, Seeks 'Radical Solution' in Deir-ez-Zor. <https://syrianobserver.com/foreign-actors/commander-of-free-syrian-army-declares-support-for-suweida-protests-seeks-radical-solution-in-deir-ez-zor.html>.
- The Times of Israel. (2019, Ocak 11). Report: US to keep troops in southern Syria as bulwark against Iran. <https://www.timesofisrael.com/report-us-to-leave-troops-in-southern-syria-as-bulwark-against-iran/>.
- Trew, B. & Gregory, A. (2024, Nisan 14). Iran launches 'over 200 drones, ballistic and cruise missiles' towards Israel in first ever direct attack. The Independent. <https://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/iran-attack-israel-drones-latest-b2528354.html>.
- Türkiye Dışişleri Bakanlığı, (2015, Temmuz 3), Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Tanju Bilgiç'in Basın Bilgilendirme Toplantısı, 3 Temmuz 2015, Ankara, https://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakanligi-sozcusu-tanju-bilgic-in-basin-bilgilendirme-toplantisi_-3-temmuz-2015_-ankara.tr.mfa.
- U.S. Department of Defense. (2017, Ağustos 23). Department of Defense Press Briefing by General Jones via teleconference from Baghdad, Iraq. https://www.defense.gov/News/Transcripts/Transcript/Article/%201287652/_department-of-defense-press-briefing-by-general-jones-via-teleconference-from-b/.
- U.S. Department of Defense. (2018, Haziran 18). Coalition Partners Seize, Destroy ISIS Drug Cache in Southern Syria. <https://www.defense.gov/News/News-Stories/Article/Article/1552582/coalition-partners-seize-destroy-isis-drug-cache-in-southern-syria/>.
- United Nations. (2018, Kasım 9). Humanitarian aid convoy to Syria's Rukban camp: Mission Accomplished. <https://news.un.org/en/story/2018/11/1025341>.
- Weiss, C. (2017, Haziran 14). Photos show US joint patrols with rebels in southern Syria. Long War Journal. <https://www.longwarjournal.org/archives/2017/06/photos-show-us-joint-patrols-with-rebels-in-southern-syria.php>.
- Williams, S. E. (2016, Temmuz 14). Russian air strikes kill Syrian refugees on Jordan border: Rebels. MEE. <https://www.middleeasteye.net/news/russian-air-strikes-kill-syrian-refugees-jordan-border-rebels>.
- Wilson, S. & Warrick, J. (2011, Ağustos 18). Assad must go, Obama says. The Washington Post. https://www.washingtonpost.com/politics/assad-must-go-obama-says/2011/08/18/gIQAelheOJ_story.html.
- Yaari, E. (2017, Mayıs 1). Iran's Ambitions in the Levant: Why It's Building Two Land Corridors to the Mediterranean. Foreign Policy. <https://www.foreignaffairs.com/iran/irans-ambitions-levant>.

The Positioning of the PYD in Syrian Arab Republic's Future: The Civil War, the 10th Congress, and December 8*

*Suriye Arap Cumhuriyeti'nin Geleceğinde PYD'nin Konumlanması:
İç Savaş, 10. Kongre ve 8 Aralık*

Emre Çıtak**

Abstract

This study examines the position of the Democratic Union Party (PYD), one of the most prominent actors in the Syrian Civil War, in shaping Syrian Arab Republic's future after December 8. Since 2011, the PYD has pursued a third-way strategy, distinct from both the government and opposition, leveraging the military pressure exerted by its armed wing, the People's Protection Units (YPG), to secure strategic gains. The study aims to analyze the PYD's role and influence in the search for a new order in Syria. While the PYD seeks to integrate YPG-commanded Syrian Democratic Forces (SDF) and the Autonomous Administration of North and East Syria (AANES)—which has established a de facto governance structure over a significant portion of Syrian territory—into Syria's future framework, the Syrian Interim Government, led by Ahmed al-Shara, underscores the necessity of disarmament for all groups and the preservation of territorial integrity. This study conducts a situational analysis based on the PYD's 10th Congress held on September 21–22, 2024, and developments following December 8, 2024, when opposition forces took control of Damascus. Notably, the exclusion of the PYD and its affiliates from the National Dialogue Conference on February 25, 2025—where discussions on Syria's future took place—is a crucial indicator for forecasting future developments. The study will present a general future projection based on the eight-point agreement signed on March 10, 2025, between Syrian Interim Government President Ahmed al-Sharaa and SDF General Commander Mazloum Abdi, as well as the implementation of its provisions. The study will discuss the claim that the most tangible manifestation of the PYD's political and military gains during the civil war, the Autonomous Administration of North and East Syria and the Syrian Democratic Forces, will be one of the key factors shaping Syria's future order. While the general framework of the developments from the internal conflicts to the present is drawn from key reference sources in the field, an extensive review of media reports and analyses were conducted to assess the current situation. In this way, the study aims to present a dynamic analysis and contribute to current debates on the post-Assad era in Syria.

Keywords: PYD, SDF, Syrian Civil War, Syrian Arab Republic, National Dialogue Conference

Özet

Bu çalışmada Suriye İç Savaşı'nın en çok öne çıkan aktörlerinden biri olan Demokratik Birlik Partisi (PYD)'nin, 8 Aralık sonrasında Suriye Arap Cumhuriyeti'nin geleceğindeki konumu

* Geliş Tarihi: 01.03.2025 / Kabul Tarihi: 01.05.2025

** Assoc. Prof., Hitit University Faculty of Economics and Administrative Sciences Department of International Relations, emrecitak@hitit.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8704-6495

tartışılmaktadır. 2011'den beri hükümet ve muhalifler dışında üçüncü yol stratejisi izleyerek siyasi ve silahlı kanadı olan Halk Savunma Birlikleri'nin (YPG) oluşturduğu baskı ile askeri kazanımlar elde eden PYD'nin, Suriye'deki yeni düzen arayışlarında rolünün ve etkisinin ne olacağı çalışmanın ortaya çıkış amacıdır. PYD, YPG tarafından komuta edilen Suriye Demokratik Güçlerini'nin (SDG) ve Suriye topraklarının önemli bir bölümünde fiili bir durum oluşturan Kuzey ve Doğu Suriye Özerk Yönetimi'ni Suriye'nin geleceğine taşıma arayışındayken, Ahmed eş-Şara'nın başkanlığını yaptığı Suriye Geçici Hükümeti ise tüm grupların silah bırakmasını ve ülkede toprak bütünlüğü gerekliliğini vurgulamaktadır. Çalışmada PYD'nin 21-22 Eylül 2024 tarihinde gerçekleştirdiği 10. Kongre ve muhaliflerin Şam'ı ele geçirdiği 8 Aralık 2024 tarihi sonrası gelişmeler üzerinden durum analizi yapılacaktır. Özellikle 25 Şubat 2025'te toplanan ve Suriye'nin geleceğine yönelik tartışmaların yapıldığı Ulusal Diyalog Konferansı'na PYD ve türevlerinin davet edilmemesi, gelecekteki gelişmeleri öngörmek için oldukça önemlidir. Çalışmada 10 Mart 2025 tarihinde Suriye Geçici Hükümet Başkanı Ahmet eş-Şara ile SDF Genel Komutanı Mazlum Abdi arasında imzalan 8 maddelik anlaşma ve anlaşma maddelerinin uygulamaya konulması üzerinden genel bir gelecek projeksiyonu ortaya konulacaktır. Çalışma, PYD'nin iç savaş süresince siyasi ve askeri kazanımlarının en somut hali olan Kuzey ve Doğu Suriye Özerk Yönetimi ve Suriye Demokratik Güçleri'nin yeni düzende edinecekleri konumun, Suriye'nin gelecekteki düzenini şekillendirecek en önemli etmenlerden biri olduğu iddiasını tartışacaktır. Çalışmada iç çatışmalardan günümüze kadar gelen süreçlerle ilgili genel çerçeve alandaki değerli başvuru kaynaklarından çizilirken, güncel durumun değerlendirilmesi için yoğun bir medya haberi ve analiz incelenmiştir. Böylece dinamik bir araştırma ortaya konulmaya çalışılmış ve Suriye'de Esad rejimi sonrası dönem üzerindeki tartışmalara güncel bir katkı verilme arayışında olunmuştur.

Anahtar Kelimeler: PYD, SDG, Suriye İç Savaşı, Suriye Arap Cumhuriyeti, Ulusal Diyalog Konferansı

Introduction

Among the dramatic events resulting from the popular movements commonly referred to as the Arab Spring, Syria has undoubtedly remained the central focus up to the present day. The street protests that began in 2011 triggered a protracted civil war, and the international community witnessed, day by day, how a society was gradually dragged into catastrophe, particularly in the case of Syria. In the later stages of 2024, with the march initiated by the Syrian opposition culminating in Damascus and Bashar al-Assad leaving the country, expectations for the return of peace surged significantly. Although armed conflicts have largely ceased in Syria—aside from a few local instances—the emergence of various actors with different agendas during the civil war has rendered the establishment of a new order a topic of considerable interest. In this context, the rhetoric of Ahmed al-Sharaa, the leader of Hayat Tahrir al-Sham (HTS), who currently stands as the most influential force within the opposition movement, about forming a new government in which all Syrian factions will come together in consensus and all segments will be represented, has generated a notably optimistic atmosphere.

The protests and uprisings that began in Tunisia in 2010 and rapidly spread across North Africa and the Middle East soon reached Syria. Among the countries affected by the domino effect of the Arab Spring, Syria experienced one of the most intense upheavals (Cooper, 2015; Çağlar, 2025). The protests that erupted in early 2011 quickly escalated into violent clashes, eventually evolving into a protracted civil war that would engulf the country for years. The destruction that unfolded in Syria during this period created a grim picture on multiple levels (Byman & Speakman, 2016,

Rabinovic & Valensi, 2021, p. 41-70). However, the capture of Damascus by opposition forces in December 2024 and the subsequent departure of Bashar al-Assad marked a turning point. With the cessation of hostilities, strong expectations emerged regarding the establishment of a new order that would bring an end to the civil war and pave the way for Syria's future stability.

Throughout the Syrian Civil War, numerous state and non-state actors became involved in the conflict (Oktav, Parlar Dal & Kurşun, 2017). While the early stages of the war saw the Syrian government on one side and opposition forces on the other, over time, the interventions of domestic, regional, and global actors intensified. As a result, Syria became the epicenter of a multi-layered cycle of violence (Hinnebusch & Saouli, 2019). Within this power struggle, the Democratic Union Party (PYD) steadily positioned itself in a growing equation of strategic gains in northern Syria. The PYD rapidly secured both military and political achievements, managing to preserve them in various ways up to the present day.

Founded in 2003, the PYD emerged as one of the primary beneficiaries of the political and military landscape shaped by the outbreak of the Syrian Civil War. The international and regional backlash against ISIS's terrorist activities, along with the necessity for a coordinated response, significantly elevated the PYD's prominence as a local actor. In particular, the defense of Ayn al-Arab against ISIS not only brought the PYD into global recognition but also positioned it as a strong proxy candidate in the eyes of the United States. Benefiting from substantial external support in its fight against ISIS, the PYD, particularly through its armed wing, the People's Protection Units (YPG), leveraged its military pressure to advance its political ambitions. As of today, the PYD-YPG has established a *de facto* authority over a vast expanse in northern and eastern Syria, and it is evident that the group seeks to carry its current gains into Syria's post-war future.

This study targets to outline a general framework focusing on the PYD's 10th Congress, held on September 21–22, 2024, which was of critical importance given the political climate of the period. The emphasis on democratic autonomy during the Congress, where a co-chairmanship change also took place, revealed the fundamental direction of the PYD's future policies. It became evident that the Autonomous Administration of North and East Syria (AANES), declared in 2018, would pursue a strong initiative to transition from a *de facto* structure to one with recognized legitimacy and a formal legal framework. For years, the PYD had been preparing for the post-civil war order through its external relations and the armed forces within the Syrian Democratic Forces (SDF). However, the development that ultimately pushed the PYD toward a policy shift was the successful Damascus march led by HTS and opposition forces in November and December 2024. Following December 8—which was later declared a national holiday—the PYD, recognizing the shifting power dynamics of the new era, began exploring new political strategies.

The study examines the constants and shifts in the PYD's strategy following the developments after December 8. Throughout the Syrian Civil War, the PYD secured significant maneuvering space, gained external support, established political security through the Autonomous Administration of North and East Syria, and achieved military assurance through the Syrian Democratic Forces, creating a *de facto* situation across a large part of Syria's territory. A key question to address is whether the PYD will maintain its previous autonomy claim in the new post-Assad order. The role of AANES and the SDF in the new order established by the Interim Government and in the emerging constitutional process will be a decisive factor in determining Syria's stability. The extent to which the PYD will accept being part of the new Syria and under what conditions will be crucial for sustaining peace in the country. Therefore, the nature of the PYD's relationship with the Interim Government and the balance between its concessions and insistence on its demands will be fundamental in shaping Syria's reconciliation process. The eight-point agreement signed

by Ahmed al-Sharaa and Mazlum Abdi on March 10 has sparked significant hope for establishing a new order in Syria. This study will examine the feasibility of implementing this agreement and assess the risks for Syria's future.

The study aims to provide an analysis based on the PYD, contributing to the broader discussions on Syria's future following the departure of Bashar al-Assad and the capture of the capital, Damascus, by opposition forces. It will examine the role of the PYD, which currently claims authority over a large area and possesses significant military power, within the new order to be established in Syria. The 10th Congress and the subsequent debates offer important insights into this issue. Conducting such an analysis will also facilitate understanding Ahmed al-Sharaa's diplomacy with local, regional, and global actors, as well as the policies he intends to implement. Whether the PYD will continue its claim to autonomy and whether the SDF will dissolve itself are undoubtedly among the most significant factors determining the future direction of Syria. The first section of the study will outline the general framework of the PYD-YPG and the Syrian Civil War, followed by an analysis of the PYD's 10th Congress held on September 21–22. The third section will evaluate the diplomacy conducted between the interim government, SDF, and AANES representatives after December 8, based on media reports. A general framework will be outlined regarding the National Dialogue Conference, which aims to bring together all factions that have laid down arms in Syria, followed by an analysis of the March 10 agreement. Due to the dynamic nature of the process, media reports and recent analyses will be utilized to assess the current situation and provide projections for the future. Thus, the success of the Interim Government in shaping Syria's future will be analyzed through PYD's approach to the process, its relations with other Kurdish entities, and its external engagements.

1. PYD and Syrian Civil War

Following the capture of Abdullah Öcalan, the PKK entered a phase of dissolution and sought to reposition and restructure itself through a series of congresses in the 2000s. At its 8th Congress in 2002, the PKK declared its repeal and ceased all activities, leading to the establishment of the Kurdistan Freedom and Democracy Congress (KADEK) (T.C. Ministry of Interior, 2017). In 2003, KADEK was replaced by the Kurdistan People's Congress (Kongra Gelê Kurdistan, or Kongra-Gel). The 11th Congress in 2005 introduced the concept of Kurdistan Democratic Confederalism (Koma Komalên Kurdistan, or KKK), which later evolved into the Kurdistan Communities Union (Koma Civakên Kurdistan, or KCK) in 2007, forming the final structure of the overarching organization (Şahin & İrdem, 2017; Çelik, 2019; Erdoğan, 2019). As an umbrella organization, the KCK was established to expand PKK activities across Kurdish-populated regions in Türkiye, Iraq, Iran, and Syria.

The Democratic Union Party (PYD), which constitutes the subject of this study, was founded on October 17, 2003. It is evident that the party serves as the Syrian branch or the western wing of the KCK structure. Throughout its existence, the PYD has taken a pragmatic and context-dependent approach, at times acknowledging its ties to the PKK/KCK and at other times framing their relationship as merely ideological affinity. However, several factors make this connection explicit, including the PYD's recognition of Abdullah Öcalan as its leader, its adoption of his democratic autonomy discourse

as a core principle, and its identification of Kongra-Gel as its judicial authority in its charter (Lowe, 2014, pp. 227–228; Gunter, 2014; Soner, Aslan & Kıyıcı, 2017, p. 20). The influence of both Öcalan and the PKK on the PYD is not limited to its founding phase but has remained evident throughout the Syrian Civil War. Their guidance is particularly clear in the PYD's military strategies during the conflict and its establishment of autonomous administrations in captured areas (İşyar, 2017, p. 49–51). The PYD has consistently embraced and sought to implement Öcalan's theories on democratic confederalism (Demir, 2024).

Benefiting from the PKK's support and its historically rooted opposition to Türkiye, the PYD-YPG has distinguished itself from other Kurdish parties in Syria, allowing it to adopt a more advantageous strategy. This has enabled the PYD to secure significant territorial and political gains, establish diplomatic channels with international actors, and rapidly strengthen its armed forces (Orhan, 2014, p. 33–35). The People's Protection Units and the Women's Protection Units (YPJ) have been the primary drivers behind the PYD's military successes during the civil war (Kartal, 2018; Köylü, 2018). Later integrated into the Syrian Democratic Forces, these units remained the dominant armed factions in northern Syria, particularly after the international coalition weakened ISIS (İşyar, 2017; Ağır & Tatlı, 2020).

With the onset of uprisings against the government, Kurdish groups in Syria initially aligned themselves with the opposition. However, it soon became evident that the PYD was following a different path from other Kurdish formations (Allsopp, 2015). Although no official agreement was publicly announced, several key developments indicated a tacit understanding between the PYD and the Assad regime: the withdrawal of government forces from northern Syria, permission for Salih Muslim to re-enter the country, the release of many PYD members from prison, the absence of significant clashes between the YPG and government forces, the long-term coexistence of YPG and government forces in Qamishli, and the PYD's divergence from other opposition-affiliated Kurdish parties (Acun & Keskin, 2017, p. 12-13; Toktaş et al., 2022, p. 50-51).

A major factor influencing this shift in Assad's approach toward the Kurds was the emergence of common enemies, particularly the Free Syrian Army (FSA), Al-Qaeda, and ISIS (İşyar, 2017, p. 40-41). Consequently, the civil war presented the PYD with a historic opportunity to establish a Kurdish-controlled entity in Syria, often referred to as Rojava, (the West) in Kurdish nationalist discourse. The conflict, coupled with prolonged instability and the erosion of state sovereignty, allowed the PYD to emerge as a significant political and military force (Lowe, 2014). Moreover, the PYD gained control of several cities with minimal resistance from government forces, enabling it to regulate economic activity in these areas and secure substantial revenue (Savelsberg, 2014, p. 98-99). Following the withdrawal of state forces, the PYD became the dominant armed entity in the region, systematically seizing northern cities and intensifying efforts to establish an autonomous administration (Gunter, 2014, p. 110-

111; Allsopp, 2019). The PYD's decision to refrain from collaborating with opposition factions also meant that it was largely spared from attacks by the Syrian Air Force and avoided direct confrontation with Russian forces (Allsopp & van Wilgenburg, 2019, p. 70-71).

The outbreak of conflict in Syria, the withdrawal of state authority from the north, the PYD's positioning as a key force in the fight against ISIS, and its rhetoric all contributed to its emergence as a viable actor in the eyes of external powers (Demir, 2022). Undoubtedly, the most critical development in this regard was the siege of Ayn al-Arab by ISIS and the resistance mounted by PYD-YPG forces. The battle, coupled with the narratives promoted by PYD-affiliated sources, played a significant role in garnering support from Western governments and public opinion (Thornton, 2015). The most substantial steps toward realizing the PYD's Rojava project were taken through the relationships it cultivated on the ground as part of the coalition against ISIS. By leveraging the YPG's role in the fight, the PYD positioned itself within a framework of legitimacy, securing crucial backing for its long-term objectives (Federici, 2015, p. 84-85). Prior to the siege of Ayn al-Arab, the PYD was viewed with skepticism in the West due to its ties with the PKK, its opposition to Syrian opposition groups, and its ambiguous relationship with the Assad government. However, this perception gradually shifted over time (Elsayed, 2023, p. 57-58).

Throughout the Syrian civil war, the PYD's armed wing attracted recruits from both PKK ranks and various other countries. Foreign fighters from dozens of nations participated in clashes within the ranks of the YPG-YPJ and, later, the SDF (Toktaş et al., 2022, p. 25-28). The SDF warrants particular attention, as it was established as a direct result of the international coalition's efforts to create a local force to combat ISIS on the ground. While it was officially formed in October 2015 with the participation of various local factions, it is evident that the SDF's core structure was built around the YPG and YPJ (Orton, 2018, p. 166-167; Önenli Güven, 2025, p. 116-117). It is important to note that since its formation, the SDF has been commanded by Mazloum Abdi, a former YPG commander. Shortly after the creation of the SDF, the Syrian Democratic Council (SDC) emerged as its political counterpart. Today, the SDF serves as the military wing of the self-proclaimed Autonomous Administration of North and East Syria, which will be discussed in the following paragraphs.

It is important to note that the United States has provided the most significant support to the SDF to date. Following air operations against ISIS, the SDF was trained and equipped as a ground force. As a result, the SDF can be considered a proxy actor for the United States and the Western coalition. The permanence of this force in northern Syria has been crucial for the United States' Middle East policies (Polat, 2020, p. 81). The creation of the SDF can be seen as an effort to obscure the names of the PYD and YPG, which are linked to PKK/KCK, and to bring other factions within Syria under a unified umbrella, allowing for direct foreign support. The fact that the SDF is now engaging with the Syrian interim government marks a significant point in understanding its

position and role in the current political landscape.

In 2013, after the declaration of the Founding Assembly, the PYD began declaring cantons, which became the administrative regions of Afrin, Jazeera, and Ayn El-Arab. While these regions were said to be governed by a system based on the representation of all elements, PYD's absolute dominance was clear. The cantons were not formed according to demographic distribution but were instead shaped by the influence of the YPG forces. The governance structure in the cantons consisted of the Legislative Council, the Executive Council, and the Judicial Council (Acun & Keskin, 2017, p. 22-26). In these declared cantons, the administration was formally managed by TEV-DEM (Movement for a Democratic Society), which aimed to bring together civil society. These initiatives, which aligned with Abdullah Öcalan's ideas of democratic confederalism, gradually reflected the PYD's preparatory mindset for the post-civil war period in Syria. The governance, societal processes, economic administration, and security experience gained in the cantons laid the foundation for the *de facto* situation being attempted today (Plakoudas, 2017, p. 103-104). In 2014, a mandatory military service law was implemented to protect the cantons. Later, these cantons were merged, leading to the establishment of the Transitional Administration of Rojava. In 2016, the cantons were officially united and a federation was declared. By 2018, the structure known today as the Autonomous Administration of North and East Syria (AANES) was proclaimed. Today, AANES controls nearly 25% of Syrian territory. It is important to note that this structure, which has created a *de facto* situation in northern and eastern Syria, aims to establish control over areas rich in natural gas and oil resources (van Wilgenburg & Fumerton, 2024, p. 1090). With the emergence of AANES, the democratic autonomy initiative voiced by the PYD since the beginning of the civil war was completed. It is crucial to highlight that the support provided by the United States across various areas and the involvement of the SDF on the ground has been instrumental in the continuation of this structure (Rashid, 2018). AANES currently consists of seven regional administrations: Jazeera, Afrin, Euphrates, Manbij, Tabqa, Raqqa, and Deir al-Zor (Syrian Democratic Council, n.d.). Allsopp and van Wilgenburg argue that the name and organizational changes were driven by internal processes, aiming to send messages to external actors, demonstrate the development of the structure, seek recognition, establish legitimacy, and form alliances. These changes were not publicly disclosed for approval or validation but were primarily an internal decision-making process (2019, p. 89-90). In contemporary usage, the term "Democratic" has been added to AANES, leading to the adoption of the acronym DAANES.

The external support PYD was able to garner during the civil war has been pivotal in determining its fate and current position. The PYD succeeded in securing support from both the United States, the most significant global actor during the civil war, and Russia. While deepening its relationship with the U.S., the PYD effectively became a proxy actor. Meanwhile, Russia not only invited the PYD to peace talks but also

allowed the establishment of its office in Moscow (Federici, 2015). With the backing and endorsement of these two major powers, the PYD gained a substantial advantage in legitimizing its political initiatives and strengthening its operations on the ground (Knights & van Wilgenburg, 2021). Despite Türkiye's opposition and warnings, the adoption of this policy by both the U.S. and Russia highlights the significance of PYD in regional and international politics (Demirdüzen & Özel Özcan, 2021; Martin, 2025).

The most significant opposition to the *de facto* order that the PYD sought to establish with excessive confidence came from Türkiye. As a country keen on securing its borders and supporting Syria's territorial integrity since the beginning of the civil war, Türkiye turned to military operations after failing to achieve results through diplomatic negotiations. Relying on Article 51 of the UN Charter, Turkish army conducted the Euphrates Shield operation in 2016, Olive Branch in 2018, Peace Spring in 2019, and Spring Shield in 2020 (Kadioğlu, 2020). These operations were carried out by informing all relevant actors in Syria and prioritizing civilian safety, demonstrating Türkiye's true aim of preventing any *fait accompli* efforts to establish terrorist groups within Syria (Erkmen, 2022; Erendor, 2025; Güneş, 2025). Through these operations, Turkey showed its determination even using military tools to thwart any threat to the national security, while also shaping the behavior of actors like the PYD, YPG, and SDF, who had acted recklessly.

It must be stated that the PYD emerged as one of the actors that gained the most from the Syrian Civil War. The key factors contributing to this success were its ability to find opportunities, territory, legitimate grounds, and external support during the conflict (Plakoudas, 2017, p. 115). Before the civil war, it would have been difficult to imagine that Kurdish groups could establish a political and military situation in their current positions. However, PYD has now carved out a third path in Syria, beyond the government and opposition, using its armed forces, PKK support and experience, external backing, and its role in the fight against ISIS. Through YPG and SDF, PYD has achieved significant gains (van Wilgenburg & Fumerton, 2024). To legitimize itself, it pursued a strategy of downplaying its PKK ties, frequently expressing its adoption of Western values, engaging in diplomatic efforts, and delegitimizing its greatest opposing actor, Türkiye (Elsayed, 2023, p. 68-72). The portrayal of PYD as an actor opposing ISIS, emphasizing themes such as democracy, human rights, female fighters, resistance, and self-governance in influential media outlets, has played a significant role in shaping its image (Koç & Öztürk, 2024). It is also important to note that the PYD has effectively capitalized on the disagreements and competition among other actors involved in Syria's conflict (Ağır & Tatlı, 2020).

The PYD's refusal to join the Kurdish National Council (KNC) in Syria and its perception of other Kurdish political formations as threats reflects one of the core approaches of the PKK since its founding. The PYD has either blocked the growth of other Kurdish parties or, particularly through its military power, demonstrated

absolute hostility towards them. This has prevented the formation of an effective Kurdish movement in Syria outside of political and civil formations operating under its control (Lowe, 2014, p. 230-231; Federici, 2015). In particular, the opposition to the KNC has been a fundamental source of tension between Kurdish groups throughout the civil war. The ENKS, supported by Mesud Barzani's parties, accused the PYD of acting unilaterally and establishing close ties with the regime (National Coalition of Syria, 16.03.2013; Federici, 2015). Although various talks took place between the two groups, no close relationship was established. However, as will be discussed in later sections, this situation began to change after December 8.

Finally, it is necessary to address the local election announcement made by the AANES Assembly in April 2024 (Al Monitor, 06.06.2024, Arab News, 06.06.2024). It was declared that elections were being prepared in seven cantons, with approximately three million voters expected to participate. Initially scheduled for May 30, the election date was later postponed to June 11. Undoubtedly, this initiative is the result of a planned process aimed at providing the de facto structure established in northern Syria with a legitimate and legal foundation. The election announcement received strong reactions from Türkiye and parties within the ENKS. Türkiye declared that it would not recognize an initiative imposed as a *fait accompli*, which it viewed as a violation of Syria's territorial integrity and unitary structure, and stated that it would intervene, including military options if necessary. Other Kurdish parties within the ENKS also protested, arguing that this was not a fair election but rather an organization solely carried out by the PYD. As a result of Türkiye's diplomatic pressure, the PYD announced that the elections were postponed first to August and then to a later date due to deficiencies in the preparations (Solaker, 31.05.2024; TRT Haber, 06.06.2024).

2. PYD's 10th Congress and Subsequent Developments

As the year 2024 unfolded in this atmosphere, the PYD announced that it would hold its 10th Congress. Having held its first congress in 2003, the PYD convened again on September 21–22, 2024 (Kurdpress, 24.09.2024; Rudaw, 22.09.2024). This congress was of significant importance, as it took place while the civil war was still ongoing and during a period of heightened tensions with Türkiye due to election-related claims. In addition to changes in co-chairs, the rhetoric reflected in the congress provided insights into the policies the PYD would pursue.

The two-day congress was attended by 700 delegates from both Syria and abroad. These delegates elected 90 members to the PYD General Assembly, a notable decrease from the previous 145 members. Changes were made to the party's political program and bylaws during the congress (Firat News, 22.09.2024). It is important to highlight that the PYD does not hold annual congresses; rather, they are considered exceptional events, convened in response to leadership changes, modifications to the political program, internal regulations, or pressing internal and external circumstances (Jusoor, 09.10.2024).

Undoubtedly, the most significant development of the congress was the change in co-chairs. Salih Muslim, considered the most influential figure within the PYD, and his co-chair Asya Abdullah were replaced by Xerib Hiso and Perwin Yusif. Salih Muslim, who had held senior positions in the PYD since its founding in 2003, served as co-chair alongside Asya Abdullah from 2010 to 2017. After briefly stepping aside, he resumed leadership in 2022 and continued until the 10th Congress. While this leadership transition may appear to be a routine change, it can be interpreted as a strategic move to prepare the PYD for a new phase. Given Salih Muslim's remarkable influence within the party, especially in European relations, this shift signals a potential evolution in the PYD's political strategy in the post-civil war period.

The most significant points reflected in the speeches of both former and newly appointed co-chairs, as well as the general atmosphere of the congress, were the strong emphasis on ties with the PKK, loyalty to Abdullah Öcalan's ideology, and the intention to advocate for his release. Additionally, the commitment to strengthening the autonomous administration was a recurring theme. Another key emphasis was on unity in rebuilding Syria, with a consensus on prioritizing political solutions to secure existing gains. The PYD also underscored its active role in establishing a democratic and decentralized Syria. Furthermore, statements reaffirmed the plan to proceed with the elections that had been postponed since May (Jusoor, 09.10.2024; The Syrian Observer, 24.09.2024).

The Congress was particularly noteworthy in emphasizing PYD's ideology of democratic confederalism. Strengthening the autonomous administration established during the civil war and expanding this ideological framework across society was prioritized. Moreover, the need to promote a federal approach that legitimizes autonomous administrations in Syria's future was highlighted. In this regard, accelerating efforts to seek support from international actors and encouraging other ethnic groups in Syria to endorse this vision were emphasized as key strategies. Strengthening AANES and expanding the influence of the SDF were identified as critical elements in this process. Additionally, the strong emphasis on the PKK was one of the most striking aspects of the congress. The close ties of the newly appointed co-chairs with the PKK signaled the direction PYD would prioritize in the new period. Following the congress, it became possible to discern clues about PYD's future approach concerning its relations with other Kurdish groups in Syria, particularly the ENKS, its international engagements, its autonomy claims, its insistence on local elections, and its stance on Syria's future.

As mentioned in the previous section, PYD's traditionally distant stance toward other Kurdish groups and its reluctance to join broader alliances during the civil war now appears to be shifting. For instance, ahead of the elections held in the Kurdistan Regional Government (KRG) on October 20, 2024, PYD co-chairs engaged in discussions to support Bafel Talabani, the Patriotic Union of Kurdistan (PUK) candidate, against

Mesud Barzani's Kurdistan Democratic Party (KDP) (Anadolu Agency, 16.10.2024). This move was undoubtedly perceived as a response to the rivalry with the ENKS, which is backed by Barzani in Syria. However, with opposition groups consolidating their hold over Damascus, the growing political momentum regarding Syria's future has also influenced PYD's rhetoric and actions. In this context, negotiations have been initiated with ENKS and Iraqi Kurds to explore common ground for Kurdish unity in Syria (Rudaw, 18.12.2024).

The 10th Congress, held before December 8, served as a platform for PYD to reaffirm its commitment to the general strategy it had followed throughout the civil war. Feeling politically and militarily advantaged and pushing all possible conditions for local elections, PYD continued to set its own agenda amid the uncertainty between the opposition and the regime. The convergence of its internal and external relations with the prevailing conjuncture at the Congress created the impression that PYD had achieved its ideal conditions. While strengthening its de facto political and military presence to secure a strong position at the negotiation table for post-war autonomy, PYD also took steps to enhance its alliances against any potential Turkish military operation. However, the opposition's march, which began in November, forced PYD to reassess its calculations.

3. The Position of PYD in the Future of Syria

With opposition forces led by HTS entering Damascus in December 2024 and Bashar al-Assad fleeing to Russia with his family, it is possible to say that Syria has entered a new chapter following the civil war. Ahmed al-Sharaa stated that they would rebuild Syria alongside all Syrian factions and called for international support in this endeavor (Harmon Center, 04.02.2025; Al Tamimi, 30.01.2025; Middle East Eye, 13.01.2025). However, significant obstacles and uncertainties remain on Syria's path to restoring stability or establishing a new order. In this context, PYD's claim to autonomous governance and the restructuring of Syria's political framework represent major challenges for both the country's future and PYD itself. Post-December 8 developments, including negotiations between the Autonomous Administration of North and East Syria, the SDF, other Kurdish factions, and the Syrian Interim Government, offer critical insights into the evolving political landscape.

In the post-December 8 period, discussions emerged advocating for the unified representation of Kurds in Damascus. In this context, ENKS expressed its openness to unity, stating through its spokesperson Nawaf Rashid that the Rojava administration and Mazlum Abdi must undergo a transformation. The rapprochement was said to be contingent on Mazlum Abdi refraining from self-declaring as the sole Kurdish representative, AANES avoiding past mistakes, and the rejection of PKK ties in a manner that would ease Türkiye's concerns (Rudaw, 18.12.2024). On January 16, Masoud Barzani and Mazlum Abdi met in Erbil, emphasizing the meeting's significance for

Kurdish unity and cooperation in Syria's political transition (Euronews, 16.01.2025). At the core of this meeting was the establishment of a joint delegation to engage in negotiations within the framework of the new political order.

Following his election as transitional head of state, Ahmed al-Sharaa emphasized Syria's territorial integrity, the disbandment of all armed groups, the establishment of new institutions, the drafting of a new constitution, and the recognition of diversity as a source of strength (BBC, 31.01.2025). In line with al-Sharaa, Syria's new senior officials and other groups stated that administrations outside the central government would not be accepted, as they would hinder the reconstruction of the new Syria (Salik, 2025). The newly appointed Minister of Defense, Murhaf Abu Qasra, explicitly rejected the SDF's reluctance to disarm and its desire to form a bloc within Syria's new army (Reuters, 19.01.2025). On February 17, 2025, a meeting was held with the participation of the Syrian Democratic Council, the executive civil administration, the Rojava Autonomous Administration, and Mazlum Abdi. The meeting concluded with agreements on integrating the SDF's military and security institutions, as well as the Autonomous Administration's security bodies, into the Syrian army structure. Additionally, it was decided that Syrian state institutions would resume operations in northeastern Syria and that foreign fighters within the SDF ranks would be withdrawn from SDF-controlled areas as a step toward supporting national sovereignty and stability (Rudaw, 19.02.2025).

As discussions regarding the status of the SDF continued, a significant development occurred on February 18, 2025. The Syrian Democratic Council and the Syrian Democratic Forces reached an agreement with the Syrian interim government. According to the agreement, military units and institutions would be integrated into the new Syrian army. The announcement came from SDF's Northern Brigade commander, Abu Omar al-Idlibi, who stated that the SDF would be incorporated as a single bloc within the Ministry of Defense of the Damascus government, either as part of a corps or the Eastern Region Command (The New Arab, 18.02.2025; Rudaw, 19.02.2025). Additionally, in a recent development, SDF General Commander Mazlum Abdi congratulated Ahmed al-Sharaa on his election and invited him to visit northern Syria. He also noted that the central government had presented three demands: the removal of non-Syrian fighters from the SDF ranks, the handover of ISIS militants and their case files, and the entry of central government institutions into the Autonomous Administration of North and East Syria (Rudaw, 20.02.2025). The presence of foreign groups within the SDF had been a long-standing but largely unacknowledged issue. However, Abdi's admission of this reality in December 2024, along with his statement that these groups might leave Syria following the resolution of issues with Türkiye, was seen as an implicit confirmation (Reuters, 19.12.2024). Moreover, SDF officials have highlighted the potential resurgence of ISIS or other Salafi groups, arguing that complete disarmament could have severe consequences. They have thus demanded a

privileged status in the north (The Sunday Times, 16.02.2025). Consequently, the SDF set conditions for disarmament, namely the complete withdrawal of Türkiye from Syria and the total elimination of ISIS elements (Kurd Press, 22.05.2025).

Meantime, statements from the SDF and AANES emphasized their commitment to national dialogue initiatives, arguing that no preconditions should be imposed for participation in this process (North Press Agency, 18.02.2025). Finally, it is worth noting Mazlum Abdi's remarks in an interview with *The Guardian*. He reaffirmed that they consider themselves part of Syria and are committed to a unified state, though he acknowledged differences in implementation and timing. He also pointed out that tensions with Türkiye have disrupted negotiations and created additional pressure, adding that Türkiye's actions have become increasingly unpredictable following the withdrawal of U.S. forces (The Guardian, 21.02.2025). In response, representatives of the Syrian interim government have maintained that all parties wishing to participate in the national dialogue must first disarm. They further stated that only those who meet this condition would be invited to the upcoming national conference (Reuters, 13.02.2025).

As one of the latest development, the preparatory committee finalized its work, and the Syrian National Dialogue Conference was held in Damascus on February 25, 2025. With approximately 600 invitees, the conference aimed to discuss non-binding interim regulations for rebuilding Syria's future. According to official statements, all factions within Syria were invited (The Associated Press, 25.02.2025). However, Kurdish groups led by the PYD issued a statement claiming they had not been invited. They criticized the conference for not being inclusive, arguing that selectively inviting certain figures was merely an attempt by the new administration to legitimize itself, making it no different from the Assad era (ANHA, 24.02.2025). This exclusion is undoubtedly linked to the SDF's refusal to disarm. During the conference preparations, concerns were frequently raised about the PYD's leadership of the SDF and its close ties to the PKK (Levant 24, 13.02.2025). Similarly, AANES declared that the conference did not represent Syria and that it would play no role in implementing its outcomes (ANHA, 25.02.2025). The conference itself emphasized Syria's unitary structure and territorial integrity while also condemning Israeli occupation (Al Jazeera, 26.02.2025).

In his speech at the Syrian National Dialogue Conference, which served as a platform for a one-day exchange of ideas and discussions, Ahmed al-Sharaa emphasized that Syria had liberated itself and was fully capable of rebuilding on its own. He asserted that uniting all armed forces under the state was not a luxury but a duty and necessity. Furthermore, he underscored Syria's indivisibility, stating that its strength stemmed from this unity (BBC, 25.02.2025). The conference's final communiqué included several key points, notably: the preservation of the unity and territorial integrity of the Syrian Arab Republic, the rejection of any form of division or fragmentation, and the commitment to never cede any part of the country. It also stressed the consolidation of

the principle of citizenship, the rejection of all discrimination based on race, religion, or sect, and the establishment of a system free from ethnic or religious divisions, based on equal opportunity. Additionally, it called for fostering a culture of peaceful coexistence among all components of Syrian society while rejecting violence, incitement, and acts of vengeance. The communiqué further highlighted the need for swift legal reforms ensuring the participation of all social groups in the political process, alongside the implementation of fair political isolation measures (Haber Türk, 25.02.2025).

The Interim Government's firm stance on unconditional disarmament and its refusal to recognize the preconditions set by the SDF signaled that the process might unfold to the PYD's disadvantage. While the National Dialogue Conference can be seen as an attempt to establish order in Syria despite the PYD, intense negotiations between the parties soon became necessary. Consequently, on March 10, 2025, an eight-point agreement was signed between the Syrian Interim Government and the SDF. With Ahmed al-Sharaa and Mazloun Abdi at the negotiating table, the agreement can be interpreted as a declaration of intent to resolve at least some of the long-standing disputes.

The agreement broadly aims to remove barriers to the equal participation of all Syrians in political processes and state institutions without discrimination, recognize the Kurdish community as an integral part of Syria with constitutional guarantees for their citizenship rights, and establish a nationwide ceasefire. Additionally, it outlines the integration of all civilian and military institutions in northeastern Syria into the central government, the transfer of airports, border crossings, and energy facilities to state control, and the facilitation of the return of displaced Syrians. The agreement also commits to combating threats to national security left by the Assad regime, rejecting hate speech and calls for division, and forming implementation committees to ensure the agreement's provisions are carried out by the end of the year (Al Jazeera, 10.03.2025; The Guardian, 10.03.2025). The agreement had a significant impact both within Syria and internationally. It addresses two longstanding unresolved issues: the disarmament of all armed groups and the consolidation of central government authority across Syria. On one hand, SDF elements are set to integrate into the national army, and the state is officially entering AANES structures. On the other hand, the agreement guarantees the constitutional rights of the Kurdish population and commits to eliminating any threats directed at them. At first glance, the agreement appears to follow a win-win principle for both sides. However, the actual implementation of its provisions will depend on the work of the committees and the evolving dynamics of the process.

Whether this agreement represents a permanent solution for Syria or a short-term strategic maneuver will become clear over time. For the Kurds, it can be interpreted as an attempt to maintain their gains in a post-U.S. withdrawal scenario while securing central government protection against potential attacks, particularly from Turkey. On the other hand, the agreement is crucial for the Interim Government's full legitimacy

(Schiavi, 2025). Although some analysts suggest that AANES will completely dissolve and the SDF will be fully integrated into the national army (CNN, 13.03.2025), such an assessment appears overly optimistic. The committees established under the agreement must determine whether the SDF will integrate into the army without any special status and whether ongoing conflicts with the Turkish-backed Syrian National Army will cease (Goldbaum & Ward, 2025). One key aspect of the agreement is the influence of U.S. foreign policy under Donald Trump. The announcement that CENTCOM Commander Michael Erik Kurilla met with SDF officials before the agreement (Rudaw, 10.03.2025; CNN, 13.05.2025) underscores the strategic dimension of this development. The shift in U.S. risk assessments and its commitment to ending conflicts in Syria suggest that Washington has guided the SDF toward becoming a more cooperative actor. Trump's "America First" approach, by facilitating this agreement, has inadvertently set the stage for a regional order-building initiative (Kourdi & Damanhoury, 2025). Despite the U.S. role in the process, unresolved issues such as AANES' official status, the full integration of the SDF into the army, the transfer of prisons holding ISIS detainees, and ongoing tensions between Türkiye and the PYD remain critical challenges (van Wildenburg, 2025). Ultimately, based on the agreement's provisions, it appears that the Interim Government has secured more advantages. The SDF's acceptance of disarmament, the transfer of border crossings and energy facilities to the central government, and the reinstatement of state institutions in the region align closely with Ahmed al-Sharaa's core demands (Görücü, 2025).

Throughout the civil war, the PYD appeared to be one of the biggest beneficiaries of the conflict, yet in the emerging new order, it now faced the risk of becoming one of the greatest losers. On one hand, all armed groups across the country are being urged to integrate into the new national army; on the other, Syria's territorial integrity and the full activation of central institutions nationwide remain key priorities for the interim government. This clearly places significant pressure on both the SDF and AANES. Additionally, the U.S. plans for a complete withdrawal from Syria pose another major challenge for the PYD, further complicating its position in the evolving political landscape (Hall, 2025, p. 49-50). It is particularly important to emphasize that Türkiye will be one of the key determinants of PYD's trajectory in the new order. One of the most critical red lines for Türkiye, as a key actor in the Syrian civil war, has been the threat posed by PYD-YPG and the formations it leads. Consequently, the gains or concessions of PKK-affiliated structures in Syria's new order will be the primary determinant of how much Türkiye stands to gain in the process. The new administration's stance on the autonomous governance initiatives and YPG elements—Türkiye's primary concerns—aligning with Turkish policies can be seen as its main motivation in the evolving political landscape.

HTS is striving to shape the new order by merging its ideology with national and international dynamics. Syria's current situation cannot be considered in isolation from regional developments. The stance of regional and global actors, who have played

a significant role throughout the civil war, will directly influence both Syria's future and the broader dynamics of the Middle East (Singh, 2025, p.65-68). While Ahmed al-Sharaa announced a draft for the new constitution and activated committees, he also unveiled his new cabinet consisting of 23 ministers on March, 30. Although the cabinet is primarily HTS-based, a Kurd was appointed as Minister of Education, an Alawite as Minister of Transport, a Druze as Minister of Agriculture, and a Christian as Minister of Social Affairs. Through these appointments, the Syrian Interim Government aimed to project an image of an inclusive administration both domestically and internationally. However, the fact that key ministries remain under HTS control, Kurdish demands for greater representation, and the absence of Turkmen representation at the ministerial level will likely lead to questions about the new government's inclusivity.

Conclusion and Assessment

After nearly 13 years of conflict, Syria has suffered significant losses across political, economic, military, demographic, and cultural dimensions. With the cessation of hostilities, the scale of humanitarian, physical, demographic, and economic devastation is becoming more evident. It is clear that the reconstruction of Syria—whether humanitarian, physical, demographic, or economic—will be an extremely challenging task. On the other hand, the political reconstruction of Syria will also face a particularly difficult period. The declaration of December 8 as a national holiday by the Syrian Interim Government marks a symbol of hope for the future of the country. The agreement signed on March 10, despite all the challenges, has created a sense of optimism for the future of Syria, and it is clear that the implementation of the eight articles will serve as one of the key foundations for establishing order in the country.

It is clear that Ahmed al-Sharaa is supported by numerous local, regional, and global actors. The reasons behind this support are evident in the frequent emphasis he places on key concepts such as "reconstruction of Syria," "diversity and richness," "political representation of all Syrians," "democratic governance," "combating extremist ideologies and terrorism," "integration into regional and international policies," "disbanding armed groups," and "territorial integrity." Among the many challenges faced by Syria's new government, one of the most crucial issues is how to resolve the situation in the country's northern region. Key challenges include how the Syrian Democratic Forces will be integrated into the new army and what the status of the AANES will be.

The PYD, which emerged from the civil war with the most significant gains, has established formations in Syria such as the SDF and AANES, and these formations are non-negotiable elements in maintaining its position. After the 10th Congress, the PYD continues on its path with military and political confidence, but it is clear that after December 8, it has tried to adopt a more conciliatory approach. Particularly, the continued support from the United States means that the PYD will sit at the negotiating table with other Kurdish groups and the interim government with a strong position. As mentioned earlier, it is clear that the discussions regarding the integration

of armed forces will be resolved through mutual concessions. However, it is certain that the Kurdish side will not agree to unconditional integration without securing full approval from the United States and will use Türkiye and ISIS as pretexts for this. They are already demanding assurances for the fight against ISIS and its variations, which they claim have started to activate, and insist on a complete agreement with Türkiye as a precondition. It is clear that the guarantees provided by the Syrian Interim Government at this point will have an impact on the process. On the other hand, it must be noted that there has been no external negotiation or agreement regarding the autonomous administration that the PYD has gradually implemented throughout the civil war. Resolving this issue is seen as a priority in determining whether Syria's new constitution will be unitary or federal. It is not a reasonable option for the PYD to easily relinquish its current *de facto* gains. Furthermore, the recognition or tolerance of this *de facto* situation would set a precedent for other groups in Syria to make similar demands and attempts. In this context, it is obvious that if the PYD does not achieve its political goals, it will be unwilling to disband the SDF or join the general army.

The 10th Congress was expected to be a key determinant of the PYD's future policies. It should be noted that the outcome of the Congress was aimed at expressing a strong will for the PYD to carry its political and military gains into the future; however, the events following December 8 led to a revision of the PYD's goals and policies. While HTS and other opposition groups entered Damascus, the SDF forces, eager to capitalize on the situation, attempted to advance west of the Euphrates. However, due to armed retaliation and political rhetoric, the SDF forces were forced to retreat. From this example, it must be emphasized that the PYD will continue to make efforts to strengthen its position as a pragmatic actor in Syria's future. Additionally, as mentioned in the previous section, it is not difficult to predict that the PYD will pursue all possible diplomatic efforts to legitimize the current situation in northern and eastern Syria. In this regard, while the PYD will engage with groups it previously hesitated to align with, it is clear that it will also seek support for autonomous governance from the ethnic groups in the rest of the country.

The exclusion of Kurdish parties from the Syrian National Dialogue Conference has shown the Interim Government's firm stance on its demands. Although the primary request of the conference's preparatory committee was the unconditional surrender of armed groups, the SDF's indecisive position was met with backlash. Additionally, the emphasis on territorial integrity and the unitary structure of Syria, particularly in the context of the country's reconstruction, suggests that the status of the AANES will be more heavily debated. While the PYD has attempted to strengthen its position by initiating new communication dialogues with other Kurdish groups, it is clear that it will be forced to make concessions in the face of the Interim Government's resolute stance. At this juncture, the policies pursued by Türkiye and the interests of the United States in Syria under Donald Trump's second presidency will constitute critical points that need to be considered.

The March 10 agreement can be seen as a form of reconciliation emerging from the tensions between the Kurds and the central authority during the Victory Conference and the National Dialogue Conference processes. As outlined in the previous section, AANES and SDF have posed the primary challenge for the Interim Government. As discussed throughout the study, the Kurds, particularly the PYD, are a key component of the new order in Syria. Their role has proven crucial in ensuring the country's territorial integrity, maintaining its unitary structure, and drafting an inclusive constitution. Although they were initially excluded from the National Dialogue Conference, it soon became evident that this exclusion was a major obstacle to national stability. Alongside Alawite and Druze groups, the Kurds argued that the conference lacked national legitimacy and would never be viable. Intense negotiations and diplomatic efforts following the conference, with the involvement of external actors, ultimately led to an agreement. This indicates a strategic shift by the PYD, moving away from its previous unilateral stance toward integration within Syria. At the same time, the Interim Government adopted a more inclusive and tolerant approach. Undoubtedly, Ahmed al-Sharaa and HTS remain the dominant forces in Syria, yet it is clear that the resolution of the country's political structure hinges on the PYD.

In conclusion, it must be emphasized that the Kurds—one of the groups neglected and suppressed during the Assad administrations—will continue their struggle to be actively involved in the constitutional process and parliamentary representation as Syria is being rebuilt. The presence of the Syrian Democratic Forces and the Autonomous Administration of North and East Syria, along with the explicit support of the United States, are significant factors strengthening their position at the negotiation table and enabling them to extract concessions. The PYD is aware that peace and stability cannot be maintained throughout Syria unless the Kurds leave the negotiation table satisfied. In this context, in order to legitimize its demand for autonomy, the PYD will continue to remain on the agenda by alternately using the SDF as leverage, leveraging external support, or capitalizing on its ties with groups that are unable to establish good relations with the new interim government. Although in the short term it may postpone or keep its autonomy claim off the agenda to avoid provoking reactions from other groups, it will likely try to maintain the status quo in the form of a *de facto*, though unspoken, arrangement. Therefore, it is inevitable that one of the most significant challenges in Syria's future will revolve around the PYD. At this point, the policies pursued by other Kurdish movements that are separate from the PYD and aligned with the support of Syria's unitary structure may strengthen the hand of the Interim Government.

References

- Acun, C. & Keskin, B. (2017). The PKK's branch in Syria: PYD-YPG. *SETA Yayınları*, 81, 1-70.
- Ağır, O. & Tatlı, M. (2020). Bir hibrit savaş yöntemi olarak terör ve Suriye İç savaşı. *Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8, 35-56.
- Allsopp, H. & van Wilgenburg, W. (2019). *The Kurds of Northern Syria: Governance, diversity and conflicts*. I. B. Tauris.
- Allsopp, H. (2015). *The Kurds of Syria: Political parties and identity in the Middle East*. I. B. Tauris.
- Babahanoğlu, V. (2024). Syria in Türkiye-U.S. relations: Security, terror and strategic dilemmas. *Van Yüzyüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 65, 65-75.
- Byman, D. & Speakman, S. (2016). The Syrian refugee crisis: Bad and worse options. *The Washington Quarterly*, 39(2), 45-60.
- Cooper, T. (2015). *Syrian stagflation: The Syrian Civil War, 2011-2013*. Helion & Company Limited.
- Çağlar, M. T. (2025). Spillover effects of civil wars: The case of Syria. M. E. Erendor & A. S. Erkmen (Eds.), *The security dimensions of the Syrian Civil War: The case of Türkiye* (pp. 95-106). CRC Press.
- Çelik, M. (2019). Kuruluşundan bugüne PKK/KCK'nın uluslararası konjonktürel değişimlere uyum sağlama ve uluslararasılaşma çabası. *Güvenlik Çalışmaları Dergisi*, 21(2), 111-133.
- Demir, T. (2022). Terör, otonomi ve aktörlük: PYD ve sivil savaş kaynaklı siyasal fırsatların kullanımı. *Ortadoğu Etüdleri*, 14(2), 149-177.
- Demir, T. (2024). Is the PYD continuation of the PKK? An ideological analysis of the concepts of democratic confederalism and democratic autonomy. *Terörizm ve Radikalleşme Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 239-272.
- Demirdüzen, S. & Özel Özcan, M. S. (2021). Devlet desteğinin saldırgan devlet dışı aktörler üzerindeki etkisi: ABD desteği ve naip savaş örneği olarak Suriye İç Savaşı. *Gazi Akademik Bakış*, 15(29), 221-242.
- Elsayed, A. (2023). From the mountains to Elysee: The precarious international legitimacy of the Syrian Kurdish YPG and PYD. *Middle East Journal*, 77(1), 53-77.
- Erdoğan, İ. (2019). PKK/KCK terör örgütü: İran, Irak, Suriye silahlı yapılanması. *Polis Akademisi Yayınları*.
- Erendor, M. E. (2025). Türkiye's military operations as countering terrorism policy. M. E. Erendor & A. S. Erkmen (Eds.), *The security dimensions of the Syrian Civil War: The case of Türkiye* (pp.151-163). CRC Press.
- Erkmen, S. (2022). Turkey and armed opposition groups in Syria: The case of operation Euphrates Shield. *Journal of Diplomatic Research*. 4(2), 39-52.
- Federici, V. (2015). The rise of Rojova: Kurdish autonomy in the Syrian conflict. *The SAIS Review of International Affairs*, 35(2), 81-90.
- Güneş, B. (2025). An evolution of Türkiye's cross-border military operations in Syria under international law. M. E. Erendor & A. S. Erkmen (Eds.), *The security dimensions of the Syrian Civil War: The case of Türkiye* (pp.207-219). CRC Press.
- Gunter, M. (2014). *Out of nowhere: The Kurds of Syria in peace and war*. Hurst&Company.
- Hall, N. (2025). With fall of Assad, can Syria rise? *Survival*, 67(1), 45-54.
- Hinnebusch, R. & Saouli, A. (Eds.) (2019). *The war for Syria: Regional and international dimensions of the Syria uprisings*. Routledge.
- İşyar, Ö. G. (2017). Suriye İç Savaşı'nda PYD'nin aktörleşmesinin başlıca nedenleri. *Bilge Strateji*, 9(16), 33-67.

- Kadioğlu, İ. A. (2020). Zeytin Dalı Harekâtı: Türkiye'nin Suriye'ye sınır ötesi operasyonu ve meşru müdafaa hakkı. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 41, 210-227.
- Kartal, A. B. (2018). Uluslararası terörizmin değişen yapısı ve terör örgütlerinin sosyal medyayı kullanması: Suriye'de DEAŞ ve YPG örneği. *Güvenlik Stratejileri*, 14(27), 39-77.
- Knights, M. & van Wilgenburg, W. (2021). *Accidental allies: The U.S.- Syrian Democratic Forces partnership against the Islamic States*. I. B. Tauris.
- Koç, E. & Öztürk, M. (2024). Suriye İç Savaşı'nda BBC'nin PYD'yi medyatikleştirirken öne çıkardığı etnik vurgular. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 15(3), 1384-1419.
- Köylü, M. (2018). Suriye'de PYD/YPG yapılanması ve Zeytin Dalı Harekâtı. *ASSAM*, 5(11), 70-86.
- Lowe, R. (2014). The emregence of Western Kurdistan and the future of Syria. D. Romano & M. Gurses (Eds.), *Conflict, democratization, and the Kurds in the Middle East: Turkey, Iran, Iraq and Syria* (pp. 225-246). Palgrave Macmillan.
- Martin, L. G. (2025). Challenging friends: Türkiye- U.S. relations. *All Azimuth*, 14(1), 3-19.
- Orhan, M. (2014). Transborder violence: the PKK in Turkey, Syria and Iraq. *Dynamics of Asymmetric Conflict*, 7(1), 30-48.
- Oktay, Ö. Z., Parlar Dal, E. & Kurşun, A. M. (Eds.) (2017). *Violent non-state actors and the Syrian Civil War: The ISIS and the YPG cases*. Springer.
- Orton, K. (2018). The secular foreign fighters of the West in Syria. *Insight Turkey*, 20(3), 157-178.
- Önenli Güven, M. (2025). Spread of ethno-sectarian conflict from Syria to Türkiye: Case of 2015-2016. M. E. Erendor & A. S. Erkmen (Eds.), *The security dimensions of the Syrian Civil War: The case of Türkiye* (pp.107-120). CRC Press.
- Plakoudas, S. (2017). The Syrian Kurds and the Democratic Union Party: the outsider in Syrian War. *Mediterranean Quarterly*, 28(1), 99-116.
- Polat, D. Ş. (2020). Türkiye'nin Suriye'nin kuzeyindeki askeri harekâtının amaçları ve sonuçları. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 16(33), 53-96.
- Rabinovic, I. & Valensi, C. (2021). *Syrian requiem: The civil war and its aftermath*. Princeton University Press.
- Rashid, R. M. (2018). Military and security structures of the autonomous administration in Syria. *Omran for Strategic Studies*, Special Report, 1-69.
- Salık, N. (2025). Suriye'de yeni devletin inşası: Fırsatlar ve zorluklar, Türkiye Araştırmaları Vakfı, <https://turkiyearastirmalari.org/2025/02/19/yayinlar/analiz/suriyede-yeni-devletin-insasi/> (Last access: 29.02. 2025)
- Savalsberg, E. (2014). The Syrian Kurdish movements: Obstacles rather than driving forces for democratization. *Conflict, democratization, and the Kurds in the Middle East: Turkey, Iran, Iraq and Syria* (pp. 85-107). Palgrave Macmillan.
- Singh, M. (2025). Lessons from the Middle East's unfinished war. G. Gırgıc & D. Möckli (Eds). *Strategic trends 2025: Key developments in global affairs* (pp.53-70). Center for Security Studies, ETH Zurich.
- Soner, B. A., Aslan, Ö. & Kıyıcı, H. (2017). PKK'nın bölgesel terör ağı yapılanması. *Polis Akademisi Yayınları*, 27 (9), 1-56.
- Şahin, Y. & İrdem, İ. (2017). PYD-YPG: The PKK in Syria. *Güvenlik Çalışmaları Dergisi*, 19(1), 21-45.
- T.C. İçişleri Bakanlığı, (2017). PKK/KCK terör örgütünün Suriye kolu: PYD-YPG. Ankara.
- Thornton, R. (2015). Problem with the Kurds as proxies against Islamic State: Insight from the siege of Kobane. *Small Wars & Insurgencies*, 26(6), 865-885.

- Toktaş, et al. (2022). Uluslararası güvenliğe tehdit PKK ve Bileşenleri. *Polis Akademisi Yayınları*, 137 (60), 1-133.
- van Wilgenburg, W. & Fumerton, M. (2024). From the PYD-YPG to SDF: The consolidation of power in Kurdish-controlled northeast Syria. *Studies in Conflict & Studies*, 47(9), 1090-1109.
- van Wildenburg, W. (2025). Landmark SDF deal hailed as a positive step for Syria and Kurds. Middle East Eye, <https://www.middleeasteye.net/news/landmark-sdf-deal-hailed-positive-step-syria-kurds> (Last access: 25.03.2025).

Websites

- Al Jazeera, (10.03.2025). Syria merges Kurdish-led Syrian democratic forces into state institutions, <https://www.aljazeera.com/news/2025/3/10/syria-merges-kurdish-led-syrian-democratic-forces-into-state-institutions> (Last access: 30.03.2025).
- Al Tamimi, A. J. (30.01.2025). Ahmad al-Sharaa's adress to Syrian nation, Middle East Forum, <https://www.meforum.org/mef-online/ahmad-al-sharaas-address-to-the-syrian-nation> (Last access: 20.03.2025)
- Aljazeera, (26.05.2025). Key takeaways from Syria's National Dialogue Conference, <https://www.aljazeera.com/news/2025/2/26/key-takeaways-from-syrias-national-dialogue-conference> (Last access: 29.02.2025)
- Al-Monitor, (06.06.2024). Syrian Kurds postpone local elections amid US disapproval, Turkish threats, <https://www.al-monitor.com/originals/2024/06/syrian-kurds-postpone-local-elections-amid-us-disapproval-turkish-threats> (Last access: 20.03.2025)
- Anadolu Ajansı, (16.10.2024). Terör örgütü PKK/YPG, İKBY seçimlerinde KYB'e destek arayışında, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/teror-orgutu-pkk-ypg-ikby-secimlerinde-kyb-ye-destek-arayisinda/3364133> (Last access: 01.02.2025)
- ANHA, (24.02.2025). Syrian parties: Any conference without full representation hold no value, <https://hawarnews.com/en/syrian-parties-any-conference-without-full-representation-hold-no-value> (Last access: 29.02.2025)
- ANHA, (25.02.2025). DAA: Conference does not represent Syrian people, <https://hawarnews.com/en/daa-conference-does-not-represent-syrian-people> (Last access: 29.02.2025)
- Arab News (06.06.2024). Syria's Kurds delay controversial local elections, <https://www.arabnews.com/node/2524986/middle-east> (Last access: 24.03.2025)
- BBC, (25.02.2025). Syrian leader hails 'historic' dialogue conference <https://www.bbc.com/news/articles/cpv4m4npnedo> (Last access: 29.02.2025)
- BBC, (31.01.2025). Ahmed eş-Şera yeni Suriye yol haritasını açıkladı: Anayasa, çeşitlilik, toprak bütünlüğü, <https://www.bbc.com/turkce/articles/c75zv1p56pxo> (Last access: 24.02.2025)
- CNN, (13.05.2025). Suriye'de Şam Yönetimi ve SDG'nin anlaşması ne anlama geliyor? <https://www.bbc.com/turkce/articles/c8x495x0yy5o> (29.03.2025).
- Euronews, (16.01.2025). Mesud Barzani, SDG Genel Komutanı Mazlum Kobani ile Erbil'de görüştü, <https://tr.euronews.com/2025/01/16/mesud-barzani-sdg-genel-komutani-mazlum-kobani-ile-erbilde-gorustu> (Last access: 29.02.2025)
- Fırat News, 22.09.2024. PYD'nin yeni eş başkanları seçildi, <https://firatnews.com/rojawa-sur/ye/pyd-nin-yeni-esbaskanlari-secildi-203144> (Last access: 25.02.2025)
- Goldbaum, C. & Ward, E. (2025). Syrian government signs breakthrough deal with Kurdish-led forces. <https://www.nytimes.com/2025/03/10/world/middleeast/syria-kurds-agreement.html> (Last access: 27.02. 2025)

- Görücü, K. (2025). Şam-SDG anlaşması: Temkinlilik, saha gerçekleri ve Türkiye. Anadolu Ajansı, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/sam-sdg-anlasmasi-temkinlilik-saha-gercekleri-ve-turkiye/3509398> (Last access: 20.03.2025).
- Guardian, (21.02.2025). 'We are part of Syria': Kurdish-led SDF fights for place in post-Assad future, <https://www.theguardian.com/world/2025/feb/21/drones-are-above-our-heads-kurdish-led-sdf-fights-for-survival-in-syria> (Last access: 29.02.2025)
- Haber Türk, (25.02.2025). Suriye Ulusal Diyalog Konferansı'nda sonuç bildirgesi açıklandı, <https://www.haberturk.com/suriye-ulusal-diyalog-konferansi-sonuc-bildirgesi-3768820> (Last access: 29.02.2025)
- Harmoon Center, (04.02.2025). Ahmad al-Sharaa addresses the nation: Where now for Syria's transition. <https://www.harmoon.org/en/researches/ahmed-al-sharaa/> (Last access: 20.03.2025)
- Jusoor, (09.10.2024). PYD conference reflects pressure on Kurdish Project, <https://www.jusoor.co/public/en/details/pyd-conference-reflects-pressures-on-the-kurdish-project> (Last access: 21.02.2025)
- Kourdi, E. & Damanhoury, K. (2025). Syria's new government strikes deal to integrate powerful Kurdish rival in landmark agreement. CNN World, <https://edition.cnn.com/2025/03/10/middleeast/kurdish-syria-sdf-deal-intl-latam/index.html> (Last access: 25.03.2025).
- Kurd Press, (22.05.2025). SDF integration into the Syrian army is conditional upon Turkey withdrawal of Turkish from Syria, <https://en.kurdpress.com/news/159910/SDF-integration-into-the-Syrian-army-is-conditional-upon-Turkey> (Last access: 29.02.2025)
- Kurdpress, (24.09.2024). Perwin Yusef and Ghrib Hassou elected as a new PYD cochair, <https://en.kurdpress.com/news/159747/Perwin-Yusef-and-Ghrib-Hassou-elected-as-new-PYD-co-chairs> (Last access: 20.03.2025)
- Levant 24, (13.02.2025). Reactions regarding Syria's National Dialogue Conference, <https://levant24.com/news/2025/02/reactions-regarding-syrias-national-dialogue-conference/> (Last access: 29.02.2025)
- Middle East Eye, (13.01.2025). Ahmad al-Sharaa says new Syria will be defined by forgiveness and amnesty, <https://www.middleeasteye.net/news/ahmed-sharaa-new-syria-defined-forgiveness-amnesty> (Last access: 20.03.2025)
- National Coalition of Syria, (16.03.2013). Barzani says PYD is linked to Assad, <https://en.etalaf.org/all-news/news/barzani-says-pyd-is-linked-to-assad> (Last access: 20.03.2025)
- North Press Agency, (18.02.2025). Kurdish-led SDF reaffirms importance of ongoing dialogue with Syrian government, <https://npasyria.com/en/122273/> (Last access: 25.02.2025)
- Reuters, (13.02.2025). Syrian groups must disarm to take part in national dialogue, official says, <https://www.reuters.com/world/middle-east/syrian-groups-must-disarm-take-part-national-dialogue-official-says-2025-02-13/> (Last access: 29.02.2025)
- Reuters, (19.01.2025). Syrian defence minister rejects Kurdish proposal for its own military bloc, <https://www.reuters.com/world/middle-east/syrian-defence-minister-rejects-kurdish-proposal-its-own-military-bloc-2025-01-19/> (Last access: 24.02.2025)
- Reuters, (19.12.2024). Syrian Kurdish commander: Non-Syrian Kurdish fighters to leave if total truce agreed with Turkey, <https://www.reuters.com/world/middle-east/syrian-kurdish-commander-non-syrian-kurdish-fighters-leave-if-truce-agreed-with-2024-12-19/> (Last access: 29.02.2025)
- Rudaw, (10.03.2025). CENTCOM chief meets SDF commanders, key leaders during the Middle East visit, <https://www.rudaw.net/english/middleeast/10032025> (17.03.2025).

- Rudaw, (18.12.2024). Rojava'da Kürt-Kürt diyalogu: ENKS, PYD'ye üç temel şart koştu, <https://www.rudaw.net/turkish/kurdistan/181220242> (Last access: 13.02.2025)
- Rudaw, (19.02.2025). DSG'nin Suriye ordusuna entegrasyon kararının ayrıntıları açıklandı, <https://www.rudaw.net/turkish/kurdistan/190220257> (Last access: 25.02.2025)
- Rudaw, (20.02.2025). Ahmed Şara, Rojava yönetiminden ne talep ediyor: DSG Komutanı Mazlum Abdi açıkladı, <https://www.rudaw.net/turkish/kurdistan/1702202513> (Last access: 25.02.2025)
- Rudaw, (22.09.2024). PYD'nin yeni eşbaşkanları belli oldu, <https://manage.rudaw.net/turkish/kurdistan/220920246> (Last access: 20.03.2025)
- Rudaw, 18.12.2024. Rojava'da Kürt-Kürt diyalogu: ENKS, PYD'ye üç temel şart koştu, <https://www.rudaw.net/turkish/kurdistan/181220242> (Last access: 13.02.2025)
- Schiavi, F. S. (2025). Ahmad al-Sharaa's deal with the SDF: A new chapter for Syria's Kurds or a temporary arrangement. The New Arab, <https://www.newarab.com/analysis/ahmed-al-sharaas-deal-sdf-new-chapter-syrias-kurds> (Last access: 31.03.2025).
- Solaker, G. (31.05.2024). Suriye'nin kuzeyinde seçim: Türkiye neden kaygılı?, DW, <https://www.dw.com/tr/suriyenin-kuzeyinde-se%C3%A7im-t%C3%BCrkiye-neden-kayg%C4%B1%C4%B1/a-69234476> (Last access: 29.03.2025)
- Syrian Democratic Council (n.d.). Autonomous Administration of North and East Syria, <https://www.syriandemocraticcouncil.us/1418-2/> (Last access: 29.03.2025)
- The Associated Press, (25.02.2025). Syria's National Dialogue Conference held as the battered country seeks to rebuild, <https://apnews.com/article/syria-national-dialogue-conference-ahmad-alsharaa-0a25799b189707a500c3e5fd1b8cb692> (Last access: 29.02.2025)
- The Guardian (10.03.2025). Syrian government reaches deal with Kurdish-led SDF to integrate north-east region, <https://www.theguardian.com/world/2025/mar/10/syrian-government-reaches-deal-with-kurdish-led-sdf-to-integrate-north-east-region> (Last access: 29.03.2025).
- The New Arab, (18.02.2025). Kurdish-led Syrian Democratic Forces agree to integrate forces in to Syrian army, <https://www.newarab.com/news/kurdish-led-sdf-agree-integrate-forces-syrian-army> (Last access: 25.02.2025)
- The Sunday Times, (16.02.2025). British jihadist defiant as ISIS plots come back Syria, <https://www.thetimes.com/article/d967590b-cb18-47e5-a4c0-02d04a363696?shareToken=72cc112c7a20c9b3dc1be1933aa2c018> (Last access: 23.02.2025)
- The Syrian Observer, (24.09.2024). Kurdish Democratic Union Party concludes 10th conference with new leadership, <https://syrianobserver.com/syrian-actors/kurdish-democratic-union-party-concludes-10th-conference-with-new-leadership.html> (Last access: 29.02.2025)
- TRT Haber, (06.06.2024). Suriye'deki sözde yerel seçim ertelendi: Türkiye'nin kararlı duruşu sonuç verdi, <https://www.trthaber.com/haber/gundem/suriyedeki-sozde-yerel-secim-ertelendi-turkiyenin-kararli-durusu-sonuc-verdi-862169.html> (Last access: 25.03.2025)

İnsan Hakları Bağlamında Göç ve Mültecilik Olgusu: Makine Öğrenmesi Tabanlı Bir Söylem ve İçerik Analizi Yaklaşımı*

The Factor of Migration and Refugee in the Context of Human Rights: A Machine Learning Based Discourse and Content Analysis Approach

Talha Turhan**
Beyza Alpaslan***

Özet

Bu çalışma, insan hakları bağlamında göç ve mültecilik olgusunu analiz etmektedir. Kayseri'de Temmuz 2024'te yaşanan olaylar incelenerek mültecilerin toplumsal kabul düzeyi ve medya söylemlerinin etkileri değerlendirilmiştir. Araştırmada, nitel ve nicel veri analizi içeren karma yöntem yaklaşımı benimsenmiş, doküman analizi, içerik analizi ve makine öğrenmesi tekniklerinden yararlanılmıştır. Veri kaynakları olarak resmî belgeler, medya haberleri ve sosyal medya içerikleri kullanılmıştır. Araştırma kapsamında Ekşi Sözlük'ten elde edilen 500 yorum ve 150 haber metni, özellikle BERT tabanlı makine öğrenmesi modeli kullanılarak duygu analizine ve eleştirel söylem çözümlemesine tabi tutulmuştur. Bulgular, incelenen metinlerin %68,6'sının negatif duygusal yönelime sahip olduğunu ve söylemlerde "ötekileştirme", "suçlama" ve "tehdit algısı" temalarının baskın olduğunu göstermektedir. Medya söylemlerinin mültecilere yönelik toplumsal algıyı şekillendirdiği ve ötekileştirici temsillerin hak ihlallerini meşrulaştırdığı tespit edilmiştir. Araştırma, göç politikalarının uluslararası insan hakları standartlarıyla uyumlu biçimde geliştirilmesi ve medya kuruluşlarının göç konusunda daha dengeli ve hak temelli bir habercilik anlayışı benimsemesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Göç, mültecilik, insan hakları, toplumsal algı, makine öğrenmesi.

Abstract

This study analyzes the phenomenon of migration and refugees within the framework of human rights. The research examines the events that took place in Kayseri in July 2024, evaluating the level of social acceptance of refugees and the discursive effects of the media. A mixed-methods approach, incorporating both qualitative and quantitative data analysis, was adopted. The study employed document analysis, content analysis, and machine learning techniques. Official documents, media reports, and social media content were analyzed using a BERT-based machine learning model for sentiment analysis and critical discourse analysis. The research analyzed 500 comments from Ekşi Sözlük and 150 news articles, finding that 68.6% of the texts contained negative emotional orientation with "othering," "accusation," and "threat perception" as dominant themes. The findings indicate that media discourses significantly shape social perceptions of refugees and that

* Geliş Tarihi: 04.03.2025 / Kabul Tarihi: 19.05.2025

** Öğr. Gör. Dr., Erciyes Üniversitesi, Adalet Meslek Yüksekokulu, Siyaset Sosyolojisi, talhaturhan@erciyes.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-6638-0929

*** Atatürk Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Hukuk Bölümü Lisans Öğrencisi, alpaslanbeyza49@gmail.com, ORCID: 0000-0002-9607-6514

othering representations legitimize rights violations. The research emphasizes the need to develop migration policies in line with international human rights standards and for media organizations to adopt a more balanced and rights-based approach to reporting on migration issues.

Keywords: *Migration, refugees, human rights, social perception, machine learning.*

Extended Abstract

This study examines the phenomenon of migration and refugeeism within the framework of human rights, with a particular focus on the events that took place in Kayseri in July 2024. By analyzing these events, the research evaluates the level of societal acceptance of refugees and the discursive effects of media narratives on public perception. Given the increasing politicization of migration issues globally, understanding the dynamics of media framing and its influence on public discourse is crucial for developing evidence-based policy recommendations. To achieve a comprehensive perspective, this study adopts a mixed-methods approach, integrating both qualitative and quantitative data analysis.

The research employs a combination of document analysis, content analysis, and machine learning techniques to assess how refugees are portrayed and perceived within the media and social media platforms. Data sources include official government reports, media publications, and social media content, ensuring a multifaceted evaluation of the subject matter. The methodological framework was structured to ensure a rigorous and systematic examination of both textual and numerical data, allowing for a holistic understanding of media discourse and its impact on social attitudes.

The study sample consists of 500 comments from Ekşi Sözlük and 150 news articles related to the Kayseri events. Through content analysis, recurring themes and patterns within these texts were identified, while BERT-based sentiment analysis enabled the measurement of emotional variations in discourse over time. The integration of these methodologies enhances the study's ability to identify not only overt but also subtle linguistic shifts that contribute to the broader discourse on migration.

Findings reveal that discourses surrounding refugees are significantly influenced by political rhetoric and media framing, often shaping public attitudes in a manner that reinforces dominant narratives while sidelining alternative perspectives. The sentiment analysis shows that 68.6% of the analyzed texts contain negative emotional orientations, with "othering," "accusation," and "threat perception" as dominant themes. Media representations tend to emphasize security concerns and economic burdens associated with migration, thereby shaping restrictive policy preferences.

The methodological approach employed in this research ensures robustness and reliability through multiple levels of analysis. The critical discourse analysis phase involved examining the linguistic structures and ideological functions of texts, while machine learning enhanced the depth of textual analysis by enabling the detection of latent patterns in discourse and sentiment, which may not be readily apparent through traditional analytical methods.

The study underscores the necessity of aligning migration governance strategies with international human rights standards, advocating for a more balanced approach that integrates humanitarian obligations with socio-economic considerations. A critical finding is that many media narratives prioritize security concerns over human rights imperatives, creating a policy environment where restrictive migration controls are favored. The research calls for greater accountability in media

reporting and urges ethical journalism practices that mitigate misinformation and sensationalism in migration discourse.

By integrating qualitative and quantitative analytical tools, this study offers a novel contribution to migration studies, demonstrating the value of interdisciplinary research methodologies in understanding complex socio-political phenomena. The combination of computational text analysis and traditional content analysis bridges the gap between human interpretation and large-scale data-driven insights, allowing for a more nuanced perspective on migration narratives. The findings provide valuable insights for policymakers, media professionals, and scholars working in the field of human rights and migration governance, emphasizing the need for adaptive and context-specific policy responses.

Additionally, this research highlights the significant role of digital platforms in shaping public discourse on migration. While traditional media remains a key influencer, digital media platforms amplify both pro-refugee and anti-refugee sentiments, contributing to a highly fragmented and polarized public perception. As migration issues continue to be at the forefront of global policy debates, it is crucial to develop evidence-based approaches that promote social cohesion, counter xenophobic narratives, and foster sustainable migration governance.

1. GİRİŞ

Göç, insanlık tarihinin en eski ve süreklilik arz eden olgularından birisidir ve insanoğlunun varoluşundan bu yana toplumsal, ekonomik, siyasal ve kültürel dinamiklerle iç içe geçmiş bir süreç olarak varlığını sürdürmektedir. Göç, bireylerin yaşamlarını sürdürebilmek, daha iyi koşullara ulaşmak veya maruz kaldıkları olumsuz durumlardan kaçınmak amacıyla bulundukları coğrafyayı terk ederek başka bir yere hareket etmesi şeklinde tezahür eden karmaşık bir olgudur. Bu hareketlilik, bireylerin ikamet ettikleri toprakları (ülke, şehir, mahalle gibi) terk etmeleriyle sonuçlanırken, göçün nedenleri, türleri ve sonuçları açısından çeşitli sınıflandırmalara tabi tutulmuştur (Duncan, 2020).

Bu çalışmanın özgün katkısı, göç ve mültecilik olgusunu üç boyutlu bir yaklaşımla ele almasıdır: Birincisi, makine öğrenmesi tabanlı duygu analizi ile geleneksel eleştirel söylem çözümlemesini bütünleştirerek metodolojik bir yenilik sunmasıdır. Bu metodolojik entegrasyon, medya söylemlerindeki örtük anlamları ve duygusal yönelimlerini sistematik biçimde ortaya çıkarabilmektedir. İkincisi, Kayseri örneği üzerinden yerel düzeydeki mülteci algısını uluslararası insan hakları normları çerçevesinde değerlendirerek mikro ve makro düzeyleri birleştirmesidir. Üçüncüsü ise, elde edilen bulguları pratik politika önerilerine dönüştürerek akademik bilginin toplumsal faydaya dönüşmesine katkı sağlamasıdır. Özellikle, geliştirilen BERT tabanlı duygu analizi modeli, Türkçe metinlerdeki göçmen karşıtı söylemlerin otomatik tespitine olanak sağlayarak göç yönetimi ve insan hakları savunuculuğu alanında yeni bir araç sunmaktadır.

Doktrinde göç olgusu; iç göç, dış göç, net göç, uluslararası göç gibi kategorilere ayrılarak incelenmekte ve bu sınıflandırmalar, göç eden bireylerin statülerinin belirlenmesinde

ve onlara yönelik politikaların geliştirilmesinde teorik bir altyapı sunmaktadır (Manap, 2025).

Göçün temel nedenleri arasında savaş, kuraklık, iklim değişikliği, siyasi baskılar, etnik ayrımcılık ve ekonomik krizler gibi faktörler yer almaktadır. Bu tür olumsuz koşullar, bireyleri yaşamlarını sürdürebilmek adına bulundukları yerleri terk etmeye zorlamakta ve onları dezavantajlı bir konuma itmektedir. Bu bağlamda, göç eden bireylerin korunması ve temel haklarının güvence altına alınması, uluslararası toplumun en önemli sorumluluklarından birisidir. Zira her toplum, benzer olumsuz koşullarla karşılaşma potansiyeli taşımaktadır. Bu nedenle göç, yalnızca ulusal değil, aynı zamanda küresel bir sorun olarak ele alınmalıdır (Taşkın & Orallı, 2025). Göç, yaşamın kaçınılmaz bir gerçeği olarak kabul edilmeli ve uluslararası toplum, bu gerçeğe karşı etkili önlemler alarak bireylerin doğuştan sahip oldukları devredilemez haklarını korumakla yükümlüdür. Bu haklar, bireylerin insan onuruna yakışır bir yaşam sürdürmelerini sağlamak amacıyla korunmalı ve her türlü ihlale karşı güvence altına alınmalıdır.

İnsan haklarının evrensel düzeyde korunmasına yönelik ilk kapsamlı adım, 1948 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kabul edilen, "İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi" ile atılmıştır. Beyanname, tüm insanların özgür, onur ve haklar bakımından eşit doğduğunu, akıl ve vicdanla donatıldığını ve birbirlerine karşı kardeşlik ruhuyla hareket etmeleri gerektiğini vurgulayarak, insan haklarının vazgeçilmez ve dokunulmaz olduğunu ilan etmiştir. Bu belge, insan haklarının korunmasına yönelik evrensel standartlar getirmiş ve uluslararası hukukun temel taşlarından biri haline gelmiştir. Hukukun evrensel olarak koruma altına aldığı haklar, bir insanın sahip olması gereken asgari hakları ifade etmekte ve insan onurunun korunmasını temel hedef olarak belirlemektedir. Bu bağlamda, yasa koyucular ve bilim insanları, insan haklarının korunmasına yönelik çeşitli teoriler geliştirmiş ve farklı sınıflandırmalar önermiştir (Şan & Akyiğit, 2021).

Modern toplumlarda, göç alan ev sahibi ülkeler, göçmen ve sığınmacıların haklarını korumak amacıyla çeşitli düzenlemeler yapmış ve bu bireylerin entegrasyonunu kolaylaştırmaya yönelik politikalar geliştirilmiştir. Ancak, bu süreçte devletlerin egemenlik hakları ile göçmenlerin temel hakları arasında bir denge kurulması gerekmektedir. Bu denge, "devletlerin kamu güvenliğini sağlarken, sığınmacıların haklarını kullanmalarını engellememesi" şeklinde temel bir mantık çerçevesinde şekillenmiştir. Dezavantajlı/kırılgan grupların korunması amacıyla, bazı pozitif ayrıcalıklar tanınmış ve farklı statüler oluşturulmuştur. Ancak, ulusların tek taraflı olarak attığı adımlar, genellikle yetersiz kalmakta ve göç olgusunun küresel karakteri nedeniyle uluslararası iş birliğini zorunlu kılmaktadır (Ustabulut vd., 2022).

Göç olgusu, uluslararası bir karakter taşımakta ve bu nedenle etkili çözümlerin üretilmesi, ulusların kolektif hareket etmesini gerektirmektedir. Bu bağlamda, Birleşmiş Milletler (BM) gibi uluslararası örgütler, göçmen ve sığınmacıların haklarını korumak amacıyla önemli adımlar atmıştır. 1948'de kabul edilen İnsan Hakları Evrensel

Beyannamesi, insan haklarının korunmasına yönelik evrensel standartlar getirmiş ve 193 ülke tarafından tanınmıştır. Ayrıca, BM bünyesinde kurulan Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR), mültecilerin haklarını korumak, barınma, sağlık, eğitim ve temel ihtiyaçların karşılanması gibi konularda faaliyet göstermektedir. Uluslararası iş birliği, göçmen ve sığınmacıların haklarının korunması ve insani yardımın etkin bir şekilde sağlanması açısından hayati bir rol oynamaktadır. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin öngördüğü kurallar bir ülke içerisindeki tüm vatandaş ve yabancılar için ayırım gözetmeksizin eşit bir şekilde kural olarak uygulanması kabul edilmektedir (Uyar, 2006).

2. PROBLEM DURUMU ve ARAŞTIRMA SORULARI

2.1. Problem Durumu

21. yüzyılda, küresel göç hareketleri artarak devam etmektedir. Savaş, iç çatışmalar, ekonomik eşitsizlikler ve iklim değişikliği gibi faktörler, milyonlarca insanı yerinden etmektedir. Bu durum, özellikle mültecilerin ve sığınmacıların insan haklarına erişimini zorlaştırmaktadır. Göçmenlerin maruz kaldığı ayrımcılık, dışlanma ve hak ihlalleri uluslararası toplumun dikkatini çekmektedir.

Göçmenlerin karşılaştığı zorluklar, sadece fiziksel müdahalelerle sınırlı değildir. Aynı zamanda, medya ve kamuoyu tarafından oluşturulan söylemlerle de şekillenmektedir. Özellikle de dijital medyadaki bu söylemler, göçmenleri "öteki" olarak tanımlayarak, onların toplumdan dışlanmasına neden olmaktadır. Bu bağlamda, göçmenlerin insan haklarına erişimi hem yapısal hem de söylemsel engellerle karşı karşıyadır (Parlak vd., 2022).

Bu çalışma, Türkiye'deki göçmenlerin karşılaştığı insan hakları ihlallerini ve bu ihlallerin medya söylemleriyle nasıl pekiştirildiğini incelemeyi amaçlamaktadır. Özellikle, göçmenlerin medya tarafından nasıl temsil edildiği ve bu temsillerin onların varolan haklarına erişimlerini nasıl etkilediği analiz edilecektir. Kayseri'de Temmuz 2024'te yaşanan olaylar, söylemsel ötekileştirme ve hak ihlalleri bağlamında örnek vaka olarak ele alınmıştır. Bu olaylar, göçün toplumsal dinamikler üzerindeki etkisini ve insan haklarının korunmasının önemini bir kez daha ortaya koymuştur. Çalışmada, göçmenlerin ve sığınmacıların haklarının korunmasına yönelik uluslararası standartlar ve uygulamalar ele alınmış ve bu bağlamda etkili politikaların geliştirilmesi için öneriler sunulmuştur.

2.2. Araştırma Soruları

Bu çalışma şu araştırma sorularına yanıt aramaktadır:

- Türkiye'deki göçmenlerin karşılaştığı temel insan hakları ihlalleri nelerdir?
- Medya söylemleri, göçmenlerin toplumdaki algısını ve haklarına erişimini nasıl etkilemektedir?

- Göçmenlerin medya temsilleri, onların "öteki" olarak konumlandırılmasına nasıl katkıda bulunmaktadır?
- Bu söylemler, göçmenlerin haklarına erişimini nasıl engellemektedir?

3. KURAMSAL ÇERÇEVE: GÖÇ ve İNSAN HAKLARI KURAMLARI

3.1. Göç Kuramları

Göç, bireylerin yaşam koşullarını iyileştirme, güvenlik arayışı veya zorlayıcı dış etkenler nedeniyle yer değiştirmesiyle ortaya çıkan çok boyutlu bir olgudur. Bu olgunun bilimsel temellendirilmesi göç kuramları üzerinden mümkün olmaktadır. Göç hareketlerini açıklayan ilk sistematik kuramlar arasında Ravenstein'in Göç Yasaları yer alır. Ravenstein (1885), bireylerin ekonomik fırsatlar doğrultusunda hareket ettiğini savunmuş, göçün genellikle kısa mesafeli olduğunu ve ekonomik merkezlere yöneldiğini belirtmiştir. Bu yaklaşım, göçün rasyonel birey davranışı ile açıklanabileceğini öne sürmektedir. Bununla birlikte, 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren göçün çok boyutlu dinamiklerini açıklamak için daha karmaşık modeller geliştirilmiştir. Lee'nin (1966) İtme-Çekme Kuramı (push-pull theory), göçün kaynak ülkedeki itici faktörler (savaş, işsizlik, baskı) ve hedef ülkedeki çekici faktörler (iş olanakları, özgürlük, refah) aracılığıyla oluştuğunu savunmuştur. Bu model, günümüzde mülteci hareketlerinin açıklanmasında önemli bir çerçeve sunmaktadır.

Dünya Sistemleri Teorisi ise, göçü küresel kapitalist sistemin bir sonucu olarak görür. Wallerstein'in (1974) geliştirdiği bu kuram, ekonomik merkez ve çevre ülkeler arasındaki eşitsiz ilişkilerin göçü tetiklediğini savunur. Bu yaklaşım, Türkiye gibi göç alan ülkelerin aynı zamanda sistemin yarattığı yapısal eşitsizliklerden nasıl etkilendiğini anlamak açısından da önemlidir.

Modern literatürde, Ağ Kuramı (Network Theory) da göç süreçlerini açıklamak için kullanılır. Bu yaklaşıma göre, göçmenlerin sosyal bağları ve diaspora toplulukları, yeni göçleri kolaylaştıran önemli bir role sahiptir (Massey et al., 1993). Özellikle Suriyeli sığınmacıların Türkiye'deki varlığı bu sosyal ağlar üzerinden şekillenmektedir.

Bu kuramsal çerçevede, çalışmanın odaklandığı Kayseri örneği; kitlesel, düzensiz ve zorunlu göç biçimlerinin hem itici (kaynak ülke koşulları) hem çekici (Türkiye'deki görece istikrar) faktörlerle nasıl şekillendiğini göstermektedir. Özellikle Ravenstein ve Lee'nin kuramları, göç kararlarının bireysel ve yapısal belirleyicilerle olan ilişkisini ortaya koymak açısından önemlidir.

3.2. İnsan Hakları Kuramları

Göçü, sadece demografik veya ekonomik bir süreç olarak değil, aynı zamanda insan hakları bağlamında da değerlendirmek gerekmektedir. Bu açıdan doğal haklar anlayışı temel alınmalıdır. Locke ve Rousseau gibi filozofların savunduğu bu anlayışa göre yaşam,

özgürlük ve mülkiyet gibi haklar, bireylerin doğuştan gelen haklarıdır ve hiçbir devlet bu hakları keyfi biçimde ortadan kaldıramaz (Rawls, 2018). Bu bağlamda, Rawls'un Adalet Kuramı, göçmenlerin en dezavantajlı gruplar arasında yer aldığını vurgulayarak, devletin kaynakları ve hakları en az avantajlılar lehine dağıtması gerektiğini savunur. Rawls'un (1999) "fark ilkesi", göçmenlerin sosyal haklara erişiminde pozitif ayrımcılığın gerekçelendirilmesine imkân tanır.

Habermas'ın iletişimsel eylem kuramı, mültecilerle ev sahibi toplum arasında sürdürülebilir bir diyalog kurulması gerektiğini savunur. Habermas'a (1986) göre, insan hakları ancak özgür ve rasyonel iletişim ortamlarında tesis edilebilir. Medyanın göçmen temsillerinde bu iletişimsel alanın daraltılması, insan hakları uygulamalarını tehdit edebilir. Ayrıca Arendt'in (1973) "haklara sahip olma hakkı" kavramı, devletin vatandaşı olmayanlara da temel haklar sağlaması gerektiğini ifade eder. Arendt, özellikle vatansız bireylerin korunmasında, evrensel insan haklarının normatif temel oluşturduğunu belirtmiştir. Bu kuram, mültecilerin herhangi bir yurttaşlık bağına sahip olmadan da korunmaya layık olduğunu savunarak, ulus-devletin sınırlarını aşan etik bir yükümlülüğe işaret eder.

Bu çalışma, sığınmacıların medya söylemleri aracılığıyla ötekileştirilmesi sürecini değerlendirirken, bu haklara erişimin nasıl kısıtlandığını ortaya koymaktadır. Özellikle Habermas ve Arendt'in görüşleri doğrultusunda, dijital medyada mültecilerin haklarına yönelik söylemsel ihlaller, sadece normatif bir sapma değil, aynı zamanda kuramsal bir çelişki olarak da değerlendirilebilir.

4. DÜNYA GENELİNDE GÖÇÜN DURUMU VE TÜRK HUKUKUNDA TANINAN STATÜLER

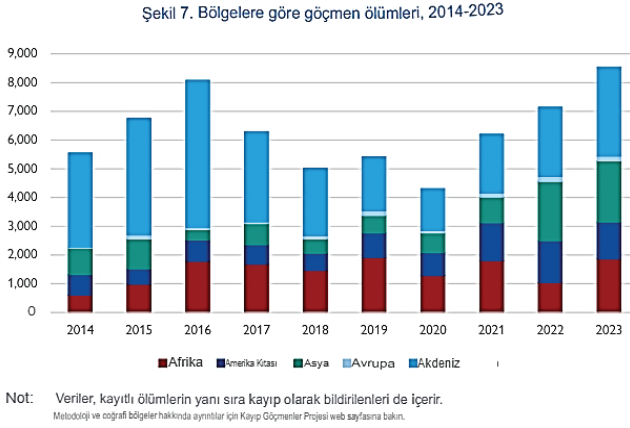
Dünya genelinde, çeşitli sebeplerle yaşadıkları yerleri terk etmek zorunda kalan insanların sayısının 70,8 milyonu bulunduğu belirtilmektedir. Her dakika 25, her gün ise 37 bin kişi zorunlu olarak yer değiştirmekte olup, yalnızca 2018 yılında 2.3 milyon kişinin yerinden edildiği görülmektedir (Kartal & Karakuş Yetkin, 2020). Uluslararası Göç Örgütü'nün 2024 yılı itibarıyla hazırlamış olduğu Dünya Göç Raporu verilerine göre 2020'de dünya çapında:

- 135 milyon uluslararası kadın sığınmacı yani dünya kadın nüfusunun yüzde 3,5'i,
- 146 milyon uluslararası erkek sığınmacı yani dünyadaki erkek nüfusun yüzde 3,7'si,
- 28 milyon uluslararası çocuk sığınmacı yani dünyadaki çocuk nüfusunun yüzde 1,4'ünü sığınmacı nüfusu oluşturmaktadır.

Sığınmacılar 2019 yılında yapılan ölçümlere göre, dünya çapında 169 milyonunun işçi olarak çalıştırıldığı saptanmıştır. 2022 yılının sonunda dünya çapında 117 milyon insan

yerinden edilmiş durumda yaşamaktaydı (mülteciler, sığınmacılar, yerinden edilmiş kişiler ve diğerleri dâhil). Şekil 1'e göre 2023 yılında yapılan araştırmada bahsedilen sığınmacıların, dünya çapında yaklaşık 8.500'ü ölü ve kayıptır. Yıllara göre tabloda yer alan değişiklikler ise aşağıdaki şekilde gözlemlenmiştir:

Şekil 1. Bölgelere göre göçmen ölümleri, 2014-2023.

Kaynak: İnteraktif Dünya Göç Raporu, 2024.

Genel bir başlık altında sığınmacı denilse dahi her hukuk sistemi bunu kendi uygulamasına göre bir tasnife tabi tutmuştur. Türk hukuk sistemi de kendine has (sui generis) bir sınıflandırma yapmıştır. Başka bir ülkeden gelip hedef ülkeye sığınma talebi olan insanlar farklarına göre; göçmen (muhacirler), geçici sığınmacı, mülteci, şartlı mülteci ve ikincil koruma şeklindedir. Göçmen olarak bahsi geçen statü şu kapsamdadır;

Muhacirlik statüsü, vatandaşlık bağı ile bağlı olduğu ülkeden; kültürel, ekonomik, sosyal, siyasal temelli herhangi bir sebep doğrultusunda başka bir ülkeye yerleşmek saikiyle bulundukları bölgeyi terk eden Türk soylu kişilere verilmektedir. Göçmenliğin temel farkı, önceden yaşadığı yere dönmeyi düşünmeyerek geldikleri yerde kalıcı olmayı amaçlamalarıdır. Türk hukukunda iç göç; 5543 sayılı İskân Kanunu'nda düzenlemiştir. Dış göç ise, Türk Vatandaşlığı Kanunu madde 25'te ele alınmıştır.¹ İskân Kanunu'na (madde 3/d) göre göçmen statüsü verilecek kişiler: "*Türk soyundan ve Türk kültürüne*

1 MADDE 25 – (1) Türk vatandaşlığından çıkmak için izin isteyen kişilere aşağıdaki şartları taşımaları halinde Bakanlıkça çıkma izni veya çıkma belgesi verilebilir; a) Ergin ve ayırt etme gücüne sahip olmak. b) Yabancı bir devlet vatandaşlığını kazanmış olmak veya kazanacağına ilişkin inandırıcı belirtiler bulunmak. c) Herhangi bir suç veya askerlik hizmeti nedeniyle aranan kişilerden olmamak. ç) Hakkında herhangi bir mali ve cezai tahdit bulunmamak. [Mevzuat Bilgi Sistemi](#) (13.07.2024).

bağlı olup, yerleşmek amacıyla tek başına veya toplu halde Türkiye'ye gelip bu Kanun gereğince kabul olunanlardır.”

Kanun sonrasında göçmenlerin arasında bir sınıflandırma yapmıştır. Bunlar; serbest, iskânlı, münferit ve toplu göçmen şeklindedir. Serbest göçmen, devlet eliyle iskân edilmeyi talep etmemek şartıyla yurda kabul edilenlerdir. İskânlı göçmen, özel kanunlarla yurt dışından getirilen ve bu Kanun hükümlerine göre taşınmaz mal verilerek iskânları sağlananlardır. Münferit göçmen, ülkemize yerleşmek amacıyla bir aile olarak gelenlerdir. Toplu göçmen ise, iki ülke arasında yapılan anlaşmaya göre ülkemize yerleşmek amacıyla toplu olarak gelen ailelerdir. Unutulmamalıdır ki bu sınıflandırmada bulunan her bir kategori Türk soyundan olması ve Türk kültürüne bağlı olma özelliği taşıması gerekmektedir (Doğan, 2021).

Türk hukukunda ele alınan bir diğer kategori de mülteciliktir. Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik hükümlerine göre mülteci: *“Avrupa'da meydana gelen olaylar sebebiyle ırkı, dini, milliyeti, belirli bir toplumsal gruba üyeliği veya siyasi düşünceleri nedeniyle takibata uğrayacağından haklı olarak korktuğu için vatandaşı olduğu ülke dışında bulunan ve vatandaşı olduğu ülkenin himayesinden istifade edemeyen veya korkudan dolayı istifade etmek istemeyen ya da uyruğu yoksa ve önceden ikamet ettiği ülke dışında bulunuyorsa oraya dönmeyen veya korkusundan dolayı dönmek istemeyen yabancıdır.”* Bu mülteci tanımının kaynağı 1951 tarihli Cenevre anlaşmasına dayanmaktadır. Ancak Türkiye Cumhuriyeti anlaşmayı kabul ederken sadece Avrupa'dan gelecek olan sığınmacılar için bu statüyü vereceğini belirtecek bir coğrafi çekince (reservations) koymuştur (Doğan, 2021). Uluslararası hukuk çerçevesinde taraflar arasında bir hükme karşı çekince koymak; o devletin baştan beri bunda ısrarcı olması halinde, ilgili devlet için bir sorumluluk meydana getirmemektedir. Karşı devletler bunun için herhangi bir sorumluluk iddiası ile bir yaptırım ileri süremez. Bu anlaşma sınırları içerisinde ilk zamandan beri Türkiye'nin böyle bir çekince ileri sürmesi, Türkiye'ye sadece Avrupa'dan gelecek olan istemler için sorumluluk doğurmaktadır (Güngör, 2014).

Şartlı mültecilik kurumu Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nda (madde 62) düzenlenmiştir. Mültecilik ile farkı, aynı konumda ve şartlarda olmalarına rağmen Avrupa dışındaki bir ülkeden iltica talebinde bulunuyor olunmasıdır. Şöyle ki; bulunduğu ülkenin korunmasından yararlanamayacak yahut korku nedeniyle yararlanması mümkün olmayacak ya da korku sebebiyle dönmek istemeyen vatansız kişilerden oluşması gerekmektedir.

2217 sayılı ilgili yönetmeliğin hükümlerine göre sığınmacı: *“İrki, dini, milliyeti, belirli bir toplumsal gruba üyeliği veya siyasi düşünceleri nedeniyle takibata uğrayacağından haklı olarak korktuğu için vatandaşı olduğu ülke dışında bulunan ve vatandaşı olduğu ülkenin*

himayesinden istifade edemeyen veya korkudan dolayı istifade etmek istemeyen ya da uyuşuğu yoksak ve önceden ikamet ettiği ülke dışında bulunuyorsa oraya dönmeyen veya korkusundan dolayı dönmek istemeyen yabancısıdır.” Sığınmacı kavramında ise ulusal hukukumuz bir coğrafya ayrımı gitmemiştir. Farklı bir ülkeden gelen ve sığınma talebi bulunan kişiler için böyle bir statü öngörülmüştür. Mülteci kavramı ile kıyaslandığında ise daha sınırlı bir hak tanıma yoluna gidilmiştir. Devlet tarafından kendisine verilecek olan haklar daha temel düzeyde düzenlenmiştir (Bozbeyoğlu, 2015).

Bu konuda incelenmesi gereken bir diğer kavram ise “Geçici Sığınmacılardır”. Geçici sığınma kavramı, 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nda düzenlenmektedir.² Geçici korumanın farkı; zorunlu nedenlerle bulunduğu bölgeyi terk etmek durumunda kalan ve geri dönüşü mümkün olmayan kişilere, acil olarak geçici bir koruma sağlanması amacıyla kitlesel yaşanan akın ile bireysel olarak ülkeye ulaşmasıdır (Doğan, 2021).

İkincil koruma statüsü de hukukumuzun yaptığı ayrı bir kategoridir. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nda (madde 3/1-1) düzenleme yeri bulmuştur. İkincil korumaya sahip kişiler, mülteci veya şartlı mülteci olarak addedilemezler. Uyuşunda bulunduğu yahut ikametinin olduğu ülkeye geri gönderildiği takdirde; ölüm cezasına mahkûm edilecekse; işkence, onur kırıcı yahut insanlık dışı bir davranışa maruz kalacaksa veya silahlı çatışma durumunda kendisine yönelik ciddi bir tehditle karşılaşma ihtimali olan kişilerin bireysel başvurusu ile verilecek koruma türüdür (Doğan, 2021).

Türk iç hukukunun yaptığı tasnife göre sığınmacılara tanınan nihai statüler; göçmen (muhacirler), geçici sığınmacı, mülteci, şartlı mülteci ve ikincil koruma şeklindedir.

5. TEMEL BİR HAK OLARAK GÖÇ HAKKININ İNCELENMESİ

Abraham Harold Maslow’un ortaya attığı “İhtiyaçlar Hiyerarşisi” teorisi, insanların kendi davranışlarını yönlendirmede fizyolojik ve psikolojik ihtiyaçların karar alma süreçlerinde ne derece önem arz ettiğini göstermektedir. Bu teoriye göre insan ihtiyaçlarını, piramidin en alt kısmında bulunan en temel ihtiyaçlarını gerçekleştirme ile başlar ve bir basamağı gerçekleştirdikten sonra bir üst basamağa ulaşılır. Basamak sıralaması şu şekilde ilerlemektedir: Fizyolojik ihtiyaçlar (yeme, içme, uyuma gibi), güvenlik ihtiyaçları (barınma ve korunma gibi), sosyal ihtiyaçlar (sevgi ve ait olma gibi), saygınlık ihtiyacı (sosyal statü, kariyer, meslek gibi), kendini gerçekleştirme ihtiyacı şeklinde beş aşamadan oluşmaktadır (Çoban, 2021). Sığınmacı statüsünde

2 MADDE 91 – (1) Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılara geçici koruma sağlanabilir. (2) Bu kişilerin Türkiye’ye kabulü, Türkiye’de kalışı, hak ve yükümlülükleri, Türkiye’den çıkışlarında yapılacak işlemler, kitlesel hareketlere karşı alınacak tedbirlerle ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlar arasındaki iş birliği ve koordinasyon, merkez ve taşrada görev alacak kurum ve kuruluşların görev ve yetkilerinin belirlenmesi, Cumhurbaşkanı tarafından çıkarılacak yönetmelikle düzenlenir.

bulunan bir insana, devletlerce sunulması hedeflenen hizmetler; bu hiyerarşinin ilk iki basamağında yer almaktadır. Hedef ülkeye varan sığınmacıya karşı, hedef ülkeden ilk olarak beklenen kendisine sığınan kişilerin fizyolojik ve güvenlik ihtiyaçlarını karşılamasıdır. Sonrasında sığınmacıların daha üst basamaklardaki ihtiyaçlarının karşılanmasını öngören imkânlar, hedef ülkenin iç mevzuatlarında yapılan tasnifler ile gelen sığınmacıya tanınacak statülere göre belirlenmektedir (Taşkın & Oralı, 2025).

İlk iki basamağın sunulmasından anlaşılan şiddet yahut zorlayıcı bir durum altında bulunan bir insan için yapılan iyileştirme çalışmaları ve kişinin güvenli bir yerde hayatta kalması şeklindedir. İnsan hakları evrensel bildirgesine göre bütün insanlar özgürdür, onur ve haklar bakımından eşit doğarlar. Göç etmek durumunda kalmış olan her kişi öncelikle bir insandır. Bu hiyerarşik düzen içerisindeki her ihtiyaç onları da kapsamaktadır. İnsanlık tarihinin ilk zamanlarından beri belli nedenlerle insanlık bir yerde yaşıyor iken başka bir yere göç etmek durumunda kalmıştır. Olağan bir durum olan göçün bir ihtiyaç olup olamayacağı düşünce yapılarına göre değişiklik göstermiştir. Şöyle ki; İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 13. maddesinde: *“Herkes kendi ülkesi de dâhil, herhangi bir ülkeden ayrılma ve o ülkeye dönme hakkına sahiptir”* ibaresi ile temel bir ölçüt getirilmiştir. Buna göre istediği herhangi bir yerde yaşamak insana tanınan temel bir insan hakkıdır.

Göç yalnızca kişilerin özgür iradeleri ile aldıkları bir karar olarak kalmamaktadır. Kişiler uyuşukta bulundukları ülkenin vatandaşlığından çıkarılarak zorla göç ettirildikleri de bir gerçektir. Bununla ilgili olarak atılan adımlardan birisi de Birleşmiş Milletler nezdinde 1961 yılında imzalanan: “Vatansızlık Hallerinin Azaltılmasına Dair Sözleşmedir” (Güngör, 2014). Ayrıca İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 15. maddesi: *“Herkesin bir ülkenin yurttaşı olmaya hakkı vardır. Hiç kimse keyfi olarak var olan uyruklüğünden yoksun bırakılamaz.”* diyerek bu konu için koruma alanı tahsis etmiştir. Bu alanların oluşturulması ileride kişinin kendisine karşı böyle bir muamelede bulunulması halinde, bunun temel haklara aykırı olduğunu yargı nezdinde ileri sürebilecektir. Tanınan temel haklar spesifik hale getirilerek: “Mültecilere karşı tanınan” haklar kategorisi oluşturulmuştur. BM çerçevesinde ulusların taraf olarak oluşturduğu 1951 tarihli Mülteci Sözleşmesi, bu kategori için önemli bir belgedir (Ustabulut vd., 2022).

Beynamede maddenin devamında (madde 1) insanların akıl ve vicdan ile doğduğu ve aralarında kardeşlik ruhuyla hareket ettiklerinden bahsedilir. Dolayısıyla göç durumunda kalan insanlar temel insani haklar bakımından herhangi bir kayıp yahut eksilme yaşamayacaktır ancak zorlayıcı ve şiddet olaylarına maruz kalmış insanlara diğerlerinden farklı olarak tanınacak haklar da insan hakları kategorisine eklenen temel bir “insan hakkıdır”. 1951 tarihli Mülteci Sözleşmesi'ne göre göçmenlere verilmesi kararlaştırılan haklar şu başlıklarda toplanmaktadır (Barkın, 2014):

- *Ciddi insan hakları ihlallerinden ve risk altında bulunacakları bir ülkeye zorla geri gönderilmekten korunma,*
- *Ayrımcılığa karşı korunma,*
- *Din ve inanç özgürlüğü,*
- *Kimlik ve seyahat dokümanları,*
- *Barınma, eğitim ve sağlık,*
- *Sınırlara yasadışı yollardan yapılan girişler için verilen cezalardan korunma,*
- *Seyahat özgürlüğü” şeklindedir. Bunlar ülkesini terk etmek durumunda kalmış her insana tanınması gereken temel asgari şartlardır.*

Ülke mevzuatımızda kabul edilen geçici sığınmacı statüsüne sahip sığınmacıların ayrıca yararlanabilecekleri haklar ise şu şekildedir (Tülü, 2020):

- *Eğitim,*
- *Sosyal Yardım ve Hizmetlere Erişim,*
- *Sağlık,*
- *Çalışma,*
- *Tercümanlık,*
- *Avukatlık Hizmeti ve Danışmanlık, olanakları olmak üzere karşılıklı esasına dayanmaksızın altı temel kategoriye ayrılmıştır.*

Kâğıt üzerinde verilen bu hakların muhataplarına uygulanmasında devletler, hakların sahiplerine iade edilebilmesi ve insanların eşit, özgür, onurlu yaşaması için gereken ekonomik, sosyal, eğitim ve hukuksal hakları yaratma yükümlülüğü altındadır (Türk, 1998). Sığınmacılara sağlanması üzerinde mutabık kalınan bu haklar, aynı zamanda bir sığınmacıya sağlanması gereken temel ihtiyaçları da ihtiva etmektedir. Mülteci ve sığınmacılar sığındıkları ülkede durağan bir yapıda sabit kalamazlar. Bu nedenle gerek eğitim gerek sosyokültürel ihtiyaçlar gerekse de sözü edilen diğer hakların programları, uygulama altyapısının çoğulcu bir yapıya uygun şekilde düzenlenmesi ile mümkün hale gelmektedir (Sel vd., 2024).

6. MATERYAL VE YÖNTEM

6.1. Araştırma Tasarımı

Bu çalışma, göçmen karşıtı söylemlerin insan hakları temelli yorumunu çok boyutlu bir biçimde inceleyebilmek amacıyla karma yöntem (mixed methods) yaklaşımıyla kurgulanmıştır. Nitel analizler kapsamında eleştirel söylem çözümlemesi, nicel analizler

kapsamında ise makine öğrenmesi tabanlı duygu analizi uygulanmıştır. Bu yöntemsel bütünlük hem anlatı düzeyinde derinlikli çözümleme hem de duygusal eğilimlerin nesnel ölçümünü mümkün kılmıştır (Yiğit Uyar, 2022; Şatıroğlu-Güldalı & Özmen, 2022).

Karma yöntem yaklaşımı, özellikle sosyal bilimlerde hem betimleyici hem de açıklayıcı gücü artırmak amacıyla yaygın olarak kullanılmaktadır (Creswell & Plano Clark, 2017). Bu çalışmada karma yöntem, söylem düzeyindeki anlam örüntülerini nicel veriyle ilişkilendirme ve açıklama amacıyla tercih edilmiştir (Şeker vd., 2013; Mayda, 2021).

6.2. Veri Toplama Süreci

Araştırma verileri, 1-31 Temmuz 2024 tarihleri arasında Kayseri'de yaşanan mülteci karşıtı olayların öncesi, süreci ve sonrasını kapsayacak şekilde toplanmıştır. Veri toplama süreci, çoklu veri kaynağı kullanımıyla güvenilirliği artırmak amacıyla beş farklı kategoride sistematik biçimde yürütülmüştür:

6.2.1. Sosyal Medya İçeriklerinin Toplanması

Sosyal medya verileri, Ekşi Sözlük platformundan 15-31 Temmuz 2024 tarihleri arasında aşağıdaki kriterlere göre elde edilmiştir:

- Anahtar Kelime Seçimi: "Kayseri+mülteci", "Kayseri+göçmen", "Kayseri+Suriyeli", "Kayseri+sığınmacı", "mülteci+şiddet" anahtar kelime kombinasyonları kullanılmıştır.
- Veri Çekme Yöntemi: Python programlama dili ve BeautifulSoup, Selenium kütüphaneleri kullanılarak geliştirilen özel bir web kazıma algoritmasıyla veriler çekilmiştir.
- Örneklem Seçimi: İlk taramada 1.243 yoruma ulaşılmış, bunlar içinden kronolojik sıralamaya göre ilk 500 yorum analize dahil edilmiştir. Bu seçim, sosyal medyadaki ilk tepkileri ve söylem oluşumunu incelemek amacıyla yapılmıştır.
- Veri Temizleme: Çekilen yorumlar, kişisel veriler (kullanıcı isimleri, bağlantılar, üçüncü şahıslara ait bilgiler) çıkarılarak anonimleştirilmiş ve yalnızca yorum metinleri saklanmıştır.
- Etiketleme: Her yoruma benzersiz bir ID kodu atanarak zamansal ve içeriksel takibi kolaylaştırılmıştır.

6.2.2. Basın İçeriklerinin Toplanması

Medya içerikleri, 1-31 Temmuz 2024 tarihleri arasında yayınlanan haberlerden aşağıdaki sistematik örnekleme yöntemiyle seçilmiştir:

- Medya Organı Seçimi: 5 ulusal (Hürriyet, Sabah, Sözcü, Cumhuriyet, Milliyet) ve 3 yerel (Kayseri Gündem, Kayseri Haber, Anadolu Haber) gazete taranmıştır.
- Tarama Kriterleri: "Kayseri olayları", "mülteci", "göçmen", "Suriyeli" anahtar kelimeleri kullanılarak haber arşivleri taranmıştır.
- Örneklem Seçimi: İlk taramada 384 habere ulaşılmış, bunlardan göçmen temsiline odaklanan 150 haber metni, temsili örneklem oluşturacak şekilde seçilmiştir.
- Seçim Yöntemi: Haberlerin seçiminde (1) içerikte göçmen/mülteci temsili bulunması, (2) en az 300 kelimelik kapsamlı haber olması, (3) olaylara ilişkin tanıklık, yorum veya analiz içermesi kriterleri gözetenmiştir.
- Kodlama: Her haber, tarih, kaynak, ideolojik yönelim ve kapsam açısından kodlanarak veri tabanına kaydedilmiştir.

6.2.3. Resmî Belgelerin Toplanması

Resmî belgeler, konuya ilişkin kurumsal yaklaşımı anlamak amacıyla aşağıdaki kaynaklardan derlenmiştir:

- Türkiye Cumhuriyeti Göç İdaresi Başkanlığı'nın 2023-2024 faaliyet raporları
- TÜİK'in 2024 Göç İstatistikleri Bülteni
- BMMYK'nın "Türkiye'deki Mülteciler ve Sığınmacılar" 2024 raporu
- Kayseri Valiliği'nin Temmuz 2024 olaylarına ilişkin basın açıklamaları
- İçişleri Bakanlığı'nın göç ve güvenlik konulu yayınları

6.2.4. İstatistiksel Göstergelerin Toplanması

Sayısal veriler, olayların kapsamını ve etkilerini analiz edebilmek amacıyla şu kaynaklardan elde edilmiştir:

- Kayseri'deki mülteci nüfusuna dair güncel istatistikler (Göç İdaresi Başkanlığı)
- Temmuz 2024 olayları sırasındaki kolluk kuvvetleri müdahale verileri (İçişleri Bakanlığı açık veri portalı)
- Olaylar sırasında etkilenen kişi sayısı, maddi hasar ve hukuki süreçlere ilişkin veriler (Kayseri Valiliği)

6.2.5. Akademik Literatürün Taranması

Teorik çerçeveyi oluşturmak için 2015-2024 yılları arasında yayınlanmış 25 akademik çalışma sistematik literatür taraması yöntemiyle seçilmiştir:

- Veri Tabanları: Web of Science, Scopus, TR Dizin, DergiPark
- Anahtar Kelimeler: "göç söylemi", "medya mülteci temsili", "söylem analizi göç", "makine öğrenmesi göç analizi", "Türkiye mülteci hakları"
- Seçim Kriterleri: (1) hakemli dergilerde yayınlanmış olması, (2) göç ve medya söylemi ilişkisini ele alması, (3) metodolojik olarak söylem analizi veya içerik analizi kullanması

6.2.6. Etik Hususlar

Tüm veriler, Helsinki Bildirgesi ilkeleri ve 6698 sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu kapsamında etik kurallar gözetilerek toplanmıştır. Araştırma için Erciyes Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Etik Kurulu'ndan 15.07.2024 tarih ve 2024/57 sayılı etik kurul onayı alınmıştır. Sosyal medya verilerinde tüm kişisel tanımlayıcı unsurlar çıkarılmış, yalnızca anonimleştirilmiş metin içerikleri kullanılmıştır. Resmî belgeler ve medya içerikleri kamuya açık kaynaklardan elde edilmiştir.

6.3. Veri Analiz Süreci

6.3.1. Betimsel İçerik Analizi (Makine Öğrenmesi Tabanlı Duygu Sınıflandırması)

Bu çalışmanın nicel analiz bileşeni, sosyal medya ve haber metinlerinin yüzey düzeydeki duygusal yönelimlerini belirlemek amacıyla makine öğrenmesi tabanlı betimsel içerik analizine dayanmaktadır. Transformer temelli BERT (Bidirectional Encoder Representations from Transformers) modeli kullanılarak, her metin 1 (çok olumsuz) ile 5 (çok olumlu) aralığında otomatik olarak puanlanmıştır (Devlin et al., 2019). BERT modelinin seçilme nedeni, bağlamsal dil modellemesindeki üstünlüğü ve özellikle Türkçe dilindeki karmaşık sözdizimsel yapıları ve anlamsal nüansları yakalayabilme kapasitesidir (Ağral & Tekir, 2024).

Kullandığımız BERT modeli, BERTürk adı verilen ve 35 milyon doküman ve 3 milyar token üzerinde önceden eğitilmiş Türkçe dil modelinin ince ayarlanmış bir versiyonudur. Model, 12 katmanlı bir transformatör mimarisi kullanmakta ve 768 boyutlu gizli (hidden) vektörlerle 110 milyon parametre içermektedir. Modelimiz, özellikle Türkçedeki göç ve mültecilik söylemi üzerine etiketlenmiş 10.000 cümlelik bir veri setiyle ince ayar (fine-tuning) sürecinden geçirilmiştir. Bu süreçte %87,4'lük bir doğruluk oranına ulaşılmıştır (Ateş, 2023).

Duygu analizi sürecinde, her metin önce kelime seviyesinde token'lara ayrılmış, ardından BERT modeli her bir token'a bağlamsal gömme (embedding) vektörleri atamıştır. Bu vektörler, metinlerdeki duygu polaritesini belirlemek için bir sınıflandırma katmanına beslenmiştir. Modelin en önemli avantajı, Türkçe'deki ironi, mecaz, kinaye ve örtük anlamları yakalayabilme kabiliyetidir. Örneğin, "Mültecilere ne kadar yardım ettiğimiz

ortada(!)" gibi ironik bir ifade, noktalama işaretleri ve bağlamsal ipuçları sayesinde negatif duygu olarak doğru şekilde sınıflandırılabilir.

Analiz sonrası yorumlar üç temel kategoriye ayrılmıştır:

- 1-2 puan: Olumsuz söylemler (dışlayıcı, suçlayıcı, tehditkâr)
- 3 puan: Nötr söylemler (bilgilendirici, tarafsız)
- 4-5 puan: Olumlu söylemler (destekleyici, bütünleştirici)

Elde edilen duygu skorları, hem zaman serileri analizine tabi tutularak söylemlerdeki haftalık değişimleri görselleştirmek için kullanılmış hem de söylemlerin kümülatif etkisini değerlendirmek amacıyla ağırlıklı ortalamaları hesaplanmıştır. Bu skorlar ayrıca yapılan kodlamalara entegre edilerek, belli temaların hangi duygusal yönelimlerle ilişkili olduğunu belirlemek için kullanılmıştır.

6.3.2. Makine Öğrenmesi ile Duygu Analizi Bulguları

Duygu analizi, BERT tabanlı çok dilli bir modelle gerçekleştirilmiş ve her yoruma 1 (çok negatif) ile 5 (çok pozitif) arasında puan atanmıştır. İncelenen 500 Ekşi Sözlük yorumu ve 150 haber metninin puan dağılımı aşağıdaki gibidir:

Sıra	Anlam	Frekans	Oran
1	Çok Negatif	212	%42,4
2	Negatif	131	%26,2
3	Tarafsız	89	%17,8
4	Pozitif	48	%9,6
5	Çok Pozitif	20	%4,0

BERT modelinin duygu analizi sonuçları, eleştirel söylem analizinin bulgularıyla güçlü bir korelasyon göstermektedir. Negatif duygusal yönelim taşıyan metinlerde (%68,6), eleştirel söylem analizinde tespit edilen "ötekileştirme" ve "tehdit algısı" temalarının baskın olduğu görülmektedir. Bu metinlerde kullanılan dilsel stratejiler şunları içermektedir:

- Genelleştirici Kategoriler: "Tüm Suriyeliler", "bunlar", "mülteciler" gibi kolektif tanımlamalar (%78,3)
- Biz/Onlar Dikotomisi: "Bizim ülkemiz", "onlar buraya ait değil" gibi ayrıştırıcı ifadeler (%65,7)
- Tehdit İmaları: "Yakında bizi geçecekler", "güvenliğimizi tehdit ediyorlar" gibi korku söylemleri (%59,2)
- Ekonomik Rekabet Çerçevesi: "İşlerimizi elimizden alıyorlar", "vergilerimizle besleniyorlar" gibi kaynak rekabeti söylemleri (%52,8)

BERT modelinin en dikkat çekici başarısı, söylemlerdeki örtük ayrımcılık ve mikro-saldırganlık içeren ifadeleri de tespit edebilmesidir. Örneğin, görünüşte nötr olan "Türkiye'de yaşayan Suriyeliler" ifadesi ile açıkça ötekileştirici olan "Ülkemize yığılan Suriyeliler" ifadesi arasındaki nüansı saptayabilmektedir. Bu durum, Şekil 2'de görüldüğü gibi, duygu kategorilerinin ortalama skorlarındaki farklılaşmayı açıklamaktadır.

Şekil 3'teki yorum bazlı duygu analizinde görülen keskin dalgalanmalar, medya söylemlerinin toplumsal olaylarla senkronize biçimde değiştiğini göstermektedir. Kayseri'deki olayların patlak verdiği tarihte (17 Temmuz 2024) negatif duygu skorlarında ani bir sıçrama (%27'lik artış) gözlemlenmektedir. Bu noktada, eleştirel söylem analizinde "tehdit algısı" temasının da benzer şekilde artış gösterdiği saptanmıştır.

Şekil 4'teki kümülatif duygu skoru grafiği ise, söylemlerin zaman içindeki evrimini göstermektedir. Başlangıçta çok negatif söylemler baskınken (1.0 civarı), zamanla daha nötr bir seviyeye (2.2 civarı) ulaşılmaktadır. Bu durum, olayların ilk anlarında duygusal tepkilerin daha yoğun olduğunu, zaman ilerledikçe daha analitik ve rasyonel söylemlerin devreye girdiğini göstermektedir. Eleştirel söylem analizi de benzer şekilde, olayların ilk günlerinde "güvenlik" çerçevesinin, sonraki günlerde ise "sosyal uyum" ve "hukuki süreç" çerçevelerinin ön plana çıktığını ortaya koymaktadır.

BERT analizi ve eleştirel söylem analizinin entegrasyonu, yalnızca duygusal polarizasyonun tespitini değil, aynı zamanda bu polarizasyonun altında yatan dilsel stratejilerin ve ideolojik çerçevelerin de deşifre edilmesini sağlamıştır. Makine öğrenmesi tabanlı duygu analizinin nesnel sayısal verileri, eleştirel söylem analizinin niteliksel derinliğiyle birleştirildiğinde, göç söyleminin karmaşık yapısını anlamak için güçlü bir analitik çerçeve sunmaktadır.

6.3.3. Eleştirel Söylem Analizi (Fairclough Yaklaşımı)

Nitel veri çözümlemesi kapsamında Norman Fairclough'un üç katmanlı eleştirel söylem analiz modeli uygulanmıştır (Fairclough, 1995). Bu yaklaşım metinlerdeki dilsel yapıların ideolojik işlevlerini açığa çıkarmaya yöneliktir. Üç düzeyde analiz gerçekleştirilmiştir:

- Metin düzeyi: Sözcük seçimi, anlatım biçimi, metafor kullanımı,
- Söylemsel pratik: Haberin üretim ve aktarım süreci,
- Toplumsal pratik: Söylemin üretildiği tarihsel ve kültürel bağlam.

Negatif duygu skorlarıyla eşleşen söylemlerde sıkça "istila", "tehdit", "yük" gibi kavramların geçtiği ve bu ifadelerin ötekileştirici temsillerle örtüştüğü belirlenmiştir. Bu analiz, yalnızca veride ne söylendiğini değil, nasıl ve hangi ideolojik bağlamda söylendiğini açıklamayı hedeflemiştir.

6.3.4. Yöntemsel Entegrasyon ve Yorumlayıcı Bütünlük

Bu çalışmada betimsel içerik analizi ve eleştirel söylem analizi birbirini tamamlayıcı biçimde entegre edilmiştir. Duygu analizinden elde edilen skorlar, eleştirel söylem analizine konu olacak örnekleri ön seçmek için kullanılmış, böylece nicel bulgular nitel analiz sürecine yön vermiştir.

Elde edilen veriler, üçlü veri doğrulama (triangülasyon) yöntemiyle desteklenmiş ve bu yaklaşım araştırmanın güvenilirliğini artırmıştır (Fetters, Curry & Creswell, 2013). Bu bütüncül analiz sayesinde hem bireysel düzeyde söylem kalıpları hem de bu kalıpların toplumsal etkileri anlamlandırılabilmiştir.

7. YAŞANAN ŞİDDET OLAYLARININ, SİĞINMACILARIN HAKLARINA YÖNELİK ETKİSİ: KAYSERİ ÖRNEĞİ (TEMMUZ 2024)

Dünya genelinde yaklaşık 120 milyon mülteci bulunmaktadır (BBC News Türkçe, 2024). 2011 yılında yaşanan Suriye iç savaşında 13 milyon insan yerinden edilmiştir. Bu bahsedilen 13 milyonun yarısı can emniyetleri için çevre ülkelere sığınmıştır (UMHD, 2024). Komşu ülkelere biri olarak Türkiye de bu göç dalgasından fazlasıyla etkilenmiştir. Güncel verilerle 1.624.598 erkek, 1.490.538 kadın olmak üzere toplam 3.115.536 sığınmacı bugün itibarıyla Türkiye Cumhuriyeti'nde bulunmaktadır. Suriye'de yaşanan olaylarda 15,3 milyon insan, insani yardıma muhtaç durumdadır ve nüfusun yarısından fazlası evlerini ve topraklarını terk etmek zorunda kalmıştır (UNHCR, 2024).

2011 yılında yaşanan iç savaş üzerine güneydoğu sınırlarımızdan ülkemize sığınma talebi ile milyonlarca insanın ülkeye giriş yapması ülke genelinde bir güvensizlik meydana getirmiştir. Güvensizliğin nedeni kaynak ülkeden, hedef ülkeye sığınmak üzere gelen sığınmacıların şahsı değildir. Kaygıyı tetikleyen ana unsur düzensiz, kitlesel ve kontrolsüz olarak yapılan göçlerdir. Hem dünya genelinde hem de ülkemizde esasında sorun benzerdir. Nitekim sorun, mültecilik meselesinden çok kitlesel, düzensiz ve kontrolsüz göçtür. Bu göçlerin ulusal kimliği yok etmesine dair derin kaygılar da nefret ve ayrımcılık söylemlerini tetiklemektedir (Bayraktar, 2022).

Dünyada çoğu hükümet güncel politikaları gereği kendi vatandaşının bireysel güvenliğini ön plana alarak mülteci kabul politikası uygulamaktadır. Bu program, sadece sığınmacı olarak kabul edeceği kişi sayısını değil, ülkesine alacağı kişinin niteliği için de önem arz etmektedir. Günümüz dünyasında “devletin güvenliği esastır” şeklinde bir kabul ile işleyen ulusal güvenlik sistemi yerini “bireysel güvenlik sistemine” bırakmaya başlamıştır. Bireysel güvenliğin korunmasından anlaşılan; kişinin ekonomik, sağlık, çevre gibi kullanmakta olduğu haklarında yahut hürriyetlerinde olumsuz bir sınırlama meydana getirmemesidir. Türk halkındaki oluşan anti-mülteci bakışın temeli ise, ülkede uygulanan mülteci politikasına karşı duyulan derin güvensizliktir (Bayraktar, 2022).

Yaşanan iç savaşın durumuna bakmak ve vahametini analiz etmek, Suriyeli sığınmacıların daha iyi tasvir edilmesini sağlayacaktır. Şöyle ki, iç savaş yalnızca bayındırlık halde yaşamakta olan yerli halkı değil, Suriye'ye başka bir ülkeden gelen sığınmacıları ve mültecileri de etkilemiştir. Birleşmiş Milletler Filistinli Mültecilere Yardım ve Bayındırlık Ajansı (UNRWA) Genel Komiseri Pierre Krähenbühl'ün yazısında Suriye iç savaşı için şu minvalde ifadeler kullanmıştır: “Şam'daki Yermuk mülteci kampını en son ziyaret ettiğimde, dünyanın dört bir yanındaki savaş bölgelerinde neredeyse otuz yıldır çalıştığım hiçbir şeye benzemeyen bir yıkım ölçeğiyle karşı karşıya kaldım” (UNRWA, 2024).

Yaşanan iç savaşta halkın maruz kaldığı olumsuzluklar incelendiğinde; ilk olarak Eylül 2012 tarihinde, ABD Savunma Bakanı Leon Panetta; Suriye Hükümeti'nin isyancı güçlerle savaşırken kimyasal silahlarının bir kısmını güvenli bir yere taşıdığı iddiasını ileri sürmüştür (BBC News Türkçe, 2024). Sonrasında Suriye ordusunun Ağustos 2012 tarihinde zehirli gaz mermileri için füze sistemlerini test ettiği çeşitli tanıkların ifadeleri ile iddia edilmiştir (Der Spiegel, 2024). İlerleyen dönemlerde New York Times, Suriye'den kaçırılan bir toprak örneğinde kimyasal bir ajan saptandığına dair kanıt bulunduğunu bildirmiş ve bunun üzerine Birleşmiş Milletler liderliğindeki uzmanlardan oluşan bir ekip, Suriye'de kimyasal silah kullanımı iddialarını araştırmak için izin istemesine rağmen Suriye hükümetinden istenilen izin çıkmamıştır (Euronews, 2024). 2013 Haziran ayında BM'nin yayınladığı bir rapora göre; Suriye iç savaşında en az dört saldırıda silah olarak sınırlı miktarda toksik kimyasalların kullanıldığına inanmak için makul nedenler olduğunu, ancak kullanılan kimyasal ajanları veya bunları kimin kullandığını belirlemek için daha fazla kanıtı ihtiyaç olduğu söylenmiştir.

Haziran 2013 tarihinde İngiltere ve Fransa hükümetleri tarafından, iddiayı kanıtlayacak deliller olduğu ve yaptıkları testlerin pozitif olduğu ileri sürülmüştür (Fox Haberleri, 2024). Reuters haber ajansı, İngiliz istihbaratının, ABD'ye ait bulguları desteklediğini ifade etmiştir. Suriye asıllı Ahmed Kamel tarafından yapılan açıklamada bu kimyasal silah denemelerinin Humus, Şam ve Halep bölgelerini kapsayan 15 milyondan fazla insanın yaşamını sürdürdüğü bir bölgede kullanıldığını söylemiştir (The Guardian, 2024).

Savaş döneminde yerli halka yapılanlar dikkate alınınca sığınmanın zorunlu bir göç olduğu görülmektedir. Karışıklıklar sonrası yapılan düzensiz ve ani göç hareketleri nedeniyle insan onurunun ve haysiyetinin zedelendiği, ahlak ve hukuk kurallarına uygun olmayan görüntüler medyaya yansımıştır. Bu insanlık dışı dramaların birçoğu ise Akdeniz'de yaşanmıştır (Anadolu Ajansı, 2024a). Avrupa'ya ulaşma hedefiyle Akdeniz'i bir güzergah olarak kullanan sığınmacılar Yunanistan engeli ile karşılaşmaktadır. Yunan güçleri, düzensiz göç dalgalarını engellemek için sığınmacıların hayatlarına mal olma pahasına, sığınmacıların temel yaşam haklarını hiçe sayarak, insan hakları ilkelerini ihlal etmeye devam etmişlerdir (Üstün & Üstün, 2023).

Geçiş sırasında elektrikli tel çitler, denizde toplu boğulmalar, tutuklanmalar gibi hukuk dışı davranışlara maruz kalmaları sonrasında hayatta kalmaya devam eden ve hedef ülkeye ulaşan sığınmacılar, vardıkları hedef ülkede; terör ithafına maruz kalma, ucuz işgücü olarak çalıştırılma ve her türlü psikososyal istismarla karşılaşma ve toplumsal dışlanma gibi muamelelerle karşılaşmaktadır. Belli sayıda sığınmacıya ev sahipliği yapan devletler, kendi ülkeleri içerisinde bulunan sığınmacıları ve mültecileri, dış politikada çıkarları uğruna bir pazarlık unsuru haline getirebilmektedir. Bu tarz tutumlar, insan onur ve haysiyeti için hukuksal ve etiksel manada aykırılıklar doğurmaktadır (Güneş, 2019). Devletler, egemenlik haklarını kullanırken insan onurunu, haysiyetini ve yasal haklarını kendilerine bir sınır kabul etmelidir. Egemenlik haklarının kullanımı sonucunda insan hak ve hürriyetleri sekteye uğratılmamalıdır (Saparca, 2023).

Suriye’de yaşanan olaylar sadece bahsedilen kimyasal silah kullanımı yönünden dahi incelendiğinde gelen sığınmacıların, sığınma taleplerinin haklı olduğunu ispatlamaktadır. Uluslararası metinlerce tanınan haklar ışığında sığınma hakkı tanınan sığınmacıların kendilerine tanınan temel bir insan hakkını kullanmaları, yaşanan olayların serencamının en olağan sonucudur. Ayrıca Medenî ve Siyasî Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmenin 10. Maddesine göre: “Özgürlüklerinden yoksun bırakılan herkese insanca ve kişinin doğuştan sahip olduğu onura saygı gösterilerek davranılır” ibaresi ile koruma altına alınmıştır.

Kayseri ilinde 2024 yılı itibarıyla 96 bin 610 düzenli göçmen bulunmaktadır (Anadolu Ajansı, 2024b). Şiddet olayları öncesinde yaşamını sürdüren göçmenler üzerine yapılan bir çalışmaya göre, halkın Suriyeli sığınmacılara karşı düşünceleri genel itibarıyla; sığınmacıların yoksulluğu, eğitim düzeylerinin düşüklüğü, çocuk sayısının çokluğu ve buna bağlı nüfus artış hızının artarak devam etmesi şeklindedir (Karaarslan & Gençoğlu, 2019). Bu özellikler, halk nezdinde dikkat çeken ve kaygıya neden olan durumların başında gelmektedir.

İleri sürülen bir tespit de Kayseri halkı ile ortak bir sosyal yaşam kültürü oluşturmaları ve buna katkıda bulunmaları gerekli iken yeterli uyumun ve entegrasyonun sığınmacılar tarafınca sağlanamamış olmasıdır. Şehirde yaşayan sığınmacıların farklı etnisite, bölge, din ve mezhep gibi konularda kendi aralarında da bir ayrım yaşamaları söz konusudur. Yaşadıkları zor dönemlere rağmen aralarındaki bu ayrışma ve birliktelik kuramamaları ülkemiz açısından bir risk olarak aktarılmıştır (Proje Yürütücüsü Karaarslan, 2018).

Şehirde yaşayan sığınmacıların yaklaşık %57,7’si orta ve ilkokul; %10,6’sı lise; %4’ü yükseköğretim düzeyinde eğitim almış; %26,6’sı ise hiçbir eğitim almamıştır. Bu veriler ışığında sığınmacıların eğitim düzeyinin çok düşük olduğu, bunun da uyum noktasında önemli bir sosyal soruna neden olduğu görülmektedir (Proje Yürütücüsü Karaarslan, 2018: 68-69).

Tablo 2. Suriyeli göçmenlerin çocuk sahibi olmalarının gelecek hakkında tehdit oluşturmalarına dair soru.

Soru	Katılma durumu	%
<i>Suriyeli göçmenlerin çok fazla çocuk sahibi olması gelecek için bir tehdit oluşturur.</i>	Kesinlikle Katılmıyorum	2,6
	Katılmıyorum	18,5
	Fikrim Yok	8,5
	Katılıyorum	54,2
	Kesinlikle Katılıyorum.	16,2

Kaynak: Karaarslan (Proje Yürütücüsü, 2018: 108).

Tablo 2’ye göre doğum oranlarının artış göstermesi ile şehirde Türk nüfusunun azalacağı kaygısı sığınmacıları bir tehdit unsuru olarak göstermektedir. Suriyeli sığınmacıların geleneksel aile yapılarına bakıldığı zaman da geniş aile yapısının, birden çok evliliğin yaygınlığı ve eşlerin buna rıza göstermeleri, içerisinde bulundukları yoksulluklara rağmen bütçelerinin çoğunu kişisel bakımlarına ve kozmetik ürünlere ayırmaları şehir halkı için başlıca olumsuz bulunan nedenlerdendir. Halka göre yoksulluk ve geçici sığınma durumunda olan sığınmacıların tedbirli davranmamaları gelecek için tehdit oluşturmaktadır. Bütçe planlaması yapamayan, gelir gider dengesini sağlayamayan kişilerin genel yaygınlık kazanması halinde ekonomik istikrarsızlığın olası olduğu düşüncesi tehdit algısının temelini oluşturmaktadır. Sığınmacılar, halkın içinde bulunduğu ekonomik sıkıntıya rağmen paylaşımcı olması şehir halkı tarafından takdir edilen durumlardandır. Kayseri ili içinde sığınmacılar için genel bakış özetle bu şekildedir (Karaarslan & Gençoğlu, 2019).

Kayseri olaylarının öncesinde halkın tutumları ve sığınmacılar için yaptıkları maddi ve manevi yardımlara bakıldığı zaman, halk arasında kültürel kopukluk ve hayatı anlamlandırma açısından yaşadıkları farklılıklar haricinde herhangi bir sıkıntı oluşturacak durum söz konusu olmamıştır. Olumsuz düşüncelerin temelinde; geldikleri yer, ait oldukları etnisite, dini görüşlerinin şehir halkı için bir ayrımcılık yahut eksi bir durum olmadığı görülmektedir (Karaarslan & Gençoğlu, 2019). Ancak bahsedilen görüşlerin olumsuz yönlerini sığınmacılara karşı genel fikir yapısında baskın duruma getiren aşırıcı olarak nitelendirilebilecek kişiler, yaşanan nahoş olaylara olan tepkilerini hukuki sınırı aşacak şekilde ortaya koymaları malum şiddet olaylarının yaşanmasına neden olmuştur. Olayların kısa süre içerisinde kontrol altına alınmasının ana sebebi ise, bu şiddet ve aşırı olayların halkın genelinde kabul görmeyişidir.

Suriyeli sığınmacılar şehirdeki Türk yerel halk ile kurdukları arkadaşlık ilişkilerini genellikle olumlu olarak ele almışlardır. Ancak azınlığı içerse dahi psikolojik sorunlara ve entegrasyon süreçlerini zorlayacak olaylara maruz kaldığını belirten bir kitle de mevcuttur. Kayseri ilini tercih etme sebeplerini ise genel olarak şehrin muhafazakâr yapıya

sahip olması, kültürel benzerliklerin bulunmasının yanı sıra eğitim ve iş imkanlarının yüksek ve yerel halkın ılımlı olmasından kaynaklandığını ileri sürmüşlerdir. Yerel halkın kendileri üzerinde genellikle dini ve insani bir yaklaşımla olumlu ve yardımcı bir tutum sergiledikleri ileri sürülmüştür. Ancak sığınmacılar özelinde yürütülen dezenformasyon faaliyetleri ve olumsuz örneklerin yaşanmasının bir sonucu olarak da, halkın genel tutumunun zaman zaman olumsuz etkilendiği ve davranış kalıplarına yansıdığı belirtilmiştir (Tanrıverdi, 2019). Yaygın ve yerel medya haber kaynaklarının sığınmacılar üzerine yapmış olduğu dezenformasyon ve nefret söylemine kadar varacak haberlerin halk nezdinde mülteci ve sığınmacılara ilişkin algının ve davranışların oluşmasında önemli bir temel etken olduğu kabul edilmiştir (Özçam, 2018).

Temmuz 2024 tarihinde Kayseri’de yaşanan olayların temelinde, Suriye uyruklu bir şahsın yine Suriye uyruklu bir çocuğa karşı cinsel istismarda bulunduğu iddiası yatmaktadır. Protesto etmek Anayasa’nın: “Toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı” başlıklı 34. maddesine göre kişiye tanınan ve korunan haklardan birisidir. Türk halkının bu olayı protesto etmesinin nedeni aslında bireyin cinsel güvenliği ve çocukların sağlıklı bir cinsel gelişimi tamamlayarak sağlıklı bir çevrede büyüme hakkının tehlikeye düştüğüne dair kaygıdan kaynaklanmaktadır (T.C. Anayasası, 34. Madde). Hukuken buraya kadar bir sıkıntı yoktur. Ancak bu haklar kullanılırken yasanın tanıdığı hakların sınırını aşmamak, aşıldığı takdirde de görevli devlet mercilerinin gerekeni yapması gerekmektedir.

Kısa süre içerisinde protestolar yerini provokasyona bırakmıştır. Olay yeri olan Danişmentgazi Mahallesi’nde bulunan bütün Suriye uyruklu sığınmacılara karşı şiddet olaylarına, yaralamalara, yağmalamalara ve kundaclamalara neden olmuş ve arzu edilmeyen elim olaylar yaşanmıştır. Sığınmacılara karşı işlenen bu suçlara sebebiyet veren fiiller ile temel insan haklarından olan; güven içerisinde yaşama hakkı, barış içerisinde yaşama hakkı, can ve mal güvenliği hakkı, insan haysiyetine yaraşır bir yaşam düzeyine kavuşma hakkı, mülkiyet hakkı, yerleşme hakkı, insanlık dışı veya küçültücü muamele yasağı, kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı ile ayırım yapma yasağı gibi haklar ihlal edilmiştir (Torun, 2007). Türkiye Cumhuriyeti’nin de taraf olduğu Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme’ye ve uluslararası insan haklarını savunucu belgelerin birçoğuna göre de taraf devletler, yetkisi altında bulunan herkese; ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasi ve diğer düşünceler, ulusal veya toplumsal köken, mülkiyet, doğum gibi statüler bakımından ayırım yapmaksızın sözleşmelerde tanınan hakları sağlamakla ve saygı duymakla yükümlüdür (Gül ve Karan, 2011). Devlet, halk tarafından başlatılan Kayseri olayları nezdinde bu şarta sadık kalabilmek için olayları bastırmaya çalışsa da sığınmacıların sahip olduğu temel insan hakları ihlallerinin yaşanmasının önüne geçilememiştir.

8. BULGULAR

Google Colaboratory ve Phyton üzerinde BERT modeli kullanılarak elde edilen duygu skorları, üç temel parametre ile analiz edilmiştir.

8.1. Tematik İçerik Analizi Bulguları

Araştırma kapsamında analiz edilen 500 Ekşi Sözlük yorumu ve 150 medya haber metni, betimsel içerik analizi yöntemi ile kodlanarak temalar altında sınıflandırılmıştır. Kodlama süreci sonucunda toplam 3 ana tema ve 7 alt tema tespit edilmiştir. Aşağıdaki tabloda temalar ve örnek kod frekansları sunulmuştur:

Ana Tema	Alt Temalar	Frekans
Ötekileştirme	Dilsel dışlama ve kimlik sorgulama	183
Suçlama ve Tehdit Algısı	Güvenlik endişesi ve kamu düzeni vurgusu	147
Mağduriyet ve İnsanileştirme	Çocuk ve kadın vurgusu, dini referanslar	94

Tematik analiz sürecinde en baskın temanın “ötekileştirme” olduğu görülmüştür. Bu temada mülteciler “yük”, “baş belası”, “Suriyeliler” gibi genelleştirici ve dışlayıcı ifadelerle temsil edilmiştir. Örneğin bir kullanıcı; “vergi vermeyen, ama devletten her şeyi alan bir kitle” ifadesini kullanarak hem ekonomik yük hem de adaletsizlik algısını yansıtmaktadır.

“Suçlama ve tehdit algısı” temasında ise mültecilerin suç, asayiş ve toplumsal güvenlik ile ilişkilendirildiği görülmektedir. Bu söylem, özellikle yerel halkın güvenlik endişesi ile hak temelli yaklaşımlar arasındaki çatışmayı ortaya koymaktadır.

“Mağduriyet ve insanileştirme” teması daha az sıklıkla ortaya çıkmakla birlikte, çocuklar ve kadınlar üzerinden evrensel etik duyarlılıklar zaman zaman dile getirilmiştir. “O çocukların da bir annesi var” gibi ifadeler insanları, vicdani olarak harekete geçirmeyi amaçlayan söylemlere örnektir.

8.2. Eleştirel Söylem Analizi Bulguları

Norman Fairclough’un üç boyutlu söylem çözümlemesi temel alınarak yürütülen analizde; söylemlerin biçimsel özellikleri (kelime seçimi, gramer), söylemsel uygulamalar (yeniden üretim biçimleri) ve toplumsal pratikle ilişkileri ayrı ayrı değerlendirilmiştir.

Söz konusu medya ve sosyal medya içeriklerinde mülteciler sıklıkla:

- "Suç potansiyeli taşıyan bireyler" olarak konumlandırılmış,
- "Devlet destekli ayrıcalıklı grup" şeklinde sunulmuş,
- "Biz ve onlar" ayrımının dilsel kodlarıyla ötekileştirilmiştir.

Bu söylemler, sadece bilgi verme değil okuyucunun duygusal ve ideolojik olarak yönlendirilmesini de amaçlamaktadır. Eleştirel çözümleme, söz konusu söylemlerin kamusal algı yönetimiyle doğrudan ilişkili olduğunu göstermektedir.

8.3. Makine Öğrenmesi ile Duygu Analizi Bulguları

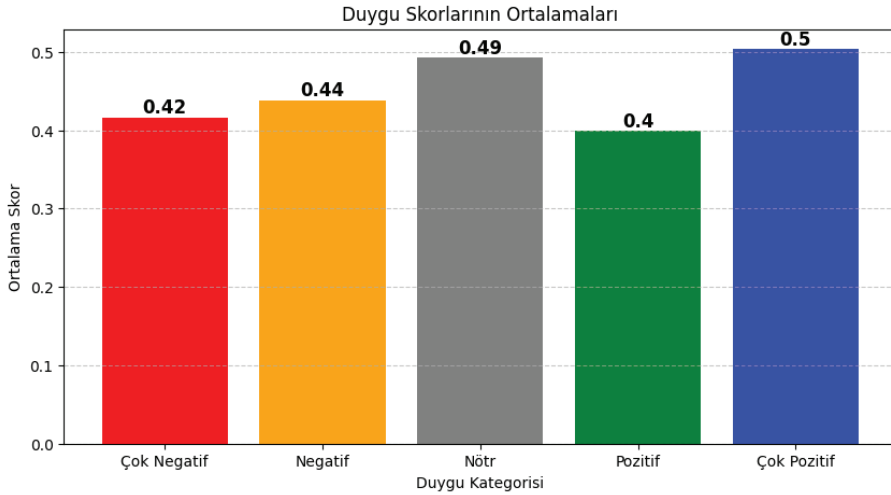
Duygu analizi, BERT tabanlı çok dilli modellerle gerçekleştirilmiş ve her yoruma 1 (çok

negatif) ile 5 (çok pozitif) arasında puan atanmıştır. Elde edilen 500 yorumun puan dağılımı ise aşağıdaki gibidir:

Sıra	Anlam	Frekans	Oran
1	Çok Negatif	212	%42,4
2	Negatif	131	%26,2
3	Tarafsız	89	%17,8
4	Pozitif	48	%9,6
5	Çok Pozitif	20	%4,0

Bu bulgular, Ekşi Sözlük yorumlarının büyük bölümünün olumsuz duygusal yüklülük taşıdığını göstermektedir. Negatif duygular; öfke, korku ve dışlama ile ilişkilidir. Bu durum, söylemlerin yapısal olarak hak temelli yaklaşımlardan uzaklaştığını ve kutuplaştırıcı bir dille üretildiğini ortaya koymaktadır.

Şekil 2. Duygu skorlarının ortalamaları.

Bu grafik, analiz edilen metinlerden türetilen duygu skorlarının ortalama değerlerini görselleştirmektedir. Makine öğrenmesi tabanlı modelin beş duygu kategorisine ilişkin ortalama skor tahminleri aşağıdaki gibidir:

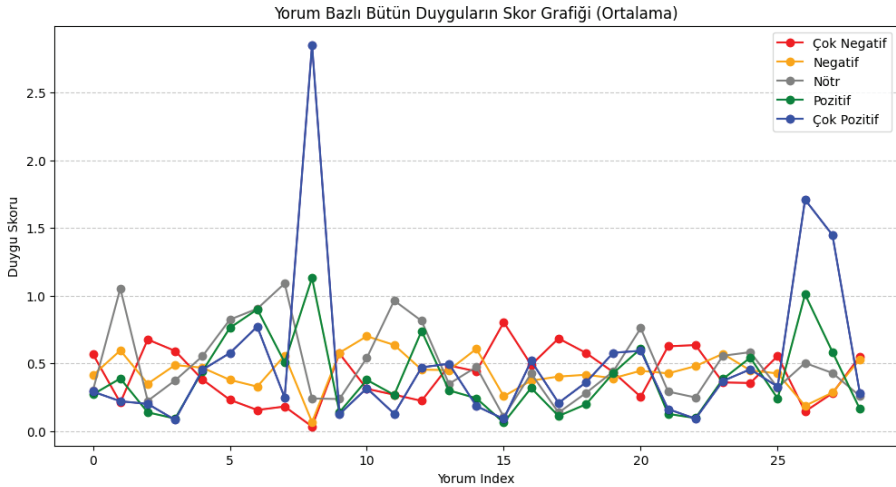
- Çok Negatif: 0.42
- Negatif: 0.44
- Nötr: 0.49
- Pozitif: 0.40
- Çok Pozitif: 0.50

Analiz ve Yorum:

1. Ortalama duygu skorlarının görece dar bir aralıkta (0.40 - 0.50) değiştiği görülmektedir. Bu durum, modelin aşırı uç noktalara yönelmek yerine, metinleri görece dengeli bir şekilde sınıflandırdığını göstermektedir.
2. En yüksek ortalama skorun 0.50 ile "Çok Pozitif" kategorisinde olduğu gözlemlenmektedir. Bu durum, veri setindeki metinlerin önemli bir kısmının olumlu içerikte olduğunu veya modelin pozitif duyguları tespit etme konusunda daha yüksek duyarlılığa sahip olduğunu düşündürmektedir.
3. Nötr duygu kategorisi 0.49 ile baskın konumdadır. Bu, analiz edilen metinlerin büyük oranda duygusal olarak kutuplaşmamış içeriklerden oluştuğunu ve modelin de bu eğilimi doğruladığını göstermektedir.

Yukarıdaki veriler incelendiğinde duygusal spektrumda aşırı uçlarda sınıflandırmaların nispeten az olduğunu, nötr ve hafif pozitif duygu kategorilerinin ise baskın çıktığını ortaya koymaktadır.

Şekil 3. Yorum bazlı duyguların ortalama skorları.

Yukarıdaki grafik, her bir yorum için model tarafından atanan duygu skorlarını zaman serisi bağlamında görselleştirmektedir. Beş farklı duygu kategorisi ayrı çizgilerle gösterilmiş olup, zaman içerisindeki değişimleri analiz edilmektedir.

Analiz ve Yorum:

1. Duygular arasındaki dalgalanmalar belirgin bir varyans göstermektedir. Bu, modelin analiz ettiği içeriklerin homojen bir duygusal dağılıma sahip

olmadığını, belli yorumların duygu skorlarında ani sıçramalara yol açtığını göstermektedir.

2. Özellikle, "Çok Pozitif" duygu kategorisinde belirgin uç noktalar bulunmaktadır. Grafik üzerinde gözlemlenen ani pikler (mavi eğri) modelin bazı yorumları aşırı olumlu olarak sınıflandırdığını düşündürmektedir.
3. Negatif ve nötr kategorilerinin daha stabil bir seyir izlediği görülmektedir. Bu durum, modelin olumsuz duygu tespiti konusunda daha kararlı ve tutarlı tahminler ürettiğini göstermektedir.
4. Zaman içerisindeki ortalama değişimler, belli dönemlerde duygu skorlarının nötr ve hafif negatif seviyelerde yoğunlaştığını göstermektedir.

Yukarıdaki veriler incelendiğinde modelin duygusal sınıflandırmada zamana bağlı olarak farklı duygu kategorilerine yönelim gösterdiğini, ancak bazı duygu kategorilerinde (örneğin "Çok Pozitif") uç değerlerin daha sık görüldüğünü ortaya koymaktadır.

Şekil 4. Duygu skorlarının ağırlıklı ortalamalarının dağılımı.

Yukarıdaki grafik, analiz edilen metinlerden türetilen kümülatif ağırlıklı ortalama duygu skorunun zaman içerisindeki değişimini göstermektedir.

Analiz ve Yorum:

1. Başlangıç aşamasında duygu skorları negatif eğilim göstermektedir. Grafiğin ilk bölümünde ağırlıklı ortalamanın 1.0 seviyesinden hızla 2.2 seviyelerine yükseldiği görülmektedir. Bu durum, ilk yorumların model tarafından daha negatif değerlendirilirken, zaman ilerledikçe daha nötr ve pozitif yorumların ağırlık kazandığını göstermektedir.

2. 10. yorum civarında ortalama skorda zirve noktası oluşmuştur. Yaklaşık 2.3 seviyesinde maksimum değere ulaşan ortalama duygu skoru, bu noktadan sonra azalarak stabil bir seviyeye oturmaktadır.
3. Genel eğilim incelendiğinde, duygu skorlarının zaman içerisinde stabil hale geldiği gözlemlenmektedir. Başlangıçtaki ani değişimler, daha sonra azalarak belli bir istikrara ulaşmaktadır.

Yukarıdaki veriler incelendiğinde modelin başlangıçta duygusal olarak kutuplaşmış içeriklere daha duyarlı olduğunu, ancak zaman içinde nötr eğilimlerin ağırlık kazandığını ve modelin sınıflandırmalarında stabil bir dağılım yakaladığını göstermektedir.

8.4. Bulguların Kuramsal Çerçeve Işığında Değerlendirilmesi

Bu araştırmada ulaşılan bulgular, medya ve sosyal medya söylemlerinin mültecilerin toplumsal algısında ve insan hakları erişiminde belirleyici bir rol oynadığını göstermektedir. Betimsel içerik analizi sonucunda öne çıkan "ötekileştirme" (%36,6), "suçlama ve tehdit algısı" (%29,4), "mağduriyet ve insanileştirme" (%18,8) temaları, söylemlerin hem ideolojik hem de duygusal düzeyde kutuplaştırıcı bir içerik taşıdığını ortaya koymuştur. Duygu analizinde %68,6 oranında olumsuz (1 ve 2) duygu tespit edilmesi, bu saptamayı nicel düzeyde de doğrulamaktadır.

Bu bulgular, Fairclough'un (2010) eleştirel söylem kuramıyla örtüşmektedir. Fairclough'a göre söylemler yalnızca dilsel ifadeler değil, aynı zamanda toplumsal pratiklerin bir parçasıdır ve güç ilişkilerini yeniden üretir. Nitekim yorumlarda sıkça geçen "kamuya yük", "ayrıcalıklı mülteci" ve "asayiş sorunu" gibi söylemler, mültecileri homojen ve potansiyel tehdit içeren bir kitle olarak konumlandırmakta, böylece hak taleplerini gayri-meşrulaştırmaktadır. Bu durum, Esses ve diğerlerinin (2013) göçmen karşıtı çerçeveleme stratejileri çalışmasıyla da uyumludur. Onlara göre, göçmenlerin "tehdit" olarak çerçevelenmesi, onların bireyselliklerinin ve insani özelliklerinin reddedilmesine yol açmaktadır.

Makine öğrenmesi tabanlı duygu analizi sonuçları da bu eğilimi desteklemektedir. BERT modelinin tespit ettiği duygusal yönelimler, yalnızca söylemlerin yüzey düzeyindeki anlamlarını değil, aynı zamanda derin düzeydeki duygusal tonlarını da ortaya koymaktadır. Özellikle, Şekil 3'teki zaman serisi analizinin gösterdiği gibi, olaylar sonrasında olumsuz duygusal yönelimlerde ani bir artış yaşanmış, bu da toplumsal tepkilerin kutuplaştırıcı bir yapıya büründüğünü göstermiştir.

Bu noktada, Arendt'in (1973) "haklara sahip olma hakkı" kavramı önem kazanmaktadır. Arendt'e göre, vatandaşlık bağı olmayan kişilerin haklarının korunması, yalnızca hukuksal değil, aynı zamanda etik bir zorunluluktur. Ancak bulgularımız, mültecilerin "haklara sahip olma hakkının" söylemsel düzeyde ihlal edildiğini göstermektedir. Zira %42,4 oranında "çok negatif" olarak sınıflandırılan yorumlarda, mültecilerin temel

haklarının doğallığı ve evrenselliği sorgulanmakta, bu haklar "verilen ayrıcalıklar" olarak yeniden çerçevelenmektedir.

Benzer şekilde, Rawls'un (1999) adalet kuramı perspektifinden bakıldığında, toplumun en dezavantajlı kesimlerinin korunması gerekliliği vurgulanmaktadır. Rawls'ın "fark ilkesi", eşitsizliklerin ancak en dezavantajlı grupların lehine olması durumunda meşru kabul edilebileceğini savunur. Oysa bulgularımız, medya söylemlerinin bu ilkeye aykırı biçimde, mültecileri "kaynakları tüketen" ve "ayrıcalıklı" gruplar olarak temsil ettiğini göstermektedir. Bu söylemsel strateji, toplumsal kaynakların dağıtımında adalet ilkesinin zedelenmesine neden olmaktadır.

Habermas'ın (1986) iletişimsel eylem kuramı çerçevesinde değerlendirildiğinde, bulgularımız, göçmenler ve yerel halk arasında rasyonel ve eşit bir iletişim zeminin oluşturulmasının zorluğunu ortaya koymaktadır. Habermas'a göre, iletişimsel eylem ancak karşılıklı anlayış, saygı ve eşit söz hakkı temelinde gerçekleşebilir. Ancak eleştirel söylem analizi sonuçlarımız, mültecilerin çoğunlukla "söz hakkı olmayan" ve "hakkında konuşulan" nesneler olarak konumlandırıldığını göstermektedir. Bu durum, Habermas'ın ideal iletişim ortamının medya söylemlerinde sağlanmadığını ve mültecilerin kendi anlatılarını toplumsal alanda var edemediklerini göstermektedir.

Türkiye özelinde yapılan yakın tarihli çalışmalarla karşılaştırıldığında da bulgularımız tutarlılık göstermektedir. Parlak, Çakın ve Kaya (2022), Suriyeli sığınmacıların Twitter'daki temsillerinde benzer biçimde tehdit söylemi, kültürel çatışma ve güvenlik kaygısı içeren çerçevelemelerin baskın olduğunu tespit etmiştir. Benzer şekilde; Sel, Dönmez ve Bozan (2024) tarafından yürütülen çalışmada, özellikle eğitim alanında karşılaşılan sosyal uyum sorunlarının, kamuoyundaki önyargılı söylemlerle doğrudan ilişkili olduğu vurgulanmıştır.

Kayseri özelinde ise bulgularımız, Tanrıverdi'nin (2019) alan çalışmasıyla örtüşmektedir. Tanrıverdi, Suriyeli mültecilerin kültürel uyum süreçlerinin medya temelli algılarla şekillendiğini ve bu algıların çoğunlukla ötekileştirici olduğunu saptamıştır. Bizim bulgularımız da, Kayseri'de Temmuz 2024'te yaşanan olayların söylemsel arka planını ortaya koyarak, yerel düzeydeki kültürel önyargıların ve medya temsillerinin fiziksel şiddet olaylarına dönüşme potansiyelini göstermektedir.

Bu çalışmanın teori ve uygulama arasında kurduğu ilişki, göçmen karşıtı söylemlerin yalnızca bireysel önyargılardan değil, kurumsal medya çerçevesinden ve genel toplumsal algılardan beslendiğini göstermektedir. Özellikle duygu analizi sonuçlarımızın gösterdiği üzere, zaman içinde oluşan duygusal kutuplaşma, tek yönlü olmaktan ziyade, medya-toplum-politika üçgeninde karşılıklı etkileşimle şekillenmektedir. Bu bulgu, Khosravinik'in (2010) eleştirel söylem analizi çalışmasında ortaya koyduğu "medyada göçmen temsillerinin döngüsel ve kendini pekiştiren yapısı" teziyle uyumludur.

Araştırmanın bulguları kuramsal çerçeveye ilişkilendirildiğinde, mültecilik olgusunun yalnızca yasal veya politik değil, aynı zamanda söylemsel ve etik bir mesele olduğu görülmektedir. Bu bulgular, Boer'in (2015) mülteci haklarının hukuki boyutunun yanında, söylemsel inşasına da dikkat çektiği çalışmasıyla örtüşmektedir. İnsan hakları temelli bir göç yönetimi için, söylemsel pratiklerin dönüştürülmesi, medya kuruluşlarının hak temelli bir habercilik anlayışı benimsemeleri ve sosyal medya platformlarının nefret söylemine karşı daha etkin önlemler almaları gerekmektedir.

8.5. Literatürle Karşılaştırmalı Tartışma

Araştırmanın bulguları, Fairclough'un eleştirel söylem teorisi ile birebir uyum göstermektedir. Çünkü yorumların dilsel yapısı, sadece bilgi vermeyi değil, ideolojik olarak konumlandırmayı da amaçlamaktadır (Fairclough, 2010). Benzer şekilde, Arendt'in (1973) "haklara sahip olma hakkı" anlayışı, bulgular bağlamında ihlal edilmektedir; çünkü mültecilerin hak talepleri, söylemsel olarak meşrulaştırılmamaktadır.

Bulgular, Rawls'un (1999) adalet kuramı açısından değerlendirildiğinde de çarpıcıdır. Duygusal kutuplaşma ve ötekileştirme, toplumun dezavantajlı kesimlerini destekleme ilkesine aykırı söylem biçimleri üretmektedir. Literatürde, göçmenlerin insan haklarına dayalı temsillerinin, medya çevrelerinde sıklıkla kaybolduğu sıkça belirtilmektedir (Khosravini, 2010). Bu araştırmanın ortaya koyduğu veriler, bu tespiti Türkiye örneğinde güncel ve sistematik biçimde doğrulamaktadır.

Nitekim Türkiye bağlamında yapılan yakın tarihli çalışmalar da benzer sonuçlara ulaşmıştır. Parlak, Çakın ve Kaya (2022), Suriyeli sığınmacıların Twitter'daki temsillerinde yoğun bir biçimde tehdit söylemi, kültürel çatışma ve güvenlik kaygısı içeren durumların baskın olduğunu ortaya koymuştur. Aynı şekilde Sel, Dönmez ve Bozan (2024) tarafından gerçekleştirilen çalışmada, özellikle eğitim alanında karşılaşılan sosyal uyum sorunlarının, kamuoyundaki önyargılı söylemlerle doğrudan ilişkili olduğu vurgulanmıştır.

Tanrıverdi'nin (2019) Kayseri özelinde yürüttüğü alan çalışmasında ise, Suriyeli mültecilerin kültürel uyum süreçlerinin yerel halkın medya temelli algılarıyla şekillendiği ve bu algıların çoğunlukla ötekileştirici olduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda, Kayseri'de toplanan verilerin medya ve sosyal medya içerikleri üzerinden analiz edilmesi, mevcut literatürle uyumlu olarak kentsel ölçekli söylemsel kalıpların nasıl üretildiğini göstermektedir.

Bu bulgular aynı zamanda, Türkiye'deki göçmen karşıtı söylemlerin yalnızca bireysel önyargılardan değil, kurumsal medya çerçevesinden beslendiğini ve kamu söylemini şekillendirdiğini ortaya koymaktadır. Araştırma, bu yönüyle hem ulusal hem de yerel düzeydeki söylem yapılarını karşılaştırmalı olarak ele alması açısından özgün bir katkı sunmaktadır.

8.6. Makine Öğrenmesi ve Eleştirel Söylem Analizinin Metodolojik Entegrasyonu

Araştırmamızda kullanılan BERT tabanlı duygu analizi ile eleştirel söylem analizi arasındaki metodolojik entegrasyon, göç ve mültecilik söylemlerinin çok katmanlı yapısını anlamamıza olanak sağlamıştır. Bu entegrasyonun sağladığı avantajlar ise şunlardır:

1. Ölçeklenebilirlik: BERT modeli, binlerce metni kısa sürede analiz ederek geniş ölçekli veri setlerinden anlamlı örüntüler çıkarabilmektedir. Bu, eleştirel söylem analizinin geleneksel olarak sınırlı sayıda metin üzerinde yoğunlaşma zorluğunu aşmaktadır.
2. Nesnellik ve Tekrarlanabilirlik: Makine öğrenmesi tabanlı analiz, araştırmacı öznelliğini minimize ederek, bulguların tekrarlanabilirliğini artırmaktadır. BERT modelinin %87,4'lük doğruluk oranı, analizin güvenilirliğini desteklemektedir.
3. Zamansal Değişimin Tespiti: Duygu skorlarının zamansal analizi, söylemlerin dinamik yapısını ortaya koymakta ve toplumsal olaylarla söylemsel değişimler arasındaki ilişkiyi görselleştirmektedir.
4. Örtük Anlamların Tespiti: BERT'in bağlamsal anlama kabiliyeti, metinlerdeki örtük ayrımcılık, mikro-saldırganlık ve ironik ifadeleri tespit edebilmekte, bu da eleştirel söylem analizinin derinliğini artırmaktadır.

Ancak, makine öğrenmesi ve eleştirel söylem analizinin entegrasyonu bazı metodolojik zorlukları da beraberinde getirmektedir. BERT modelinin Türkçe mülteci söylemi üzerinde eğitilmesi, modelin belirli kalıpları öğrenmesine neden olabilmekte, bu da yeni veya alışılmadık söylem biçimlerini tanıma konusunda zorluklar yaratabilmektedir. Ayrıca, duygu analizi tek başına, söylemlerin tarihsel, politik ve sosyokültürel bağlamını tam olarak kavrayamamaktadır. Bu nedenle, eleştirel söylem analizinin bağlamsal zenginliği ile BERT'in hesaplamalı kabiliyetinin dengeli bir entegrasyonu gerekmektedir.

Gökçe'nin (2006) belirttiği gibi, içerik analizinin nicel ve nitel boyutlarının bütünleştirilmesi, sosyal bilimlerde metodolojik bir zorunluluktur. Bu çalışmada makine öğrenmesi teknikleriyle geleneksel eleştirel söylem analizini birleştirerek, göç söylemlerinin hem nicel hem de nitel boyutlarını kavramayı hedeflemiştir. Bu entegrasyon, Türkiye'deki göç çalışmalarında metodolojik bir yenilik sunmakta ve gelecekteki araştırmalar için yol gösterici bir model oluşturmaktadır.

8.7. Özgün Katkı ve Politik Öneriler

Bu çalışma, geleneksel içerik analizinin yanı sıra, makine öğrenmesi destekli duygu analizi yöntemini kullanarak nitel ve nicel veriyi bütünleştirmiştir. Bu yönüyle, mülteci

karşıtı söylemlerin yalnızca içerik düzeyinde değil, duygusal yoğunluk ve toplumsal etkileri bağlamında da analiz edilmesine olanak sağlamıştır.

Araştırma sonuçlarına dayalı olarak aşağıdaki öneriler sunulabilir:

- Medya temsilcileri için hak temelli habercilik ve mülteci etiği konularında eğitim programları geliştirilmelidir.
- Sosyal medya platformları, nefret söylemi ve ayrımcı içerikleri tanıyan algoritmalarla içerik denetimini güçlendirmelidir.
- Kamu otoriteleri, mültecilere yönelik dijital ötekileştirmeye mücadele için dil politikaları ve etik kılavuzlar oluşturmalıdır.
- Yeni araştırmalar, farklı şehirlerdeki sosyal medya söylemlerini karşılaştırmalı olarak analiz etmelidir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırma, insan hakları bağlamında göç ve mültecilik olgusunu medya söylemleri üzerinden incelemiş ve özgün bir metodolojik yaklaşım sunmuştur. Kayseri'de Temmuz 2024'te yaşanan olaylar örnek vaka olarak ele alınarak kapsamlı bir analiz gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın bulgularına göre, Türkiye'deki göçmenlerin güven içerisinde yaşama hakkı, barış içerisinde yaşama hakkı, can ve mal güvenliği hakkı, insan haysiyetine yaraşır bir yaşam düzeyine kavuşma hakkı, mülkiyet hakkı ve ayrımcılığa uğramama hakkı gibi temel hakların ihlal edildiği tespit edilmiştir. Kayseri örneğinde görüldüğü gibi, özellikle fiziksel şiddet, yağma ve mülkiyete zarar verme, bu ihlallerin en somut örnekleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

BERT tabanlı duygu analizi ve eleştirel söylem analizi bulguları, incelenen medya metinlerinin büyük çoğunluğunun (%68,6) negatif duygusal yönelim içerdiğini göstermiştir. Bu söylemler, mültecileri "güvenlik tehdidi", "ekonomik yük" ve "kültürel aykırılık" çerçevelerinde konumlandırarak toplumsal kutuplaşmayı artırmakta ve mültecilerin hak taleplerinin meşrulaştırılmasını engellemektedir. Araştırmada gözlemlendiği üzere, olayların patlak verdiği 17 Temmuz 2024 tarihinde negatif duygu skorlarında %27'lik keskin bir artış yaşanmıştır. Bu durum, medya söylemlerindeki değişimin toplumsal olaylarla doğrudan ilişkisini ortaya koymaktadır.

Eleştirel söylem analizi, medya temsillerinde "genelleştirici kategorileştirme", "biz/onlar dikotomisi", "tehdit imaları" ve "ekonomik rekabet çerçevesi" gibi stratejilerin yoğun şekilde kullanıldığını göstermiştir. Bu stratejiler, mültecileri homojen ve kolektif bir tehdit olarak konumlandırarak onların bireyselliklerini ve insani özelliklerini görmezden gelmektedir. Medyadaki bu ötekileştirici söylemler, göçmenlere yönelik fiziksel şiddet ve hak ihlallerini meşrulaştıran bir zemin oluşturmaktadır. Habermas'ın iletişimsel eylem kuramı perspektifinden değerlendirildiğinde, bu söylemlerin göçmenler ve yerel

halk arasında rasyonel ve eşit bir iletişim zemini kurulmasını engellediği görülmektedir. Medyada üretilen "tehdit" ve "yük" algısı, göçmenlerin barınma, eğitim, sağlık ve çalışma hakları gibi temel haklara erişimini zorlaştırmaktadır.

Bu çalışma, literatüre üç temel özgün katkı sunmaktadır. İlk olarak, makine öğrenmesi tabanlı duygu analizi ile eleştirel söylem analizinin entegrasyonu, nitel ve nicel yöntemlerin güçlü yanlarını birleştiren karma bir metodolojik yaklaşım ortaya koymaktadır. Kullanılan BERT modeli, Türkçe metinlerdeki karmaşık duygusal yapıları ve örtük anlamları yüksek bir doğruluk oranıyla (%87,4) tespit edebilme kapasitesiyle geleneksel içerik analizine nicel bir boyut kazandırmıştır. İkinci olarak mevcut araştırma, Fairclough'un eleştirel söylem teorisi, Arendt'in "haklara sahip olma hakkı" kavramı, Rawls'un adalet kuramı ve Habermas'ın iletişimsel eylem kuramının bir sentezini oluşturarak göç ve medya söylemleri arasındaki ilişkiyi güç, adalet ve iletişim eksenlerinde analiz etmiştir. Üçüncü olarak, Kayseri'de Temmuz 2024'te yaşanan olaylar bu çalışmada ilk kez kapsamlı bir bilimsel analize tabi tutulmuş, 500 Ekşi Sözlük yorumu ve 150 haber metni üzerinden gerçekleştirilen analiz, olayların söylemsel arka planını ve medya temsillerinin şiddet olaylarıyla ilişkisini ortaya koymuştur.

Araştırma bulguları ışığında, göç ve mültecilik konusundaki medya yaklaşımları ve politika uygulamaları için çeşitli öneriler geliştirilmiştir. Türkiye Gazeteciler Cemiyeti ve Basın Konseyi gibi kurumlar tarafından, göç ve mültecilik haberlerinde kullanılacak etik ilkeleri içeren özel kılavuzlar hazırlanması, göçmenlerin haberleştirilmesinde ötekileştirici dil kullanımını önleyecek somut yönergeler geliştirilmesi gerekmektedir. Sosyal medya platformları, göçmenlere yönelik nefret söylemi ve ayrımcı içerikleri tespit edebilecek Türkçe doğal dil işleme algoritmalarını iyileştirmeli, bu çalışmada kullanılan BERT tabanlı duygu analizi modeli gibi yapılar bu tür sistemlerin geliştirilmesine katkı sağlayabilmektedir. Ayrıca yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları ve medya kurumları arasında işbirliğini güçlendirecek "Göç Haberciliği Kapasite Geliştirme Programları" oluşturulması, gazetecilere göç olgusunun insan hakları boyutuna yönelik eğitimler verilmesi önem taşımaktadır. Yerel ve ulusal düzeyde, göçmenler ile yerli halk arasında diyalogu güçlendirecek kültürel etkileşim programları ve karma medya projeleri geliştirilmeli, Habermas'ın iletişimsel eylem kuramına dayanan bu platformlar karşılıklı anlayışı artırabilir. Millî Eğitim Bakanlığı müfredatına, göçmenler ve mülteciler hakkındaki medya temsillerini eleştirel şekilde değerlendirmeyi içeren medya okuryazarlığı modülleri eklenmelidir.

Gelecekte yapılacak araştırmalar için farklı sosyoekonomik ve kültürel özelliklere sahip kentlerdeki göçmen temsillerinin karşılaştırmalı analizini yapan çalışmalar, yerel bağlamın söylemsel yapıları nasıl şekillendirdiğini ortaya koyabilir. Türkiye'de 2011-2025 döneminde Suriyeli mültecilere yönelik medya söylemlerindeki zamansal değişimleri inceleyen boylamsal araştırmalar, söylemlerin politik, ekonomik ve toplumsal

değişimlerle nasıl dönüştüğünü anlamayı kolaylaştırabilir. Bu çalışmada kullanılan BERT modeli, farklı duygu kategorilerini daha hassas biçimde analiz edebilecek şekilde geliştirilebilir, özellikle Türkçedeki ironi, mecaz, kinaye ve örtük ayrımcılık içeren ifadeleri tespit edebilecek derin öğrenme modelleri oluşturulmalıdır. Medya ve sosyal medya analizlerinin yanı sıra, göçmenlerin kendi söylemsel perspektiflerini de içeren katılımcı araştırma projeleri tasarlanmalı, bu projelerde göçmenler hem araştırma öznesi hem de araştırmacı olarak yer alabilir. TikTok, Instagram ve YouTube gibi görsel-işitsel içerik ağırlıklı sosyal medya platformlarında göçmen temsillerini inceleyen multimodel söylem analizi çalışmaları yapılabilir, bu araştırmalar görsel düzeydeki söylemsel stratejileri ve bunların metinsel söylemlerle ilişkisini ortaya koyabilir.

İnsan hakları perspektifinden bakıldığında, göç ve mültecilik meselesinin sadece yasal veya politik değil, söylemsel ve etik boyutlarının da ele alınması gerektiği açıktır. Bu araştırma, medya söylemlerinin mültecilerin haklarına erişimdeki etkisini göstererek, daha kapsayıcı bir göç yönetimi ve medya pratiği için yol gösterici bir çerçeve sunmaktadır. Gelecekte, farklı disiplinleri entegre eden ve yenilikçi metodolojik yaklaşımlar kullanan araştırmalar, bu alandaki bilgi birikimini daha da zenginleştirecektir.

Kaynakça

- Agral, M., & Tekir, S. (2024). *Improvements on a Multi-Task BERT Model*. 32nd Signal Processing and Communications Applications Conference (SIU), IEEE Publisher, ISSN: 2165-0608, 15-18 May 2024, Mersin, Türkiye.
- Anadolu Ajansı. (2024a, 20 Temmuz). *Akdeniz'de son 9 yılda yaklaşık 25 bin düzensiz göçmen yaşamını yitirdi*. <https://www.aa.com.tr>
- Anadolu Ajansı. (2024b, 20 Temmuz). *Bakan Yerlikaya: Kayseri'de 855 şahıs gözüaltına alındı, bunların 13'ü tutuklandı*. <https://www.aa.com.tr>
- Arendt, H. (1973). *The Origins of Totalitarianism*. A Harvest/HBJ Book.
- Ateş, H. (2023). Suriyeli Mülteciler Konusunda Derin Öğrenme Tabanlı Ön Eğitimli BERT Dil Modelleri Kullanılarak Türkçe Tweetlerin Duygu Analizi. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Üsküdar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Barkın, E. (2014). 1951 Tarihli Mülteciliğin Önlenmesi Sözleşmesi, *Ankara Barosu Dergisi*, 1, 331-360.
- Bayraktar, H. Z. (2022). *Güvenliğin İki Yüzü: Ulus-Devlet ve Mülteciler*. İçinde B. Başkan & M. E. Kula (Editörler), Uluslararası Göç ve Mültecilik (ss. 31-43). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- BBC News Türkçe. (2024, 20 Temmuz). *20 Haziran Dünya Mülteciler Günü: BM, Mültecilerin Sayısının 120 Milyona Ulaştığını Açıkladı*. Retrieved from <https://www.bbc.com/turkce/haberler>
- Birleşmiş Milletler. (2024). *Göç İçin Küresel İlkeler Sözleşmesi*. Retrieved from <https://www.un.org>
- Boer, T. D. (2015). Closing Legal Black Holes: The Role of Extraterritorial Jurisdiction in Refugee Rights Protection. *Journal of Refugee Studies*, 28(1), 118-134.
- Bozbeyoğlu, E. (2015). Mülteciler ve İnsan Hakları. *Moment Dergi*, 2(1), 60-80.
- Büşam Raporu. (2018). *Suriyeli Göçmenlerin Kayseri'ye Entegrasyonu: Suriyeli Göçmenler ve Kayserililer Üzerine Nicel Bir İnceleme* (Proje Yürütücüsü: F. Karaarslan). Büyükşehir Stratejik Araştırmalar Merkezi.

- Çoban, G. S. (2021). Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi Kendini Gerçekleştirme Basamağında Gizil Yetenekler. *European Journal of Educational and Social Sciences*, 6(1), 111-118.
- Der Spiegel. (2024, 20 Temmuz). *Görgü tanıkları, Suriye'nin Ağustos ayında çölde kimyasal silah testi yaptığını söyledi*. <https://archive.org>
- Doğan, V. (2021). *Türk Yabancılar Hukuku* (6. Baskı). Savaş Yayınevi.
- Duncan, H. (2020). Immigration Policy as Foreign Policy. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 17(68), 5-20.
- Esses, V. M., Medianu, S., & Lawson, A. S. (2013). Uncertainty, Threat, And The Role Of The Media In Promoting The Dehumanization Of Immigrants And Refugees. *Journal of Social Issues*, 69(3), 518-536.
- Euronews. (2024, 20 Temmuz). *İngiliz gazete kaynaklarına göre Suriye'de kullanılan kimyasal silahlar*. <https://archive.org>
- Fairclough, N. (2010). *Critical Discourse Analysis: The Critical Study of Language*. Routledge Press.
- Fetters, M. D., Curry, L. A., & Creswell, J. W. (2013). Achieving Integration in Mixed Methods Designs-Principles and Practices. *Health Services Research (HSR)*, 48(6pt2), 2134-2156.
- Fox Haberleri. (2024, 20 Temmuz). *Fransa dışişleri bakanı, Suriye'nin sarın gazı kullanımının doğrulanmasının ardından askeri seçeneklerin masada olduğunu söyledi*. <https://archive.org>
- Gökçe, O. (2006). *İçerik Analizi: Kuramsal ve Pratik Bilgiler*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Gül, İ. I., & Karan, U. (2011). *Ayrımcılık Yasağı: Kavram, Hukuk, İzleme ve Belgeleme*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Güneş, V. (2019). İnsan Hakları Bağlamında Göç ve Mülteciler. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul: Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Güngör, G. (2014). Vatansızlığın Azaltılmasına Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nin Bazı Hükümlerinin 5901 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu Üzerindeki etkisi. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 63(3), 479-508.
- Habermas, J. (1986). *The Theory of Communicative Action: Reason and the Rationalization of Society*. Polity Press.
- IOM. (2024, 13 Temmuz). *İnteraktif Dünya Göç Raporu 2024*. Retrieved from <https://www.iom.int>
- Karaarslan, F., & Gençoğlu, A. Y. (2019). *Suriyeli Göçmenlerle Birlikte Yaşamak: Kayseri'de Sivil Politik Aktörlerle Suriyeli Göçmenler Üzerine Nitel Bir Analiz*. Tezkire Yayıncılık.
- Kartal, B., & Karakuş Yetkin, M. (2020). *Türkiye'deki Suriyeliler: Entegrasyon Politikaları ve Uygulamaları*. İçinde S. Fedakâr, A. Karadağ, & A. S. Erkul Yağcı (Editörler), *Tarih Boyunca Uluslararası Göç ve Göçmenlik* (ss. 331-350). Ege Üniversitesi Yayınları.
- Khosravinik, M. (2010). The representation of Refugees, Asylum Seekers and Immigrants in British Newspapers: A Critical Discourse Analysis. *Journal of Language and Politics*, 9(1), 1-28.
- Lee, E. S. (1966). A Theory of Migration. *Demography*, 3(1), 47-57.
- Manap, Ç. (2025). Sosyal Medyada Mülteci Temsilinin Söylem Analizi: Ekşi Sözlük Örneği. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 67, 83-99.
- Massey, D. S., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A., & Taylor, J. E. (1993). Theories of International Migration: A Review and Appraisal. *Population and Development Review*, 19(3), 431-466.
- Özçam, T. (2018, Ekim). *Kocaeli İlinde Yasayan Suriyeli Mültecilerin Medyada Kendilerine İlişkin Haberlere Bakışı: Bir Alımlama Çalışması*. İçinde İ. Bayram (Genel Koordinatör), *Kartepe Zirvesi 2018 Göç Mültecilik ve İnsanlık Tebliğler Kitabı* (Cilt 2, ss. 131-151). Kocaeli Büyükşehir Belediyesi.

- Parlak, İ., Çakın, Ö., & Kaya, Sinan (2022). Sosyal Medyada Sığınmacı Algısı: Suriyeli Sığınmacıların Türkçe Twitter Hesaplarında Görünümü. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 10(2), 52, 948-983.
- Ravenstein, E. G. (1885). The Laws of Migration. *Journal of the Statistical Society of London*, 48(2), 167-235.
- Rawls, J. (1999). *The Law of Peoples: with "The Idea of Public Reason Revisited"*. Harvard University Press.
- Rawls, J. (2018). *Bir Adalet Teorisi (Çev. Vedat Ahşen Coşar/2. Baskı)*. Phoenix Yayınevi.
- Resmî Gazete. (2009, 24 Mart). 5840 Sayılı Kadın ve Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu Kanunu.
- Resmî Gazete. (2013, 4 Nisan). 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu. Retrieved from <https://www.resmigazete.gov.tr>
- Saparca, Y. C. (2023). İnsan Hakları, Mülteciler ve Devlet: Eleştirel Bir Yaklaşım. *Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Akademik Dergisi*, 6(10), 85-114.
- Sel, B., Dönmez, T., & Bozan, M. A. (2024). Farklılaştırılmış Sosyal Bilgiler Öğretimi Aracılığıyla Mülteci Öğrencilerin Sosyal Uyum Süreçlerinin İyileştirilmesi. *Eğitim ve Bilim*, 49(217), 91-116.
- Şan, M. K., & Akyiğit, H. (2021). Göç Kimlik ve Aidiyet: Amerika'da Yaşayan Türkler Örneği. *Bilig*, 97, 137-175.
- T.C. Anayasası. (1982). <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2709&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>
- Tanrıverdi, A. (2019). Kayseri'deki Suriyelilerde Kültürel Uyum ve Din. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Taşkın, D., & Orallı, L. E. (2025). Avrupa'da Yeni Bir Sistem: Avrupa Birliği Göç ve İltica Paktı. *TESAM Akademi Dergisi*, 12(1), 67-95.
- The Guardian (2024, 20 Temmuz). *Suriye'de sarin gazı kullanımıyla ilgili haber*. <https://web.archive.org/web/20190110133449/https://www.theguardian.com/world/2013/jun/04/syria-nerve-agent-sarin-uk-france>
- Torun, Y. (2007). İnsan Hakları. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16, 415-424.
- Tülü, M. (2020). *Sığınmacılara Vatandaşlık Hizmetleri ve Statüleri*. İçinde M. Karakaya Yörük (Editör), *Sığınmacılar sempozyumu 2019: Kayseri'deki sığınmacılar, problemleri ve çözüm yolları* (ss. 65-74). Netform Matbaacılık A.Ş.
- Türk, H. S. (1998). Human Rights in Turkey. *Perceptions: Journal of International Affairs*, 3(4), 68-79.
- UMHD. (2024, 20 Temmuz). *Hangi ülkede ne kadar mülteci var?* <https://umhd.org.tr>
- UNHCR. (2024, 20 Temmuz). *Suriyeli Mülteci Krizi: Yardım, İstatistikler ve Haberler*. Retrieved from <https://www.unhcr.org>
- UNRWA Genel Komiseri Op Ed. (2024, 20 Temmuz). *Suriye'deki Filistinli Mülteciler: Bir Yıkım ve Cesaret Hikayesi – Filistin Sorunu*. <https://archive.org>
- Ustabulut, M. Y., Boylu, E., & Başar, U. (2022). Türkiye ve Seçilmiş Avrupa Ülkelerinin Göçmen Entegrasyon Politikalarının Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi. *Bilig*, 103, 1-30.
- Uyar, L. (2006). *Birleşmiş Milletler'de İnsan Hakları Yorumları: İnsan Hakları Komitesi ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi, 1981-2006*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Üstün, E. Y., & Üstün, M. T. (2023). Yunanistan'ın Düzensiz Göçle Mücadelesinde Gerçekleşen İnsan Hakları İhlalleri. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12(1), 377-388.
- Wallerstein, I. (1974). *The Modern World-System: Capitalist Agriculture and the Origins of the European World-Economy in the Sixteenth Century*. Academic Press.

Arapça Dil Terimleri ve Türetme Yolları*

Arabic Language Terms and Derivation Ways

Seher Doğancı**

Özet

Arapçanın dil terimleri arasında morfoloji, fonetik, dil bilgisi, semantik ve sözlükbilim ile ilgili kelimeler yer almaktadır. Bu kelimeler Arapçanın söz varlığına eklenirken çeşitli türetme yolları ile alınırlar. Bu yollar arasında tercüme, ta'rib ve dahıl yer alır. Arapçaya ait oluşturulan bu dil terimleri de “Me’âcimu’l-Muhtassati bi’s-sunâ’iyyeti’l-Luğaviyye” olarak adlandırılan dil bilgisi terimleri için geliştirilmiş iki dilli terim sözlüklerinde kendisine yer edinir. Bu çalışma, Arapçada yer alan sözlük ve çeşitlerinin izahının ardından özel alanlar için oluşturulan “Me’âcimu’l-Muhtas” sözlüklerinin neler olduğunu açıklamayı amaçlamaktadır. Ardından Arapçada yer alan dil terimleri tespit edilerek bu terimlerin köken olarak hangi dile dayandığı üzerinde durulmuş ve dil terimleri listesinin hazırlanması hedeflenmiştir. İlâveten, söz konusu dil terimlerinin hem orijinal kökeni olan İngilizce kullanımına hem Arapça kullanımına hem de Türkçedeki kullanımına yer verilerek üç dilli dil terimleri sözlüğü oluşturulmuştur. Arapça dil terimleri tespit edilirken modern Arap dilbilimcilerin eserleri nitel araştırma yöntemine uygun olarak okunmuş ve doküman analizleri gerçekleştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Arapça Terimler, Terimler Sözlüğü, Türetme Yolları.*

Abstract

Language terms of Arabic include words related to morphology, phonetics, grammar, semantics and lexicography. While these words are included in the vocabulary of Arabic, they are quoted with various derivational methods. These ways include translation, interpretation and loan. These language terms created in Arabic are related to a grammatical terms called “Bilingualism dictionaries”. It has a place in bilingual terminology dictionaries developed for different fields. This study aims to explain what the “Specialized lexicons” dictionaries created for special fields are, after explaining the dictionaries and their types in Arabic. Then, the language terms in Arabic were identified, the language of origin of these terms was emphasized, and the aim was to prepare a list of language terms. In addition, a trilingual dictionary of language terms was created by including the original English usage of the language terms in question, their Arabic usage, and their usage in Turkish. While determining Arabic language terms, the works of modern Arabic linguists were read in accordance with the qualitative research method and document analyzes were carried out.

Key Words: *Arabic Terms, Glossary of Terms, Derivation Ways.*

* Geliş Tarihi: 07.10.2024 / Kabul Tarihi: 27.04.2025

** Bu makale, Ürdün Yarmouk Üniversitesi Arap Dili ve Edebiyatı Bölümünde (أسس بناء المصطلحات في المعجم العربي الحديث لسردار مُنتشالي دراسة تقابلية بين العربية والتركية) adıyla Prof. Dr. (عبد الحميد الأقطش) danışmanlığında 2020-2021 eğitim-öğretim döneminin ikinci yarısında tarafımdan savunulan doktora tezinden yararlanılarak üretilmiştir.

*** Dr. Öğretim Üyesi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arapça Mütercim ve Tercümanlık Bölümü, seherkaynamazoglu@kmu.edu.tr, ÖRİD: 0000-0003-3993-1171.

Extended Abstract

The dictionary plays a crucial role in providing definitions for words and concepts since it is built on the idea of gathering, organizing, and annotating the full lexicon of a language. Due to this, there are numerous varieties of Arabic dictionaries. These comprise lexicons, meaning-subject dictionaries, bilingual and monolingual dictionaries, historical dictionaries, general dictionaries, galat dictionaries, specialist dictionaries, and translation dictionaries. Dictionaries prepared for special fields such as medicine, education, law, sports, etc. It is based on the principle of annotating and explaining the words within a certain field of expertise and indicates how the terms are used by experts in those fields. Among the features of the dictionaries prepared in this context, explaining the terms may come first, as well as an explanation of the meaning of that term and the meaning it indicates. In addition, dictionaries prepared for special fields often benefit from translation in order to convey the meaning, and while doing this, they pay attention to the compliance of the term that is intended to be introduced into Arabic with the rules of pronunciation, sound, and syntax of the Arabic language. In the light of this information, the principles of special field dictionaries, which are generally prepared bilingually, include explaining the scientific use of the word or term consisting of more than one word, declaring the purpose and form of use, identifying the users, arranging and classifying the content subject to the dictionary, dividing the content into subject headings, and submitting in written or electronic form.

The emergence of Arabic Special Field Dictionaries develops in parallel with the spread of Islam both in the Arab world and in other geographies. The need to annotate and classify new words that began to be included in Arabic within the framework of Islamic sciences paved the way for the formation of special field dictionaries in Arabic for the first time. With translation movements into Arabic from other languages, the need to explain the meaning of scientific terms arises. In this context, in the third century of the Hijri, the book of al Hashaish by Istafan bin Besil and the book of al Adawiyah by Hanin bin Ishak were translated from Greek to Arabic, and for the first time, a dictionary of Arabic medical terms was produced.

While general Arabic dictionaries began to be prepared before the fourth century hijri, dictionaries prepared for specific fields began to be prepared in the third century hijri. Among the reasons for this, the late development of the items in special field dictionaries and the scientific fields that constitute them (Quran sciences, hadith, fiqh, grammar, mathematics, logic, and philosophy) are shown. The work called *Gharib al Quran*, written by Ibn Abbas, is the first linguistic scientific movement and the first attempt to classify special field dictionaries. Moreover, specialized domain dictionaries evolve gradually. First, the interpretation of the words in the Quran that are not known to everyone is made. Then, the language materials and words spoken in the places where the linguists live and the new words that emerge in the language in parallel with the developments are compiled. These three stages are classified as follows:

The first stage is called *Gharib al Quran*. In order to facilitate the exegesis and interpretation of the verses of the Quran, strange words with unknown meanings and evidence of *ijaz* are annotated in the Quran. The second stage is evaluated under the title of *al Resail al lugawiyah* and constitutes the source of special field dictionaries studies. The studies carried out at this stage are based on the principle of collecting and classifying words related to certain fields. For example, tent, camel, plant, insect, etc. Words related to the subject are classified according to their meaning and subject and take their place in dictionaries. In the third stage, there are studies called *Meajimu al mevduat*. Studies at this stage, which are dictionary studies in the nature of an encyclopedia, are based on the

principle of explaining and clarifying any subject fully. In this context, the work called *Gharib al musannaf*, written by Ebu Asım bin Selam, is given as an example, in which the names, attributes of things and creatures are explained and demonstrated according to its subject and meaning.

This study aims to classify language terms related to morphological, phonetic, grammatical, semantic, and lexicographical aspects of Arabic. For determining the Arabic language terms, the works of modern Arabic linguists were read according to the qualitative research method, such as Tammam Hassan, Fevzi al Shayıb, Ramadan Abdul al Tewwab, Abdul Qadir Abdul Jalil, Abdul Qadir al Fehri, Halil Ahmed Umayrah etc. In addition, it is aimed to explain how these terms, which were included in Arabic through various quotation methods, were brought into the language. Finally, by giving Turkish, Arabic, and English equivalents of these language terms classified as Arabic, a dictionary of language terms developed for special fields called trilingual (معاجم المختصة بالثلاثية اللغوية) was created.

Giriş

İbn Manzûr'a (ö.1312) göre mu'cem kelimesi "*sûlâsi mezîd bir fiil olan (أعجم) kelimesinden türemekte olup müphemlik, gizlilik ve kapalılık manalarına*" işaret etmektedir (İbn Manzûr, 1414h, s. 385). Bir terim olarak ise belirli bir dildeki kelimelerin anlamına işaret eden ve açıklayan, tek dilli olabileceği gibi iki ya da daha çok dilde hazırlanabilen kitaplardır. Bir dildeki kelime müfredatının tamamının toplanıp derlenmesi ve şerh edilmesi prensibine dayanan sözlük hem kelimelerin hem de terimlerin açıklanmasında önemli bir yere sahiptir (Vehbe & el Mühendis, 1984, s. 368). Bu sebeple Arap dilinde yer alan sözlükler pek çok çeşide ayrılmaktadır. Bunlar arasında dil sözlükleri (المعاجم اللغوية), mana/konu sözlükleri (معاجم المعاني أو المعاجم الموضوعية), tek dilli sözlükler (المعاجم أحادية اللغة), iki dilli sözlükler (المعاجم ثنائية اللغة), tarihi sözlükler (المعاجم التاريخية), vasfî sözlükler (المعاجم الوصفية), özel sözlükler (المعاجم المختصة), genel sözlükler (المعاجم العامة), galat sözlükleri (معجم التنقيف اللغوي ولحن العامة) ve hal tercümesi (معاجم التراجم) yer alır (Leşheb, 2010, ss. 63-73).

Özel alanlar için hazırlanan sözlükler tıp, eğitim, hukuk, spor vb. ilim alanları ile ilgili olarak belirli bir uzmanlık kapsamındaki kelimelerin şerh edilip açıklanması prensibine dayanmakta olup terimlerin o alanların uzmanlarınca nasıl kullanıldığına işaret eder ('Abâbû, 2016, ss. 9-11). Bu çerçevede hazırlanan sözlüklerin özellikleri arasında da terimleri açıklamak ilk sırada yer alabileceği gibi o terimin işaret ettiği siyak ve delalet ettiği manaya şerh de vardır. İlaveten, özel alanlar için hazırlanan sözlükler mananın nakledilebilmesi için tercümeden de sıklıkla faydalanır ve bunu yaparken de Arapçaya kazandırılmak istenen terimin Arap dilinin sarf, ses ve nahiv kurallarına uyumuna dikkat edilir (er-Reşdi & Bakşâ, 2016, s. 89). Bu bilgiler ışığında genellikle iki dilli hazırlanan özel alan sözlüklerinin esasları arasında kelime ya da birden fazla kelimeden oluşan terimin ilmî kullanımının izahatı, kullanım amacının ve şeklinin beyan edilmesi, kullanıcıların tespit edilmesi, sözlüğe konu edilen içeriğin tertip edilip tasnif edilmesi, içeriğin taksim edilerek konu başlıklarına ayrılması ve yazılı ya da elektronik ortamda sunulması yer alır (Leşheb, 2010, ss. 21-36; Haffâr, 2013, s. 21).

Arapça özel alan sözlüklerinin ortaya çıkması İslam'ın hem Arap dünyasında hem de diğer coğrafyalarda yayılmasına paralel bir şekilde gelişmiştir. İslami ilimler çerçevesinde Arapçaya dâhil olmaya başlayan yeni kelimelerin şerh edilip tasniflenmesi ihtiyacı Arapçada ilk kez özel alan sözlüklerinin teşekkül etmesine zemin hazırlamıştır. Arapçaya diğer dillerden yapılan tercüme hareketleri ile de ilmi terimlerin manasının izah edilmesi ihtiyacı doğmuştur. Bu çerçevede hicri üçüncü yüzyılda İstafan bin Besîl (اصطف بن بسيل, ö.861) aracılığı ile el Haşâ'îş (الحشائش) kitabı ve Huneyn bin İshâk (حنين بن إسحاق, ö. 873) aracılığı ile de el Edviye (الأدوية) kitabı Yunancadan Arapçaya tercüme edilerek ilk defa Arapça tıp terimleri kapsamında sözlük niteliğinde bir eser ortaya konmuştur (Fecr, 2010, ss. 501-502). Arapça genel sözlükler ise (المعاجم العام) hicri dördüncü yüzyıldan önce hazırlanmaya başlanırken özel alanlar için hazırlanmış sözlükler hicri üçüncü yüzyılda hazırlanmaya başlanmıştır. Bunun sebepleri arasında özel alan sözlüklerinde yer alan maddelerin ve onları oluşturan ilim alanlarının (Kur'an ilimleri, hadis, fıkıh, nahiv, matematik, mantık ve felsefe) geç gelişmesi gösterilmektedir. Öte yandan, İbn 'Abbas'a (ابن عباس, ö.687) ait Ğaribu'l-Kur'an (غريب القرآن) adlı çalışma ilk dilsel ilmi hareket olduğundan özel alan sözlükleri ile ilgili ilk tasnif girişimidir denilebilir (Nassâr, 1988, ss. 26-27). Dahası, özel alan sözlükleri aşamalı olarak gelişmiştir. İlk olarak Kur'an'da yer alan ve herkes tarafından bilinmeyen kelimelerin tefsiri yapılmış ardından dilcilerin yaşadığı yerlerde konuşulan dil malzemeleri ve kelimeler ile gelişmelere paralel olarak dilde ortaya çıkan yeni kelimeler derlenmiştir. Bu üç aşamanın sınıflandırılması ise şu şekilde yapılmaktadır (Fecr, 2010, ss. 505-506):

İlk merhale Ğaribu'l-Kur'an isimlendirilmesi ile anılmaktadır. Kur'an ayetlerinin tefsirini kolaylaştırmak amacıyla Kur'an'da manası bilinmeyen garip kelimelerin ve i'câz delillerinin şerhi yapılmaktadır (Nassâr, 1988, s. 33). İkinci merhale er-Risâilu'l-Luğaviyye (الرسائل اللغوية) başlığı altında değerlendirilmektedir ve özel alan sözlükleri çalışmalarının kaynağını oluşturmaktadır. Bu merhalede yapılan çalışmalar belirli alanlarla ilgili kelimelerin toplanıp tasnif edilmesi prensibine dayanmaktadır. Örneğin çadır, deve, bitki, böcek vb. ile ilgili kelimeler manasına ve konusuna göre sınıflandırılarak sözlüklerdeki yerini almaktadır. Üçüncü merhale içerisinde Me'âcimu'l-Mevdû'ât (معاجم الموضوعات) olarak anılan çalışmalar yer almaktadır. Ansiklopedi mahiyetindeki sözlük çalışmaları niteliğinde olan bu merhaledeki çalışmalar herhangi bir konunun tam bir şekilde açıklanıp izah edilmesi prensibine dayanmaktadır. Bu çerçevede Ebû 'Ubeyd el Kâsım bin Sellâm (أبو عبيد القاسم بن سلام, ö.838) tarafından yazılan isimlerin, eşyaların sıfatlarının ve mahlûkatın, konusuna ve manasına göre açıklanıp izah edildiği bir eser olan el-Ğaribu'l-Musannaf (الغريب المصنف) adlı çalışma örnek olarak verilmektedir (Râşide & Zağâd, 2012, ss. 16-17; Yâkut, 2002, s. 16).

Bu çalışma, Arapçanın morfolojik (sarfî), fonetik (savtî), dil bilgisel (nahvî), semantik (delalî) ve sözlükbilim (mu'cemî) ile ilgili dil terimlerinin sınıflandırılmasını amaçlamaktadır. İlâveten, Arapçaya çeşitli alıntılama yolları ile dâhil edilen bu terimlerin hangi alıntılama yolu ile dile kazandırıldığının izah edilmesi hedeflenmektedir. Son

olarak Arapçaya ait sınıflandırılan bu dil terimlerinin Türkçe, Arapça ve İngilizce karşılıkları da verilerek üç dilli (معاجم المختصة بالثلاثية اللغوية) olarak adlandırılan özel alanlar için geliştirilmiş dil terimleri sözlüğü oluşturulmuştur.

1. Özel Alan Sözlükleri (المعاجم المختصة)

Uygulamalı dil biliminin bir alt kolu olan terminoloji ilmi (علم المصطلح) Arapçada “(علم المصطلح) *maddesinden tasrif edilmiş (اصطلاح) kelimesinden gelen bir mîmli mastardır*” (Âbâdî, 2009, s. 1023). Bu ilim herhangi bir uzmanlık alanı ile ilgili kelimelerin tarifini, şerhini ve tasnifini yapmakla kalmayıp aynı zamanda o kelimenin alan uzmanlarınca kullanılış şeklini izah edip örneklendirmektedir. Özel alan sözlükleri de tıp, felsefe, tarih, coğrafya, matematik, dil vb. ilim alanlarıyla ilgili oluşturulan terimlerin toplandığı uzmanlık sözlükleri olup terminoloji ilmi ile pek çok paydaşa ve hedefe sahiptir. Bunlar arasında mefhumun herkes tarafından aynı şekilde anlaşılabilmesi için doğru bir şekilde sınırlanması, terimin modern manasının kullanılması, alan uzmanları tarafından mefhumda birliğe gidilerek herkes tarafından ittifak edilmesi, dilde gerçekleşen gelişmelerinin göz ardı edilmemesi, yazılı dil kurallarına uyulması, uygun bir terimin seçilmesi, uzmanlık alanı içerisinde açıklanmaya çalışılan terimin manasının delalet ettiği mefhumun sınırlanarak sosyoloji, psikoloji ve antropoloji gibi bilim alanlarından yararlanması yer almaktadır (Hicâzî, 1993, ss. 19-20). Özel alan sözlüklerinin içeriğini oluşturan terimlerin dilsel türetme yöntemleri arasında iştikak, naht, mecâz, dahîl, ta’rîb ve tercüme yer almaktadır. Bu yöntemler ve açıklamaları şu şekildedir:

1.1. İştikâk (الاشتقاق)

İştikâk, Arapçanın sarf bilgisi kuralları çerçevesinde dilin kendi yapısında mevcut olan vezinlerle, bu dilin lafzi kurallarına (telaffuzuna) uygun olarak yeni kelimeler türetme yöntemidir. Bu yöntem ile dile kazandırılmak istenen yeni kelimeler Arap dilinde mevcut olan vezinlere bakılarak kıyas üslubu ile oluşturulur. Bu yönü ile de dil ve sözlük gelişimine katkı sağlar (Hicâzî, 1993, ss. 35-36). İştikâkın gerçekleşebilmesi için kelimelerin aynı asıldan gelmesi ve üç kökten oluşması gerekmele birlikte ana kökten türeyen kelimeler ile kök arasında mana bakımından yakınlık bulunmalıdır (Hassân, 1974, ss. 177-178). İlâveten, dile kazandırılmak istenen yeni kelimeler Arapçanın çeşitli vezinlerinde gerçekleşmektedir. Bunlar arasında “*ismu’l- fâ’il* (اسم الفاعل), *ismu’l-mef’ûl* (اسم المفعول), *ismu’l-mekân* (اسم المكان), *ismu’z-zemân* (اسم الزمان), *ismu’l-âle* (اسم الآلة), *es-sıfatu’l-muşebbehe* (الصفة المشبهة) ve *ismu’t-tafdîl* (اسم التفضيل)” yer alır (Meşrî, 2016, s. 47). İlâveten, iştikâk dört çeşide ayrılır. İlk çeşidi el-îştikâku’l-asğardır (الاشتقاق الأصغر) ve kelimenin aslında yer alan kök harflerinin sabit kalıp bu harflere getirilen ziyadeler olarak tanımlanır ve örnek olarak (جمع) kökünden türeyen “(جامع) ve (مجموع)” verilebilir. İkinci çeşidi el-îştikâku’l-kebîr (الاشتقاق الكبير) ya da el kalb (القلب) olarak isimlendirilir (‘Abdu’t-tevvâb, 1997, ss. 89-88). Kelimenin aslında yer alan harflerin öne ya da arkaya alınması ile gerçekleştirilir. Buna örnek olarak “(حذب) ve (جذب)” kelimeleri verilebilir.

Üçüncü çeşidi ise el-iştikâku'l-ekber (الاشتقاق الأكبر) ya da el ibdâl (الإبدال) olarak isimlendirilir. Bir harfin yerine başka bir harfin zorunlu olarak ya da tercihen gelmesi olarak tanımlanır ve örnek olarak “(مُقْتَدِر) ve (مَقِيدِر)” kelimeleri verilebilir (Mer’î, 2016, ss. 208-207). Dördüncü çeşidi ise Arap dilinin en eski kelime türetme yollarından biri olan naht (النحت) ya da diğer bir adı ile el-iştikâku'l-kubbâr (الاشتقاق الكبير) ve ilk kez el Halîl (ö. 789) tarafından el Ayn (العين) adlı eserde varlığına işaret edilmektedir (Şernân, 2013, s. 51). Naht, diğer çeşitlerde olduğu gibi Arap dilinin yeni kelimeler oluşturmada ve türetmede kullandığı yöntemlerden biridir. İbn Fâris (ö.1004)’den nakille “iki ya da daha fazla kelimenin ulanması ya da kelimelerin birbiri içerisinde kaynaşması” şeklinde tanımlanmaktadır (İbn Fâris, 1974, ss. 178-177). Bir başka ifade ile iki ya da daha fazla kelimenin harflerinden müteşekkil oluşan yeni kelimedir (Vağlîsî, 2008, s. 91). Buna örnek olarak “(البر) ve (الماء) kelimelerinin ulanması ile oluşturulan (برمائي) kelimesi ve (بسم الله الرحمن الرحيم) kısaltması mahiyetinde olan (البسملة) kelimesi” verilebilir (Hicâzî, 1993, s. 72; ‘Abâbû, 2016, s.15).

Naht kendi içerisinde beş çeşide ayrılır. Bunlardan ilki en-nahtu'l-fi'li (النحت الفعلي)'dir ve filin manayı açıkça ifade ettiği kelimeler için kullanılır ve buna örnek olarak لا حول ولا قوة) cümlesinin kısaltması mahiyetinde olan (حوقل) kelimesi verilebilir. İkinci çeşidi en-nahtu'l-vasfi (النحت الوصفي) olarak isimlendirilir ve iki kelimenin birleşmesinden oluşan bir kelimenin manasının sıfata işaret ettiği durumlar için kullanılır. Buna örnek olarak (ضبط) ve (صبر) kelimelerinden ulanmış (ضبطر) kelimesi verilebilir. Üçüncü çeşidi en-nahtu'l-ismi (النحت الإسمي)'dir ve iki ismin birleşiminden oluşan yeni bir ismi ifade eder. Buna örnek olarak (جلد) ve (جمد) isimlerinden ulanan (جلمود) ismi verilebilir. Dördüncü çeşidi en-nahtu'n-nesebî (النحت النسبي)'dir ve idâfe ile bir araya gelmiş iki kelimedenden birinin bir şahsa ya da şeye ait olduğunu belirtmede kullanılır. Örnek olarak (عبد) ve (شمس) kelimelerinden ulanmış (عشمي) kelimesi verilebilir. Son çeşidi ise en-nahtu'l-harfî (النحت الحرفي)'dir ve kısaltılarak bir araya gelen iki harfin aslının ikiden fazla olduğu durumlarda kullanılır. Buna örnek olarak (ن) şeklinde kısaltılan harfin aslının (ن) ve (أ) harfleri olması verilebilir (Vâfi, 2004, ss. 145-144).

1.2. Mecâz (المجاز)

es-Sekkâkî (ö.1229)'ye göre mecaz “bir kelimenin gerçek anlamının dışına çıkarak ya da ana manadan saparak kazandığı yeni bir anlamdır” (es-Sekkâkî, 2000, s. 467). Dil gelişiminde önemli bir yere sahip olmasının yanı sıra genel ya da özel alanlar için oluşturulmuş sözlükler için terim üretmede kullanılan yöntemlerden biridir. Bir dilde yeni anlamlar icat etmede ya da bir anlamın başka bir anlama kaymasında kullanılan mecaz, bu yönü ile özel alan sözlükleri için üretilen terimlerin oluşturulmasında ya da tasarlanmasında kolaylık sağlar. Çünkü mecaz yolu ile oluşturulan ilmi terimler lafzi müşterek kelimelerden, zıtlıklardan ve eş anlamlı kelimelerin kullanılıyor olmasından uzaktır. Bu sayede terim anlamına sahip kelime özel bir siyak kazanarak diğer muhtemel anlamlardan ayrılır (‘Abâbû, 2016, ss. 16).

1.3. Dahîl (الدخيل)

Klasik Arap dilcilerine göre dahîl (الدخيل), el A'cemî (الأعجمي) ya da el İktirâd (الاقتراض) aynı manaya gelen yazılışı farklı terimleridir. İbn Manzûr (ö.1312)'a göre dahîl “*Arapların diline Arapça kökeni ya da orijinallîği olmadan dâhil olan her şey*” olarak tanımlanır (İbn Manzûr, 1414h, 241/11). Enîs ise “*Arapların sarfî olarak çekimleyemediği ve iştikâk yapamadığı Arapçaya girmiş yabancı kelimeler*” şeklinde tanımlar (Enîs, 1984, s. 149). Bir başka ifade ile Arapçaya diğer dillerden giren kelimeler olup Arapça hususiyetlere sahip olmayan lafızlardır (Kâsım, 2015, s. 16). Dahîlin, ta'rib (التعريب) ya da mu'arrab (المعرب)'dan farkı yabancı dilden Arapçaya alıntılanan kelimenin Arapçanın sarfî kurallarına, vezinlerine ya da ses bilgisi kurallarına uyumlu olup olmadığına bakılmaksızın kelimenin alıntılanan dildeki haliyle hiçbir değişikliğe uğratılmadan olduğu gibi alınması ve kullanılmasıdır (Mezîti, 2017, s. 86). Sibeveyh (ö.796), dahîlin Arapçanın en eski kelime türetme yollarından biri olduğuna değinmiş ve klasik Arap dilcileri tarafından iki şekilde yapıldığını ifade etmiştir. Bunlardan ilki kelimenin hiçbir değişiklik yapılmadan olduğu haliyle Arapçaya alıntılanması iken diğeri ise alıntılanan kelimelerin az da olsa Arapçanın bünyesine uydurularak alınması yönündedir (Sibeveyh, 1982, ss. 304-303). Bu yönü ile özel alanlar için tasarlanan Arapça sözlükler yeni terimler üretmede dahîlden fazlasıyla istifade etmektedir.

1.4. Ta'rib (التعريب)

es-Suyûtî (ö.1505)'ye göre mu'arrab “*Arapların yabancı dillerden Arapçaya dahil ederek kullanmaya başladığı ve kelimenin kendisi ile manasının Arapçaya başka bir dilden geçtiği lafızlardır*” (es-Suyûtî, 1996, s. 268). Bu çerçevede dile kazandırılan kelimelerin sayısı hem fazladır hem de bir kelime türetme yöntemi olarak mu'arrab, ilk Arap dilcileri tarafından tespit edilen ve uzun zamandır kullanıldığı bilinen bir metottur. Buna örnek olarak “nergis” kelimesinin Arapçadaki varlığı verilebilir (el-Ferâhîdî, 1988, s. 201). İlâveten, bu yöntemin amaçları arasında Arapçayı lahndan tasfiye etmek ve Arap nutku çerçevesinde seslerin yan yana gelmesini sağlayarak telaffuzu korumak yer alır. Bu amaç doğrultusunda cahiliye döneminden itibaren Arapçaya diğer dillerden alıntılanan kimya, tıp ve astronomi ilimleri çerçevesindeki kelimeler Arapçanın söz varlığı haline getirilir. Yani bu yöntem ile dile kazandırılan kelimeler Arapçanın dilsel hüviyetinden geçerek Arap sarfına, veznine ve fonetiğine uygun hale getirilmektedir. Öyle ki alıntılanan kelime Arapçanın malı haline gelerek o dili kullanan kişiler tarafından kanıksanmaktadır. İlâveten, Arapçanın en eski kelime türetme yollarından biridir ve özel alan sözlükleri içerisinde yer alan terimlerin oluşturulmasında sıklıkla kullanılmaktadır (Kerzâbî, 2015, s. 42).

1.5. Tercüme (الترجمة)

Tercüme, yabancı dilden yapılan mana alıntılanması olup alıntılanan dildeki bir kelimenin hedef dildeki karşılığı, eşdeğeri ya da yakın çevirisi olarak tanımlanır (el-

Kâsımî, 2008, s. 101). Bir dildeki terimlerin bir başka dile aktarılmasındaki en önemli yollardan birisidir. Bu sebeple özel alanlar için hazırlanmış terim sözlüklerinde sıklıkla kullanılan yöntemlerdendir. Tercüme sekiz çeşide ayrılır. Bunlar sırasıyla: kelimesi kelimesine yapılan tercüme “tercemetu kelimetin mukâbile kelimetin” (ترجمة كلمة مقابل), harfi tercüme “tercemetun harfiyyetun” (ترجمة حرفية), siyak çerçevesinde mananın korunduğu ve asıl metne uygun olarak yapılan tercüme “tercemetun mutabıkaton lilasli” (ترجمة مطابقة للأصل), hedef dildeki parça bütünlüğünü esas alan tercüme “tercemetun delâliyyetun” (ترجمة دلالية), edebî eserler için yapılan adaptasyon tercüme “tercemetun tekeyyufiyyetun” (ترجمة تكيفية), serbest tercüme “tercemetun hurratun” (ترجمة اصطلاحية) ve hedef dilde parçanın daha kolay anlaşılabilmesi için kontekst üzerine yoğunlaşarak hedef dile aktarım yapan tercüme “tercemetun tavsiliyyetun” (ترجمة توصيلية)’dir (Ardûdârî, 2024). Özel alan sözlüklerinde en çok kullanılan tercüme çeşitleri arasında ise kelimesi kelimesine yapılan tercüme, harfi tercüme ve terminolojik tercüme yer almaktadır.

2. Arap ve Batılı Oryantalistlerin Özel Alan Sözlükleri Hazırlama Çabaları

Arap dilbilimcileri özel alan sözlüklerinin hazırlanması, sözlüklere uygun içeriklerin seçilmesi ve ilim alanları ile ilgili terimlerin tasnifinin yapılması hususunda son yüz yıl içerisinde pek çok emek sarf etmiştir. Seçilen terimlerin alan uzmanlarınca kullanılabilecek uygunlukta olmasına bireysel yapılan 280 çalışmada dikkat edilmiştir. Bu çerçevede terminoloji alanında son yüzyıllarda yapılan en bariz çalışmalar “*Rifâ‘a et-Tahtâvî* (رفاعة الطهطاوي), *İbrâhîm el-Yâzûcî* (إبراهيم اليازجي), *Ahmed eş-Şedyâk* (أحمد الشدياق) ve *Mustâfâ eş-Şehâbî* (مصطفى الشهابي)” tarafından ilmi kitapların yabancı dillerden Arapçaya nakledilmesi ile yapılmıştır. Bu nakil çalışmaları ışığında pek çok ilim konulu kitap telif edilmiş ve yeni terimler Arapçada kullanılmaya başlanmıştır (el-Hûrî, 1989, s. 204). Bireysel yapılan çalışmalara örnek mahiyetindeki diğer eserler ve bunları yapan kişiler arasında şu isimler de zikredilebilmektedir: Dil terimlerinde birliği sağlayan 1985 basımlı Fransızca ve Arapça sözlük mahiyetindeki Bessâm Berke (بسام بركة)’ye ait Mu‘cemu’l-lisâniyyeti Frensî ‘Arabî (معجم اللسانية فرنسي عربي) ve Sâlih ‘Abdu’r-Rahmân (صالح عبد الرحمن) başkanlığında İngilizce, Fransızca ve Arapça olarak üç dilli hazırlanan el-Mu‘cemul-muvahhad lil mustalahâtîl-lisâniyyât (المعجم الموحد للمصطلحات اللسانية) (Zeyvân, 2024).

Buna mukabil Arapça terimlerin belirlenmesi noktasında alan uzmanları ve bilim insanlarının işbirlikçi ve koordineli çalışmaları ile ferdi olmayan ve birden fazla kişinin katılımıyla topluca yapılmış çalışmalar da mevcuttur. Bu noktada Arap devletleri tarafından “el-Mecâmî’u’l-luğaviyyeti’l-‘ilmiyye” (المجامع اللغوية العلمية) adlı mecma‘ kurulmuştur. Bu mecma‘ın amaçları arasında dilsel gelişimlerin paralelinde değişen ve gelişen Arapçaya uygun terimlerin üretilmesi yer almaktadır. Bunlar arasında: Kahire’de 1932 senesinde kurulan Arapçaya ait tarihsel sözlüğün oluşturulması, modern lehçe çalışmalarının yapılması ve kelimelerin Arapçanın kelime hazinesine kazandırılması

çalışmalarına ehemmiyet veren “Mecma‘u’l-luğati’l-‘Arabîyyeti fî’l-Kâhira” (مجمع اللغة العربية في القاهرة) (Abâbû, 2016, s. 23) ilk sırada yer almaktadır. İkinci sırada ise mu‘arrab terimlerin istihdamına, Arap kadim kültürünün kelime türetiminde kullanımına ve yabancı pek çok terim için bir terimin ve mefhumun karşılık gelmesine ehemmiyet verip 1947 senesinde kurulan “el-Mecma‘u’l-‘ilmî’l-‘Îrakî” (المجمع العلمي) yer almaktadır. el-Mecma‘u’l-‘ilmî’l-‘Îrakî 50’ye yakın terim türetmiş ve bunları 1962 yılında 130 sayfalık el-Mustalahâtü’l-‘ilmiyye (المصطلحات العلمية) adlı kitapta yayımlamıştır (ez-Zerkân, 1998, s. 185).

1919 senesinde Dımaşk’ta kurulan “Mecma‘u’l-luğati’l-‘Arabîyyeti fî Dımaşk” (مجمع اللغة العربية في دمشق) ise yaygın olarak kullanılan yabancı kelimelere Arapça karşılık bulmaya ve ta‘rib kullanımı ile kelimelerin Arapça bir görünüm kazanmasına önem vermiştir. Özellikle tıp, ziraat ve kimya terimlerine Arapça karşılık bulunması hususunda çalışmalar yaparak bulunan terimler sözlük haline getirilmiştir. Bunun en bariz örneği tıp alanında oluşturulan “Mu‘cemu’l-mustalahâti’l-cerrâhiyye (معجم مصطلحات الجراحة), ziraat alanında oluşturulan Mu‘cemu’l-elfâzi’z-zırâ‘iyye (معجم الألفاظ الزراعية) ve kimya alanında oluşturulan Mu‘cemu’l-mustalahâti’l-kimyâ (معجم المصطلحات الكيميائية)’dır” (ez-Zerkân, 1998, s. 214). Ürdün’de de 1977 senesinde “Mecamma‘u’l-luğati’l-‘Arabîyyeti’l-Urdunî” (مجمع اللغة العربية الأردني) adı altında terimlerin ta‘rib aracılığı ile Arapçanın kelime haznesine kazandırılması sağlanmıştır. Ülkedeki çeşitli bakanlıklarda, müesseselerde ve müdürlüklerde yer alan yabancı kelimelere Arapça karşılıklar verilmiştir. Dahası, fizik, matematik, kimya, biyoloji ve mikrobiyoloji alanındaki kitaplar Arapçaya çevrilmiştir (ez-Zerkân, 1998, s. 194). İlâveten, Rabat şehrinde de 1969 senesinde “Mektebu Tensîku’t-ta‘ribi fî’r-Rabât” (مكتب تنسيق التعريب) kurulmuş ve Arap kültürünün ihyası ile yabancı kelimelere Arapça hüviyet kazandırılması hususunda çalışmalar yapılmıştır. Alan uzmanları tarafından terimlerin konulmasına, yeni terimlerin iştikâk, mecâz, tercüme, ta‘rib ve naht ile oluşturulmasına dikkat edilmiştir. Bu minval üzere özel alan sözlükleri kapsamında iş sözlüğü (معجم المهن), harita sözlüğü (معجم الخرائطية) ve kan sözlüğü (معجم الدم) Rabat’ta düzenlenmiştir (Fâıyd, 2004, s. 26).

Alman, İngiliz, Amerikalı vb. oryantalistler aracılığıyla da özel alan sözlük çalışmaları dini, siyasi, iktisadi, ideolojik, ilmi ve sömürgeci kazanımları sebebiyle yirminci yüzyılın başından itibaren Kur’an-ı Kerimi ve müfredatını Latinceye çevirmek için karşılaştırmalı ve tarihsel dil çalışmaları kapsamında yapılmaya başlanmıştır. Özellikle Alman oryantalistler aracılığıyla yapılan çalışmaların ilk aşamasında Arapçanın tarihi, ortaya çıkışı, aslı ve kolları üzerinde durulmuştur. Bunları takip eden çalışmalar ise uygulamalı alanda ve lehçe kategorisinde yapılmış olup Arapça sözlükler telif edilmiştir. Bu yapılan çalışmalar arasında şunlar yer almaktadır: İngiliz oryantalist John Carl Flügel tarafından yazılan Nucûmu’l-Furkânî fî Atrâfi’l-Kur’ân (نجوم الفرقان في أطراف القرآن) ve Alman oryantalist August Fisher tarafından yazılan el-Mu‘cemu’l-luğaviyyu’t-târihi (المعجم اللغوي التاريخي) ve Mu‘cemu’l-Elmâni fî ş-ş-a’ri’l-‘Arabîyyi (معجم الألمان في الشعر العربي) (ez-Zevînî, 2010, ss. 7-13).

3. Arapça Dil Terimleri ve Çeşitleri

Arapça dil terimleri kendi içerisinde savtî, sarfî, nahvî, delâlî ve mu‘cemî olmak üzere beşe ayrılır. Söz konusu terimler de oluşma şekillerine göre vasfî terkip, idafî terkip ve ibarî terkip olarak ayrılmaktadır. Vasfî terkip isim ve mevsûften oluşan ve sıfatın ismi nitelediği terkip iken idafî terkip mudaf ve mudafun ileyh kuruluşunda iki isimden oluşan terkiptir. İbarî terkip ise üç ismin bir araya gelmesiyle oluşmuş terkiptir. Arapçaya genellikle İngilizceden alıntılanan bu terimler alıntılama şekli ya da yöntemi itibari ile de üçe ayrılmaktadır. Bu yöntemler arasında kaynak dilden alıntılanan terimin hedef dile tercüme edilerek alınması, ta‘rîb yolu ile kaynak dildeki terimin hedef dile Arapçanın sarf kurallarına, veznine ve ses hususiyetlerine uydurularak alınması ya da kaynak dilde yer alan terimin hedef dile herhangi bir değişiklik yapılmadan olduğu gibi alınarak dahil yönteminin benimsenmesi ile alınması yer alır. Çalışmada terim birliği sağlanabilmesi için aynı anlama gelen Ta‘rîb (التعريب) ve Mu‘arrab (المعرب) terimlerinden ilki tercih edilmiştir. Benzer bir tercih aynı manaya gelen dahîl (الدخيل), A‘cemî (الأعجمي), iktirâd (الاقتراض), isti‘âre (الاستعارة) ve muvelled (المولود) terimleri için de yapılmıştır ve bu terimler arasından dahîl seçilmiştir.

Arapçada yer alan dil terimlerinin belirlenmesi ve alıntılama yöntemlerinin tespit edilmesi için Arapçada kullanılmakta olan dil terimleri ve terimlerin geçtiği kaynaklar ve dahi bu terimlerin manaları çalışmanın sınırları çerçevesinde listelenmektedir.¹ Çalışmada kullanılan dil terimleri modern Arap dilbilimcilerden derlenmekte olup bunlar arasında: Tammâm Hassân, Ramadân ‘Abdu’t-Tevvâb, Yahyâ ‘Abâbne, Fevzî Hassan eş-Şâyib, ‘Abdu’l-kâdir ‘Abdu’l-celîl, ‘Abdu’l-Kâdir el-Fehrî, Halîl Ahmed ‘Umâyra vb. yer alır. Terimlerin Arapça kaynaklarda belirtildiği hali ile orijinal ya da aslî kullanımı da çalışmanın sınırları içerisinde tespit edilerek İngilizcedeki kullanım şekillerine yer verilmektedir. İlâveten, Arapça terimlerin Türkçe karşılıkları da verilerek Arapça dil terimlerini ihtiva eden üç dilli özel alan sözlüğü oluşturulmaktadır.

3.1. Tercüme Yolu ile Arapçaya Kazandırılan Dil Terimleri

Tercüme, bir dilde yer alan sözün bir başka dile nakli olup dilde gerçekleşen gelişmelere paralel olarak değişir. Bunu yaparken tercüman uygun müfredatı seçmeye, tercüme edilen kelimenin hedef dilde anlaşılır olmasına, her iki dilin dilsel ve kültürel sınırları içerisinde çevirmeye dikkat eder (‘Anânî, 2000, s. 2). Tercümanlar tarafından kullanılan teknikler ve stratejiler arasında da yabancı dilde yer alan kelimenin Arapçaya doğrudan nakli yer alır. Bu yapılırken de Arapçada yer almayan sesler ve bulunmayan harfler bu dildeki en yakın sese ya da harfe çevrilir. Kaynak dilden hedef dile yapılan çevirilerde hedef dilin gramer kuralları ve manası gözetilirken çevrilmek istenen kelime ya da

1 Doktora tezimde toplam 310 Arapça dil terimi tespit edilmiştir. Bunların 235 tanesi Arapçaya tercüme yolu ile kazandırılırken geri kalan 75 tanesi ta‘rîb ve dahil yolu ile kazandırılmıştır. Makalenin sayfa sınırlılıkları sebebiyle doktora tezimde yer alan her terime değinilememiş olup bazı terimler üzerinde çalışılarak örneklendirmeler yapılmıştır.

cümlede ihtiyarı ya da iztirari değişikliğe gidilebilir. Bunu yapmak mümkün değilse de tercüman çevirmek istediği kelimeyi ya da cümleyi manayı temel alarak tefsir eder (Mezîti, 2017, ss. 116-118; Burman, 2010, ss. 75-76).

İki ya da daha fazla dilde hazırlanan Arapça özel alan sözlüklerinde kullanılan tercüme stratejileri arasında Arapçaya kazandırılmak istenen terimin Arapçaya uygun eşanlamlı bir kelime ya da terimle kazandırılması ilk sırada yer alır. Bu yapılırken iki farklı yol benimsenir ve bunlar arasında cüzî yapılan tercüme ilk sırada bulunur. Bundan kasıt tercüme ve ta'ribin aynı anda kullanılması olup “phonological sentence” teriminin Arapçaya “الجملة الفونولوجية” hali ile çevrilmesi örnek olarak verilebilir. İkincisi ise kaynak dilde yer alan terimin bünyesine (yapısına) göre hedef dile yapılan tercümedir ve buna örnek olarak “géophysique” teriminin Arapçaya “جيوفيزيائي” hali ile kazandırılması verilebilir. Bu örnekte “جيوفيزيائي” kelimesinin ilk kelimesi olan “gèò” Arapçaya “جيو” şeklinde tercüme edilirken “physique” kelimesi “فيزيائي” şeklinde tercüme edilmiştir. Terkîb, kıyas, naht ve iştikâk yolu ile yeni terimlerin türetilmesi de kullanılan stratejiler içerisinde yer alır. Naht yolu ile “ultraviolet” terimi Arapçaya “فوق” ve “بنفسجي” kelimelerinin birleşimiyle ve “ق” sesinin düşmesiyle “فوقبنفسجي” şeklinde kazandırılır (Takâbcî, 2019, ss. 117-121).

3.1.1. Tercüme Yoluyla Kurulan Savtî Terimler Listesi:

1. الإبدال التاريخي: “Historical substitution” teriminin İngilizceden Arapçaya tercüme edilmesi ile oluşmuş vasfî bir terkiptir. Mana olarak bir sesin bir başka sese değiştirilerek oluşturduğu ses dönüşümünü ifade eder (Abâbne, 2019, s. 29) ve Türkçeye “tarihsel değişim” şeklinde tercüme edilebilir.
2. إبدال السياقي: “Contextual substitution” teriminin İngilizceden Arapçaya tercüme edilmesi ile oluşmuş vasfî bir terkiptir. Kullanılan seslerin bir siyak içerisinde birbirine etki etmesi sonucu mananın değişmesidir (Abâbne, 2019, s. 28). Türkçeye “siyakî değişim” şeklinde tercüme edilebilir.
3. التحليل البروسودي: “Prosodic analyses” teriminin İngilizceden Arapçaya tercümesi ile oluşmuş vasfî terkiptir. Ses perdesinin seviyelerini, uzunluğunu, kısalığını ve sözcük sınırını analiz etmeye işaret ediyor olup (eş-Şâyıb, 2016, s. 134) Türkçeye “prosodik (parçalarüstü) çözümleme” şeklinde tercüme edilebilir.
4. التغييرات التاريخية: “Historical changes” teriminin İngilizceden Arapçaya tercümesiyle oluşmuş vasfî terkiptir. Bir dilin ses düzeyinde meydana gelen değişiklikleri ve gelişmeleri ifade ediyor olup (Abdu't-tevvâb, 1997, s. 24) Türkçeye “tarihi değişimler” şeklinde tercüme edilebilir.
5. التغييرات التركيبية: “Structural changes” teriminin İngilizceden Arapçaya tercüme edilmesi ile oluşmuş vasfî terkiptir. Bir kelimenin içerisinde yer alan seslerin birbirine mana bakımından olan etkisidir (Abdu't-tevvâb, 1997, s. 24) . Türkçeye “yapısal değişimler” şeklinde tercüme edilebilir.

6. التغيرات الصوتية: “Voice changes” teriminin İngilizceden Arapçaya tercüme edilmesi ile oluşmuş vasfî terkiptir. Sesbilgisi ilmi çerçevesinde seslerin tarihsel süreç içerisinde birbirlerine değişmesi ya da bir sesin başka bir sese gelişmesidir (‘Abdu’-tevvâb, 1997, s. 18). Türkçeye “ses değişimleri” şeklinde tercüme edilebilir.
7. الصوتيم، الصوتم : “Phoneme” teriminin İngilizceden Arapçaya tercüme edilmesi ile oluşmuş basit bir isimdir. Bu terimin Arapçadaki farklı kullanımları arasında الوحدة الفونولوجية ve الفونيم de bulunmaktadır. Genellikle herhangi bir manası olmayan (Arapçada yer alan harf-i cerler hariç) en küçük ses birim olup (‘Abâbne, 2019, s. 9) Türkçeye “fonem, birim ses ve sesbirim” olarak tercüme edilebilir.
8. علم الأصوات الأكوستيكي : “Acoustic phonetics” teriminin İngilizceden Arapçaya tercüme edilmesi ile oluşmuş ibarî terkiptir. Seslerin oluşum sırasında havada yaydıkları ses dalgalarını araştıran bilim dalı olup (eş-Şâyib, 2016, s. 52) Türkçeye “işitimsel ses bilgisi” şeklinde tercüme edilebilir.
9. علم الأصوات السمعى : “Aduitory phonetics” teriminin İngilizceden Arapçaya tercüme edilmesi ile oluşmuş ibarî terkiptir. Konuşma sırasında çıkan seslerin işitilmesi ile ilgilenen bilim dalı olup (eş-Şâyib, 2016, s. 52) Türkçeye “duyumsal sesbilgisi” şeklinde tercüme edilebilir.
10. علم الأصوات النطقي، علم الأصوات الفسيولوجي : “Articulatory phonetics” teriminin İngilizceden Arapçaya tercüme edilmesi ile oluşmuş ibarî terkiptir. İnsanların telaffuzunu ve konuşma şekillerini inceleyen bilim dalı olup (eş-Şâyib, 2016, s. 52) Türkçeye “söyleyiş fonetiği ve fizyolojik ses bilim” şeklinde tercüme edilebilir.
11. علم الأصوات : “Phonetics” teriminin İngilizceden Arapçaya tercüme edilmesi ile oluşmuş vasfî terkiptir. Bir dilin seslerini ve özelliklerini inceleyen bilim dalı olup (Omar, 1997, ss. 69-70) Türkçeye “ses bilim” ya da “fonetik” olarak tercüme edilebilir. “Phonetics” terimi Arapçada birden çok şekilde ifade edilmektedir. Bunlar arasında علم الصوتيات، علم الصوتيات، الأصواتيات، علم الأصوات الوظيفي، الصوتيات، علم وظائف الأصوات، الوظيفية، التشكيل الصوتي، علم وظائف الأصوات terimleri yer almaktadır. Bunların Türkçeye çevirisi sırası ile şu şekildedir: “akustik, ses bilim, fonetik, fonksiyonel ses bilimi, fonksiyonel fonetik, vokal morfolojisi, seslerin fonksiyonları ilmi”.
12. الفونولوجيا التطريزية : “Prosodic phonology” teriminin İngilizceden Arapçaya tercüme edilmesi ile oluşmuş vasfî terkiptir. Fonemleri analitik olarak inceleyip fonetik yazımın gelişmesini sağlayan bilim dalı olup (eş-Şâyib, 2016, s. 132) Türkçeye “bütünsel ses dizimi” olarak tercüme edilebilir.
13. الفونيمات الثانوية : “Secondary phonemes” teriminin İngilizceden Arapçaya tercüme edilmesi ile oluşmuş vasfî terkiptir. Vurgu, uzunluk ve tonlama gibi ikincil fonemleri ifade ediyor olup (eş-Şâyib, 2016, s. 259) Türkçeye “ikincil fonemler” şeklinde tercüme edilebilir.

14. ميكانيكيات النطق: İngilizce “Speech mechanics” teriminin Arapçaya tercüme edilmesi ile oluşmuş vasfî terkiptir. Akciğerden dışarı atılan hava ile konuşmanın gerçekleşip sesin oluştuğunu ifade eder (eş-Şâyıb, 2016, s. 83) ve Türkçeye “konuşma mekanizması” şeklinde tercüme edilebilir.
15. نظرية الفونيم: “The theory of phoneme” teriminin İngilizceden Arapçaya tercüme edilmesi ile oluşmuş idafî terkiptir. Seslerin mana üzerindeki etkisini araştıran bu bilim dalı (eş-Şâyıb, 2016, s. 103) Türkçeye “fonem teorisi ya da fonem kuramı” şeklinde tercüme edilebilir.
16. نظرية ديناميكية الهواء: “Air dynamics theory” teriminin İngilizceden Arapçaya tercüme edilmesi ile oluşmuş ibarî terkiptir. Hava akımının ses tellerinin titreşmesini sağlayan birincil unsur olmasını ifade eder (eş-Şâyıb, 2016, s. 73) ve Türkçeye “dinamik hava teorisi” şeklinde tercüme edilebilir.

3.1.2. Tercüme Yoluyla Kurulan Sarfî Terimler Listesi

17. علم الصرف الصوتي: “Phonological morphology” teriminin İngilizceden Arapçaya tercüme edilmesi ile oluşmuş ibarî terkiptir. Fonetik yapılar aracılığıyla morfolojik düzeye ulaşmayı inceleyen bu bilim dalı (‘Abdu’l-Celîl, 1998, s. 30) Türkçeye “fonetik morfoloji” şeklinde tercüme edilebilir.
18. المورف الصفر، المورف الشبح: “Zero morph” teriminin İngilizceden Arapçaya tercümesi ile oluşmuş vasfî terkiptir. Hiçbir fonetik formdan oluşmayan sadece konuşma esnasında varlığı tespit edilebilen alt biçim birimdir (eş-Şâyıb, 2016, ss. 319-320) ve Türkçeye “boş morfem” şeklinde tercüme edilebilir.
19. المورف المنحوت: “Portmanteau morph” teriminin Fransızcadan Arapçaya tercüme edilmesi ile oluşmuş vasfî terkiptir. İki ya da daha fazla morfemin kaynaşarak tek bir morfem haline gelmesine işaret eder (eş-Şâyıb, 2016, s. 320) ve Türkçeye “kaynaştırıcı morfem” şeklinde tercüme edilebilir.
20. المورف الوظيفي: “Emphy morph” teriminin İngilizceden Arapçaya tercüme edilmesi ile oluşmuş vasfî terkiptir. İngilizcedeki emphy kelimesine karşılık olarak الوظيفي kelimesi Arapçada tercih edilmiştir. Herhangi bir manaya sahip olmayan morfemdir ve örnek olarak “children” kelimesinin içerisinde yer alan “r” sesi verilebilir (eş-Şâyıb, 2016, s. 320). Türkçeye “boş biçim birimcik” şeklinde tercüme edilebilir.
21. المورفات المقيدة قواعديًا: “Gramatically restricted morphs” teriminin İngilizceden Arapçaya tercüme edilmesi ile oluşmuş ibarî terkiptir. Dil bilgisel adaptasyonlara bağlı morfolojik değişimlere işaret eder (eş-Şâyıb, 2016, s. 322) ve Türkçeye “Gramatik olarak bağlı morfem” şeklinde tercüme edilebilir.
22. المورفات المقيدة معجميًا: “Lexically conditioned morphs” teriminin İngilizceden Arapçaya tercüme edilmesi ile oluşmuş ibarî terkiptir. Belirli bir sözcük ögesi ya

da küçük bir sözcük ögesi grubuyla oluşan morfeimlerdir ve örnek olarak “oxen” kelimesinin içerisinde yer alan çoğul takısı “en”in tek başına bir anlamının olmayıp “ox” kelimesi ile sözlüksel bir bağa sahip olması verilir (eş-Şâyib, 2016, s. 321). Türkçeye “sözlüksel bağlı morfeim” şeklinde tercüme edilebilir.

23. مورفيم حرّ: “Free morpheme” teriminin İngilizceden Arapçaya tercüme edilmesi ile oluşmuş vasfı terkiptir. Bir dilin sözcükleri olarak tek başına durabilen ve diğer morfeimlere eklenme ihtiyacı olmayan biçimbirimlerdir (eş-Şâyib, 2016, s. 315) ve Türkçeye “serbest morfeim” şeklinde tercüme edilebilir.
24. مورفيم مقيد: “Bound morpheme” teriminin İngilizceden Arapçaya tercüme edilmesi ile oluşmuş vasfı terkiptir. Tek başına herhangi bir anlamı olmayan büyük bir ifadenin içerisinde anlama sahip olan biçimbirimdir (eş-Şâyib, 2016, s. 315) ve Türkçeye “bağlı (mukayyet, sınırlı) morfeim” şeklinde tercüme edilebilir.

3.1.3. Tercüme Yoluyla Kurulan Nahvî Terimler Listesi

25. البرنامج الأدنى: “Minimalist program” teriminin İngilizceden Arapçaya tercümesi ile oluşmuş vasfı terkiptir. Dilbilimci Naom Chomsky tarafından ortaya atılan pragmatizm kavramı çerçevesinde oluşan yeni gramer teorisidir (‘Abâbne & ez-Za’bî, 2008, s. 117). Türkçeye “minimalist program” şeklinde tercüme edilebilir.
26. اللسانيات التطبيقية، اللغويات التطبيقية: “Applied linguistics” teriminin İngilizceden Arapçaya tercüme edilmesi ile oluşmuş vasfı terkiptir. Dil öğretimi, çeviri ve konuşma terapisi gibi dil çalışmalarının pratik uygulamaları ile ilgilenen dilbilim dalıdır (el-Fehrî, 1985, s. 32) ve Türkçeye “uygulamalı dilbilim” şeklinde tercüme edilebilir.
27. اللسانيات النفسية: “Psycholinguistics” teriminin İngilizceden Arapçaya tercüme edilmesi ile oluşmuş vasfı terkiptir. Psikoloji ve dilbilimini birleştirerek algı, hafıza, dikkat, öğrenme ve problem çözme süreçleri üzerine yoğunlaşan bilim alanı olup Türkçeye (el-Fehrî, 1985, s. 47) “dil psikolojisi” şeklinde tercüme edilebilir.
28. نظرية الأفضلية، نظرية المفاضلة: “Optimality theory” teriminin İngilizceden Arapçaya tercüme edilmesi ile oluşmuş idafî terkiptir. Gözlemlenen dil biçimlerinin ve çatışan kısıtlamaların optimal tatminden kaynaklandığını ileri süren dilsel bir model olup (‘Abâbne, 2018, ss. 24-25) Türkçeye “optimalite kuramı” şeklinde tercüme edilebilir.
29. النظرية القواعدية: “Grammer theory” teriminin İngilizceden Arapçaya tercüme edilmesi ile oluşmuş vasfı terkiptir. Tüm insanların dili edinme, geliştirme ve anlama konusunda doğuştan getirdikleri bir yeteneğe sahip olduklarını ileri süren bir teori olup (‘Abâbne, 2018, ss. 24-25) Türkçeye “gramer kuramı” şeklinde tercüme edilebilir.

3.1.4. Tercüme Yoluyla Kurulan Delâli ve Mu‘cemî Terimler Listesi

30. البنية السطحية: "Surface structure" teriminin İngilizceden Arapçaya tercüme edilmesi ile oluşmuş vasfı terkiptir. Bir dilde iyi biçimlendirilmiş bir ifadenin altında yatan mantıksal yapının irdelenmesi anlamına gelir ('Umâyra, 1997, s. 59) ve Türkçeye "yüzey yapı (bünye)" şeklinde tercüme edilebilir.
31. البنية العميقة: "Deep structure" teriminin İngilizceden Arapçaya tercüme edilmesi ile oluşmuş vasfı terkiptir. Bir ifadenin veya cümlenin öğelerinin altında yatan mantıksal ilişkiler olarak tanımlanır ('Umâyra, 1997, s. 58) ve Türkçeye "derin yapı (bünye)" şeklinde tercüme edilebilir.
32. التداولية: "la pragmatique" teriminin Fransızcadan Arapçaya tercüme edilmesi ile oluşmuş basit bir isimdir. Dil kullanımının evrensel yasalarını bulmayı ve dil kullanımı ile gerçekleşen iletişimde insanın yeteneklerini araştırmayı hedef alan bilim alanı olup ('Alevî, 2014, s. 32) علم استعمال اللغة şeklinde kullanımı da mevcuttur. Türkçeye "pragmatizm ve dil kullanma bilimi" şeklinde tercüme edilebilir.
33. السياق الديناميكي، السياق المتغير: "Dynamic contex" teriminin İngilizceden Arapçaya tercüme edilmesi ile oluşmuş vasfı terkiptir. İletişim sırasında siyakın değişebileceği üzerinde durur (el-Menâ', 2013, s. 38) ve Türkçeye "dinamik siyak ve değişken siyak" şeklinde tercüme edilebilir.
34. علم اللغة التاريخي، علم اللغة الدايروني: "Historical linguistics" teriminin İngilizceden Arapçaya tercüme edilmesi ile oluşmuş ibarî terkiptir. Bir dilin aslını ve tarihsel süreç içerisindeki gelişmesini inceleyen bilim alanı olup ('Umâyra, 1997, s. 22) Türkçeye "tarihsel dilbilim ve art zaman ilmi" şeklinde tercüme edilebilir.
35. علم اللغة التقابلي: "Contrastive linguistics" teriminin İngilizceden Arapçaya tercüme edilmesi ile oluşmuş ibarî terkiptir. İki dil ya da lehçe arasındaki benzerlik ve farklılıkları araştıran uygulamalı dilbilim olup ('Umâyra, 1997, s. 20) Türkçeye "karşılaştırmalı dilbilim" şeklinde tercüme edilebilir.
36. علم اللغة المقارن، علم اللغة التزامني، علم اللغة السنكرونوي: "Comperative linguistics" teriminin İngilizceden Arapçaya tercüme edilmesi ile oluşmuş ibarî terkiptir. Farklı dil aileleri içerisinde yer alan dillerin birbirleriyle olan benzerlik ve farklılıklarını araştırmayı esas alan bilim alanı olup ('Umâyra, 1997, s. 23) Türkçeye "karşılaştırmalı dilbilim, art zamanlı dilbilim ve senkronik dilbilim" şeklinde tercüme edilebilir.
37. علم اللغة: "Linguistic" teriminin İngilizceden Arapçaya tercüme edilmesi ile oluşmuş idafî terkiptir. Dili biçimsel, yapısal ve işlevsel boyutu ile ele alan bilim alanıdır ('Abâbne & ez-Za'âbî, 2008, s. 11; Umâyra, 1997, s. 18). Arapçaya birden fazla şekille tercüme edilen "linguistic ya da linguistics" terimlerinin diğer tercüme şekilleri arasında "علم اللغة المعاصر، اللسانيات، اللغويات، علم اللسانيات، علم اللغويات، اللسانيات،" yer alır. Türkçeye "dil bilimi, modern dil bilim, filoloji ve dil ilmi" şeklinde tercüme edilebilir.

38. علم المفردات: “Lexicology” teriminin İngilizceden Arapçaya tercüme edilmesi ile oluşmuş idafi terkiptir. Arapçaya birden fazla şekilde tercüme edilen “lexicology” teriminin diğer tercüme şekilleri arasında “دراسة المفردات، معجمية، علم المعاجم النظري، علم المعاجم، علم دراسة الألفاظ، القاموسية، المعاجمية، صناعة المعجم، علم المعاجم، علم صناعة القاموسية” yer alır. Bir dildeki kelimelerin manasını, diğer kelimelerle olan ilişkisini ve çekimini inceleyen bilim alanı olup (‘Omar, 2009, ss. 20-21; el-Fehrî, 1999, s. 24) Türkçeye “leksikoloji, sözlükbilim, kelime bilim, teorik sözlükbilim, sözlük tasarımı, sözlük ilmi, uygulamalı sözlük ilmi, sözlük tasarım ilmi vb.” şekillerde tercüme edilebilir.
39. نحو النص: “Text grammar, text linguistics, linguistics of text” terimlerinin İngilizceden Arapçaya tercüme edilmesi ile oluşmuş vasfî terkiptir. Arapçaya birden fazla şekilde tercüme edilen bu teriminin diğer tercüme şekilleri arasında “علم اللغة، النصي، نظرية النص، علم النص، علم لغة النص، أجرومية النص، لسانيات النص، لغويات النص” yer alır. Tam ve kapsamlı bir yapıya sahip olan metnin bir dizi yasalar çerçevesinde bir araya geldiğini savunan bilim alanı olup (Zenîd, 2010, s. 31) Türkçeye “metin grameri, metin dilbilimi ve metnin dilbilimi” şeklinde tercüme edilebilir.
40. النظرية البراغماتية: “Pragmatic theory” teriminin İngilizceden Arapçaya tercüme edilmesi ile oluşmuş vasfî terkiptir. Anlamın elde edilebilmesinin duygusal gözlem yapılmasıyla mümkün olduğunu savunur (‘Abâbne & ez-Za‘bî, 2008, s. 99) ve Türkçeye “pragmatik kuramı” şeklinde tercüme edilebilir.
41. النظرية التوليدية التحويلية: “Generative and transformational grammar” teriminin İngilizceden Arapçaya tercüme edilmesi ile oluşmuş idafi terkiptir. Dilin zihinde gerçekleşen aklın bir ürünü olduğunu ve etkisinin seslerde, kelimelerde ve cümlelerde ortaya çıktığını savunur (‘Umâyra, 1997, s. 55) ve Türkçeye “üretimsel dönüşümlü dilbilgisi” şeklinde çevrilebilir.

3.2. Ta‘rîb ve Dahîl Yolu ile Arapçaya Kazandırılan Dil Terimleri

Arap dilbilimcilerden İbn Manzûr ve el Cevâlîki (الجواليقي, ö. 1312) başta olmak üzere çoğu dilbilimci Arapçaya diğer dillerden giren kelimelerin tamamını mu‘arrab (المعرب), ta‘rîb (التعريب), a‘cemi (الأعجمي), iktirâd (الاقتراض), isti‘âre (الاستعارة), dahîl (الدخيل) ve muvelled (المولّد) başlıkları altında isimlendirmiş ve aralarındaki farka değinmemiştir (el-Hamzâvî, 2007, s. 19; Zâzâ, 2002, s. 58; el-Cevâlîkî, 1990, s. 59). Buna mukabil modern Arap dilbilimcilerinden Ahmed Teymûr Bâşâ (أحمد تيمور باشا) ve Halîm Demûs (حليم دموس) bu terimleri iki ana gruba² ayırmıştır. İlk grupta el-mu‘arrab, ta‘rîb ve el-a‘cemi’yi bulunmaktadır ve bu terimler aynı manaya işaret etmektedir. İkinci grupta iktirâd, ed-dahîl, isti‘âre ve muvelled bulunmaktadır ve bu terimler de dâhil oldukları grup içinde aynı anlamı taşımaktadır. Bu çerçevede, ta‘rîb kaynak dildeki kelimenin hedef

2 İlk ve ikinci grupta yer alan kelimeler kendi içlerinde aynı anlama sahip olduklarından birbirlerinin yerine kullanılabilmektedir.

dile ses ya da hareke değişikliği, ziyadesi ya da noksanlığı gibi hususiyetler çerçevesinde alınmasıdır. Bir diğer ifade ile Arapçanın dil yapısına gerek sarf düzeyinde (vezin) gerekse ses düzeyinde (nutuk) uydurularak alınan kelimeler, Arapça görünümünde ya da karakterinde alıntılanmaktadır (Kanîbî, 1991, s. 95). Dahil ise Arapçaya kaynak dildeki hali ile herhangi bir değişikliğe uğramadan alıntılanan yabancı kelimeler olup Arap veznine ve sarfı çekimine yabancıdır (Bûbû, 1982, s. 42; Zâzâ, 2002, s. 63).

Ta‘rîb ve Dahîl Arap dili için yeni bir olgu olmayıp İslamiyet’ten önce de emsallerine rastlanır. Buna örnek olarak cahiliye dönemi şairlerinin şiirlerinde yer alan mu‘arrab kelimeler verilebilir. Bu şairler arasında Farsça kelimelere şiirlerinde yer veren ‘Adî bin Zeyd (عدي بن زيد) ve el A‘şî (الأعشى) yer alır. İlâveten Kuran-ı Kerim ve hadis-i şeriflerin içerisinde de ta‘rîb yoluyla oluşturulmuş kelimelerin varlığından söz edilir (‘Abdu’l-‘Azîz, 1998, ss. 9-22). Klasik Arap dilbilimcilerinden Sîbeveyh’e göre ta‘rîb yoluyla elde edilmiş kelimelerin tespitinde kullanılan bazı ipuçları mevcuttur. Bunlar arasında Arap veznine, ses yapısına ve harflerine muhalefet, dört ya da beş kökten oluşan ve içerisinde “ج، ق، ص” harflerini barındıran kelimeler ve içerisinde “ر، ن، ل، ف، ب، م” harflerini barındıran kelimeler yer alır. Buna mukabil modern Arap dilbilimcileri Ta‘rîb’in tespit edilmesinde es-sema‘ (السماع) ‘yı kullanan eski dilbilimcilerin aksine kıyâs (القياس) temel olarak klasik dilbilimcileri yabancı dil bilmede ve Sâmi dillerini araştırmada yetersiz bulurlar (Bûbû, 1982, ss. 79-86) .

3.2.1. Ta‘rîb Yoluyla Kurulan Savtî Terimler Listesi

42. “ال-” teriminin İngilizceden Arapçaya “الفون، الفون، الفونات، فونات” takısı ve “-ات” çoğul takısı dahil edilmesi ile oluşmuş basit bir isim ve ta‘rîbdir. Phoneme terimi ile Allaphone terimi aynı anlama gelse de farklı şekilde Arapçaya kazandırılmış dil terimleridir. İlk terim İngilizceden Arapçaya tercüme yolu ile kazandırılırken ikinci terim ta‘rîb yolu ile kazandırılmıştır. Genellikle herhangi bir manaya sahip olmayan en küçük ses birim anlamına geliyor olup (‘Abâbne, 2019, s. 10) Türkçeye “alafon” ya da “ses birimsel değişken” şeklinde tercüme edilebilir.
43. البروسوديات، البروسوديمات، البروسودات: İngilizce “Prosodies” teriminin Arapçaya “ال-” takısı ile “-ات” çoğul takısının dahil edilmesi ve İngilizcede yer alan “p” sesinin Arapça “ب” sesine çevrilmesiyle oluşmuş basit bir isim ve ta‘rîbdir. Mana olarak vurgu, tonlama, nağme, uzunluk ve ses aralığına işaret eder (eş-Şâyib, 2016, s. 134) ve Türkçeye “bürün birimler” şeklinde tercüme edilebilir.
44. الفاريغون: İngilizce “Variphone” teriminin Arapçaya “ال-” takısı eklenerek alıntılanması ile oluşmuş basit bir isim ve ta‘rîbdir. Daniel Jones’un serbest fonem için kullandığı terim olup (‘Omar, 1997, ss. 262-263) Türkçeye “birbirinin yerine kullanılan ses” şeklinde tercüme edilebilir.
45. الفونونكس، فونتكس، فونيمكس، فونيماتيكس: İngilizce “phonetics” teriminin Arapçaya “ال-” takısı dahil edilmesiyle alıntılanmış basit bir isim ve ta‘rîbdir. “فونيمكس، فونيماتيكس” takısı dahil edilmesiyle alıntılanmış basit bir isim ve ta‘rîbdir.

”فونيماتيكس” kullanımlarında İngilizce aslında olmayan sesler eklenerek terim Arapça ses yapısına uydurulmaya çalışılmıştır. Belirli bir dilin sesleri üzerinde çalışmayı esas alan bu bilim alanı (‘Omar, 1997, s. 69) Türkçeye “fonetik” ya da “ses bilgisi” şeklinde tercüme edilebilir.

46. الكيموجراف: İngilizce “kymograph” terimi Arapçaya “ال-” takısı eklenerek ve İngilizcede yer alan “g” sesinin “ج” sesine çevrilmesiyle alıntılandığı basit bir isim ve ta’rîbdir. Ses bilimi alanında kullanılan bir ses desibel ölçüm aleti olup (‘Omar, 1997, s. 56) Türkçeye “kimograf” ya da “ses titreşim ölçüm aleti” şeklinde tercüme edilebilir.

3.2.2. Ta’rîb Yoluyla Kurulan Sarfî Terimler Listesi

47. الألومورف: İngilizce “allomorph” teriminin Arapçaya “ال-” takısı eklenerek dâhil edilmesi ile oluşmuş basit bir isim ve ta’rîbdir. Anlamı değiştirmeyen ses birim olup (eş-Şâyıb, 2016, s. 313) Türkçeye “alt biçimbirim, biçimdeş ya da biçimbirimcik” şeklinde tercüme edilebilir.
48. الفونولوجيا الصرفية، الفونيم الصرفي: İngilizce “Morphological Phonology” teriminin Arapçaya ilk kelimeye “ال-” takısı eklenerek ta’rîb edilmesi ve ikincinin de tercüme edilmesiyle olmuş vasfî terkiptir. Ses bilim ve sarf ilminin birbirleri ile olan ilişkisi üzerine yoğunlaşan bilim dalı olup (‘Abdu’l-Cel’îl, 1998, s. 30) Türkçeye “fonetik morfoloji” şeklinde tercüme edilebilir.
49. المورف: İngilizce “morph” teriminin Arapçaya “ال-” takısı eklenerek dâhil edilmesiyle oluşmuş basit bir isimdir ve ta’rîbdir. Sözlük bilimsel işlevi olan ve daha küçük parçalara bölünemeyen ses birim olup (eş-Şâyıb, 2016, s. 312) Türkçeye “morfem” şeklinde tercüme edilebilir.
50. مورفونولوجي: İngilizcedeki “morpho-phonology” teriminin Arapçaya kelimenin aslında çift ses olarak yer alan “ph” seslerinden birinin düşürülmesi ile alıntılanmış basit bir isim ve ta’rîbdir. Morfoloji ve fonoloji bilim alanlarının birleşmesiyle oluşan dilbilim dalı olup (‘Omar, 1997, s. 70; ‘Abdu’l-Cel’îl, 1998, s. 30; ‘Umâyra, 1997, s. 30) Türkçeye “morfo fonolojisi, biçimsel ses dizimi” şeklinde tercüme edilebilir. Bu terimin Arapçadaki bir diğer kullanım şekli arasında المورفونيم ve المورفونيم de bulunmaktadır. İngilizce “morphoneme” şeklinde kullanılan teriminin Arapçaya “ال-” takısı eklenerek dahil edilmesiyle oluşmuş basit bir isim ve ta’rîbdir.
51. المورفيمات: İngilizce “morpheme” teriminin Arapçaya “ال-” takısı ve “ات” çoğul takısının eklenmesi ile oluşmuş basit bir isim ve ta’rîbdir. Bir konuşmadaki en küçük gramer birimi olup (Hassân, 1974, s. 170) Türkçeye “morfem” ya da “biçimbirim” şeklinde tercüme edilebilir. İlâveten monemes terimi de morpheme anlamında kullanılmaktadır (eş-Şâyıb, 2016, s. 309). مونيمات terimi İngilizce “monemes” teriminde bulunan “es” çoğul ekinin Arapçada “ات” çoğul eki ile ifade edilmesiyle oluşmuş basit bir isim ve ta’rîbdir.

3.2.3. Ta‘rîb ve Dahîl Yoluyla Kurulan Nahvî Terimler Listesi

52. برامترات: İngilizce “parameters” teriminin Arapçada “ب” sesi ve “ات” çoğul ekinin eklenmesi ile oluşmuş basit bir isim ve ta‘rîbdir. Bir dilden başka bir dile yapılan değişim kabiliyeti manasına gelmekte olup (el-Fehrî, 1985, s. 43) Türkçeye “parametreler” ya da “değişkenler” şeklinde tercüme edilebilir.
53. الفيلولوجيا: 37. maddede izah edilen terim ile aynı manada kullanılan bu terimlerden ilki İngilizce “philology” teriminin Arapçaya herhangi bir değişikliğe uğramadan dahîl yoluyla basit bir isim şeklinde girmesiyle oluşmaktadır. “الفيلولوجيا” ise kelimenin aslında yer almayan “ال” takısının kelimenin başına eklenmesiyle oluşturulmuş basit bir isim formundaki ta‘rîbdir.

3.2.4. Ta‘rîb ve Dahîl Yoluyla Kurulan Delalî ve Mu‘cemî Terimler Listesi

54. البراغماتية: Fransızca “la pragmatique” teriminin Arapçaya “ال” takısı ve “ب” sesinin eklenmesiyle oluşan basit bir isim ve ta‘rîbdir. Madde 32 de işlenen terim ile aynı manada kullanılmakta olup Türkçeye “pragmatizm” şeklinde tercüme edilebilir.
55. الدياكرونية: İngilizce “Diacronism” teriminin Arapçaya “ال” takısı eklenmesi ile alıntılanmış basit bir isim ve ta‘rîb olup 34. maddede izah edilen terim ile aynı manada kullanılmaktadır.
56. الساكنرونية: İngilizce “Synchronic” teriminin Arapçaya “ال” takısı eklenmesi ile alıntılanmış basit bir isim ve ta‘rîb olup 36. maddede izah edilen terim ile aynı manada kullanılmaktadır.
57. السياتيم: Fransızca “semanteme” teriminin Arapçaya “ال” takısı ve “ياتيم” hecesinin eklenmesi ile oluşmuş basit bir isim ve ta‘rîbdir. السيماتيك، السيمانطيقا ise İngilizce “semantic” teriminin Arapçada “ال” takısı ve ilave bir ses olarak “ا” eklenmesi ile oluşmuş basit bir isim ve ta‘rîbdir. Bir dilde yer alan kelimelerin anlamını araştırıp inceleyen bilim alanı olup (Hassân, 1974, s. 240) Türkçeye “anlambilim” ya da “semantik” şeklinde tercüme edilebilir.
58. اللكسيكوغرافي: İngilizce “lexicography” teriminin Arapçada “ال” takısı ve “غ” sesinin eklenmesi ile oluşmuş basit bir isim ve ta‘rîb olup madde 38 de izah edilen terim ile aynı manada kullanılmaktadır.
59. اللكسيم: Fransızca “lexeme” teriminin Arapçada “ال” takısı ve “سيم” hecesinin eklenmesi ile oluşmuş basit bir isim ve ta‘rîbdir (Alî, 2007, s. 17). Mecaz manasına gelmekte olup Türkçeye de aynı şekilde tercüme edilebilir.
60. ميتافوري: Fransızca “metaphorai” teriminin Arapçaya olduğu gibi alınması ile oluşmuş basit bir isim ve dahîldir. Mecazi anlam kastedilmekte olup (‘Alevî, 2014, s. 256) Türkçeye de aynı şekilde tercüme edilebilmektedir.

الصوتية، الصوتية، الصوتية ile de tercüme yolu ile kazandırılması verilebilmektedir. Bir diğer örnek ise Türkçede pragmatizm şeklinde karşılık bulan “علم استعمال، التداولية، البراغمية” terimlerinde görülmektedir. İlk iki terim Arapçaya tercüme yolu ile kazandırılırken sonuncusu ta’rib yolu ile kazandırılmıştır. Bu durum da özel alan sözlüklerinde terim sıralamasının yapımını zorlaştırmakta ve aynı terimin pek çok kez izah edilmesiyle de tekrara düşmesine neden olmaktadır.

Kaynakça

- ‘Abâbne, Y. -& ez-Za‘bî, Â. (2008) *‘İlmu’l-luğati’l-mu‘âsıra: Mukaddimât ve Tarbihiyyât*. Dâru’l-kutubu’s-sekâfi.
- ‘Abâbne, Y. (2018). *el-Luğatu’l-‘Arabiyyeti beyne’l-kavâ‘idiyyeti ve’l-mutabakkî fi dav’i Nazariyyeti’l-efdalîyye*. Dâru’l-kutubi’s-sekâfi.
- ‘Abâbne, Y. (2019). *es-Sarfu’l-‘Arabi’t-tahlîli (Nazariyyât Mu‘âsıra)*. Dâru’l-Kutubi’s-Sekâfi.
- ‘Abâbû, N. (2016). *el-Me‘âcimu’l-mutehassasa ‘Ardun Nemûzeciyyun. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*. Tilmisan: Câmi‘a Eba Bekr.
- ‘Abdu’l-‘Azîz, M. H. (1998). *ta’rib fi’l-kadîmi ve’l-hadîsi ma‘a Ma‘âcimi’l-elfâzi’l-‘Arabiyye*. Dâru’l-Fikri’l-‘Arabî.
- ‘Abdu’l-celîl, ‘A. (1998). *‘İlmu’s-sarfi’s-savtî*. Cami’a âl Albeyt.
- ‘Abdu’t-tevvâb, R. (1997). *et-Tatavvuru’l-luğavî*. Mektebetu’l-hâncî.
- ‘Alevî, H. ‘Î. (2014). *et-Tedâviliyyât: ‘İlmun İsti‘mâli’l-luğa*. ‘Âlemu’l-kutubui’l-hadîs.
- ‘Alî, M. (2007). *el-Ma‘nâ ve Zılâlî’l-ma‘nâ Enzimâtî’l-delâle fi’l-‘Arabiyye*. Dâru’l-medâri’l-islâmî.
- ‘Anânî, M. (2000). *Fennü’t-terceme*. el-Misriyyetu’l-Âlemiyye.
- ‘Omar, A. M. (1997). *Dirâsetu’s-savtî’l-luğavî*. ‘Âlemu’l-kutub.
- ‘Omar, A. M. (2009). *Sinâ’atu’l-mu‘cemi’l-hadîs*. ‘Âlemu’l-kutub.
- ‘Umâyra, H. ‘A. (1997). *Fi Nahvi’l-luğati ve Terâkibuhâ: Menbec ve’t-tatbîk*. ‘Âlemu’l-ma‘rife.
- Ebû Zenîd, ‘O. (2010). *Nahvu’n-nas: Itâr Nazarî ve Dirâsât Tatbikiyye*. ‘Âlemu’l-kutubi’l-hadîs.
- Enîs, İ. (1984). *Delâletu’l-elfâz*. Mektebetu’l-Ancelo.
- Ardûdârî, M. İcrâ’âtü’t-tercemeti va İstrâticiyyât va Esâlib. *Câmi’atu’l-melik Sa‘ûd*. https://faculty.ksu.edu.sa/sites/default/files/%20%D8%A7%D9%84%D8%AA%D8%B1%D8%AC%D9%85%D8%A9%20%D9%88%D8%A7%D8%B3%D8%AA%D8%B1%D8%A7%D8%AA%D9%8A%D8%AC%D9%8A%D8%A7%D8%AA%D9%87%D8%A7%20%D9%88%D8%A7%D8%B3%D8%A7%D9%84%D9%8A%D8%A8%D9%87%D8%A7_4.pdf adresinden alındı.
- Bûbû, M. (1982). *Eserü’d-dahili ‘ale’l-‘Arabiyyeti’l-fushâ fi ‘Asri’l-ibticâci*. Vuzâratu’s-sekâfe.
- Burman, A. (2010). *et-Terceme ve’l-harf ev Makâmi’l-bu’d*. (Çev. ‘İzzed-Dîn el-Hitâbî), Merkez Dirâsâtî’l-vihdeti’l-‘Arabiyye.
- el-Cevâlîkî, E. M. (1999). *el-Mu‘arrâb mine’l-ke’lâmi’l-a‘cemi ‘alâ hurûfi’l-mu‘cem*. (Thk. F. ‘Abdu’l-Rahîm), Dâru’l-Kalem.
- el-Fehrî, ‘A. (1985). *el-lisâniyyât ve’l-luğati’l-‘Arabiyyeti Numâzic Terkibiyyetin va Delâliyyetin*. Dâr Tobkâl.
- el-Fehrî, ‘A. (1999). *el-Mu‘cemu’l-‘Arabi: Numâzic Tablîliyye Cedîde*. Dâr Tobkâl.

- el-Ferâhîdî, H. (1988). *Mu'cemu'l-âyn*. (Thk. Mehdi el-Mahzûmî-İbrâhîm es-Semârâ'i), Müessesetu'l-'a'lemî lilmatbû'ât.
- el-Feyrûz Â. (2009). *el-Kâmûsu'l-muhîr*. (Thk. Muhammed Na'im el-'Urkûsî), Müessesetu'r-Risâle.
- el-Hamzâvî, R. M. (2007) *Devru't-ta'rib fî Tatavvuril-luğati'l-'Arabîyye: Terkiyyetu'l-'Arabîyye fî Tunûs*. ed-Dâru'l-Tunûsiyye.
- el-Hûrî, Ş. (1989). *Dirâsât fî't-tercemeti ve'l-mustalahi ve't-ta'arib*. Dâr Talâs li'l-dirâsati ve't-tercemeti ve'n-neşr.
- el-Kâsimî, 'A. (2008). *Mukaddime fî 'İlmi'l-Mustalah*. Mektebe Lübnân.
- el-Menâ', F. 'A. (2013). *es-Siyâku ve'l-ma'nâ Dirâseti Esâlibi'l-nahvi'l-'Arabî*. Mü'essetu's-siyâb.
- er-Reşdî, A. & Bakşâ, 'A. (2016). *et-Terceme ve'l-mustalahul-lisânî*. 'Âlemu'l-Kutubi'l-Hadis.
- es-Sekkâki. (2000). *Miftâhu'l-'ulûm*. (Thk. 'Abdu'l-hamîd Hindâvî), Dâru'l-kutub.
- es-Suyûtî. (1996). *el-Mezher fî 'Ulûmil-luğati va Envâ'iha*. (Thk. Halil 'İbrâhîm Cefâl), Dâr İhyâ lil turâsî'l-'Arabî.
- eş-Şâyib, F. H. (2016). *Muhâdarât fî'l-lisâniyyât*. 'Âlemu'l-kutubi'l-hadis.
- ez-Zerkân, M. 'A. (1988). *el-Cuhûdu'l-luğaviyyeti fî'l-mustalahi'l-hadis*. Menşûrât İttihâdî'l-kutubi'l-'Arab.
- ez-Zevînî, 'A. (2010). el-Bahsu'l-luğavî fî Dirâsâtî'l-müsteşrikîni'l-Almân Enmûzecen. (*Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*). Irak: Câmi'atu'l-Kûfe.
- Fâyd, V. K (2004). *el-Mecâmi'u'l-luğaviyyeti'l-'Arabîyyeti ve Kadâyâ'l-luğa min'n-neş'eti ilâ evâhiri'l-karni'l-îşrin*. Dâr 'Âlemi'l-kutub.
- Fecr, M. (2010). Marâhil zuhûrî'l-mu'cemui'l-'Arabî'l-muhtas. *Mecelle Mecma'u'l-luğati'l-'Arabîyye*, 58(2), 501-511.
- Haffâr, 'Î. (2013). Davâbitu's-sinâ'ati'l-mu'cemiyeti fî'l-ma'âcimi'l-mutehassasa. *Mecelletu't-ta'rib*, 23(44), 21-36.
- Hassân, T. (1974). *Menâhîcu'l-bahsi fî'l-luğa*. ed-Dâru'l-beydâ'.
- Hicâzî, M. F. (1993). *el-'Ususu'l-luğaviyyeti li 'İlmi'l-mustalah*. Mektebe Çarib.
- İbn Fâris. (1974). *Mu'cem Mekâyîsu'l-luğa*. ed-Dâru'l-Beydâ'.
- İbn Manzûr. (1414h.). *Lisânu'l-'Arab*. 12. Cilt. Dâr Sâdır.
- Kanîbî, H. S. (1991). *Dirâsât fî Têşîli'l-mu'arrabât ve'l-mustalah min hilâl Dirâse: Tabkik Ta'ribi'l-kelîmeti'l-a'cemî li İbn Kemâl Bâşâ*. Dâr 'Ammâr.
- Kâsım, Y. İ. (2015). *Mu'arrab ve'd-dahil fî'l-'Arabîyyeti dirâse fî Tâci'l-'arûs lil Zebîdî*. 'Âlemu'l-kutubi'l-hadis.
- Kerzâbî, F. (2015). Vâkı'u'l-mustalahi'l-'ilmî beyne't-tercemeti ve't-ta'rib: Tercemetu'l-mustalahi't-tıbbî mine'l-Frensiyyeti ilâ'l-'Arabîyyeti. (*Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*). Tilmisan: Câmi'a Tilmisan.
- Leşheb, H. (2010). el-Mu'cemu'l-'Arabî'l-hadis beyne'l-taklîdî ve't-tecdîd: el-mu'cemu'l-vasît numûzecen. (*Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*). Setîf: Câmi'a Ferhân 'Abbâs.
- Mer'î, 'A. (2016). *el-Mustalahu's-savtî inde 'Ulemâ'il-'Arabîyyeti'l-kudemâ*. 'Âlemu'l-kutubi'l-hadis.
- Meşrî, M (2016). Eseru't-terceme ve't-ta'rib fî İstihdâsi Delâleti'l-elfâzi min hilâl "Mu'cemi'l-luğati'l-'Arabîyyeti'l-mu 'âsara li 'Ahmed Muhtar Omar. (*Yayımlanmamış Doktora Tezi*). Kasantine: Câmi'atu'l-İhva Montôri.

- Mezîti, S. (2017). 'Eseru't-tercemeti ve't-ta'ribi fî İstihdâsi Delâleti'l-elfâzi min hilâl "Mu'cemu'l-luğati'l-'Arabiyyeti'l-mu'âsara li Ahmed Muhtar Omar. (*Yayımlanmamış Doçentlik Tezi*). Kosantine: Câmi'atu'l-'ihvati Montôri.
- Nassâr, H. (1988). *el-Mu'cemu'l-'Arabî Neş'etihi vatatavvurihi*. Dâr Mısır Liltba'a.
- Râşide, Ş. & Zagâd, L. (2012). el-Me'âcimu'l-'Arabiyyeti'l-Kadîmeti Dirâse fî'l-envâ'i ve'l-menâhic. (*Yayımlanmamış Lisans Tezi*). el-Bôyra: Câmi'a Ekli Mohand olhâc el-Bôyra.
- Sîbeveyh. (1982). *el-Kirâb*. (Thk. 'Abdu's-selâm Muhammed Hârûn), 4. Cilt. Mektebetu'l-Hancî.
- Şernân, S. (2013). *İşkâliyyetu Tercemeti'l-mustalahâti'l-'ilmiyyeti fî'l-me'âcimi'l-muhtassati*. Dâr Hûme.
- Takâbcî, S. (2019). el-âliyyâtu'l-luğaviyyeti'l-mu'temedi fî siyâğati'l-mustalahâti'l-lisâniyye. *Mecelletu'l-luğati'l-'Arabiyye*, 21(44), 109-130.
- Vâfi, 'A. 'A. (2004). *Fıkhu'l-luğâ*. Nahda Mısır.
- Vağlîsi, Y. (2008). *İşkâliyyetu'l-mustalah fî'l-bitâbi'l-nakdi'l-'Arabi'l-cedid*. ed-Dâru'l-'Arabiyyeti lil 'ulûm.
- Vehbe, V. & el-Mühendis, K. (1984). *Mu'cemu'l-mustalahâti'l-'Arabiyyeti fî'l-luğati ve'l-'edeb*. Mektebe Lübnân.
- Yâkût, M. S. (2002). *Me'âcimu'l-mevdû'âti fî Div'i 'ilmi'l-luğati'l-hadîs*. Dâru'l-ma'rife.
- Zâzâ, H. (2002). *Kelâmu'l-'Arab: min Kadâyâ'l-luğati'l-'Arabiyye*. Dâru'l-nahdati'l-'Arabiyye.
- Zeyvân, F. Sînâ'atu'l-mu'cemi inde'l-luğaviyyîn Kadîmen va Hadîsen: Bahs fî'l-Husûsiyyât. *Mecelletü'l-luğat -Mü'essesetu'l-luğati's-sekâfe*: <https://allugah.com/?p=38>. adresinden alındı.

Yemen Savaşı ve Suudi Arabistan'ın Paralı Asker Kullanımı*

The Yemen War and Saudi Arabia's Use of Mercenaries

Soner Doğan**

Özet

Bu çalışma, Yemen Savaşı'nda Suudi Arabistan'ın paralı asker kullanımını ve etkisini incelemektedir. Suudi Arabistan, düzenli ordusunun yetersizliklerini telafi etmek, askerî operasyonlarda esneklik sağlamak ve savaş maliyetlerini azaltmak amacıyla Afrika ve Latin Amerika başta olmak üzere çeşitli bölgelerden paralı askerler getirmiştir. Paralı askerlerin kullanımı hem resmî kayıpların azaltılması hem de operasyonların uluslararası kamuoyundan gizlenmesi açısından avantajlar sunsa da Yemen'deki hedeflerine ulaşmada başarısız olmuştur. Husilere karşı arzu edilen üstünlüğün sağlanamaması, bu stratejinin etkisizliğini göstermektedir. Ayrıca, bu durum Suudi Arabistan'ın askerî etkinliğinin sorgulanmasına ve uluslararası alanda prestij kaybına da yol açmıştır. Çalışma, paralı askerlik kavramının tarihi ve hukuki çerçevesiyle Yemen'deki uygulamalarını ele alarak, bu yöntemin askerî operasyonlar üzerindeki olumlu ve olumsuz etkilerini kapsamlı bir şekilde değerlendirmektedir.

Anahtar Kelimeler: Orta Doğu, Paralı Askerler, Suudi Arabistan, Yemen, BAE.

Abstract

This study provides a detailed examination of Saudi Arabia's use of mercenaries in the Yemen War. To address the shortcomings of its regular army, enhance operational flexibility, and reduce the financial and human costs of war, Saudi Arabia employed mercenaries, primarily from Africa and Latin America. Using mercenaries offered certain advantages, such as minimizing official casualties and enabling covert operations with reduced international scrutiny. However, it failed to achieve the intended objectives in Yemen. The strategy proved ineffective in countering the Houthi forces and highlighted significant gaps in Saudi Arabia's military capabilities. Additionally, the reliance on mercenaries has sparked international debates and negatively impacted Saudi Arabia's regional and global reputation. This study explores the historical background and legal framework of mercenaries, along with their specific roles in Yemen, providing a comprehensive analysis of the advantages and limitations of this approach in military operations.

Key Words: Middle East, Mercenaries, Saudi Arabia, Yemen, UAE.

Extended Abstract

This study explores the strategic deployment of mercenaries by Saudi Arabia during the Yemen War. This analysis sheds light on Saudi Arabia's reliance on foreign fighters to mitigate the shortcomings of its military and the broader implications of such practices. The research

* Geliş Tarihi: 14.12.2024 / Kabul Tarihi: 18.04.2025

** Dr. Öğr.Üyesi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Nazilli İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü, sonerdgn@gmail.com ORCID: 0000-0002-8696-3136

contextualizes mercenary usage within historical, legal, and geopolitical frameworks while emphasizing its operational inefficiencies and consequences for Saudi Arabia's regional influence.

The Yemen War, which escalated after the Houthi insurgency in 2014, saw Saudi Arabia leading a coalition to restore the Mansur Hadi government. Despite its substantial defense budget, Saudi Arabia faced military challenges due to operational inefficiencies and the limitations of its armed forces. To address these deficiencies, Saudi Arabia increasingly relied on mercenaries from Africa, Latin America, and other regions. This strategy aimed to enhance operational flexibility, reduce political and social backlash from domestic casualties, and obscure military actions from international scrutiny. The Gulf monarchies have historically utilized foreign fighters and advisors to bolster their security apparatus. For instance, British and American personnel played key roles in organizing the armed forces of Qatar, Bahrain, and the UAE during their formative years. This reliance on external expertise reflects the Gulf states' demographic constraints and the limited willingness of their citizens to serve in military roles, stemming from their high standards of living.

Saudi Arabia's use of mercenaries in Yemen aligns with its broader defense strategy. Mercenaries provided an alternative to deploying Saudi nationals, allowing Riyadh to minimize domestic political risks and project power beyond its borders. Sudanese, Eritrean, and Colombian fighters formed a significant part of this force, supported by logistical and operational expertise from American and British contractors. These foreign fighters were often employed in high-risk combat roles, with lower compensation than Western counterparts, further reducing operational costs. However, the deployment of mercenaries exposed critical vulnerabilities in Saudi Arabia's military strategy. Reports of high casualty rates among mercenaries, particularly Sudanese fighters, highlighted the ineffectiveness of this approach. Additionally, coordination issues between Saudi forces, local Yemeni militias, and mercenary groups undermined the coalition's operational cohesion. Houthi forces exploited these weaknesses, achieving significant battlefield successes and inflicting reputational damage on Saudi Arabia.

The use of mercenaries raises significant legal and ethical concerns. International frameworks, such as the Geneva Conventions and the 1989 International Convention against the Recruitment, Use, Financing, and Training of Mercenaries, restrict their use in armed conflicts. Mercenaries often operate in a legal gray area, complicating accountability for potential human rights violations. In Yemen, reports of civilian casualties and indiscriminate attacks attributed to mercenaries have fueled criticism from international organizations and media. Ethically, mercenaries are perceived as profit-driven actors with limited loyalty to their employers, undermining state militaries' moral and legal foundations. This dynamic complicates efforts to maintain discipline and accountability in conflict zones. The involvement of private military contractors in Yemen, including those linked to U.S. and Israeli firms, further illustrates the blurred lines between state and non-state actors in contemporary warfare.

Saudi Arabia's reliance on mercenaries has significant geopolitical and strategic implications. Domestically, it underscores the limitations of the Saudi military despite decades of substantial defense spending. Critics argue that the kingdom's focus on purchasing advanced weaponry from Western allies has not translated into effective military capabilities. Instead, systemic issues such as inadequate training, poor leadership, and an overreliance on external actors persist. Regionally, the failure to achieve decisive victories in Yemen has weakened Saudi Arabia's position as a dominant power in the Gulf. The prolonged conflict has strained Saudi finances, with estimates of monthly war costs reaching billions of dollars. Additionally, the divergence of strategic priorities between

Saudi Arabia and its coalition partners, particularly the UAE, has further complicated its efforts to consolidate regional influence. The UAE, a key coalition partner, has successfully leveraged mercenaries to achieve its strategic goals. The Emirati deployment of foreign fighters, supported by robust military training programs and strategic alliances, has bolstered its influence in Yemen and beyond. In contrast, Saudi Arabia's approach has been criticized for its reactive nature and lack of coherent long-term planning.

The study highlights the complex dynamics of mercenary use in the Yemen War, revealing both its strategic potential and inherent limitations. While mercenaries offer cost-effective and politically expedient solutions for states with weak military capabilities, their deployment often leads to operational inefficiencies, legal controversies, and ethical dilemmas. For Saudi Arabia, the Yemen War has exposed the fragility of its military apparatus and the challenges of asserting regional dominance in an era of asymmetrical warfare.

Ultimately, the study underscores the need for a comprehensive reevaluation of Saudi Arabia's defense policies, emphasizing the development of indigenous military capabilities and more effective coordination with regional and international partners. As the Gulf states continue to navigate the complexities of modern warfare, the lessons of the Yemen War will likely shape their strategic decisions in the years to come.

Giriş

2011 yılında Yemen'de başlayan Arap Baharı olayları, ülkede derin siyasi ve toplumsal değişimlere zemin hazırlamış ve uzun süreli bir istikrarsızlık sürecini tetiklemiştir. Bu çalkantılı dönemin devamında, 2014 yılında Husilerin Mansur el-Hadi liderliğindeki hükûmete karşı gerçekleştirdiği darbe, ülkede iç savaşın başlamasına neden olmuştur. Söz konusu iç savaş, 25 Mart 2015 tarihinde Suudi Arabistan öncülüğünde kurulan koalisyonun ve aynı tarihte başlatılan “Kararlılık Fırtınası Operasyonu”nun ardından uluslararası bir boyut kazanmıştır. Koalisyon güçleri, askerî müdahalenin temel hedeflerini Mansur el-Hadi hükûmetinin yeniden iktidara getirilmesi ve Husi güçlerinin başkent Sana'dan çıkarılması olarak açıklamıştır. Bununla birlikte, müdahalenin altında yatan stratejik hedefler, Suudi Arabistan'ın bölgesel güvenlik ve jeopolitik çıkarları ile yakından ilişkilidir. Bu çerçevede, Arap Koalisyonu'nun, İran'ın bölgesel nüfuzunu Yemen'de sınırlama, Suudi Arabistan sınırındaki İran etkisini bertaraf ederek potansiyel istikrarsızlıkları önleme ve Kızıldeniz'deki jeopolitik rekabette üstünlük sağlama gibi hedefleri gözettiği değerlendirilmektedir.

Suudi Arabistan ve koalisyon ortakları, başlangıçta Yemen'de ağırlıklı olarak hava operasyonları gerçekleştirmiş, ancak ilerleyen süreçte kara birliklerinin kullanımına da karar vermiştir. Koalisyonun kara harekâtı, Yemen'de yerel aşiret grupları ve Mansur el-Hadi'ye bağlı Yemen ordusu birlikleriyle koordinasyon içinde yürütülmüştür. Ancak, koalisyon kara birliklerinin sahada beklenen başarıyı elde edememesi ve stratejik hedeflere ulaşmada yetersiz kalması, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri'nin (BAE) dikkat çekici bir hamlede bulunarak paralı askerlerden faydalanma yoluna

gitmelerine neden olmuştur. Bu doğrultuda, Latin Amerika ve Afrika başta olmak üzere farklı coğrafyalardan paralı askerlerin toplanarak operasyonlara dâhil edilmesi, bu dönemin önemli bir dinamiği olarak öne çıkmaktadır.

Genel olarak paralı askerlerin Orta Doğu'da kullanılmaya başlanması, ilgili ülkenin gücünü ve nüfuzunu yansıtmada etkili bir güç unsuru olarak değerlendirilmektedir. Özellikle Körfez ülkelerinden BAE ve Suudi Arabistan'ın kullandığı paralı askerler, savaş ve çatışma alanlarında yeni yaklaşımları da beraberinde getirmektedir. Bu paralı askerler, onları görevlendirenlere kendi sınırlarının ötesindeki savaşı yönetmek için bir araç ve resmî kayıplarını azaltırken, başka bir güç projeksiyonu enstrümanı sağlamaktadır. Günümüzde Irak, Libya, Yemen ve Suriye'de vekillerin aksine mali çıkarları tarafından yönlendirilen önemli sayıda paralı asker istihdam edilmektedir. Bunun yanı sıra Orta Doğu'da paralı askerler aracılığıyla sınırlarının ötesinde yaşanan çatışmalara dâhil olan ülkeler, orduları için sınırlı da olsa deneyim kazanmaktadır. Ayrıca paralı askerlerin kullanımı, ilgili ülkeye siyasi esneklik sağlar ve uluslararası kamuoyundan gelen tepkilere karşı çatışma ve savaşa müdahalede bulunmadığına yönelik inkâr politikası izlemesine zemin hazırlar. Bunun yanı sıra ekonomik olarak da savaşın maliyetini azaltır (Guzansky, Rakov, Lindenstrauss, 2020).

Körfez ülkelerinin askerî güç ve yapıları incelendiğinde, ordularının genellikle zayıf bir yapıya sahip olduğu görülmektedir. Bölgede zorunlu askerlik sisteminin bulunmaması, gönüllü asker sayısının istenilen seviyeye ulaşmasını engellemektedir. Bu durumun temel nedenlerinden biri Körfez ülkelerindeki yüksek refah düzeyi ve zenginlik nedeniyle vatandaşların askerlik mesleğine ilgisiz kalmasıdır. Bu çerçevede Körfez ülkelerindeki demografik koşullar, siyasi gerçeklikler ve güvenlik kaygıları, bu ülkelerin güvenlik, istihbarat toplama ve polislik faaliyetlerinde yabancı paralı askerlerden yararlanmasını zorunlu hale getirmiştir. Bu durumun çarpıcı bir örneği, 2011 yılında Bahreyn'de yaşanmıştır. Bu ülkede Şii nüfusun, Sünni kraliyet ailesinin iktidarını tehdit eden kitlesel protestolarını bastırmak amacıyla paralı askerlerin kullanıldığı bilinmektedir. Bu tür uygulamalar, Körfez ülkelerinin kendi ordularının sınırlılıklarını telafi etme stratejisinin bir parçası olarak değerlendirilmektedir.

Körfez ülkeleri, 1960'lı ve 1970'li yıllarda bağımsızlıklarını kazanmalarının ardından, ordularının yetersizliği nedeniyle güvenliklerini sağlamak için paralı askerlerden faydalanmıştır. İlk dönemlerde Amerikan ve İngiliz askerleri, Körfez bölgesindeki monarşi yönetimlerinin korunmasında ve onların sosyalist devrimlere karşı savunulmasında önemli görevlerde bulunmuştur. Örneğin 1960'lı yıllarda Katar'ın polis şefi bir İngiliz'di. Yine, 1972 yılında Umman Sultanı Kâbus, ülkede meydana gelen iç savaşın sonlandırılmasında İngiliz paralı askerlerden yararlanmıştır. Bahreyn gizli polis teşkilatının başında Ian Henderson adında bir İngiliz bulunuyordu ki, bu general benimsediği yöntemlerle Bahreyn'de monarşiye muhalif kişilere yönelik işkenceleri sebebiyle "Bahreyn Kasabı" olarak tanımlanmıştır. Suudi Arabistan için ise özellikle hava kuvvetlerinin oluşumunda Pakistan asıllı askerler önemli rol oynamıştır

(Time, 2011). Bu kapsamda Kenneth M. Pollack (2019), *Armies Of Sand The Past, Present, And Future Of Arab Military Effectiveness* adlı çalışmasında Arap ordularının yetkinliğini incelemiştir. Pollack, Arap ordularının yetersiz olması ve yenilgilerindeki nedenleri Sovyet doktrinine bağlılık, siyasallaşma ve ekonomik kalkınma düzeyi ile kültürel etkiye bağlamaktadır. Sovyet doktrininin Arap ordularının yenilgisinde temel faktör olmadığını belirten Pollack, Arap ordularının politikleşmesi ile askerî etkinliğin sınırlandığını, saygı, otorite, grup sadakati gibi kültürel davranışların ise ordu içerisindeki disiplini etkilediğini belirterek Arap ordularının başarısız olduklarını vurgulamaktadır. Philippe Droz-Vincent'in (2020) *Military Politics of the Contemporary Arab World* kitabı, Arap dünyasındaki ordu-siyaset ilişkisini ve bu ilişkinin modern dönemdeki dinamiklerini ele alır. Kitap, özellikle Arap ülkelerindeki orduların siyasi sistemler üzerindeki etkisini, tarihsel ve sosyopolitik bağlamlarda incelemektedir. Zoltan Barany'nin (2021) "*Armies of Arabia: Military Politics and Effectiveness in the Gulf*" adlı kitabı, Körfez ülkelerinin ordularını ve bu orduların siyasi ve askerî etkinliklerini derinlemesine analiz etmektedir. Barany, bu ülkelerin askerî yapılanmalarını tarihsel, sosyal ve politik bağlamda analiz ederken, bölgedeki güvenlik stratejilerinin temel dinamiklerine odaklanır. Barany çalışmasında paralı askerlerin rolünü ve bunun ulusal orduların etkinliğini nasıl etkilediğini tartışır. Ayrıca Barany, paralı askerlerin yerel halktan ziyade liderlere sadakat göstermelerinin bu tercih üzerindeki etkisine de değinmektedir. Son olarak; Sean McFate'in (2019) *Mercenaries and War: Understanding Private Armies Today* adlı çalışması, modern dünyada paralı askerlerin ve özel askerî şirketlerin (PMC'ler) rolünü, işlevlerini ve etkilerini incelemektedir. Kitap, paralı askerlik kavramının tarihsel bağlamını açıklarken, günümüzde bu durumun nasıl dönüştüğünü ve küresel güvenlik dinamiklerini nasıl etkilediğini ele almaktadır. Kitapta özellikle Afrika ve Orta Doğu başta olmak üzere çatışma bölgelerinden örneklerle paralı askerlerin modern savaşlardaki etkisi incelenmektedir. Eserde Irak, Afganistan, Suriye gibi çatışma bölgelerinde özel askerî şirketlerin ve paralı askerlerin faaliyetleri detaylı bir şekilde tahlil edilmiştir.

Politika yapımcılar, diğer devletlerle ittifak kurmak yerine neden paralı askerleri tercih etmektedir? sorusu Orta Doğu ülkelerinin politikalarını da anlamamıza yardımcı olmaktadır. Nüfus, ekonomi ve siyasi kaygıların öne çıktığı durumlarda ilgili hükûmetlerin paralı askerleri tercih ettiği düşünülmektedir. Ayrıca profesyonel paralı askerlerin tecrübe ve maliyet etkinliği de tercih edilmelerinde bir başka etkidir. Bu çalışmada paralı askerlerin literatürdeki tanımı ve karşılığıyla birlikte Yemen Savaşı'nda Suudi Arabistan tarafından kullanım durumları ele alınmıştır. Çalışmada özel askerî güvenlik şirketleri incelenmemiş, konu paralı askerler kavramının ana hatlarıyla sınırlı tutulmuştur. Bu yüzden özel askerî güvenlik şirketlerinin yapısı, hukuki durumu ve uluslararası ilişkilerdeki etkinlik durumu göz ardı edilmiştir. Sonuç olarak Suudi Arabistan'ın Yemen Savaşı'nda kullandığı paralı askerler, istenilen başarıyı sağlamamıştır.

Paralı Askerler

Modern ordularda, yabancı uyruklu askerlerin ve özel şirketler aracılığıyla kiralanan personelin sayısı Soğuk Savaş sonrası dönemde önemli ölçüde artış göstermiştir. Bunun yanı sıra, ulus devlet paradigması çerçevesinde profesyonel askerlerin varlığı da giderek yaygınlaşmaktadır.

Devletlerin, ordularına entegre ettikleri veya doğrudan askeri müdahalenin tercih edilmediği bölgelerde görevlendirdikleri paralı askerler, giderek ilgili ülkenin ordusuyla uyumlu bir şekilde çalışan melez bir sistemin parçası haline gelmektedir. Bu durum orduya yeni aktörlerin dâhil edilmesi, geleneksel olarak değişime karşı katı, görece homojen ve belirli bir işleyiş biçimine sahip bir örgüt olan askeri kurumun statükosuna meydan okuma olarak da yorumlanmaktadır (Varin, 2015, s.13).

Paralı askerlerin tanımı konusunda akademik literatürde ortak bir fikir birliği bulunmamaktadır. McFate'e göre (2019, s. 6) en genel tanımıyla paralı askerler, yabancı bir çatışma bölgesinde askeri operasyonları yapmak için maaş alan silahlı bir sivildir. Yabancı bir çatışma/savaş bölgesinde doğrudan olaylara müdahil olan veya ilgili ordunun askerlerini eğiten siviller, benzersiz askeri işlevleri yerine getirdikleri için paralı asker olarak adlandırılmaktadır. Paralı askerler sembolik olarak kişisel çıkarları için savaşır ve motive olduğu şey genellikle paradır. Paralı askerler, siyasi motivasyondan çok çıkarları doğrultusunda hareket ederler ve operasyona katılırlar. Paralı askerlerin sadakati, önemli bir motivasyon veya görev değil, yalnızca sözleşmesiyle belirlenir (Singer, 2003, s. 41-42). Bu kapsamda, paralı askerlerin anlaşma yaptıkları devlet ile hem resmî hem de maddi çıkar ilişkisi vardır. Paralı askerlerin davranış kuralları, askeri yeteneklerinden faydalanılmasına, bireysel ve bağımsız hareket etmeye, ulusal bilinç motivasyonu olmadan ve kendi maddi çıkarları için herhangi bir orduya ahlaki bağlılık geliştirmeden görev yapmasına dayanır (Çağla, Ali, 2023, s. 293, Percy, 2007, s. 15). Diğer taraftan paralı askerlerin savaşlardaki rolü tartışmalı ve uluslararası hukuk açısından gayrimeşrudur. Paralı asker, başkaları için öldürme yeteneği ve isteğinin bir bedeli olan profesyonel ve bağımsız bir maceracıdır. Normal resmî askerden farklı olarak paralı askerler, dünyanın hayal gücünü yakalamış sayısız hüner ve cesaret hikayelerine ilham vermiş, romantik, yalnız bir figürdür. Ayrıca, ahlak yoksunluğu ve dünya savaşlarındaki rolü, paralı askerleri manyetik bir figür hâline getirmiştir (Varin, 2015, s. 23).

Genel olarak paralı askerlerin tanımlanması ve düzenlenmesiyle ilgili üç hukuki metin bulunmaktadır. Bunlar Cenevre Sözleşmeleri'ne 1977 Tarihli Ek-1 Numaralı Protokol, 1977 tarihli Paralı Askerliğin Kaldırılmasına Dair Afrika Birliği Örgütü Sözleşmesi ve 1989 tarihli Paralı Askerlerin İstihdamına, Kullanımına, Finansmanı ve Eğitimine Karşı Uluslararası sözleşmedir. İlk iki belgede paralı askerlerin savaşçı olarak değerlendirilmeyeceği için savaş esiri haklarından faydalanamayacağı açıkça

belirtilmektedir.¹ Cenevre Sözleşmeleri, paralı askerleri, silahlı kuvvetlerin bir üyesi olmayan, esas olarak kişisel çıkar amacıyla çatışmaya katılan ve yabancı uyruklu bireyler olarak tanımlar. Ancak, bu tanımın uluslararası hukuk açısından çeşitli eksiklikler barındırdığı ifade edilmektedir. İmzacı devletler arasındaki siyasi uzlaşmazlıklar sonucu, paralı asker tanımı daha da daraltılmış ve yalnızca uluslararası çatışmalarda faaliyet gösterenleri kapsayacak şekilde yeniden tanımlanmıştır. Bu durum, paralı askerlerin iç çatışmalarda faaliyet göstermesinin hukuken mümkün olabileceği şeklinde yorumlanmıştır.

Diğer taraftan paralı askerler ile özel askerî şirketlerin karıştırılmaması gerekmektedir. İkisi arasında gerek hukuki gerekse yapısal farklılıklar bulunmaktadır. Paralı askerlerin temel gayesi para kazanmaktır ve herhangi bir işveren ayrımı yapmazlar. Özel askerî şirketler ise kâr amacının yanı sıra kişisel kazanç odaklı değildir ve meşru hükûmetlerle çalışan hiyerarşik bir yapı içerisinde yasalara uygun olarak hareket eden tüzel bir kişiliğe sahiptir (Tangör, Yalçinkaya, 2010, s. 143). Bazı ülkeler ihtiyaç duydukları güvenlik personellerini paralı askerlerden karşılamaktadır. Ücret karşılığında çalışan paralı askerler çoğunlukla profesyonel askerî tecrübeye sahip insanlar arasından çıkmaktadır. Diğer askerlerden farklı olarak paralı askerlerin paranın dışında herhangi bir ideali, motivasyonu bulunmamaktadır. Paralı askerlerin gelir elde etme sürekliliği, savaşın varlığına bağlıdır; bu nedenle, dünyanın herhangi bir yerindeki çatışmalara katılarak maddi kazanç sağlayabilirler. Genel algıda, paralı askerler sıklıkla acımasız ve kural tanımaz kişiler olarak tasvir edilir ve çoğu zaman ahlaki sorumluluk taşımadıkları düşünülür (Topal, 2011, s. 977).

Günümüzdeki paralı askerleri diğer savaşçılar ve askerî örgütlerden ayıran belli özellikler bulunmaktadır. Bu özellikler arasında; paralı askerlerin genellikle yabancı uyruklu olması, bağımsız bir şekilde hareket etmeleri, durumsal olarak iş üstlenmeleri, herhangi bir kurumsal veya resmî organizasyonun parçası olmamaları ve yalnızca hizmet verdikleri müşterilerin çıkarları doğrultusunda faaliyet göstermeleri yer almaktadır. Bu farklılıklar, paralı askerlerin hem uluslararası güvenlik dinamiklerinde hem de çatışma alanlarında özgün bir konuma sahip olmalarına neden olmaktadır. Paralı askerlik faaliyetlerinin devam etmesinin temel nedeni, birçok alanda yönetim sistemleri ve yasal sistemlerin çökmüş olması ve bu da girişimci eski askerlere hem manevra alanı hem de becerileri için talep fırsatları sunmasıdır. Paralı askerler için kâr güdüsü ve yağma eğilimi oldukça baskındır. Örneğin, Kosova Savaşı'nda profesyonel askerlerin, KLA (Kosova Liberation Army) grubuna yardım etmesi için geçerli ücret ayda 4.000 dolardı. Bunun yanı sıra paralı askerler yağmaladıkları eşyaları yollarında götürmüşlerdir (Singer, 2003, s. 43).

1 Detaylı bilgi için bkz. Tangör, Burak ve Yalçinkaya, Haldun, "Güvenlik Yönetişimi Çerçevesinde Özel Askerî Şirketler", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 7, Sayı 25 (Bahar 2010), s. 127-154. Ahmet Hamdi TOPAL, *The Status of the Private Military Companies and Their Employees in International Law*, AUHFD, 60 (4) 2011: 963-1021

Bu bağlamda McFate'e göre (2020, s. 79) paralı askerleri; askerlerden ve teröristler gibi silahlı devlet dışı aktörlerden ayıran beş temel özellik bulunmaktadır. Bu özellikler her durumda geçerli olmasa da bir silahlı aktörün paralı asker olarak tanımlanmasında yol gösterici bir çerçeve sunmaktadır. İlk olarak, paralı askerlerin motivasyonu siyasetten ziyade kâra dayanır. Bu durum, tüm paralı askerlerin siyasi çıkarları tamamen göz ardı ettiği anlamına gelmez; ancak temel amaçları kârı maksimize etmektir. İkinci olarak, paralı askerler doğaları gereği seferberdir; yerel güvenlik hizmetleri sağlamak yerine yabancı bölgelerde iş ararlar. Üçüncü olarak, genellikle yabancı odaklıdır ve iç güvenlik personeli olarak görev almazlar. Dördüncü olarak, paralı askerler, kolluk kuvvetlerinden farklıdır ve genellikle askeri bir tarzda güç kullanır. Askerî gücün amacı, düşmanı yenmek veya caydırmak iken, kolluk kuvvetleri genellikle şiddet içeren durumları azaltmayı hedefler. Son olarak, paralı askerler öldürmeye veya yok etmeye odaklıdır. Ayrıca silahlı çatışmanın metalaştırılmasını temsil eder. Askerler ve siyasi motivasyonlu devlet dışı aktörler, savaşı kâr amacıyla pazarlamazken, paralı askerlerin temel niteliği bu metalaştırmayı gerçekleştirmeleridir.

Paralı askerlerin kullanımı, Batı dünyasında organize savaşın sosyal ve politik tarihinin önemli bir parçasını oluşturur. Farklı dönemlerde, topraklarını ve halklarını korumak veya kontrol altına almak isteyen bireyler ya da gruplar, kendilerine kişisel, kabilesel ya da diğer bağlılıklarla yükümlü olanların ötesinde asker toplamanın hem gerekli hem de uygun bir strateji olduğunu değerlendirmişlerdir (Taulbee, 1998, s. 145). Bu noktada paralı askerlerin kullanımı antik Mısır'dan antik Yunan'a, Roma İmparatorluğu ve Avrupa devletlerinin ortaya çıkışına kadar geri gider. Antik çağlardan beri paralı askerlerin kullanımları uluslararası arenada etki edici unsur olarak değerlendirilmiştir (Percy, 2007, s. 1). Paralı askerler, Avrupa'da Otuz Yıl Savaşları'nı (1618-48) izleyen yüzyıllarda devlet gücünün sağlamlaşmasına dayanan modern bir olgu olarak da görülmüştür. 19. yüzyılın sonlarından önce, paralı askerlerin kullanımı baskın mekanizmaydı ve zorunlu askerlik nadirdi. Paralı askerlik kurumu, Orta Çağ'da kilisenin, gücün merkezi sayılan kralın, daha sonraki dönemlerde ise imparatorların isteği üzerine hizmet vermiştir. Binlerce yıldır askerî müteahhitler, müşterileri olan krallara yalnızca askerleri değil, aynı zamanda talep üzerine silah, erzak, yiyecek ve ulaşım da sağlıyordu. Otuz Yıl Savaşları sırasında (1618-1648), Albrecht von Wallenstein, müvekkili Avusturya-Macaristan İmparatoru'na her türlü lojistik desteği sağlayan tam donanımlı ordular sağladı. Ancak Sanayi Devrimi'nden sonra askerî teknoloji ilerledikçe devletler ulusal çıkarlarını korumak için düzenli ordu kurmaya ve kullanmaya başladı (Baum ve McGahan, 2009, s. 6). Avrupa'da ulus devletin ortaya çıkması ve 19. yüzyılda zorunlu askerlik uygulamalarının yaygınlaşmasıyla birlikte paralı asker kullanımı geri plana itilse de bu durum tarihi dönemler içerisinde yeniden ortaya çıkmıştır. Örneğin; 19. yüzyıla kadar devletler dış politikada, devlet dışı aktörler olarak belirtilen paralı askerleri, korsanları ve ticari şirketleri kullandı. Özellikle paralı askerlerin kullanımı dış politikada devletlerin savaş alanlarında vatandaşlarını korumak

için kullanmayı tercih ettiği önemli bir enstrüman olmuştur. Bunun yanı sıra ülke içerisinde çıkan isyanlarda da hükümdarlar paralı askerleri kullanarak yönetimlerini pekiştirme yoluna gitmiştir (Varin, 2015, s. 24).

Diğer taraftan, çoğu zaman Afrikalı paralı askerlerin rolü ve varlığı hem ulusal hem de uluslararası hükümetlerin yanı sıra bu çatışmalara karışan medya ve uluslararası STK'lar tarafından göz ardı edilmektedir. 1960'larda Afrika'da sömürgecilikten kurtulmayı izleyen dönemde paralı askerlik faaliyetleri artmıştır (Q'Brien, 2007, s. 36-37). Modern bireysel paralı askerler, günümüzde de savaşlarda kritik roller üstlenmeye devam etmektedir. Örneğin, 30.000'den fazla Rus paralı asker, eski Sovyetler Birliği coğrafyasındaki çeşitli çatışmalarda aktif olarak görev almıştır. Buna ek olarak, ABD, Birleşik Arap Emirlikleri, Fransa ve İngiltere gibi ülkeler, sınırlı da olsa yabancı paralı askerlerden faydalanmayı sürdürmekte ve bu unsurları operasyonel faaliyetlerinde kullanmaktadır (Singer, 2003, s. 37). Fakat paralı askerler ve özel askerî aktör türleri endişe verici bir hızla çoğalarak küresel istikrarı da tehdit etmektedir. Son yıllarda Suriye, Irak, Yemen, Nijerya, Libya, Ukrayna, Venezuela, Orta Afrika Cumhuriyeti, Mozambik ve Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nde paralı askerlerin faaliyetlerine tanık olunmuştur. Ayrıca madencilik endüstrisi, uluslararası gemi işletmecileri gibi gruplar da paralı askerleri kullanmaktadır. Paralı askerler günümüz koşullarına uyum sağlayarak artık sadece savaşmıyor, Mi-24 saldırı helikopterleri, T-72 tankları ve silahlı devriye botları dahi kullanmaktadır. Siber alanda dahi paralı askerlerden yararlanılmaktadır (McFate, 2020, s. 1).

Paralı askerlerin kullanımı, her zaman ilgili ülkelerde beklenen sonuçları sağlamamaktadır. Uluslararası kamuoyunda paralı askerlerin gerçekleştirdiği eylemlere yönelik tepkilerin artması, devletleri bu tür aktörleri kullanma konusunda daha temkinli olmaya zorlamaktadır. Ülkelerin, kendi orduları yanında paralı askerler ile kirli işlerini yapmaları ABD'nin Irak ve Afganistan işgallerinde kamuoyuna yansımıştır. Bu durum hem işgal edilen ülke halkları tarafından hem de uluslararası toplum tarafından tepki ile karşılanmıştır (Isenberg, 2009, s. 139). Bunun yanı sıra paralı askerlerin kullanımı ahlaki açıdan bazı sorunları da beraberinde getirmektedir. Temel amaçları para kazanmak olan bu kişilerin, kullanıldıkları çatışma/savaş alanlarında uluslararası hukuk kurallarına riayet etmedikleri, sivil katliam yapmaları gibi durumlar da söz konusu olabilmektedir. Ayrıca ülke içerisinde düzeni sağlamak için protestoculara ve muhaliflere karşı paralı asker kullanılması, devlet ile vatandaş karşı karşıya getirmektedir. Güç kullanımının bazı yönlerini özelleştirmeye karar veren devlet, güç kullanımı üzerindeki demokratik kontrolün bozulmasından ve işe aldığı özel aktörden de ahlaki olarak sorumludur (Percy, 2007, s. 22).

Paralı askerlik yapan kişiler genellikle eski askerler veya güvenlik güçleri mensuplarıdır. Bunun temel nedeni, paralı askerlik için özel eğitim kamplarının bulunmaması ve bu personelin genellikle ulusal ordularda ya da güvenlik birimlerinde eğitim almış olmasıdır.

Örneğin, ABD'li Military Professional Resources Inc. (MPRI) şirketi, 2000'lere kadar kendi eğitim kampı bulunmadığından, paralı asker olarak çalıştırmak üzere ABD Ordusu'nun 82. Hava İndirme Tugayı'ndan eski personeli istihdam etmiştir. Paralı askerler, zayıf ordulara muharebe operasyonları, stratejik planlama, istihbarat toplama, risk değerlendirmesi, operasyonel destek, eğitim ve teknik becerilerin kazandırılmasında önemli katkılar sağlayabilmektedir. Bu aktörler, özellikle Afrika, Latin Amerika ve Orta Doğu gibi bölgelerde yaygın bir şekilde kullanılmaktadır (Singer, 2003, s. 8).

Downing (1992)², devlet inşa etme sürecinde ve zayıf devletlerin, yetersiz idari yapılar nedeniyle paralı askerleri kullanarak siyasi güç elde ettiklerini öne sürmektedir. Siyasi liderlerin yönetimlerini sağlamlaştırmak ve halk üzerinde kontrol kurmak amacıyla paralı askerleri sahaya sürmeleri, devlet inşa sürecinde birtakım zorlukları beraberinde getirmektedir. Toplumun devlete yönelik bakışı ve iktidarın elit bir çevrede olması, ulusal ordunun veya güvenlik kurumlarının oluşmasını da engellemektedir. Bu durumda paralı askerler, sadece iktidarı korumak için hareket ettiği, halkın ise devlete aidiyet duygusu geliştiremediği belirtilmektedir.

Peki devletler neden paralı asker kullanma eğilimindedir? McFate'e (2019) göre paralı askerleri kiralamak, güce sahip olmaktan daha ucuzdur. Kalıcı bir orduya yatırım yapmak ve sürdürmek çok maliyetlidir. Bu nedenle devletler düzenli ordulara yatırım yapmak yerine onları kiralamayı tercih edebilirler (McFate, 2019, s. 10-11). Genel kanı, devletlerin paralı asker kullanmasının temel nedeninin, paralı askerlerin kısa vadede çıkar sağlama açısından uygun maliyetli olmalarıdır. Ayrıca, devlet ile paralı askerler arasındaki organik bağın tespit edilmesi zor olduğundan, özellikle örtülü operasyonlarda gizlilik ve makul inkâr edilebilirlik açısından etkilidirler. Farklı zamanlarda toprakları ve halkları üzerinde kontrolünü sürdürmek veya onlar üzerinde tahakküm kurmak isteyen aktörler, askerlerini buradaki rakiplerine karşı kişisel veya kültürel yükümlülükleri olmayanlar arasından seçmeyi uygun veya gerekli bulmuşlardır (Taulbee, 1998, s. 145).

Genel olarak değerlendirdiğimizde paralı askerlerin devletler tarafından tercih edilmesinde maliyet-etkinlik öne çıkmaktadır. Zayıf ülkeler güçlü bir ordu kurmak için milyarlarca dolara ihtiyaç duyarken, paralı askerler aracılığıyla maliyetleri düşürerek istenilen işi yaptırabilirler. Bunun yanı sıra devletlerin örtülü operasyon ve kirli işlerini yaptırma paralı askerler öne çıkmaktadır. Yine fayda maliyet analizi açısından paralı askerlerin hayatlarını kaybetmesi veya operasyonun açığa çıkması esnasında ilgili devletlerin inkâr yoluna giderek, paralı askerlerin varlığını reddetmesi uluslararası kamuoyu baskısının da önüne geçebilmektedir. Çünkü paralı askerler ile ilgili devlet arasında organik bağ olmadığı için bu yöndeki iddiaların tespit edilmesi de zordur.

2 Downing, Brian M. 1992. *The Military Revolution and Political Change*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press

Orta Doğu Ülkelerinin Askerî Gücüne Genel Bir Bakış

Arap devletlerinin askerî güçleri, genel olarak güçlü bir itibara sahip değildir. Literatürün büyük bir kısmı, Arap devletlerinin savaş alanında zafer elde etmek için askerî güç kullanma kabiliyetlerine ilişkin eleştirel bir yaklaşım benimsemektedir. Bu konuda Körfez ülkeleri; Kuveyt, Bahreyn, Katar, BAE, Suudi Arabistan ve Umman'a yönelik sert eleştiriler yapılmaktadır. Bu devletler 1,5 trilyon doların üzerinde son teknoloji askerî teçhizat satın almış ve uzun yıllardır dünyanın en prestijli askerî okullarına öğrenci ve subay göndermiştir. Ancak konu askerî etkinliklerinin değerlendirilmesine geldiğinde, Richard L. Russell'ın da belirttiği gibi bu devletler “donanım açısından sağlam, güç açısından zayıftır”. Bu sonuçlar, Arap dünyasında askerî güçlerle çalışma ve onları eğitime konusunda onlarca yıllık deneyime sahip eski bir ABD Ordusu albayı olan Norvell B. De Atkine tarafından da desteklenmektedir. De Atkine, Batılı ve Arap askerî güçlerinin temelde farklı kültürel yaklaşımları olduğunu, Arapların batılı askerî teçhizatlarla onlarca yıllık eğitim almalarına rağmen, yönetsimsel anlamda farklılaştığını belirtmektedir (Roberts, 2020, s. 9). Bu avantajların yanı sıra dünyanın teknolojik açıdan en sofistike askerî teçhizatlarından bazılarını sahip olmanın monarşilerin zorlu askerî güçler geliştirmesine olanak sağlayacağı düşünülebilir. ABD askerî ve diplomatik yetkililerince Körfez ülkeleri başta olmak üzere Orta Doğu'daki bazı ülkeler etkili silahlı kuvvetler oluşturma ihtimalinin düşük olduğu ve güvenlik için ABD'ye bağlı kalacakları görüşünü ileri sürmektedir (Roberts, 2020, s. 1). Fakat bu durum değişmeye başlamaktadır. Başta Suudi Arabistan, BAE, Kuveyt ve Katar olmak üzere birçok ülke askerî ilişkilerini geliştirmek için Türkiye, Çin, Rusya, Fransa ve İngiltere gibi ülkelerle ikili askerî iş birliği anlaşmaları imzalamaktadır.

Ekonomik olarak güçlü fakat insan kaynağı veya askerî gücü bakımından zayıf devletler çok eski zamandan beri paralı askerler istihdam etmektedir. Orta Doğu'da, Suudi Arabistan'ın nüfus gücü dışında, Körfez ülkelerinin mevcut nüfuslarının genellikle az olduğu görülmektedir. Bu durum askerî gücün gelişmesini engellemekte, mevcut vatandaşların askerlik mesleğine olan ilgisini azaltmaktadır. Çünkü askerlik mesleği zor ve nüfusun büyük çoğunluğu zengin olduğu için vatandaşlar askerlik mesleğini tercih etmemektedir. Bu hususta, temel demografik ve siyasi gerçekler, paralı askerlerin Körfez bölgesinde kullanılmasını zorunlu kılmaktadır (Barany, 2020).

Orta Doğu'daki zengin petrol ülkeleri Batı'nın silahlarının yanı sıra Batılı paralı askerlerden de faydalanmıştır. Özellikle İngiliz ve Amerikalı askerler, bölgedeki monarşi yönetimlerinin korunmasında ve Orta Doğu ülkelerinin satın aldığı sofistike silahların etkin bir şekilde kullanılmasında paralı asker olarak görev almıştır. Orta Doğu'daki paralı askerlerin kullanımına dair ilk örnekler 1960'lı yıllara kadar geriye gitmektedir. 1960'larda Yemen İç Savaşı'nda Suudi Arabistan, Mısır destekli Cumhuriyetçilere karşı savaşan kabilelere destek sağlamak için İngiliz paralı askerlerini kiralamış ve bölgeye göndermiştir. Bu paralı askerler, eğitim, özel saldırı operasyonları ve iletişim gibi alanlarda Suudi Arabistan'ın politikaları doğrultusunda faaliyet göstermiştir.

Aynı zamanda bu operasyonlar, İngiltere tarafından desteklenmiş ve Aden'deki İngiliz çıkarlarının korunması temel hedeflerden biri olmuştur. İngiliz paralı askerlerinin bir diğer kullanım alanı ise Körfez ülkeleridir. Bağımsızlıklarını yeni kazanan Katar, Bahreyn, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ve Umman gibi ülkelerde, hava, kara, polis, istihbarat ve özel tim birimlerinin yapılandırılmasında İngiliz paralı askerlerinden geniş ölçüde yararlanılmıştır. İngiliz ordusundan ayrılan subaylar, bu ülkelerde kolayca görev almış, çoğu durumda orduda rütbeli pozisyonlarda çalışmaya devam etmiştir. Ayrıca, rejim karşıtı operasyonların bastırılmasında da bu paralı askerler aktif rol almıştır (Halliday, 2013, s. 15-18).

Son on yılın başında, Orta Doğu ve Afrika'da yaşanan gelişmeler, BAE ve Suudi Arabistan'ı sınırlarının ötesinde paralı asker kullanmaya yöneltmiştir. Bu ülkeler, öncelikle kendi iç istikrarlarını sağladıktan sonra, bazı rejimlere destek vererek, bazılarını ise devirmeye çalışarak bölgeyi kendi ihtiyaç ve çıkarları doğrultusunda şekillendirmeyi hedeflemiştir. Günümüzde ise bu ülkeler, özellikle Libya gibi uzak çatışma bölgelerinde, paralı askerlerden yoğun şekilde yararlanarak askerî varlıklarını sürdürmektedir. Yemen'de, İran'ın desteklediği Husilere karşı savaşta Suudi Arabistan ve BAE tarafından istihdam edilen on binlerce Afrikalı ve Güney Amerikalı paralı asker'in savaştığına dair raporlar bulunmaktadır (Guzansky, Rakov, Lindenstrauss, 2020). Bunun yanı sıra Yemen'deki savaş modern tarihin en büyük Arap askerî koalisyonunu oluşturmaktadır. Bir düzine Arap devleti, on binlerce askerî, düzinelerce savaş jeti, çok uluslu bir deniz filosunu ve büyük ölçekte vekil güçleri Yemen'de kullanmıştır. Dahası, Körfez monarşileri için bu çatışma emsalsizdir; çünkü bu ölçekte bir güç konuşlandırmayı daha önce deneyimlememişlerdir (Roberts, 2020, s. 3).

Yukarıdaki genel değerlendirme ve tarihsel süreç göz önüne alındığında, Körfez ülkelerinin nüfusa oranla asker sayısının düşük olması ve vatandaşlarının askerlik hizmetine olan ilgisizliği, bu ülkeleri iktidarlarını korumak ve operasyonel kabiliyetlerini sürdürmek amacıyla paralı asker kullanmaya yöneltmiştir. Bu politikanın bazı avantajları olmaktadır. Bunlardan en önemlisi paralı askerler, para için görev yaptıklarından dolayı ilgili ülkelerdeki olası iktidar kavgalarında ordunun kullanılması veya darbenin yapılmasını zorlaştırmaktadır. Ayrıca, fayda-maliyet analizi denkleminde olaya bakıldığında zengin Orta Doğu ülkeleri için paralı askerlerin kullanılması oldukça ucuza gelmektedir. Örneğin, Suudi Arabistan dışındaki diğer zengin Körfez ülkelerinde nüfusun sınırlı olması, vatandaş-asker kavramını bu bölgelerde stratejik bir toplumsal yapı unsuru haline getirmiştir. Olası bir operasyonda asker kayıplarının olması hem politik hem de toplumsal sonuç doğurabilecek bir etkiye sahiptir. Dolayısıyla paralı askerlerin hayatlarını kaybetmesi, onu kullanan ülkeler için fazla bir anlam ifade etmediğinden bu yol tercih edilmektedir. Bu yüzden zor ve riskli operasyonların icra edilmesinde paralı askerlerin kullanımı önem taşımakta, kara, deniz ve hava kuvvetleri başta olmak üzere milis yapılanmasında dahi paralı askerler kullanılabilir (Doğan, 2020).

Suudi Arabistan'ın Yemen'e Müdahalesi ve Paralı Asker Kullanımı

2011 yılında başlayan Arap Baharı, Yemen'i de derinden etkilemiştir. 27 Ocak 2011'de San'a Üniversitesi öğrencilerinin hükûmete karşı başlattığı protestolar, kısa sürede geniş çaplı halk hareketlerine dönüşmüş ve çıkan olaylar hükûmetin sert müdahaleleriyle kanlı bir şekilde bastırılmıştır. 33 yıldır iktidarda olan Ali Abdullah Salih, halk hareketlerinin yayılmasıyla baskı ve şiddeti daha da artırmış, alınan sert tedbirler ölü ve yaralı sayısında önemli bir artışa neden olmuştur. Bu gelişmeler, uluslararası kamuoyunun Salih'i eleştirmesine ve kınamasına yol açmıştır. Yemen ordusundaki birçok subay ve asker, muhalif hareketlerin safına geçerek sivilleri koruma kararı almış, aynı zamanda birçok kabile lideri ve dinî lider de göstericilere destek vermiştir.

Yemen'de gösterilerin bir iç savaşa dönüşme eğilimi göstermesi, durumun kontrolden çıkmasına neden oldu. Haziran 2011'de Yemen başkanlık sarayına düzenlenen roketli saldırıda ağır yaralanan Ali Abdullah Salih, tedavi için Suudi Arabistan'a gitmek zorunda kaldı. Yemen'deki krizin bölgesel bir çatışmaya dönüşmesini önlemek amacıyla Birleşmiş Milletler (BM), Arap Birliği, İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) ve Körfez İşbirliği Konseyi (KİK), Salih üzerinde baskı kurarak bir geçiş sürecinin başlatılmasını talep etti. Bu baskılar sonucunda Salih, yetkilerini yardımcısı Abdurrahman Mansur el-Hadi'ye devrederek iktidardan çekildiğini açıkladı. Geçiş süreci kapsamında Yemen'de bir "birlik hükûmeti" kurulması ve gösterilerin sonlanması hedeflendi. Ancak, El-Hadi Şubat 2012'de yapılan seçimlerle iktidarı devralmış olmasına rağmen, Husilerin boykot ve eleştirileri nedeniyle ülkedeki kaos sona ermedi. Husilerin El-Hadi'ye karşı düzenlediği darbe ve sonrasında başkent Sana'yı ele geçirmesi, komşu ülkelerin sert tepkisini çekti ve Suudi Arabistan öncülüğünde "Kararlılık Fırtınası Operasyonu"nun başlatılmasına zemin hazırladı (Domazeti, 2019, s. 8-9).

Husilerin, 2014 yılından itibaren İran ile birlikte hareket etmesi ve askerî destek alması, Yemen'de iç savaşın şiddetlenmesine ve bölgesel savaşın başlamasına neden oldu. Husilerin, Eylül 2014'te başkent Sana'yı ele geçirerek "Geçici Ulusal Konsey" kurduklarını ilan etmeleriyle el Hadi ve hükûmet üyeleri çalışmalarını devam ettirmek için Suudi Arabistan'a gitti. Bu gelişmeler sonucunda ülkedeki iç savaş daha da şiddetlendi.

26 Mart 2015 tarihinde Suudi Arabistan liderliğinde kurulan Arap koalisyonu, Husilerin hâkimiyetine son vermek için askerî operasyon yapılması kararını aldı. BAE, Katar, Kuveyt, Sudan, Ürdün, Fas ve Mısır'ın yer aldığı "Kararlılık Fırtınası" operasyonu Suudi Arabistan hava kuvvetleri öncülüğünde Yemen'de Husilere yönelik saldırı başlattı. Birçok ülke operasyona destek verse de Yemen'e asker göndermedi.

Koalisyon güçleri, başlangıçta Husi karşıtı gruplar ile Yemen ordusuna lojistik destek ve hava harekatlarıyla yardımcı olmaya çalıştı. Ancak operasyonun beklenen başarıyı sağlayamaması üzerine, koalisyon güçleri kara operasyonlarına katılma kararı aldı. Bu

kapsamda, Suudi Arabistan ve BAE kara kuvvetleri sahada aktif rol üstlendi. Bununla birlikte, Husilerin İran'dan yoğun bir şekilde silah ve lojistik destek alması, çatışmaların uzamasına neden oldu.

Suudi Arabistan'ın Yemen'e müdahalesinde Muhammed bin Selman'ın (MBS) etkisi belirgin bir şekilde hissedilmiştir. Başarısızlıkla sonuçlanan Kararlılık Fırtınası Operasyonu, Selman'ın prestij kazanma ve liderliğini kabul ettirme çabası olarak yorumlanmıştır. Ayrıca Suudi Arabistan, Batılı ülkelerin desteğini kaybetmemek amacıyla güvenlik harcamalarını önemli ölçüde artırmıştır (Cordesman, 2018). Orta Doğu ve Arap dünyasında savunma sanayisine en fazla yatırım yapan ülke olan Suudi Arabistan, aynı zamanda küresel ölçekte en büyük silah ithalatçıları arasında ilk üç sırada yer almaktadır. Petrol gelirlerindeki dalgalanmalara rağmen, Suudi Arabistan silah ithalatına ülke bütçesinin yaklaşık %8,8'ini ayırmaktadır. 2018-2022 döneminde dünyanın en büyük ikinci silah ithalatçısı olarak, küresel silah ithalatının %9,6'sını gerçekleştirmiştir. Aynı dönemde ABD, Suudi Arabistan'ın silah ithalatının %78'ini karşılamış ve 91 savaş uçağı, yüzlerce kara taarruz füzesi ve 20.000'den fazla güdümlü bomba teslim etmiştir (Wezeman, Gadon, Wezeman, 2023, s. 11).

Diğer taraftan, Suudi Arabistan'ın Yemen'de başlattığı operasyon hem güvenlik açısından hem de siyasi açıdan sürdürülebilirlikten uzaklaşmıştır. Husiler üzerindeki İran etkisinin ve nüfuzunun artması, Suudi Arabistan'ın güvenlik kaygılarını derinleştirmiş ve İran tehdidinin doğrudan sınırlarına kadar ulaşmasına neden olmuştur. Husilerin İran'dan tedarik ettiği balistik füzelerle ARAMCO petrol üretim tesisleri başta olmak üzere Suudi Arabistan şehirlerini hedef alması, savaşın daha da yayılmasına yol açmıştır. Bu gelişmeler karşısında Suudi Arabistan, Yemen'deki operasyonlarını genişletmiş, kara gücü olarak paralı askerlerden faydalanmaya başlamış ve savaş stratejilerini yeniden şekillendirmiştir. Ancak, Riyad yönetimi, Husiler karşısında beklenen başarıyı elde edememiş ve operasyonlarında hava kuvvetlerini yoğun bir şekilde kullanmaya yönelmiştir.

Suudi Arabistan, Yemen savaşında hedeflerine ulaşmak için üç ayaklı savaş stratejisi uygulamaktadır. Birincisi; askerî hedeflerin vurulması ve yoğun hava saldırısıdır. İkincisi; deniz ve hava sahalarının kontrol altında tutularak İran'dan gelecek silah sevkiyatının önlenmesi ve son olarak Yemen'deki yerel milis güçlerin eğitilerek Husilere karşı kullanılması, silahlandırılması ve lojistik destek sağlanmasıdır (Doğan, 2020). Bu savaş stratejisinden önce Suudi Arabistan, 2014 yılında savunma doktrinini güncellemeye karar verdi ve eski deniz kuvvetleri komutanı Prens Khaled al-Faysal'ı görevlendirdi. Prens Faysal'ın Ekim 2015'te Washington DC'de katıldığı bir programda benimseyecekleri yeni savunma doktrininin temel ilkelerini ifade etti. Bu doktrine göre, temel amaç, Suudi vatandaşlarını, ulusal çıkarları ve bölgede ittifak kurduğu ülkeleri korumak ve ikili ilişkileri güçlendirmektir (CSIS, 2015). Bunun yanı sıra doktrin in felsefi temelleri incelendiğinde Alman General Count Alfred von Schlieffen'in

teorisinden izler taşıdığı görülmektedir. Schlieffen doktrini, 20. yüzyıl başlarında Almanya'nın savaş stratejisini şekillendiren önemli bir doktrindir. Bu doktrin, özellikle Almanya'nın Birinci Dünya Savaşı'nda Fransa ve Rusya'ya karşı aynı anda savaşma olasılığına karşı geliştirilmiştir.³ Suudi Arabistan'da benzer bir noktadan hareket etmektedir. İki cepheli savunma doktrinini benimseyen Suudi Arabistan, gelecek on yıllarda askerî güç olarak bölgede lider olmak istemektedir. Ayrıca Suudi Arabistan'ın benimsediği doktrinde İran'a karşı etkili bir güç olmak ve bölgeyi domine etme hususu yer almaktadır. Bu yüzden yaklaşık 250 milyar dolarlık bir savunma harcaması ile kara, deniz ve hava kuvvetlerini geliştirmek, modern silahlarla donatarak güçlü bir ordu kurmanın üzerine çalışmaktadır. İki cephede birden savaşacak orduyu oluşturmaya ve bu konsept içerisinde savunma doktrinini geliştirmeye yoğunlaşan Suudi Arabistan, güneyde Yemen, kuzeyde Ürdün ve Irak sınırlarından gelecek olası saldırılara karşı çok cepheli bir savunma doktrinini oluşturmayı amaçlamaktadır. Ayrıca benimsenen savunma doktrinindeki iki cepheli bir savaş fikri, birtakım faktörlerin durumu ile doğru orantılıdır. Bunlar; askerî kapasite, finansal güç ve müttefiklerin taahhütlerine bağlılığıdır (Nuruzzamna, 2016).

Suudi Arabistan, Kararlılık Fırtınası Operasyonu kapsamında öncelikli olarak Yemen hava sahasının kontrolünü sağlamaya yönelik faaliyetler yürütmüştür. Husiler, Suudi pilotların alçak irtifada uçmadıkları sürece etkili bir hava savunma sistemine sahip değildi. Suudi Arabistan ayrıca, uyguladığı hava ve deniz ablukasıyla İran'dan yapılan silah sevkiyatını engellemede büyük ölçüde başarılı olmuştur. Ancak bu abluka, sivil halk üzerinde ciddi olumsuz etkiler yaratmıştır. Ticaret gemilerinin Yemen limanlarına erişimini de kısıtlayan abluka, gıda ve ilaç gibi temel ihtiyaç malzemelerinin yurtdışından temin edilmesini büyük ölçüde engellemiştir (Horton, 2016).

Husi gruplarının elinde tank, Scud füzeleri, tanksavar ve gemisavar gibi gelişmiş silahlar bulunurken, Suudi Arabistan'a yakın gruplar ve aşiretler daha basit nitelikte silahlarla sınırlı kalmıştır. Bu dengesizlik, Suudi Arabistan'ın Husilere karşı düzenlediği operasyonlarda başarı elde edememesinin temel nedenlerinden biri olmuştur (Dawsari, 2020). Ayrıca, Suudi Arabistan ve diğer Arap koalisyonu üyeleri arasında operasyonların yürütülmesi sırasında eşgüdüm eksiklikleri de önemli bir sorun oluşturmuştur. Bunun yanı sıra, Suudi pilotların yeterli deneyime sahip olmaması, Husi militanlarının hava savunma sistemlerine yakalanmamak için yüksek irtifadan operasyon gerçekleştirme gerekliliğini doğurmuş, bu da hedef tespiti zorlaştırarak sivil yerleşim alanlarının

3 Schlieffen doktrini, I. Dünya Savaşı'nda Batı Cephesi'nde hızlı bir zafer kazanmayı, ardından Doğu Cephesi'ne yönelerek Rusya'yı saf dışı bırakmayı hedefleyen bir strateji olarak tasarlanmıştır. Plan, Fransa'ya kuzeyden, Belçika üzerinden geniş çaplı bir çember harekâtıyla saldırıyı ve Paris'i kısa sürede ele geçirmeyi öngörüyordu. Ancak, Belçika'nın beklenenden güçlü direnişi ve İngiltere'nin savaşa katılımı bu stratejiyi zora soktu. Buna ek olarak, Rusya'nın mobilizasyonunun hesaplanandan hızlı gerçekleşmesi ve Fransız ordusunun etkili karşı taarruzları, Almanya'yı iki cephede uzun süreli bir savaşa sürükledi. Bu süreç, planın stratejik öngörülerindeki yetersizlikleri açıkça ortaya koymuştur.

(örneğin okul, hastane ve park), bombalanmasına neden olmuştur (New York Times, 2016). Amerikalı askerî yetkililere göre, Suudi Arabistan ordusunun Yemen'de başarı sağlayamamasının temel nedeni, askerî personelin yeterli tecrübe ve eğitime sahip olmamasıdır. Modern silahlarla donatılmış olmasına rağmen, Suudi ordusu asimetrik ve gerilla savaşları karşısında deneyimsiz ve yetersizdir. Ayrıca, ordunun yönetim kademesinde subayların görevlendirilmesi sırasında yetkinlikten ziyade ailevi bağların öncelik kazanması, tecrübe eksikliğini daha da derinleştirmiştir (Middle East Monitor, 2019).

Suudi Arabistan, kara kuvvetlerinin Yemen'de başarısız olması üzerine paralı asker kullanımına yönelmiştir. Özellikle Birleşik Arap Emirlikleri ile iş birliği yaparak Latin Amerikalı ve Sudanlı paralı askerlerden yoğun bir şekilde yararlanmıştır. Raporlara göre, yaklaşık 15 bin Sudanlı paralı asker Suudi üniformasıyla Yemen'de çatışmalara katılmış ve bu askerler Aden, Taiz ve Al-Hudaydah bölgelerinde yoğun olarak konuşlandırılmıştır. Ortalama 530 dolar maaşla çalıştırılan Sudanlılar, Kolombiyalı paralı askerlerden daha düşük maliyetle finanse edilmiştir. Suudi Arabistan, BAE'den farklı olarak Sudan, Eritre ve Somali gibi ülkelerden paralı asker temin ederek Yemen'de kara gücü oluşturmaya çalışmış ve operasyonlarını bu şekilde yürütmüştür (İssa, 2022; McFate, 2019). Ancak, bu strateji Suudi Arabistan için başarı getirmemiş ve Husi militanlarının etkisini kırmada yetersiz kalmıştır. 2015'ten itibaren Yemen'deki çatışmalarda yaklaşık 4.000 Sudanlı paralı asker'in hayatını kaybettiği tahmin edilmektedir. Bu paralı askerlerin büyük kısmı, Darfur Çatışması'na katılan kişilerden seçilmiştir (Middle East Eye, 2019). Yemen'de paralı askerlerin yoğun bir şekilde kullanılması, Suudi Arabistan için önemli bir dezavantaj yaratmıştır. Suudi ordusu üniforması giyen bu paralı askerler, alınan başarısız sonuçlarda rol oynayarak Suudi Arabistan'ın uluslararası imajını olumsuz etkilemiştir (Saner, 2016). The Guardian gazetesinde yayımlanan bir habere göre, 2019 yılında Husi militanları 500 Suudi askerini öldürmüş ve 2.000'ini esir almıştır. Ayrıca, birçok zırhlı araç Husiler tarafından ele geçirilmiştir. Öldürülen bu kişilerin tamamının Suudi vatandaşı olmadığı, bunların bir kısmının paralı askerler olduğu değerlendirilmektedir (Wintour, 2019).

Suudi Arabistan ve koalisyonun diğer üyelerinin özellikle BAE, Yemen Savaşı'nda İsrail'den teknik destek ve silah desteği aldığına dair bilgiler basında yer almıştır. İsrailli siber güvenlik şirketleri, silah tüccarları, terörle mücadele eğitmenleri ve İsrail adına çalışan paralı askerler, Suudi Arabistan'ın Yemen'e müdahalesinde aktif bir rol oynamıştır. İsrailli eğitmenler, Suudi Arabistan ve BAE için çalışan paralı askerlerin eğitimine katkıda bulunmuş ve İsrail, Suudi Arabistan'ın erişemediği mühimmlere ulaşmasına yardım etmiştir. Bu bağlamda, Filistinli Muhammed Dahlan'ın İsrail ile Suudi Arabistan ve BAE arasındaki aracılık rolü istihbarat raporlarında yer almıştır. El-Fetih'in eski Merkez Komite üyesi ve Gazze'deki istihbarat şefi olan Dahlan, 2011 yılında El Fetih'ten ihraç edildikten sonra BAE'ye taşınmış ve burada veliaht prensin danışmanı olarak BAE güvenlik güçleri ile İsrail arasında arabuluculuk yapmıştır. Raporlara göre,

İsrail, Negev bölgesinde paralı askerlerin eğitildiği özel eğitim üsleri kurmuş ve bu kamplarda paralı askerler İsraili savaşçılar tarafından eğitilmiştir. Dahlan'ın zaman zaman BAE bayrağı taşıyan bu kampları ziyaret ederek Yemen Savaşı'nın gidişatını şekillendirdiği ve İsrail ile koalisyon güçleri arasındaki bağlantıyı sağladığı belirtilmiştir. Ayrıca, Suudi Arabistan ve BAE, İsraili Avraham Golan tarafından kurulan ve ABD merkezli Spearhead Operations Group adlı şirket aracılığıyla Yemenli siyasi ve dini liderlere yönelik suikastlar düzenlemiştir. Bu suikastları gerçekleştiren paralı askerlerin, ABD ordusunda görev yapmış eski komandolar olduğu bilinmektedir. Suudi Arabistan ve BAE, Yemen Savaşında ABD'den gelen paralı askerlerden de aktif olarak faydalanmıştır (Bar'el, 2019).

Diğer taraftan Pakistanlı eski askerler 1980'lerden beri, Suudi Arabistan ordusu bünyesinde faaliyet gösterdiği bilinmektedir. Özellikle hava kuvvetlerinde pilot olarak görev yapan Pakistanlı eski askerler, Suudi Arabistan'ın operasyon icra ettiği bölgelerde aktif olarak kullanıldığı değerlendirilmektedir. Ayrıca, çok sayıda Amerikan ve İngiliz kökenli paralı askerlerin Suudi Arabistan'da eğitmen olarak görev yaptığı tahmin edilmektedir.

Sonuç

Paralı askerlerin ilgili devletler tarafından tercih edilmesinde fayda-maliyet değerlendirmeleri öne çıkabilmektedir. Ordusu zayıf veya askerî kapasitesi yetersiz ülkeler genelde paralı askerlerin kullanımına yatkındır. Ayrıca örtülü ve kirli işlerin yapılmasında da paralı askerler tercih edilmektedir. Orta Doğu'da paralı askerleri en yoğun biçimde kullanan ülkelerin başında BAE ve Suudi Arabistan gelmektedir. Bu ülkeler paralı askerlerin büyük çoğunluğunu Pakistan, Sudan, Somali, Kolombiya gibi Afrika ve Güney Amerika ülkelerinden temin etmektedir. Bu askerler, genelde Amerikalı ve İngiliz askerlerin danışmanlığında, ilgili ülkelerin askerî üslerinde gerekli eğitimleri aldıktan sonra Yemen, Libya gibi ülkelere savaşmaya gönderilmektedir. Bu yüzden Yemen ve Libya, paralı/kiralık askerlerin pazarı olmuş durumdadır.

Suudi Arabistan, dünya çapında en yüksek savunma harcamalarına sahip ülkelerden biri olmasına rağmen, askerî açıdan etkili ve bölgesel bir güç olma hedefine ulaşamamıştır. Yıllardır süregelen ve istikrarlı bir şekilde artan savunma yatırımlarına rağmen, ülke, güçlü ve caydırıcı bir ordu oluşturma konusunda beklenen başarıyı sağlayamamıştır. Bu durum, savunma harcamalarının büyük ölçüde Batılı ülkelerin desteğini kazanma amacıyla yapıldığı ve ordunun gerçek ihtiyaçlarını karşılamaktan uzak olduğu yönündeki genel kanaati desteklemektedir. Bu stratejik yaklaşım, Suudi Arabistan'ın bölgesel bir askerî güç inşa etmesinin önündeki en temel engellerden biri olarak görülmektedir. Bu kapsamda, Suudi Arabistan'ın Yemen'e müdahalesi hem askerî hem de siyasi anlamda etkisiz kalmıştır. Aceleci ve plansız bir şekilde yürütülen Yemen operasyonları için oluşturulan Kararlılık Fırtınası Operasyonu koalisyonu beklenen etkiyi yaratamamıştır. Ekonomik anlamda ise Yemen savaşı, Suudi Arabistan'a aylık 5-6

milyar dolarlık bir maliyet yüklemiş ve silah ihtiyacında Batılı ülkelere bağımlılığın artması, stratejik hesaplamalardaki hataları gözler önüne sermiştir. Suudi Arabistan'ın Yemen savaşında başarısız olmasının bir diğer önemli nedeni ise, koalisyon ortaklarıyla stratejik uyum eksikliği ve çıkarların farklılaşmasıdır. Özellikle BAE ile yaşanan görüş ayrılıkları, Suudi Arabistan'ın bölgedeki yalnızlığını derinleştirmiştir. Bunun yanı sıra, genç veliaht prenslerin bölgeyi kendi paradigmaları doğrultusunda şekillendirme isteği de bu ayrılıkların temel nedenlerinden biri olmuştur. Genç kuşak veliaht prensler, Mısır, Libya, Sudan, Yemen, Suriye ve Lübnan gibi ülkelerde ekonomik ve askerî desteklerle kendilerine yakın liderleri iktidara getirebilecek güce sahip olsalar da bu girişimler, bölgesel iş birliğini zayıflatmış ve Suudi Arabistan'ın bölgesel etkisini sınırlandırmıştır.

Suudi Arabistan'ın kara unsurları olarak kendi askerleri yanında paralı askerleri de kullanması, ordunun modern krizlere yanıt verme konusunda yetersiz olduğunu açıkça göstermiştir. Uzun yıllardır yapılan savunma harcamaları ve orduyu güçlendirme çabaları, Yemen savaşında ortaya çıkan bu durumla birlikte başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bu eksiklikler, ülke yöneticilerinin endişelerini artırmış ve farklı stratejiler benimsenmesine yol açmıştır. Bu stratejilerden birisi, paralı askerlerin sahada aktif olarak kullanılmasıdır. Suudi Arabistan, paralı askerleri doğrudan çatışma alanlarında kullanarak Yemen'deki yerel ortaklarıyla eşgüdüm içerisinde hareket etmeye çalışsa da bölgedeki farklı dinamikler, beklenen başarıya ulaşmasını engellemiştir. Bu noktada BAE, Suudi Arabistan'a kıyasla daha başarılı sonuçlar elde etmiştir. Güney Yemen sahillerinin kontrol altına alınması ve Yemen'deki rakip yerel kanaat önderlerine ve askerlere yönelik operasyonlarda BAE, hedeflerine ulaşmayı başarmıştır. Libya, Yemen ve Somali gibi çatışma bölgelerinde BAE ve Suudi Arabistan'ın kullandığı paralı askerler, özellikle BAE'nin bölgedeki nüfuz gücünü artırmada önemli bir rol oynamıştır. BAE'nin bu strateji sayesinde hem ekonomik hem de siyasi kazanımlar elde ettiği değerlendirilmektedir. Suudi Arabistan ise aynı başarıyı gösterememiştir. Yemen'e yönelik müdahalesi, Suudi Arabistan'ın bölgesel düzeyde prestij kaybetmesine neden olmuştur. Dolayısıyla Suudi Arabistan Silahlı Kuvvetleri'nin yetersizliklerinin ortaya çıkması, onu caydırıcı bir güç unsuru olarak bölgedeki rakiplerinden geri planda bırakmıştır.

Kaynakça

- Anadolu Ajansı. (2020). Sosyal medya Hafter'in paralı askerlerini ifşa ediyor. Retrieved from <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/sosyal-medya-hafterin-parali-askerlerini-ifsa-ediyor/1726120>
- Barany, Z. (2020). Foreign contract soldiers in the Gulf. Retrieved from <https://carnegie-mec.org/2020/02/05/foreign-contract-soldiers-in-gulf-pub-80979>
- Baron, T. (2015). Gulf monarchies love mercenaries. Retrieved from <https://warisboring.com/gulf-monarchies-love-mercenaries/>
- Baum, J. A. C., & McGahan, A. M. (2009). Outsourcing war: The evolution of the private military industry after the Cold War. Rotman School of Management.
- Briton Hadden, & Henry Luce. (1967). Time capsule 1923. New York: Time Incorporated.

- Cordesman, A. (2018). Military spending: The other side of Saudi security. Retrieved from <https://www.csis.org/analysis/military-spending-other-side-saudi-security>
- Center for Strategic and International Studies (CSIS). (2015). A Saudi Arabia defense doctrine for a new era. Retrieved from <https://www.csis.org/events/saudi-arabian-defense-doctrine-new-era>
- Çağla, M., & Ali, G. (2023). Armies of war without uniforms: Mercenaries and private military companies in Russia's interventions in Syria and Ukraine. *Journal of Economics and Administrative Science*, 24(2), 292–301.
- Cordesman, A. H., & Obaid, N. (2004). Saudi national security: Military and security services – Challenges & developments. Center for Strategic and International Studies.
- Dawsari, N. (2020). Running around in circles: How Saudi Arabia is losing its war in Yemen to Iran. Retrieved from <https://www.mei.edu/publications/running-around-circles-how-saudi-arabia-losing-its-war-yemen-iran>
- Doğan, S. (2020). Körfez ülkelerinin kiralık/paralı askerleri. Retrieved from https://www.insamer.com/tr/korfez-ulkelerinin-kiralik-parali-askerleri_2769.html
- Domazeti, R. (2019). Yemen raporu: Çöken devletin enkazında barışı arayan bir halk (2nd ed.). İnsamer, Araştırma: 84.
- Foreign and Commonwealth Office (FCO). (1972). National Guard of Saudi Arabia. The UK National Archives.
- Gjevori, E. (2023). What the Wagner Group's insurrection means for the Middle East and Africa. Retrieved from <https://www.middleeasteye.net/news/wagner-group-russia-insurrection-middle-east-africa>
- Guzansky, Y., Rakov, D., & Lindenstrauss, G. (2020). The use of mercenaries: A new recourse to an old practice for waging war in the Middle East. Institute for National Security Studies.
- Hager, E., & Mazzetti, M. (2015). Emirates secretly sends Colombian mercenaries to Yemen fight. Retrieved from <https://www.nytimes.com/2015/11/26/world/middleeast/emirates-secretly-sends-colombian-mercenaries-to-fight-in-yemen.html>
- Halliday, F. (2013). *Mercenaries “Counter-insurgency” in the Gulf*. Nottingham: Russell Press.
- Horton, M. (2017). No exit for Saudi Arabia: The kingdom's war in Yemen. Retrieved from <https://jamestown.org/program/no-exit-saudi-arabia-kingdoms-war-yemen/>
- Isenberg, D. (2009). *Shadow force: Private security contractors in Iraq*. London: Praeger Security International.
- Issa, M. (2022). Mercenaries in Yemen: Nationalities, numbers & horrors. Retrieved from <https://english.almayadeen.net/news/politics/mercenaries-in-yemen:-nationalities-numbers-horrors>
- Krieg, A. (2022). The UAE's 'dogs of war': Boosting a small state's regional power projection. *Small Wars & Insurgencies*, 33(1–2), 152–172.
- McFate, S. (2020). *Mercenaries and privatized warfare: Current trends and developments*. Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (OHCHR).
- McFate, S. (2019). *Mercenaries and war: Understanding private armies today*. Washington: National Defense University Press.
- Middle East Eye. (2019). Huge Sudanese losses in Yemen highlight fighters' role in the conflict. Retrieved from <https://www.middleeasteye.net/news/thousands-saudi-paid-sudanese-mercenaries-die-frontline-yemen>

- Middle East Monitor. (2019). What is behind Saudi's military failures? Retrieved from <https://www.middleeastmonitor.com/20191010-what-is-behind-saudis-military-failures/>
- New York Times. (2016). Quiet support for Saudis entangles U.S. in Yemen. Retrieved from <https://www.nytimes.com/2016/03/14/world/middleeast/yemen-saudi-us.html>
- Nuruzzaman, M. (2016). Saudi Arabia's defense doctrine is missing something. Retrieved from <https://nationalinterest.org/feature/saudi-arabias-defense-doctrine-missing-something-defense-17943>
- NPR. (2018). UAE hired American mercenaries. Retrieved from <https://www.npr.org/2018/10/20/659122523/report-uae-hired-american-mercenaries>
- Percy, S. (2007). Mercenaries: Strong norm, weak law. *International Organization*, 61(2), 367–397.
- Pollack, K. M. (2019). *Armies of sand: The past, present, and future of Arab military effectiveness*. New York: Oxford University Press.
- Pollack, K. M. (2020). Sizing up Little Sparta: Understanding UAE military effectiveness. American Enterprise Institute.
- Roberts, D. B. (2020). Bucking the trend: The UAE and the development of military capabilities in the Arab world. *Security Studies*.
- Roberts, D. (2018). The Gulf monarchies armed forces at the crossroads. *Focus Stratégique*, 80. Ifri.
- Saner, E. (2016). The return of the dogs of war: What's it like to be a soldier for hire? Retrieved from <https://www.theguardian.com/uk-news/2016/feb/06/the-return-of-the-dogs-of-war-whats-it-like-to-be-a-soldier-for-hire>
- Sayed, N. (2017). Somali newspaper reveals Doha recruiting African mercenaries. Retrieved from <https://www.egypttoday.com/Article/2/28057/Somali-newspaper-reveals-Doha-recruiting-African-mercenaries>
- Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI). (2019). Gulf military spending and arms transfers. Retrieved from https://www.sipri.org/sites/default/files/201905/fs_1905_gulf_milex_and_arms_transfers.pdf
- Singer, P. W. (2003). *Corporate warriors: The rise of the privatized military industry*. London: Cornell University Press.
- Slijper, F. (2017). The UAE arms transfers and regional conflicts. Retrieved from <https://www.paxforpeace.nl/>
- Stevenson, Y. (2019). Saudi's coalition in Yemen: Militias and mercenaries backed by Western firepower. Retrieved from <https://www.middleeasteye.net/news/saudis-coalition-yemen-militias-and-mercenaries-backed-western-firepower>
- Wintour, P. (2019). Houthis claim to have killed 500 Saudi soldiers in major attack. Retrieved from <https://www.theguardian.com/world/2019/sep/29/houthis-claim-killed-hundreds-saudi-soldiers-captured-thousands>
- Wood, J. (2018). Outsourcing war: How foreigners and mercenaries power UAE's military. Retrieved from <https://www.middleeasteye.net/news/outsourcing-war-how-foreigners-and-mercenaries-power-uaes-military>
- Taulbee, L. (1998). Reflections on the mercenary option. *Small Wars & Insurgencies*, 9(2), 145–163.
- Tangör, B., & Zalcinkaya, H. (2010). Güvenlik yönetişimi çerçevesinde özel askerî şirketler. *Uluslararası İlişkiler*, 7(25), 127–154.
- Time. (2011). A history of Middle East mercenaries. Retrieved from http://content.time.com/time/specials/packages/article/0,28804,2045328_2045333_2053107,00.html

- Topal, H. (2011). The status of the private military companies and their employees in international law. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 60(4), 963–1021.
- UAE Population. (2023). UAE population statistics 2019. Retrieved from <https://www.themedialab.me/uae-population-statistics-2019/>
- Varin, C. (2015). *Mercenaries, hybrid armies and national security: Private soldiers and the state in the 21st century*. London: Routledge.
- Wezeman, P., Gadon, J., & Wezeman, T. (2023). Trends in international arms transfers – 2022. SIPRI Yearbook 2023.

Pozitif Liderlik ve İşle Bütünleşme İlişkisi: Mutluluk Kaynaklarının Düzenleyici Rolü*

*The Relationship Between Positive Leadership and Work Engagement:
The Moderating Role of Happiness Sources*

Bilge Akyüz Ünlü**
Mehmet Özmen***

Özet

Çalışma hayatında kendini gerçekleştirme çabasına giren iş görenlerin beklentileri her geçen gün farklılaşmaktadır. Geleneksel uygulamaların yanı sıra hem bireylerin hem de örgütlerin ihtiyaçlarının değişmesi sebebiyle oluşabilecek tüm sorunlara cevap verebilecek yeni yaklaşımlar geliştirilmektedir. Bu çalışmanın amacı, pozitif lider davranışlarının, çalışanların işle bütünleşmesine olan etkisinde farklı mutluluk kaynaklarının düzenleyici rolünü araştırmaktır. Nicel araştırma yöntemlerinden ilişkisel tarama modeli kullanılarak yapılan çalışma Ankara Merkez ve ilçeleri, Bolu ve Zonguldak'ta hizmet veren Başgimpa Marketler Zinciri çalışanları evreninde gerçekleştirilmiştir. Pilot bir çalışma ile PERMA, işle bütünleşme ve pozitif liderlik ölçeklerinin geçerlilik ve güvenilirlik kontrolleri yapılmış, ardından 312 market çalışanından elde edilen verilerin analizinin gerçekleştirildiği asıl çalışmaya geçilmiştir. Araştırma kapsamında elde edilen veriler Jamovi programı ile analiz edilmiştir. Analizler sonucunda, pozitif liderlerin sahip olduğu yönetsel yetkinliklerin, çalışanlara gösterdikleri bireysel ilginin ve personelinin güçlendiren bir yönetim anlayışıyla sergiledikleri davranışların, çalışanların işle bütünleşmelerinde en etkili pozitif liderlik davranışları olduğu belirlenmiştir. Pozitif liderliğin işle bütünleşme ile ilişkisinde bağlanma, anlam ve başarı kaynaklı mutluluğun anlamlı şekilde düzenleyici rol oynadığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Pozitif liderlik, işle bütünleşme, mutluluk kaynakları, PERMA modeli.

Abstract

The expectations of employees who strive to realize themselves in their working lives are changing day by day. In addition to traditional practices, new leadership approaches are being developed that can respond to all problems that may arise due to the changing needs of both individuals and organizations. The purpose of this study is to investigate the moderator role of different sources of happiness in the effect of positive leader behaviors on the engagement of employees with their work. The study, which was conducted using the relational screening model, one of the quantitative research methods, was conducted on the employees of Başgimpa Market Chain, which provides service in Ankara Center and its districts, Bolu and Zonguldak. The validity and reliability checks of PERMA, work engagement and positive leadership scales were conducted with a pilot study, and then the main study, in which the data obtained from 312

* Geliş Tarihi: 03.01.2025 / Kabul Tarihi: 18.04.2025

Bu çalışma Doç. Dr. Mehmet ÖZMEN danışmanlığında 30.09.2022 tarihinde tamamlanan "Çalışanların Farklı Mutluluk Kaynaklarına Göre Pozitif Liderliğin İşle Bütünleşmeye Etkisi: Perakende Sektörü Çalışanlarına Yönelik Bir Araştırma" başlıklı doktora tezi esas alınarak hazırlanmıştır (Doktora Tezi, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Burdur, Türkiye, 2022).

** Dr. Gazi Üniversitesi, bilgeakyuzunlu@gazi.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-0502-949X>, Ankara, Türkiye

*** Doç. Dr., Mehmet Akif ERSOY Üniversitesi, Bucak İşletme Fakültesi, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü, Kişilerarası İletişim Anabilim Dalı, mehmetozmen@mehmetakif.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-6369-8686>, Burdur, Türkiye

market employees were analyzed, was started. The data obtained within the scope of the research was analyzed with the Jamovi program. As a result of the analyses, it was determined that the managerial competencies of positive leaders, the individual attention they show to employees and the behaviors they exhibit with a management approach that empowers their personnel are the most effective positive leadership behaviors in the engagement of employees with work. It was determined that attachment, meaning and happiness resulting from success play a significant moderator role in the relationship between positive leadership and work engagement.

Keywords: *Positive leadership, work engagement, sources of happiness, PERMA model.*

Extended Abstract

The words change, innovation and adaptation, which have made a rapid entrance into our social life and working life, have begun to be frequently mentioned in almost every sector of business life. Technological developments, intense competition conditions, long working hours, low wage levels and, on the other hand, ongoing political bargaining and economic pressures between countries make the situation even more difficult. In the policies developed during this process, the "human" who is only important on paper, feels worthless in practice, their ties with their workplaces weaken and their energy decreases. Employees who accept even negative working conditions with the concern of unemployment exhibit a negative attitude towards work, consciously or unconsciously. Employees who cannot achieve balance feel bad in the long term and begin to lose pleasure in their work and become unhappy. At this point, in order to support the effective and efficient work of modern organizations, new approaches are being developed that can respond to all problems that may arise due to the different needs of both employees and organizations.

People are social beings who live in society and need each other at every stage of life. People who tend to stay together are in constant communication within a structure, first at the group level and then at the society level. Within this structure, roles, boundaries and sharing are determined by a leader who stands out more than other individuals. Today, it is seen that leaderships exhibited with traditional management models are inadequate in terms of employee productivity, performance continuity and organizational success. Therefore, it is thought that employees who transform their working lives into platforms for self-realization prefer management structures that are aware of intangible values such as happiness, which enable them to engage with their work in work environments where they are supported constructively, with a sense of inner peace and trust.

In this study, the positive leadership model, which is thought to be effective in the engagement of retail sector employees with their work, is discussed; the moderating role of different happiness sources in the effect of positive leader behaviors on the engagement of employees with their work is investigated. It is expected that positive leadership, which aims to make employees feel happy rather than eliminating their negativities, will contribute to the engagement of employees with their work. In addition, positive psychology literature considers that people's sources of happiness will be different. Therefore, positive leadership behaviors that make people with different sources of happiness happy may also be different. This research is based on a literature review with relevant assumptions and was conducted on retail sector employees. It is seen that the concepts of positive leadership, work engagement and sources of happiness are included in many studies separately in the literature, but considering them together within the scope of the moderating role makes the research original.

This study, which was conducted using the relational screening model, one of the quantitative research methods, was conducted on the universe of employees of Başgimpa Market Chain serving in Ankara Center and its districts, Bolu and Zonguldak. A pilot study was conducted to check the

validity and reliability of PERMA, work engagement and positive leadership scales, and then the main study was started, in which the data obtained from 312 market employees were analyzed. The data obtained within the scope of the research was analyzed with the Jamovi program.

As a result of the analyses, it was determined that the managerial competencies of positive leaders, the individual attention they show to employees and the behaviors they exhibit with a management approach that empowers their personnel are the most effective positive leadership behaviors in the engagement of employees with work. It was determined that happiness originating from attachment, meaning and success play a significant moderating role in the relationship between positive leadership and work engagement. When the hypothesis findings regarding the moderating role of happiness sources in the effect of positive leadership on work engagement, which is the subject of the research, are examined, it is seen that happiness originating from attachment plays a moderating role in the effect of positive leadership on work engagement with the sub-dimensions of managerial competence, individual attention, employee empowerment, justice and human behavior, excluding feedback. The fact that the participants' attachment level is the source of happiness with the highest average also supports this moderating effect. In the effect of justice on work engagement, it is seen that only the moderating role of happiness originating from attachment is positively significant. As the level of happiness originating from attachment increases, the effect of fair behaviors on work engagement increases, while when happiness originating from attachment is perceived as low, it is seen that justice does not have a significant effect on work engagement.

When the participants think that they can direct their lives in line with their goals and feel the value that the steps they take add to them; the managerial competence, personnel empowerment and human behavior exhibited by positive leaders become important virtues, and happiness based on meaning has a moderator role in their engagement with their work. However, it is seen that positive emotions such as employees generally feeling cheerful and positive and being satisfied with the life they live do not have a moderator role in the effect of positive leadership on engagement with work. In addition, positive relationships such as employees being satisfied with the relationships they have and meeting their needs to be loved and being able to get help from their environment when necessary do not have a moderator role in the effect of positive leadership on engagement with work.

In the effect of leaders who have managerial competence, who care about people individually and who display humane behaviors on work engagement, the happiness that employees experience due to their success, with the feeling that they can achieve their goals or make progress on this path within the scope of all their responsibilities, plays a moderate role. However, when we look at the feedback dimension, which is the reflection of behaviors such as managers thanking employees, rewarding their successes, telling their mistakes in a constructive manner, respecting the work and labor done and providing feedback to employees as a result of their work; it positively affects the level of work engagement significantly, but no source of happiness has a moderate role on this effect. On the other hand, even in moments when employees cannot give meaning to their lives, the feedback, individual attention and fairness behaviors displayed by managers continue to affect work engagement, while it is seen that employees' happiness due to meaning does not have any moderate role in work engagement. In the same direction, in work engagement, which is affected by managers' giving feedback, staff empowerment and fair behaviors, no moderate role of the employee's happiness due to success has been observed. It is seen that employees who cannot experience success-based happiness can engage with their work thanks to leaders who give feedback, are aware of empowering their staff, and have a fair management approach.

Each individual has different needs and desires. The behaviors developed to meet these needs also vary from person to person. In this context, managers should be able to meet the needs and desires of employees in line with their expectations and efforts, and should be able to provide rewards that will motivate them. Thus, employees should be aware that they will receive a satisfactory response as a result of their performance. It is expected that employees who feel valued as individuals will engage with their work and make extra efforts to benefit the organization. According to the research findings, positive leadership has been determined to be an important predictor of engagement with work. It is thought that managers who have the ability to gather their employees around a common mission, respect them as individuals and contribute to their development by showing individual attention, constantly motivate them for their success and have respectable personalities are effective in the physical, mental and emotional well-being of employees, their enthusiasm and enthusiasm for work, their focus on fulfilling their duties in the best way possible and their pride in their work. When looking at the sources of happiness specifically, it is seen that the moderator role of positive leadership on the effect of positive leadership on work engagement is significant when employees have positive emotions, experience a state of flow at work, can establish loving relationships, find what they put forward in return for their performance meaningful and feel that they are getting closer to their goal every passing day. At this point, managers need to focus on increasing employees' work engagement with positive leadership strategies and comprehensively address sources of happiness with all its sub-dimensions. It is recommended that the concept of positive leadership be addressed more broadly and developed with its dimensions in the domestic literature, and that the relationship between this leadership behavior and organizational attitudes and behaviors and happiness issues be studied more deeply. In addition, it is expected that examining positive leadership behaviors, work engagement and employees' sources of happiness in separate categories on a sectoral basis as well as demographic and cultural differences will enrich the literature.

Giriş

Sosyal yaşantımızla birlikte çalışma hayatına hızlı bir giriş yapan değişim, yenilik ve adaptasyon sözcükleri iş hayatında hemen hemen her sektörde çokça dile getirilmeye başlanmıştır. Teknolojik gelişmeler, yoğun rekabet koşulları, uzun çalışma saatleri, düşük ücret seviyeleri ve diğer taraftan ülkeler arasında devam eden bitmeyen siyasi pazarlıklar, ekonomik baskılar ve toplumsal sağlığı riske eden hastalıklar durumu iyice zorlaştırmaktadır. Bu süreçte geliştirilen politikalarda sadece kağıt üstünde önemli olan “insan” uygulamada kendini değersiz hissetmekte, iş yerleri ile olan bağları zayıflayarak enerjileri düşmektedir. Olumsuz çalışma koşullarına bile işsizlik kaygısıyla razı olan iş gören, işe karşı bilinçli ya da bilinçsizce olumsuz tutum sergilemektedir. Yalnızca işveren veya yönetici kesimi değil, zamanın büyük bölümünü iş yerinde geçiren çalışanlar da yaptığı işin fayda – değer analizini gün sonunda ortaya koymak istemektedir. Dengeyi yakalayamayan çalışanların uzun vadede performanslarının düşmesiyle mutsuzluğun daha yoğun hissedildiği iş ortamları gözlemlenmektedir. Bu noktada modern örgütlerin etkili ve verimli çalışmalarını destekleyebilmek adına çalışma hayatına hızla farklı sözcükler girmeye başlamıştır.

İş görenlerin motivasyon kaynağı olarak bilinen işle bütünleşme (Aktouf, 1992, s. 407), çalışan katılımını sağlamakta, daha iyi iş tasarımı, eğitim programları, iş rotasyon veya

iş değiştirme gibi insan kaynakları uygulamalarını desteklemekte, çalışanların bağlılık seviyelerini ve motivasyonlarını artırırken öğrenmeyi ve mesleki gelişimi ön planda tutan (Schaufeli & Salanova, 2008) olumlu motivasyonla ilgili bir iş tutumudur. Bu olumlu tutumun gelişerek süreklilik kazanması için bir takım iş ortamlarının oluşturulması ve olabilecek engellerin ortadan kaldırılması gerekmektedir. Yüksek düzeyde enerji, çaba, katılım, bağlılık, özümseme ve içinde olma durumu ile ifade edilen işle bütünleşme kavramı hem bireysel düzeyde kişinin gelişimine hem de kurumsal düzeyde performans kalitesini olumlu etkilemektedir (Kahn, 1990, s. 694). İşleri ile bütünleşebilen çalışanlara odaklanan örgüt ve yönetim yapılarının günümüzde tercih sebebi olduğu bilinmektedir. Bu durum özellikle net bir vizyona sahip, ilham vererek motive eden, insani ilişkilerin önemsendiği örgüt yapılarında işiyle ilgili yeterli donanıma sahip, güvenilir, adil ve pozitif iletişimi önemseyen, çalışanlarına yetki ve sorumluluk vererek zayıf yönler yerine çalışanın güçlü yönlerini destekleyen, duygulara, niteliklere, ortak değerlere, geri bildirimlere ve takım ruhuna önem veren lider özelliklerini de ön plana çıkarmaktadır (Kesken & Ayyıldız, 2008, s. 729; Luthans & Youssef, 2007, s. 151-152; Seligman & Csikszentmihalyi, 2000). Çalışanların yaptıkları işe yükledikleri anlamın farklı ihtiyaç ve arzularla ortaya çıkması, yöneticilere çalışanların bu beklentilerini karşılayabilme sorumluluğu yüklemektedir. Dolayısıyla farklı mutluluk kaynaklarına sahip insanları mutlu eden pozitif liderlik davranışlarının da farklı olabileceği öngörülmektedir. İlgili varsayımlarla temellendirilmiş literatür taraması neticesinde perakende sektörü çalışanları üzerinde gerçekleştirilen bu araştırmada; çalışanların işe karşı coşkulu ve istekli olmalarını sağlayan, akış halinde görevlerini en iyi şekilde yerine getirdiğini düşünen örgüt üyelerinin fiziksel, zihinsel, duygusal iyi oluşlarını olumlu etkilediği düşünülen pozitif liderlik modeli ele alınmıştır. Çalışanlarını ortak bir misyon etrafında toplayabilme becerisine sahip, güdüleyici yöneticilerin çalışanın işiyle bütünleşmesine katkı sağlayacağı öngörülmektedir.

1. Kavramsal Çerçeve

1.1. İşle Bütünleşme

1990' lı yıllarda ortaya çıkan işle bütünleşme (work engagement) kavramı yabancı yazında sıklıkla ele alınırken ülkemizde 2000' li yıllarda kişilerin güçlü yönlerine odaklanan pozitif psikoloji akımının etkisiyle araştırmalara daha sık konu olmaya başlamıştır (Seligman & Csikszentmihalyi, 2000). Bireyin tüm duygu ve düşüncelerini o anki iş rollerine bağlaması olarak bilinen işle bütünleşme, daha sonraki yıllarda çalışanların iş rollerinde farklı düzeylerde performans sergilemelerinin nedenleri ve bu farklılaşmanın kaynaklarını anlamak amacı ile teorik bir sistem oluşturarak incelenmeye devam etmiştir (Kahn, 1990). İş performansı ile yakından ilişkili (Rich vd., 2010), örgütler için oldukça önemli bir psikolojik kaynak olan bütünleşme hali (Bakker & Schaufeli, 2008), bireyin yaptığı işe olan bağlılığı, kendisini işine ne kadar adanmış, işinden duyduğu memnuniyet, işi için duyduğu coşku ve yüksek enerjinin verdiği

olumlu davranış, pozitif zihin durumu olarak da ifade edilmektedir (Schaufeli, 2012).

İşle bütünleşme, koşullara göre değişen anlık ve sıklıkla değişebilen bir durum değildir; bireyin işine karşı hissettiği kalıcı bir iyi olma halini yansıtan duygusal ve bilişsel bir tutumdur (Schaufeli vd., 2002, s. 75). Olumlu ve tatmin edici zihin durumuyla ifade edilen işle bütünleşme; dinçlik, adanmışlık ve yoğunlaşma boyutları ile incelenmektedir (Bakker vd., 2008, s. 188). Çalışanların üst düzey enerji ve zihin dayanıklılığı ile sorumluluklarını yerine getirmesi, bireyin işi için çaba sarf etmesi, kolay yorulmaması ve zorunlu hallerde bile sebat etmesi olarak değerlendirilen *dinçlik* boyutu (Schaufeli vd., 2002, s. 74-75); işine değer verme, kendini ispatlama, yaptığı işten gurur duyma (Bakker vd., 2008) *adanmışlık* boyutu ve iş yaparken tam konsantre şekilde başını işten kaldırmak istemeyecek kadar işi ile meşgul olma hali ise işle bütünleşmenin *yoğunlaşma* boyutunu oluşturmaktadır. Zamanın hızla geçtiğini anlamayacak kadar kendini işine veren ve işinden ayrılması güçleşen çalışanların (Schaufeli vd., 2002, s. 74; Schaufeli & Bakker, 2004, s. 295), örgütün hedeflerini içselleştirdikleri, yaşadıkları doyum hissi ile performansları arasındaki kuvvetli bir ilişki kurarak işleriyle bütünleştikleri görülmektedir (İnce & Gül, 2005, s. 122). Çalışanların işel kaynaklarını kullanarak iyilik hallerini artırma çabası olarak ele alındığında ise, sıkı çalışma ve üretmenin yollarından biri olan işle bütünleşme (Rothmann & Rothmann, 2010; Van Beek vd., 2012) bir zorunluluk hali değil çalışanlar tarafından yapılan bir seçim olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.2. Pozitif Liderlik

Yaptıkları iş ile bağları oldukça güçlü olan çalışanlarda bütünleşmenin nasıl ortaya çıktığını inceleyen alan yazında, formal ilişkilerin yanı sıra astlarını örgütsel ve bireysel anlamda güçlendirebilen liderlik özellikleri mercek altına alınmıştır. Klasik yönetim anlayışı dışında psikolojik ve sosyolojik ihtiyaçların karşılanabileceği modern bakış açısına sahip yöneticilerin, hızlı ve pratik çözümler üreten, iş koşullarını iyileştirebilmek adına empati kurabilen, adalet ve yönetsel yetkinlikleri geliştirme özelliklerine sahip olması beklenmektedir. Bu bağlamda pozitif psikoloji akımının kuramsal ve görgül çalışmalar ile literatüre kazandırdığı pozitif liderlik olgusu, çalışanların mutluluklarını önemseyen yönetici tavrını desteklemektedir (Alparslan vd., 2019, s. 54). Pozitif liderlik temelde pozitif inanca ve iyimserliğe dayanmaktadır (Gordon, 2017). İzleyenlerinin olumlu duygular yaşamasını sağlayarak güçlü yönlerini öne çıkaran (Kelloway & Barling, 2010, s. 263; Luthans vd., 2008, s. 222-226), farklı görüşleri dinlemeye ve anlamaya çalışan bu liderler (Kesken & Ayyıldız, 2008, s. 735), pozitif bakış açılarıyla gelecekte oluşabilecek belirsizlik ve krizlere karşı sağduyu ile yaklaşmayı tercih etmektedir. Pozitif psikoloji ışığında insan olmaya özgü zayıf yönlerden kaçmak yerine çalışanların güçlü yanlarını dönüştürme çabasındaki bu liderler problemlerle büyüyebilmenin, başarmanın peşindedir (Aslaner & Artan, 2019, s. 1662). Yönetim süreçlerinde gerekli görüldüğü takdirde güçlü kontrollerle çalışanların verimliliğini destekleyen pozitif liderlerin çalışanlara sonsuz özgürlük tanıması söz konusu değildir.

Medeni toplumlarda herhangi bir üye üzerinde hiçbir sınırlama veya kısıtlamanın olmamasının mümkün olmadığı gibi örgütlerde de kişiler üzerinde gücün haklı olarak kullanılabileceği tek yerin, diğerlerine gelecek zararı önleme noktasının olduğu unutulmamalıdır (Mill, 2003, s. 47).

İnsan ilişkilerini oldukça önemseyen pozitif liderlerin örgüt yapıları içerisinde işiyle ilgili yeterli donanımına sahip, güvenilir, çalışanlarına yetki ve sorumluluk vererek onların güçlenmelerini destekleyen, duygulara, niteliklere, ortak değerlere, geri bildirimlere ve takım ruhuna önem veren (Seligman & Csikszentmihalyi, 2000), yaptıkları her işte anlam arayan erdemli yönetenler olduğu görülmektedir. Belirli bir misyon sahibi olmak, alçakgönüllü, samimi ve hoşgörülü davranabilmek, inançlı olmak, dinleyebilmek ve çalışanların duygularına önem vermek pozitif liderin sorumluluğundadır (Özsalmanlı, 2005, s. 140). Bireysel gelişime oldukça önem veren (Cameron, 2013, s. 10-11), kurumsal hedef ve politikalara rehberlik ederek bir pusula görevi gören bu liderler için çalışanlarının tatmin duygusu da oldukça önemlidir. Bu sayede çalışanların motivasyonlarının ve iş verimliliklerinin artırılması amaçlanmaktadır (Aygül, 2013, s. 1). Son yıllarda yapılan araştırmalara bakıldığında pozitif bir anlayışla yönetildiklerinde mutlu ve geleceğe umutla bakan çalışanların çok daha verimli oldukları ve pozitifliğin sadece kişinin kendisini değil çevresini de olumlu etkilediği görülmektedir (Akgümüş, 2019, s. 110). Pozitif liderler dünyaya, kendilerine veya çalışanlarına aşırı iyimser bakmaktan ziyade olumlu deneyimleri bilinçli olarak fark edip gerçekçi ve sağlıklı bir dengeye dönüştürmektedir. Çalışanlarının hayal gücünü besleyerek negatif olasılıklardan ziyade pozitif olasılıklara odaklanan pozitif liderlerin (Alparslan vd., 2019, s. 55), “kötü performans veya olumsuz davranışlar sorun değil” bakış açısından ziyade örgüt kültürü gereği hem rekabetçi hem de işbirlikçi bir politika izledikleri görülmektedir. Düzenli örgüt yapılarında çalışanın yaptığı işte amaç ve anlamını belirlemesine yardımcı olan pozitif liderler, yüksek öz güven ve merhametle hareket ederek enerji dolu ilişkileri güçlendirmekte; sorunlara vurgu yapmak yerine olası ve çözümlere dayalı bir çalışma kültürüne teşvik etmektedir (Tombaugh, 2005, s. 16).

1.3. İyi Oluş Kavramı: PERMA Modeli

Sosyal hayatta ya da iş yaşamında insanlar doğrudan mutluluğa neden olan veya olumsuzlukların azaltılmasına yönelik belirli sebepler aramaktadır. Kişinin kendi kabiliyetlerini keşfetmesi, karşılaşılan her stresin üstesinden gelebilmesi, çalışma yaşamında üretkenliği ve yetenekleri sayesinde topluma katkı sağlaması, mental, fiziki ve sosyal açıdan iyilik halini gösteren ruh sağlığı (WHO, 2006); kişinin kendisini duygusal, zihinsel ve sosyal açıdan yeterli hissetmesi ile birlikte “iyi oluş” kavramının temelini oluşturmaktadır. Her birey farklı ihtiyaç ve arzulara sahiptir (Keser, 2018, s. 47). Literatür taraması doğrultusunda mutluluk ve performansın aynı yönde hareket ettiği düşünüldüğünde (Demircioğlu, 2014, s. 48); insan ihtiyaçlarını karşılamak adına geliştirilen davranışların da her bireyde farklılık göstereceği göz ardı edilmemelidir. Felsefi boyutuyla bakıldığında, haz, ahlaki değerler, erdemler ve özgürlük gibi

kavramlarla anılan mutluluk kavramı, kişiye özgü olumlu ve olumsuz duygu durumlarının ortalaması olarak görülmekte ve daha çok beklentilerin tatmini, yaşam memnuniyeti, bedensel ve ruhsal iyi olma hali gibi somut göstergelerle açıklanmaktadır (Aluş & Selçukkaya, 2015, s. 155-156). Dolayısıyla örgütlerin başarı hikayelerinde “insan” unsuru ön plana çıkarken nitelikli işgücüne olan ihtiyaç artmakta; işletmeler tarafından işe alım öncesinde olduğu kadar sonrasında da çalışanları elde tutma ve geliştirme stratejileri önemsenmektedir (Paşaoğlu vd., 2013, s. 182). Çalışanlarının ihtiyaç ve arzuları doğrultusunda empati kurabilen yöneticilerin, “birey” olarak kendisini değerli hissedenden mutlu çalışanların örgüte ekstra fayda sağlama çabalarında etkili oldukları görülmektedir.

Her insanın hayattaki öncelikli değerleri farklıdır. Anlamalı bir hayat sürdürmeye çalışan insanların, yaşadıklarıyla farkındalık düzeyini yukarı taşıırken sorunları minimum riskle atlatabilmenin ve beden ile ruh sağlığını iyi bir seviyede tutabilmenin mücadelesini verdikleri; tüm bunları yaparken de kurdukları olumlu ilişkilerin önemi görülmektedir. Bu doğrultuda Seligman (2011) tarafından beş boyutlu olarak geliştirilen hayatın pek çok alanında pozitif işleyişi ve gelişimi açıklayan iyi oluş yaklaşımı ile ortaya konan PERMA modeli, çok boyutlu ve etkili bir yapı olarak değerlendirilmektedir. PERMA modelinde; P harfi ile olumlu duygu (positive emotion), E harfi ile akış hali ve yaşanan meşguliyet (engagement), R harfi ile ilişkiler (relationships), M harfi ile anlam (meaning) ve A harfi ile başarının (accomplishment) ifade edildiği modelde öznel iyi oluş yaklaşımı; olumlu duygularla, amaç ve etkinlik kuramları; akış haliyle, sosyal ve psikolojik iyi oluş kavramları; sağlıklı ilişkilerle, psikolojik iyi oluş ise anlam ve başarı boyutlarıyla açıklanmaktadır (Demirci vd., 2017, s. 63).

İyi oluş bileşenlerinin ilk boyutu olan olumlu duygular, insanın kendisiyle ve diğerleriyle kurduğu iç iletişimi de pozitif etkilemekte, insanları üretken, hümanist, öğrenmeye açık bireyler haline dönüştürmektedir (Fredrickson, 1998, s. 300). Akış halini ifade eden bağlanma boyutu, bir şeyle meşgul olurken zaman ve mekandan bağımsız kendimizi unutacak kadar o işe kaptırma durumu yani derinden bir psikolojik bağlılık olarak tanımlanmaktadır (Khaw & Kern, 2014, s. 15). Bireyin benliğiyle bütünleşerek yaptığı işe kendisini vermesi ve olumlu duygular yaşamasıyla ilişkilendirilen akış hali (Lopez & Snyder, 2009), dışsal ödüle ihtiyaç duymadan bireyin kendini içsel ödüle yönlendirebilmesi, gerçekleşen eylem üzerinde kontrolün olduğuna inanması, içerisinde bulunduğu durum üzerinde farkındalığın oluşması şeklinde tanımlanmaktadır (Csikszentmihalyi, 2014). Olumlu ilişkiler; bireyin toplumdaki yerini, diğerleriyle kurduğu iletişimi, sosyal destek gibi bileşenleri içermekte olup bireylerin mutluluğu için değerli görülmektedir (Butler & Kern, 2016, s. 8). PERMA modelini anlamalı bir biçimde yordayan boyut, başkaları tarafından sevilme, ihtiyaç olduğunda yakın çevreden destek alma ve kurulan ilişkilerden memnuniyet halini ifade etmektedir (Boyacı, 2019). İnsanın özünü bulmasına yardımcı olan tecrübeler de yine başka insanlarla kurulan olumlu ilişkiler sayesinde kazanılmaktadır (Altıparmak &

Ekşi, 2021). Bireylerin yaşamına yön veren, bir amaç doğrultusunda çaba gerektiren, bireylere yaşamının değerli olduğu hissiyatını veren anlam değişkenin ise, olumlu ve olumsuz tüm duygularla kişinin değerlendirmelerini içermektedir (Seligman, 2011, s. 52; Wong, 2012, s. 166). Anlamli ve amaçlı yaşam algısı, PERMA'nın temel işlevidir (Demirci vd., 2017). Literatür incelendiğinde, yeteneklerini ve becerilerini kullanmalarına imkan sağlanan, işin her aşamasında emeği bulunan çalışanların, çevre tarafından takdir edilen işleri daha anlamli gördükleri tespit edilmiştir (Van vd., 1998, s. 125). Genel anlamda kişinin hayatıyla ilgili ne ölçüde ilerleme kaydettiğini gösteren başarı boyutuna baktığımızda; kişinin hedeflerini gerçekleştirmesi, bir konuda deneyim kazanması ve bu deneyim doğrultusunda kazanımlarda bulunması kişinin iyi oluşunu pozitif olarak etkilemektedir (Butler & Kern, 2016; Deci & Richard, 2000; Kern vd., 2016; Lyubomirsky vd., 2005).

Araştırma problemleri başlığı altında yer alan işle bütünleşmenin pozitif liderlik ile olan ilişkisi farklı sektörlerde incelenmektedir. AVM çalışanları üzerinde yapılan bir araştırmada, olumlu liderlik davranışlarının hem duygusal hem fiziksel işe adanmışlık üzerinde pozitif etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir (Coşkuner & Şentürk, 2017). Gürlü (2018), lider-üye etkileşimi ve işle bütünleşme ilişkisinde, çalışan sesliliğinin aracılık etkisini belirlemeyi amaçladığı araştırmasında; liderlerin sergilediği olumlu davranışların, lider-üye etkileşimini olumlu etkilediği ve olumlu davranışların çalışan sesliliğinin aracı etkisiyle işle bütünleşmeyi artırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Tekstil sektöründe lider davranışlarının çalışanların işten ayrılma niyeti, işe adanma ve iş tatmini üzerindeki etkisinin araştırıldığı araştırmalarda, lider davranışlarının çalışanların iş tatmini ve işten ayrılma niyetine etkisinde işe adanmanın kısmi aracılık rolü olduğu tespit edilmiştir (Ülbeği vd., 2018). Hizmet sektöründe pozitif liderlik ile iş yerindeki iyi oluş kavramları arasındaki ilişkilerin incelendiği araştırma, değişkenler arasında pozitif yönde anlamli bir ilişkinin olduğunu ve pozitif liderlik özelliklerinin çalışanın duygusal emeğine dolaylı anlamli etkisinin çalışanların rol ötesi davranış sergilemesini kolaylaştırdığını ortaya koymaktadır (Ekşili, 2019). Öğretmenlerin pozitif psikolojik sermaye ve modern liderlik algılarının bireysel ve örgütsel faktörler altında kategorik olarak etkilerinin ele alındığı çalışmada da pozitif liderlik tarzının, çalışanların işleri ile bütünleşmelerini olumlu etkilediği görülmektedir (Yıldırım, 2020). Ayrıca öğretmen katılımcıların etik liderlik algıları ve pozitif psikolojik sermayeleri ile işle bütünleşmeleri arasında pozitif ve anlamli bir ilişkinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Eser ve Summak (2020), pozitif liderliği, iyimserlik, 'yapabilirim' zihniyeti, özgecilik, etik yönelim ile ele aldıkları çalışmalarında pozitif bir çalışma ortamı oluşturanın yanı sıra ekip çalışması ve güven yoluyla ilişkiler kuran liderlere doğru bir kayma olduğundan bahsetmektedir. Bunun yanı sıra yapılan çalışmalarda pozitif bir liderin olumlu ilişkiler geliştirerek oluşturduğu çalışma ortamında, sonuçlara odaklanması ve çalışanlarla pozitif iletişim kurma yeteneğine sahip olmasının; işgören ve tüm organizasyona faydalı olacak şekilde üretkenliğe, performans seviyelerine, gelişmiş kurumsal vatandaşlık davranışına ve

çalışan refahına yansıtacağı yönünde tespitlerde bulunmaktadır (Malinga vd., 2019). Literatürdeki bu çalışmalar doğrultusunda araştırma hipotezleri şu şekilde oluşturulmuştur:

H1: Pozitif liderlik işle bütünleşmeyi anlamlı olarak pozitif yönlü açıklamaktadır.

H2: Pozitif liderlik boyutlarının işle bütünleşmeye etkisinde, farklı mutluluk kaynakları düzenleyici rol oynamaktadır.

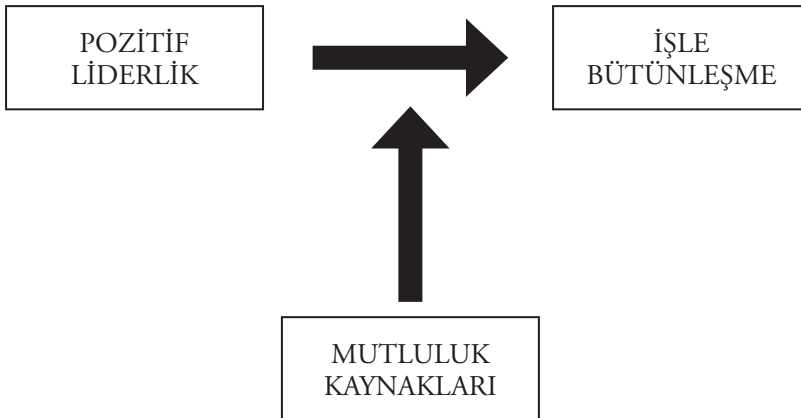
Ayrıca pozitif liderlik boyutlarının (yönetsel yetkinlik, geri bildirim, bireysel ilgi, personel güçlendirme, adalet, insani davranış) işle bütünleşmeye etkisinde farklı mutluluk kaynaklarının (olumlu duygular, bağlanma, olumlu ilişkiler, anlam, başarı) düzenleyici rolüne ilişkin alt hipotezler kurulmuş ve test edilmiştir.

2. Yöntem

2.1. Araştırmanın Amacı ve Modeli

Pozitif liderliğin çalışanların işle bütünleşmesine etkisinde farklı mutluluk kaynaklarının düzenleyici rolünün sınanmasının amaçlandığı bu çalışmada, örneklemi oluşturan Başgimpa marketler zinciri yöneticileriyle yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerde çalışan profilinin çoğunluğunun, kısa süreli çalışma sonrası işten ayrılma niyetinde olduğu, her yeni çalışanın yetiştirilerek sektöre kazandırılmasının zaman, mekan ve maddi anlamda kayıpları beraberinde getirdiği ana problem olarak belirlenmiştir. İlgili teorik bilgiler ve literatür ışığında bu çalışmanın problemi bağlamında Şekil 1'de gösterilen araştırma modeli kurulmuş; buradan hareketle hangi pozitif liderlik boyutunun işle bütünleşmeyi daha fazla etkilediği ve çalışanların sahip oldukları mutluluk kaynaklarına göre işle bütünleşmelerinin farklılaşıp farklılaşmadığının test edildiği hipotezler oluşturulmuştur.

Şekil 1. Araştırma Modeli

2.2. Araştırmanın Örneklemi, Veri Toplama Yöntemi ve Sınırlılıkları

Araştırma niceliksel bir araştırma olup ilişkisel tarama deseniyle veriler sahadan yüz yüze anket uygulanarak toplanmıştır. Araştırma amacı kapsamında katılımcıların sosyo-demografik özelliklerine yönelik ve ölçeklerin yer aldığı 65 sorudan oluşan anket formu oluşturulmuştur. Araştırmayı yürütmek için Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Etik Kurulundan GO2020-273 sayılı ve 07.10.2020 tarihli etik kurul onayı alınmıştır.

Araştırma Ankara'nın Altındağ ilçesi merkez olmak üzere Çankaya, Çubuk, Pursaklar, Mamak, Yenimahalle, Keçiören, Kazan ilçelerinin yanı sıra Bolu ve Zonguldak şubeleri ile birlikte Türkiye genelinde 56 şubesi ve 800 personeli ile hizmet veren Başgimpa market zinciri çalışanları ile yapılmıştır. Kolayda örneklem yöntemi kullanılarak Ankara il ve ilçeleri ile Bolu ve Zonguldak'ta faaliyet gösteren market zinciri Başgimpa çalışanlarından 420 kişiye anket formu ulaştırılmıştır 326'sından geri dönüş alınmıştır. İncelenen formlar arasında 14 tanesi eksik veya hatalı cevaplar nedeniyle araştırmaya dahil edilmemiştir. Araştırmanın analizleri 312 adet anket ile yapılmıştır. Araştırmaya katılan çalışanların %65.4'ü kadın, %34.6'sı erkektir. Katılımcıların %50'si evli, %50'si bekarlıdır. Katılımcıların %34'ü 22 ve altı, %44.8'i 23-42 ve %21.2'si 43 ve üzeri yaş aralığındadır. Eğitim düzeyleri incelendiğinde %48.7'si lise mezunudur. Sektörde çalışma sürelerinde ise %40.1 ile 1-5 yıl aralığı ağır basmaktadır.

Araştırmalarda yapılmak istenen ancak farklı sebeplerle yapılamayan bazı sınırlılıklar bulunabilmektedir. Bu sınırlılıklar bazen araştırmacının kontrol ve etki alanını aşabileceği gibi bazen de fayda-maliyet açısından uygun olmadığı için ortaya çıkabilmektedir (Karasar, 2012, s. 73). Bu araştırmanın en önemli sınırlılığı, tek bir marketler zincirinde gerçekleştirilmiş olmasıdır. Dolayısıyla sonuçlar da tüm marketler zincirinde çalışanlar için genellenemez. Bir diğer sınırlılık ise veri toplama aşamasında nicel tekniklerin kullanılmasıdır. Bunun haricinde, işle bütünleşmeyi etkileyen birçok unsur olmakla birlikte, çalışma pozitif liderlik ile sınırlandırılmıştır. Çeşitli sektörlerde işle bütünleşme veya pozitif liderlik konularının birbirleri harici daha farklı konularla da ilişkilerinin araştırılması literatüre katkı sağlayacaktır.

2.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada kullanılan orijinal hali Butler & Kern (2015; 2016) tarafından geliştirilen PERMA ölçeği Demirci vd., (2017) tarafından Türkçeye uyarlanmıştır. Ölçekte, Seligman (2011)'in iyi oluş modelini oluşturan olumlu duygular, bağlanma, olumlu ilişkiler, anlam ve başarı bileşenlerini ölçmek amaçlanmaktadır. 15 ifadeden oluşan PERMA modeli 10'lu Likert ölçeği ile kullanılmıştır (Demirci vd., 2017).

Köse (2015), tarafından Türkçeye uyarlanan; “işle bütünleşme ölçeği” araştırmada kullanılan bir diğer ölçektir. 17 madde ve üç alt boyuttan (dinçlik, adanma, yoğunlaşma) oluşan ölçekte yer alan dinçlik, enerjik olma halini, yüksek düzeyde çalışmaya istekli olunmasını; adanma, çalışanın işini tutku ile yapmasını ve yoğunlaşma ise çalışanın

işine zaman kavramı olmaksızın tamamıyla odaklanması olarak ifade edilmektedir. 6'lı Likert tipi 17 maddeden oluşan ölçek tek boyutlu olarak da kullanılabilmektedir (Schaufeli & Bakker, 2004).

Araştırmada kullanılan diğer ölçek ise Ekşili (2019) tarafından geliştirilen Pozitif liderlik ölçeğidir. Ölçek 6'lı Likert tipi 32 madde ile altı alt boyuttan (yönetsel yetkinlik, geri bildirim, bireysel ilgi, personel güçlendirme, adalet ve insani davranış) oluşmaktadır.

2.4. Verilerin Analizi

Araştırma kapsamında elde edilen veriler Jamovi programı ile analiz edilmiştir. Betimleyici istatistikler kapsamında değişkenlerin ortalamaları, standart sapmaları ve değer aralıkları belirlenmiş; değişkenler arasındaki ilişkileri belirlemek amacıyla korelasyon analizi yapılmıştır. Ayrıca ölçeklere ilişkin doğrulayıcı faktör analizi, güvenilirlik analizi, normallik testleri, değişkenler arası korelasyon ilişkisi ile düzenleyici rol analizi uygulanmıştır.

3. Bulgular

Araştırmada kullanılan ölçeklerin geçerliliğine yönelik gerçekleştirilen doğrulayıcı faktör analizi sonuçlarına ait bulgular Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Ölçeklerin Uyum İyiliği Değerleri

Kabul Edilebilir İyi Uyum	$3 < \chi^2 / df < 5$ $\chi^2 / df < 3$	TLI > 0.85 TLI > 0.95	CFI > 0.90 CFI > 0.95	SRMR > 0.90 SRMR < 0.05	RMSEA < 0.80 RMSEA < 0.05	p > 0.05
	CMIN/DF	TLI	CFI	SRMR	RMSEA	p
İyi Oluş (PERMA)	3.57	.883	.919	.447	.091	< .001
İşle Bütünleşme	3.26	.902	.917	.475	.090	< .001
Pozitif Liderlik	2.63	.900	.909	.507	.073	< .001

Doğrulayıcı faktör analizi sonuçları sonrasında programın önermiş olduğu modifikasyon indeksi incelenerek modelde belirli düzeltmeler yapılmıştır. İyi Oluş (PERMA) ölçeğinde anlamlı olmayan t değerine sahip “anlam1” ve olumlu ilişkiler1” soruları ile “başarı” alt faktöründeki madde 2 ile madde 3 arasındaki hata varyansları ilişkilendirilmiştir. İşle Bütünleşme Ölçeği’nde anlamlı olmayan t değerine sahip “dinçlik4” sorusu modelden çıkarılmış “yoğunlaşma” alt faktöründeki madde 4 ile 5 arasındaki ve “dinçlik” alt faktöründeki madde 6 ve 7 hata varyansları ilişkilendirilmiştir. Pozitif Liderlik Ölçeği’nde ise “bireysel ilgi” alt faktöründeki madde 1 ile 2 arasındaki hata varyansları ilişkilendirilerek önerilen modifikasyonlar yapılmıştır. Modelin uyum indekslerinden elde edilen değerler sonrasında yapısal modelin yeterli geçerlik kanıtlarına sahip olduğu ve uyum düzeyinin yükselerek daha iyi ve daha geçerli bir yapısal modelin elde edildiği görülmektedir. Bu sonuçlara dayanarak ölçeklerin alt faktörleriyle beraber yeterli düzeyde yapı geçerliğine sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 2. Ölçeklerin Ortalama, Standart Sapma, Varyans, Çarpıklık ve Basıklık, Güvenilirlik İstatistikleri

Ölçek	Boyutlar	Z	S.s.	Varyans	Çarpıklık	Basıklık	Güvenilirlik Değerleri (C.Alpha)
PERMA	Olumlu duygular	7.50	1.96	3.85	-0.53	-0.37	.874
	Bağlanma	7.86	1.72	2.96	-0.61	-0.40	.877
	Olumlu ilişkiler	7.21	1.77	3.16	-0.71	0.63	.895
	Anlam	7.38	1.90	3.62	-0.53	-0.01	.880
	Başarı	7.50	1.82	3.32	-0.42	-0.75	.879
	Ortalama	7.49	1.56	2.44	-0.49	-0.32	.902
İşle Bütünleşme	Dinçlik	4.57	1.00	1.01	-0.75	0.18	.812
	Adanma	4.59	1.06	1.14	-0.92	0.51	.871
	Yoğunlaşma	4.34	1.10	1.21	-0.59	-0.25	.838
	Ortalama	4.50	0.95	0.91	-0.64	0.20	.888
Pozitif Liderlik	Yönetmel yetkinlik	5.14	0.82	0.68	-0.75	-0.35	.924
	Geri bildirim	4.67	1.13	1.27	-0.64	-0.44	.915
	Bireysel ilgi	4.81	1.11	1.24	-1.04	0.64	.908
	Personel güçlendirme	4.72	1.00	1.01	-0.75	0.20	.926
	Adalet	4.77	1.20	1.46	-1.01	0.51	.916
	İnsani davranış	5.24	0.86	0.74	-0.88	-0.32	.927
	Ortalama	4.89	0.89	0.80	-0.66	-0.45	.932

Tablo 2’de değişkenlerin ortalamalarına bakıldığında çalışanların mutluluk kaynakları arasında en yüksek ortalamaya sahip boyutun bağlanma (7.86), en düşük ortalamaya sahip boyutun ise olumlu ilişkiler (7.21) olduğu görülmektedir. İşle bütünleşme düzeyleri ortalamasının yüksek denilebilecek bir seviyede olduğu, en yüksek ortalamanın adanma boyutunda (4.59), en düşük ortalamasının ise yoğunlaşma boyutunda (4.34) olduğu görülmektedir. Pozitif liderlik davranışı boyutlarında insani davranış (5.24) en yüksek, geri bildirim ise (4.67) en düşük ortalamaya sahiptir. Ölçek verilerinin normal dağılım gösterip göstermediklerini tespit amacıyla yapılan değerlerini gösteren çarpıklık ve basıklık değerlerinin -1 ile +1 arasında olduğu ve verilerin normal dağılım gösterdiği kabul edilmiştir (Hair vd., 2017, s. 61).

PERMA ölçeğinin cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı 15 sorudan oluşan tüm ölçek için .903; alt boyutlardan olumlu duygular için .874, bağlanma için .877, olumlu ilişkiler için .895, anlam için .880, başarı için .879 olarak bulunmuştur. “İşle Bütünleşme” ölçeğinin genel güvenirliliği .888, dinçlik alt boyutunun .812, adanma alt boyutunun .871 ve yoğunlaşma alt boyutunun .838 olarak bulunmuştur. Pozitif liderlik ölçeğinin yönetmel yetkinlik alt boyutunun .924, geri bildirim alt boyutunun .915, bireysel ilgi alt boyutunun .908, personel güçlendirme alt boyutunun .926, adalet alt boyutunun .916, insani davranış alt boyutunun .927 ve ölçek genelinin ise .932 olarak bulunmuştur.

Araştırmada değişkenler arası ilişkilerin incelenmesi amacıyla yapılan çoklu korelasyon analizi sonuçları Tablo 3'te gösterilmiştir.

Tablo 3. Değişkenler Arası Korelasyon Analizi

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1. Olumlu duygular	—										
2. Bağlanma	.708**	—									
3. Olumlu ilişkiler	.678**	.609**	—								
4. Anlam	.663**	.677**	.541**	—							
5. Başarı	.647**	.665**	.579**	.737**	—						
6. İşle bütünleşme	.318**	.298**	.250**	.254**	.349**	—					
7. Yönetmel yetkinlik	.186**	.282**	.295**	.105	.127*	.332**	—				
8. Geri bildirim	.175*	.213**	.254**	.116*	.108*	.298**	.711**	—			
9. Bireysel ilgi	.168*	.274**	.302**	.095	.131*	.327**	.719**	.800**	—		
10. Personel güçlendirme	.152*	.267**	.190**	.169*	.210**	.354**	.591**	.689**	.768**	—	
11. Adalet	.115*	.213**	.188**	.013*	.062	.241**	.715**	.761**	.823**	.669**	—
12. İnsani davranış	.172*	.243**	.199**	.083	.114*	.260**	.714**	.672**	.677**	.590**	.674**

*p<0.05; **p<0.001

Tablo 3'teki verilere göre; pozitif liderliğin alt boyutlarından personel güçlendirme ($r=.354$; $p<0.001$), yönetmel yetkinlik ($r=.332$; $p<0.001$) ve bireysel ilgi ($r=.327$; $p<0.001$) ile işle bütünleşme arasında olumlu yönde orta düzeyde anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Geri bildirim ($r=.298$; $p<0.001$), insani davranış ($r=.260$; $p<0.001$) ve adalet boyutu ile işle bütünleşme arasında ise olumlu yönde zayıf düzeyde anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir.

PERMA alt boyutu başarı ($r=.349$; $p<0.001$) ve olumlu duygular ($r=.318$; $p<0.001$) ile işle bütünleşme arasında olumlu yönde orta düzeyde anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. PERMA'nın diğer boyutları bağlanma ($r=.298$; $p<0.001$), anlam ($r=.254$; $p<0.001$) ve olumlu ilişkiler ile ($r=.250$; $p<0.001$) işle bütünleşme arasında, olumlu yönde zayıf düzeyde anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir.

Pozitif liderliğin alt boyutları ile PERMA alt boyutları arasındaki korelasyon ilişkisini incelediğimizde, bireysel ilgi boyutu ile olumlu ilişkiler boyutu arasında ($r=.302$; $p<0.001$) olumlu yönde orta düzeyde anlamlı bir ilişki görülürken diğer tüm boyutlardaki ilişki düzeyinin olumlu yönde zayıf düzeyde anlamlı olduğu görülmektedir. Korelasyon analizi sonucunda aralarındaki ilişki anlamlı çıkan pozitif liderlik alt boyutları ile işle bütünleşme arasında var olan ilişkide farklı mutluluk kaynaklarının rolünü test etmek amacıyla analizler gerçekleştirilmiştir.

3.1. Hipotez Testlerine Yönelik Bulgular

Araştırma amacı kapsamında oluşturulan model doğrultusunda iki temel hipotez ortaya koyulmuş olmakla birlikte değişkenlerin alt boyutları özelinde hipotezler test edilmiştir. Alt hipotezlerden desteklenenler tablolatırılmıştır.

Tablo 4. Düzenleyici Role İlişkin Analiz Sonuçları

		Yönetsel Yetkinlik	Bağlanma	Yönetsel Yetkinlik * Bağlanma	Düşük (-1SD)	Ort.	Yüksek (+1SD)
		Tahmin	S.s.				
Yönetsel Yetkinliğin İşle Bütünleşmeye Etkisinde Bağlanma Kaynaklı Mutluluğun Düzenleyici Rolü	P	.334	.130	.070	.212	.334	.456
		.060	.028	.031	.073	.061	.089
		**	**	*	*	**	**
		Yönetsel Yetkinlik	Anlam	Yönetsel Yetkinlik * Anlam	Düşük (-1SD)	Ort.	Yüksek (+1SD)
		Tahmin	S.s.				
Yönetsel Yetkinliğin İşle Bütünleşmeye Etkisinde Anlam Kaynaklı Mutluluğun Düzenleyici Rolü	P	.372	.106	.074	.230	.372	.514
		.059	.025	.031	.080	.060	.088
		**	**	**	*	**	**
		Yönetsel Yetkinlik	Başarı	Yönetsel Yetkinlik * Başarı	Düşük (-1SD)	Ort.	Yüksek (+1SD)
		Tahmin	S.s.				
Yönetsel Yetkinliğin İşle Bütünleşmeye Etkisinde Başarı Kaynaklı Mutluluğun Düzenleyici Rolü	P	.352	.159	.072	.220	.352	.484
		.058	.026	.030	.077	.058	.085
		**	**	*	*	**	**
		Bireysel İlgî	Bağlanma	Bireysel İlgî * Bağlanma	Düşük (-1SD)	Ort.	Yüksek (+1SD)
		Tahmin	S.s.				
Bireysel İlgînin İşle Bütünleşmeye Etkisinde Bağlanma Kaynaklı Mutluluğun Düzenleyici Rolü	P	.244	.134	.050	.157	.245	.332
		.045	.028	.023	.054	.045	.066
		**	**	**	*	**	**
		Bireysel İlgî	Başarı	Bireysel İlgî * Başarı	Düşük (-1SD)	Ort.	Yüksek (+1SD)
		Tahmin	S.s.				
Bireysel İlgînin İşle Bütünleşmeye Etkisinde Başarı Kaynaklı Mutluluğun Düzenleyici Rolü	P	.254	.163	.042	.176	.254	.332
		.043	.026	.021	.056	.043	.061
		**	**	*	*	**	**
		Personel Güçlendirme	Bağlanma	Personel Güçlendirme * Bağlanma	Düşük (-1SD)	Ort.	Yüksek (+1SD)
		Tahmin	S.s.				
Personel Güçlendirme'nin İşle Bütünleşmeye Etkisinde Bağlanma Kaynaklı Mutluluğun Düzenleyici Rolü	P	.302	.122	.075	.173	.303	.432
		.049	.028	.027	.062	.049	.074
		**	**	*	*	**	**
		Personel Güçlendirme	Anlam	Personel Güçlendirme * Anlam	Düşük (-1SD)	Ort.	Yüksek (+1SD)
		Tahmin	S.s.				
Personel Güçlendirme'nin İşle Bütünleşmeye Etkisinde Anlam Kaynaklı Mutluluğun Düzenleyici Rolü	P	.316	.100	.049	.222	.316	.411
		.049	.025	.024	.063	.049	.071
		**	**	*	**	**	**
		Adalet	Bağlanma	Adalet * Bağlanma	Düşük (-1SD)	Ort.	Yüksek (+1SD)
		Tahmin	S.s.				
Adaletin İşle Bütünleşmeye Etkisinde Bağlanma Kaynaklı Mutluluğun Düzenleyici Rolü	P	.156	.150	.050	.070	.156	.242
		.042	.029	.022	.053	.042	.060
		**	**	*	.192	**	**
		İnsani Davranış	Bağlanma	İnsani Davranış * Bağlanma	Düşük (-1SD)	Ort.	Yüksek (+1SD)
		Tahmin	S.s.				
İnsani Davranışın İşle Bütünleşmeye Etkisinde Bağlanma Kaynaklı Mutluluğun Düzenleyici Rolü	P	.240	.147	.079	.104	.240	.377
		.058	.029	.031	.074	.059	.086
		**	**	*	.163	**	**
		İnsani Davranış	Anlam	İnsani Davranış * Anlam	Düşük (-1SD)	Ort.	Yüksek (+1SD)
		Tahmin	S.s.				
İnsani Davranışın İşle Bütünleşmeye Etkisinde Anlam Kaynaklı Mutluluğun Düzenleyici Rolü	P	.289	.110	.087	.124	.290	.456
		.058	.026	.030	.078	.059	.088
		**	**	*	.113	**	**
		İnsani Davranış	Başarı	İnsani Davranış * Başarı	Düşük (-1SD)	Ort.	Yüksek (+1SD)
		Tahmin	S.s.				
İnsani Davranışın İşle Bütünleşmeye Etkisinde Başarı Kaynaklı Mutluluğun Düzenleyici Rolü	P	.255	.167	.062	.141	.256	.370
		.057	.026	.031	.078	.057	.083
		**	**	*	.071	**	**

*p<0.05; **p<0.001

Tablo 4'te belirtilen analiz sonuçlarına göre, pozitif liderliğin alt boyutları olan yönetsel yetkinlik, bireysel ilgi, personel güçlendirme, adalet ve insani davranış ile mutluluk kaynaklarının tüm alt boyutları işle bütünleşmeyi pozitif yönde etkilemektedir.

Pozitif liderliğin yönetsel yetkinlik alt boyutunun işle bütünleşmeye etkisinde bağlanma kaynaklı (Est. .070, $p<0.05$); anlam kaynaklı (Est. .074, $p<0.05$) ve başarı kaynaklı mutluluğun (Est. .072, $p<0.05$) düzenleyici rolünün anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Bağlanma (Est. .456, $p<0.001$), anlam (Est. .514, $p<0.001$) ve başarı (Est. .484, $p<0.001$) kaynaklı mutluluğun yüksek olduğu düzeylerde yönetsel yetkinliğin işle bütünleşmeye etkisi daha yüksek olmaktadır.

Pozitif liderliğin bireysel ilgi alt boyutunun işle bütünleşmeye etkisinde bağlanma (Est. .050, $p<0.001$) ve başarı kaynaklı mutluluğun (Est. .042, $p<0.001$) düzenleyici rolünün anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Bağlanma (Est. .332, $p<0.001$) ve başarı (Est. .332, $p<0.001$) kaynaklı mutluluğun yüksek olduğu düzeylerde, bireysel ilginin işle bütünleşmeye etkisi daha yüksek olmaktadır.

Pozitif liderliğin personel güçlendirme alt boyutunun işle bütünleşmeye etkisinde bağlanma (Est. .075, $p<0.05$) ve anlam kaynaklı (Est. .049, $p<0.001$) mutluluğun düzenleyici rolünün anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Bağlanma (Est. .432, $p<0.001$) ve anlam (Est. .411, $p<0.001$) kaynaklı mutluluğun yüksek olduğu düzeylerde, bireysel ilginin işle bütünleşmeye etkisi daha yüksek olmaktadır.

Pozitif liderliğin adalet boyutunun işle bütünleşmeye etkisinde sadece bağlanma (Est. .050, $p<0.05$) kaynaklı mutluluğun düzenleyici rolünün anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Bağlanma kaynaklı mutluluğun orta (Est. .156, $p<0.001$) ve yüksek (Est. .242, $p<0.001$) olduğu düzeylerde düzenleyici rolünün anlamlı olduğu görüldükçe, düşük düzeyde (Est. .070; $p>0.05$) anlamlı bir etkisinin olmadığı görülmektedir.

Pozitif liderliğin insani davranış alt boyutunun işle bütünleşmeye etkisinde bağlanma (Est. .079, $p<0.05$), anlam (Est. .087, $p<0.05$) ve başarı kaynaklı (Est. .062, $p<0.05$) mutluluğun düzenleyici rolünün anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Ancak bağlanma (Est. .104, $p>0.05$), anlam (Est. .124, $p>0.05$) ve başarı kaynaklı (Est. .141, $p>0.05$) mutluluğun düşük olduğu düzeylerde anlamlı bir etkisinin olmadığı görülmektedir.

Sonuç ve Tartışma

Literatürde pozitif liderlik, işle bütünleşme ve mutluluk kaynakları kavramlarının ayrı ayrı birçok çalışmada yer aldığı görülmekte, ancak bir arada düzenleyici rol kapsamında ele alınması araştırmayı özgün kılmaktadır. Araştırma sonuçlarına bakıldığında, pozitif liderliğin geri bildirim hariç tüm alt boyutlarının, çalışanların işle bütünleşmesini pozitif yönde etkilediği görülmektedir. Araştırma bulgularına göre, çalışanların yöneticilerinin pozitif liderliklerine yönelik algıları insani davranış, yönetsel yetkinlik, bireysel ilgi, adalet, personel güçlendirme ve geri bildirim şeklinde sıralanmıştır. Çalışanların işle

bütünleşme alt boyut ortalamalarına göre sıralaması adanma, dinçlik ve yoğunlaşmadır. PERMA modeliyle ifade edilen mutluluk kaynaklarında ise alt boyutların ortalamaları bağlanma, olumlu duygular, başarı, anlam ve olumlu ilişkiler olarak ortaya çıkmıştır. Alparslan vd., (2019), çalışanları mutlu eden yönetici davranışlarını konu aldıkları araştırmada, çalışanı mutlu etmek için en fazla tekrarlanan davranışların insani davranışlar kategorisinde olduğunu tespit etmişlerdir. Yine Ekşili ve Alparslan (2021), hizmet sektörü bağlamında pozitif liderlik modelini ortaya koydukları çalışmada, varyansı en yüksek boyutun yönetsel yetkinliğe ait olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Yöneticinin planlı, sorumluluk sahibi, zor durumda pratik öneriler sunabilen, anlaşılır, güvenilir olmasının yanı sıra güler yüzlü ve insani özellikler taşıması, işle bütünleşmede en beklenen davranışlar olarak görülmektedir. Liderin bilgili, güvenilir, çözüm odaklı, planlı ve sorumluluk sahibi davranışlar sergilemesi çalışanların işle bütünleşmesini pozitif yönde etkilemektedir. Ayrıca liderin kurallara uygun davranması, işleri zorlaştırmadan düşünerek hareket etmesi, anlaşılır ifadeler kullanarak çalışana iş yerinde gerekli imkan ve koşulların sunulması da yine çalışanların psikolojik veya bedensel olarak işle bütünleşmelerine katkı sağlamaktadır (Cameron, 2012; Greenberg & Arakawa 2006; Karadaş, 2014; Munir & Nielsen, 2009). Pozitif liderlik başlığı altında toplanabileceği düşünülen liderlik tipleri ile araştırmanın bağımlı değişkenini oluşturan işle bütünleşmenin öncül ve sonuçlarının araştırıldığı pek çok çalışma literatürde önemli yer edinmektedir (Acaray & Pelenk, 2018; Arslan & Demir, 2017; Bekmezci & Yıldız, 2019; Coşkuner & Şentürk, 2017; Demir vd., 2018; Elçi, 2020; Eser & Summak, 2020; Genç, 2020; Gürlü, 2018; İnanır, 2020; Ülbeği vd., 2018; Yıldırım, 2020). Bu noktada yöneticilerin pozitif liderlik stratejileriyle çalışanların işle bütünleşmelerini artırmaya odaklanmaları ve mutluluk kaynaklarını tüm alt boyutları ile detaylı şekilde ele almaları gerekmektedir.

Pozitif liderlik boyutlarının işle bütünleşmeye etkisinde en fazla düzenleyici etki rolüne sahip mutluluk kaynağı bağlanmadır. Genel olarak bağlanma kaynaklı mutlu olan çalışanlarda pozitif liderlik boyutları işle bütünleşmeyi daha fazla açıklamaktadır. Katılımcıların bağlanma düzeyinin en yüksek ortalamaya sahip mutluluk kaynağı olması da bu düzenleyici etkiyi destekler niteliktedir. Bununla birlikte yönetsel yetkinlik ve insani davranış gibi pozitif liderlik davranışları, çalışanların hayatlarından genel olarak mutlu olmaları halinde işle bütünleşmeyi olumlu etkilemektedir. Adaletin işle bütünleşmeye etkisinde, yalnızca bağlanma kaynaklı mutluluğun düzenleyici rolünün pozitif yönde anlamlı olduğu görülmektedir. Bağlanma kaynaklı mutluluk düzeyi arttıkça, adaletli davranışların işle bütünleşmeye etkisi artarken bağlanma kaynaklı mutluluk düşük algılandığında, adaletin işle bütünleşme üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı görülmektedir. Bağlanma kaynaklı mutluluk, bireyin yaptığı faaliyet ile psikolojik açıdan derin bir bağ kurması olarak ele alınmaktadır (Khaw & Kern, 2014). İşle bütünleşmenin dinçlik, adanmışlık ve yoğunlaşma kriterlerini de birebir karşılayan

bu maddeler, bağlanma ile bütünleşme arasındaki güçlü bağı göstermektedir. Olumlu duygular, bütüncül düşünme, dikkat ve farkındalık ile ele alındığında problem çözme, stres yönetimi, karar verme ve verimliliği artırmaktadır (Fredrickson & Branigan, 2005, s. 313-314). Katılımcılar, hayatlarına amaçları doğrultusunda yön verebildiklerini düşündüklerinde ve attıkları adımın onlara kattığı değeri hissettiklerinde; pozitif liderlerin sergiledikleri yönetsel yetkinlik, personel güçlendirme ve insani davranış önemli birer erdem haline dönüşmekte, anlam kaynaklı mutluluk işleri ile bütünleşmelerinde düzenleyici bir role sahip olmaktadır. Diğer taraftan çalışanların hayatlarına bir anlam yükleyemedikleri anlarda dahi, yöneticilerin sergiledikleri geri bildirim, bireysel ilgi ve adalet davranışları işle bütünleşmeyi etkilemeye devam etmekteyken çalışanların anlam kaynaklı mutluluklarının, işle bütünleşmede herhangi bir düzenleyici role sahip olmadığı görülmektedir. Bireylerin yaşamına yön veren bir amaç doğrultusunda çaba gerektiren, bireylere yaşamın değerli olduğu hissiyatını veren anlam değişkeni, olumlu ve olumsuz duygularla bağlantılı olup kişinin değerlendirmelerini içermektedir (Seligman, 2011; Wong, 1998). Literatür incelendiğinde, yeteneklerini ve becerilerini kullanmalarına imkan sağlanan, işin her aşamasında emeği bulunan çalışanların, çevre tarafından takdir edilen işleri daha anlamlı gördükleri tespit edilmiştir (Van vd., 1998, s. 125). Pozitif liderliğin işle bütünleşmeye etkisinde, çalışanların genel olarak kendilerini neşeli ve olumlu hissetmeleri, yaşadıkları hayattan memnun olmaları gibi olumlu duyguların düzenleyici rolünün olmadığı görülmektedir. İyi oluş bileşenlerinin temelini oluşturan olumlu ilişkiler; bireyin toplumdaki yerini, diğerleriyle kurduğu iletişimi, sosyal destek gibi bileşenleri içermekte olup bireylerin mutluluğu için değerli görülürken (Butler & Kern, 2016, s. 8), pozitif liderliğin işle bütünleşmeye etkisinde düzenleyici rolü bulunmamaktadır. Yönetisel yetkinliklere sahip, kişilerle bireysel olarak ilgilenen ve insani davranışlar gösteren liderlerin işle bütünleşmeye etkisinde, çalışanların, tüm sorumlulukları dahilinde, hedeflerine ulaşabildikleri ya da bu yolda ilerleme gösterdikleri hissiyle yaşadıkları başarı kaynaklı mutluluk düzenleyici bir rol oynamaktadır. Genel anlamda kişinin hayatıyla ilgili ne ölçüde ilerleme kaydettiğini gösteren başarı boyutunun, öz yeterlilik ve sorumlulukları yerine getirilebilmek adına iyi oluşa pozitif olarak etki ettiği görülmektedir (Butler & Kern, 2016; Deci & Richard, 2000; Lyubomirsky vd., 2005). Yöneticilerin geri bildirim verme, personel güçlendirme ve adaletli davranışlarla etkilediği işle bütünleşmede, çalışanın başarı kaynaklı mutluluğunun herhangi bir düzenleyici rolüne rastlanmamıştır. Çalışanlar başarı kaynaklı bir mutluluk yaşamasa da geri bildirim veren, personelinin güçlendirme bilincinde olan ve adil yönetim anlayışına sahip liderler sayesinde işiyle bütünleşebilecektir. Pozitif liderlik kavramının boyutlarıyla birlikte daha geniş ele alınarak geliştirilmesi, ayrıca bu liderlik davranışının örgütsel tutum ve davranışlar ile mutluluk konuları arasındaki ilişkinin daha derinlemesine çalışılmasının yerli literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Çalışanların mutlulukları arttıkça, bilgisine güvendiği, hızlı çözümleriyle kriz yönetiminde başarılı; güler yüzlü olmayı ve selam vererek hal hatır sormayı başarabilen yöneticilerin işle bütünleşmeye olan etkileri de aynı doğrultuda artmaktadır. Kültürel

değerlerimizin yanı sıra toplumsal maneviyatımızı da yansıtan bu sonuçlar neticesinde mesleki ve insani gelişimleri ile örnek teşkil eden, yetenekli, liyakat sahibi yöneticilere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu çalışmada özellikle yönetsel yetkinlik ve insani davranış özelliklerinin en etkili boyut olarak karşımıza çıkması perakende sektöründe yöneticilik kriterlerinin gözden geçirilmesi sonucunu da ortaya koymaktadır. Ayrıca çalışanlarda akış halinin önemsenmesi ve bağlanma kaynaklı mutluluğa etki edecek yönetim stratejileri belirlenmelidir. Çalışanlara iş sürecinde geri bildirim sağlanması konusunda yöneticilere eğitim, seminer, toplantı vb. etkinlikler düzenlenmeli ve bu konuda ilgililer bilinçlendirilmelidir. Araştırma bulguları doğrultusunda, pozitif liderliğin işle bütünleşmenin önemli bir yordayıcısı olduğu tespit edilmiştir. Çalışanlarını ortak bir misyon etrafında toplayabilme becerisine sahip, onlara birey olarak saygı duyan ve bireysel ilgi göstererek gelişimlerine katkı sağlayan, başarıları için sürekli güdüleyen ve saygı duyulacak kişiliklere sahip yöneticilerin; çalışanların fiziksel, zihinsel ve duygusal iyi oluşlarında, işe karşı olan coşku ve istekli hallerinde, görevlerini en iyi şekilde yerine getirebilmek adına odaklanmaları ve yaptıkları işten gurur duymalarında etkili olduğu düşünülmektedir.

Bu çalışma perakende sektörünün temsilcilerinden olan bir market zincirinde yapılmıştır. Sonuçların sektörel olarak farklılık gösterip göstermediği incelenerek literatüre yeni çalışmalar kazandırılabilir. Ayrıca pozitif liderlik davranışlarının, işle bütünleşme halinin ve çalışanların mutluluk kaynaklarının hem demografik özelliklere hem de kültürel farklılıklara göre ayrı kategorilerde incelenmesinin de literatürü zenginleştirilmesi beklenmektedir. Mevcut örgütsel unsurlarla işinden memnun olan çalışanların duygusal, bilişsel ve davranışsal olarak kendilerini işlerine adanarak işleriyle bütünleşmelerinin daha kolay olması beklenmektedir. Pozitif lider davranışlarının işle bütünleşme üzerinde anlamlı ve pozitif bir etkisi olduğu yöneticiler tarafından bilinmeli, gerekli önem verilmeli ve uygulamada da bu hususlar dikkate alınmalıdır. Dışsal teşvik edici unsurların yanı sıra, çalışanda içsel motivasyonu önemseyerek onun amaçları doğrultusunda ilerlemesini sağlayacak yönetsel yetkinlikler kapsamında her yönetici kendini güncelleyebilmelidir. Tüm sektörlerde önemli olmakla birlikte, hemen hemen her bireyin yolunun en azından günde bir defa düştüğü marketlerde, insani davranışlar sergileyen, hümanist; çalışanına değer veren, samimi, yeri geldiğinde esprili, bireysel ilgi becerisi gelişmiş; iş konusunda çalışanına güvenen, ona inisiyatif veren ancak sırtını çalışanına dayamayan, personelinin güçlendirme odaklı ve de tabii ki adaletli yöneticilere ihtiyaç duyulmaktadır. Pozitif bakış açısı ile yöneten liderlerle, anlamlı işler yaptığına inanan, işi başında zaman kavramını unutan heyecanlı ve mutlu çalışanların sayısının her geçen gün artacağı öngörülmektedir.

Çıkar Çatışması Bildirimi:

Bu makalede yazarlar arasında herhangi potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Destek / Finansman Bilgileri:

Makalenin araştırılması sırasında herhangi bir finansal destek alınmamıştır.

Etik Kurul Kararı:

Bu araştırma için etik kurul kararına ihtiyaç duyulmuş ve etik kurul kararı alınmıştır.

Kaynakça

- Akgümüş, E. (2019). *Psikolojik sermaye ve örgütsel vatandaşlık davranışı arasındaki ilişki: sağlık çalışanlarına yönelik bir araştırma* (Yüksek Lisans Tezi, On dokuz Mayıs Üniversitesi). <https://acikbilim.yok.gov.tr/handle/20.500.12812/677630>
- Alkhouf, O. (1992). Management and theories of organizations in the 1990s: Toward A Critical Radical Humanism. *Academy of Management*, 17(3), 407-431. <https://doi.org/10.2307/258717>
- Alparslan, A. M., Yastioğlu, S. & Taş, M.A. (2019). Mutlu eden yöneticiler-pozitif psikoloji bağlamında araştırmalar ve öneriler. Nobel Yayınevi.
- Alparslan, A. M. & Ekşili N. (2019). Pozitif liderlik modeli: Hizmet sektörü çalışanları üzerine bir araştırma 7. Örgütsel Davranış Kongresi Bildirisi, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Burdur.
- Alparslan, A. M., Polatçı S. & Yastioğlu, S. (2021). Akademisyenlik mesleğinde işin anlam kaynakları akademik performans ilişkisi üzerine bir araştırma. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 11(2), 281-289.
- Aluş, Y. & Selçukkaya, S. (2015). Türk ailesinde mutluluk algısı ve değerleri. *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 1(2), 151-175
- Aslaner, F. & Artan, İ. H. (2019). Pozitif psikolojik sermayenin lider-üye etkileşimi vasıtasıyla bireysel performansı etkilemedeki rolü: Perakende sektöründe bir araştırma. *Business & Management Studies: An International Journal*, 7(4), 1657-1689.
- Aygül, S. İ. (2013). *Kurumlarda mutluluk başkanı yönetim modeli* (Yayın Nu.416045) (Yüksek Lisans Tezi, T.C. Bahçeşehir Üniversitesi).
- Boehm, J. K. & Lyubomirsky, S. (2008). Does happiness promote career success? *Journal of Career Assessment*, 16(1), 101-116. DOI:10.1177/1069072707308140.
- Bakker, A.B. & Schaufeli W.B. (2008). Positive organizational behavior: engaged employees in flourishing organizations. *Journal of Organizational Behavior*, 29(2), (147-154). DOI: 10.1002/job.515.
- Bakker, A.B., Schaufeli, W. B., Leiter, M. P. & Taris, T. W. (2008). Work engagement: An emerging concept in occupational health psychology. *Work & Stress*, 22(3), 187-200.
- Bakker, A. B. & Leiter, M. P. (2010). *Work engagement: A handbook of essential theory and research*. Psychology Press.
- Butler, J. & Kern, M. L. (2015). The PERMA-profiler: A brief multidimensional measure of flourishing. Unpublished manuscript. <http://www.peggykern.org/questionnaires.html> [21.06.2021].
- Butler, J. & Kern, L. (2016). The PERMA-profiler: A brief multidimensional measure of flourishing. *International Journal of Well being*, 6(3), 47-56. DOI: 10.5502/ijw.v6i3.526
- Cameron, K. (2012). *Positive leadership: Strategies for extraordinary performance*. San Francisco: Berrett-Koehler Publisher.
- Cameron, K. (2013). Pozitif liderlik – Olağanüstü bir performans için stratejiler. Arıtan Yayınevi.
- Coşkun, M., & Şentürk, F. K. (2017). Dönüşümcü ve İstismarcı Liderlik Davranışlarının İşe Adanmışlık Üzerine Etkisi: AVM Çalışanları Örneği. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(2), 165-195
- Csikszentmihalyi, M. (2014). *Flow and the foundations of positive psychology: The collected works of Mihaly Csikszentmihalyi*. DOI: 10.1007/978-94-017-9088-8.

- Dağlı, G., Silman, F. & Çağlar, G. (2008). Liderlerin başarısında duygusal zekanın rolü ve önemi. *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, (17), 22-46.
- Deci, L. & Richard M. (2000). The what and why of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior. *Psychological Inquiry*, 11(4), 227-68. DOI:10.1207/S15327965PLI1104_01
- Deci, L. ve Ryan, R. M. (2008). Self-determination theory: A macrotheory of human motivation, development and health. *Canadian Psychology*, 49(3), 182-185. DOI.org/10.1037/a0012801.
- Demirci, İ., Ekşi, H., Dinçer, D. & Kardaş, S. (2017). Beş boyutlu iyi oluş modeli: PERMA ölçeği türkçe formunun geçerlik ve güvenirliği. *The Journal of Happiness & Well-Being*, 5(1), 60-77. <https://toad.halileksi.net/sites/default/files/pdf/perma-olcegi-toad.pdf>
- Diener, E. (1984). Subjective well-being. *Psychological Bulletin*, (95), 542-575.
- Ekşili, N. (2019). Pozitif Liderlik Modeli. [Doktora Tezi]. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ekşili, N. & Alparslan, A.M. (2021). Hizmet sektöründe pozitif liderlik ölçeği geliştirme çalışması. *Journal of Organizational Behavior Review*, 3(1), 88-112.
- Eryılmaz, A. (2011). Investigating adolescents' subjective well-being with respect to using subjective well-being increasing strategies and determining life goals. *Düşünen Adam: Journal of Psychiatry and Neurological Sciences*, 2(1), 44-51. DOI: 10.5350/DAJPN2011240106t.
- Eser, İ. & Summak, M. S. (2020). Öğretmenlerin pozitif psikolojik sermaye ve etik liderlik algısının işle bütünleşmeyle olan ilişkisi. *Çağdaş Yönetim Bilimleri Dergisi*, 7(2), 180-205.
- Frankl, V. E. (2009). İnsanın anlam arayışı (3. baskı), çev. S. Budak, Okuyan Us Yayınları. https://kupdf.net/download/304-nsan-305-n-anlam-aray-305-351-305-pdf_59f2f8d2e2b6f5bc018defe1_pdf#
- Fredrickson, B. L. (1998). What good are positive emotions? *Review of General Psychology*, 2(3), 300-319. DOI:10.1037/1089-2680.2.3.300.
- Fredrickson, B. L. & Branigan, C. (2005). Positive emotions broaden the scope of attention and thoughtaction repertoires. *Cognition & Emotion*, 19(3), (2005): 313-332.
- Gordon, J. (2017). The power of positive leadership (1.baskı). Wiley. <https://www.perlego.com/book/991075/the-power-of-positive-leadership-pdf>
- Greenberg, Mrs. & Arakawa, D. (2006). Optimistic Managers & Their Influence on Productivity & Employee Engagement in a Technology Organization. Master of Applied Positive Psychology (MAPP) Capstone Projects. 2
- Gündoğdu, R. & Yavuzer, Y. (2012). Eğitim fakültesi öğrencilerinin öznel iyi oluş ve psikolojik ihtiyaçlarının demografik değişkenlere göre incelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(23), 115-131.
- Gürler, M. (2018). Öğretmenlerin Lider-Üye Etkileşimi İle İşle Bütünleşme İlişkisinde Çalışan Sessizliğinin Aracılık Etkisinin İncelenmesi [Doktora Tezi]. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Hair, J. F., Matthews, L. M., Matthews, R. L., & Sarstedt, M. (2017). PLS-SEM or CB-SEM: updated guidelines on which method to use. *International Journal of Multivariate Data Analysis*. 1(2), 107-123. DOI:10.1504/IJMDA.2017.087624
- Henderson, L.W. & Knight, T. (2012). Integrating the hedonic and eudaimonic perspectives to more comprehensively understand wellbeing and pathways to wellbeing. *International Journal of Wellbeing*, 2(3), 196-221. DOI:10.5502/ijw.v2i3.3
- Huta, V. & Ryan, R. M. (2010). Pursuing pleasure or virtue: The differential and overlapping well-being benefits of hedonic and eudaimonic motives. *Journal of Happiness Studies*, (11), 735-762.

- Isen, A. M. (2001). An influence of positive affect on decision making in complex situations: Theoretical issues with practical implications, *Journal of Consumer Psychology*, 11(2), 75-85. DOI :10.1207/S15327663JCP1102_01
- İnce, M. & Gül, H. (2005). Yönetimde yeni bir paradigma: Örgütsel bağlılık, İleri Giden Ofset, Ankara, 122.
- Kahn, W. A. (1990). Psychological conditions of personal engagement and disengagement at work. *Academy of Management Journal*, 33(4), 692-724. DOI:10.2307/256287
- Karadaş, A. (2014). Holocene palaeogeographies and coastline changes of the Bornova Plain (İzmir). *Ege Coğrafya Dergisi*, 23(2), 36-52.
- Karasar, N. (2012). Bilimsel araştırma yöntemi: kavramlar, ilkeler, teknikler. Nobel Yayın Dağıtım.
- Kelloway, K. E. & Barling, J. (2010). Leadership development as an intervention in occupational health psychology. *Work and Stress*, (24), 260-279.
- Kesken, J. & Ayyıldız, N. A. (2008). Liderlik yaklaşımlarında yeni perspektifler: Pozitif ve otantik liderlik. *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 8(2), 729-754. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/eab/issue/39846/472508>
- Keyes, C. L. M. (1998). Social well-being. *Social Psychology Quarterly*, 61(2), 121-140. DOI:10.2307/2787065
- Khaw, D. & Kern, M. (2014). A cross-cultural comparison of the PERMA model of well-being. *Undergraduate Journal of Psychology at Berkeley*, 8(1), 10-23.
- Koydemir, S. (2015). Hedonik uyum: Sürdürülemez mutluluğun kaynağı. <https://dunyalilar.org/hedonik-uyum-surdurulemez-mutlulukunkaynagi.html/> [2 Şubat 2019]
- Kun, A., Balogh, P. & Krasz, K. G. (2017). Development of the work-related wellbeing questionnaire based on Seligman's PERMA model. *Periodica Polytechnica Social and Management Sciences*, 25(1), 56-63.
- Lopez, S. J. & Snyder, C. R. (2009). The Oxford handbook of positive psychology. Oxford University Press.
- Lovett, N. V. & Lovett, T. (2016). Wellbeing in education: Staff matter. *International Journal of Social Science and Humanity*, 6(2), 107- 112. DOI:10.7763/IJSSH.2016.V6.628
- Lyubomirsky, S., Sheldon, K. M. & Schkade, D. (2005). Pursuing happiness: the architecture of sustainable change. *Review of General Psychology*, 9(2), 111-131.
- Luthans, F. & Youssef, C. M. (2007). Emerging positive organizational behavior. *Journal of management*, 33(3), 321-349. DOI: 10.1177/0149206307300814
- Luthans, F., Norman, S. M., Avolio, B. & Avey, J. (2008). The mediating role of psychological capital in the supportive organizational climate – employee performance relationship. *Journal of Organizational Behavior*, (29), 219-238.
- Lykken, D. & Tellegen, A. (1996). Happiness is a stochastic phenomenon. *Psychological science*, (7), 186-189. DOI:10.1111/j.1467-9280.1996.tb00355.x
- Lyubomirsky, S., King, L. & Diener, E. (2005). The benefits of frequent positive affect: Does happiness lead to success? *Psychological Bulletin*, (131), 803-855.
- Malinga, K., Stander, M. W. & Nell, W. (2019). Positive leadership: moving towards an integrated recognition and interventions. Theoretical Approaches to Multicultural Positive Psychological Interventions, 201-228. doi:10.1007/978-3-030-20583-6_9
- Mill, J. S. (2003). Hürriyet üstüne, çev. M. Osman Dostel, sad. Ömer Çaha. Liberal Düşünce Topluluğu.

- Mind the Positive (t.y.). *Mutluluğa giden yol yoktur. Mutluluk o yolun kendisidir!* <https://mindthepositive.com/tr/mutluluğa-giden-yol-yoktur> [4 Kasım 2019]
- Myers D. G. & Diener, E. (1995). Who is happy? *Psychological Science*, 6(1), 10-19. DOI:10.1111/j.1467-9280.1995.tb00298.x
- Orhan, İ. Ü. (2020). Mutluluk. <https://www.uplifers.com/mutluluk-cesit-cesittir-siz-hangisinin-pesindesiniz-eudaimonia-nedir-neden-mutlu-eder/> [21 Eylül 2018]
- Özsalmanlı, A. Y. (2005). Türkiye’de kamu yönetiminde liderlik ve lider yöneticilik. *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(13), 137-146. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/manassosyal/issue/49971/640595>
- Platon (2011). Protogaras (8. Baskı), çev. Tanju Gökçöl, Remzi Kitabevi.
- Porter, L. W., Steers, R. M., Mowday, R. T. & Boulian, P. V. (1974). “Organizational commitment, job satisfaction and turnover among Psychiatric Technicians”, *Journal of Applied Psychology*, 59(5), 603-609.
- Quinn, A. (2018). Theory of well-being: Elements and interventions. Erişim tarihi: 8 Nisan 2020. <https://www.goodtherapy.org/blog/theory-of-well-being-elements-interventions-0203184>
- Ratner, K., Burrow, A. L., Burd, K. A. & Hill, P. L. (2019). On the conflation of purpose and meaning in life: A qualitative study of high school and college student conceptions. *Applied Developmental Science*, 1-21.
- Rich, B. L., LePine, J. A. & Crawford, E. R. (2010). Job engagement: Antecedents and effects on job performance. *Academy of Management Journal*, (53), 617-635.
- Rothmann, S. & Rothmann, S. (2010). “Factors associated with employee engagement in South Africa”, *SA Journal of Industrial Psychology*, 36(2), 1-12.
- Ryan, M. R. & Deci, E. L. (2001). On happiness and human potentials: A review of research on hedonic and eudaimonic well-being. *Annual Review of Psychology*, 52(1), 144-166. doi:10.1146/annurev.psych.52.1.141
- Ryff, C. D. (1989). Happiness is everything, or is it? Explorations on the meaning of psychological well-being. *Journal of Personality and Social Psychology*, 57(6), 1069-1081.
- Ryff, C. D. ve Keyes, C. L. M. (1995). The structure of psychological well-being revisited. *Journal of Personality and Social Psychology*, 69(4), 719-727. DOI:10.1037/0022-3514.69.4.719
- Sağır, M. (2011) “Kurum Kültürü Kavramı ve İşletmelerde Kurum Kültürünün Önemi”, Selçuk Üniversitesi Kadınhanı Faik İtil Meslek Yüksekokulu Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi 1(1),113-126.
- Schaufeli, W. (2012). Work engagement. What do we know and where do we go? Work engagement in everyday life, business and academia. *Romanian Journal of Applied Psychology*, (14) 3-10.
- Schaufeli, W. B., Salanova, M., González-Romá, V. & Bakker, A. B. (2002). The measurement of engagement and burnout: A two sample confirmatory factor analytic approach. *Journal of Happiness Studies*, 3(1), 71-92. DOI:10.1023/A:1015630930326
- Schaufeli, W. B. & Bakker, A. B. (2004). Job demands, job resources and their relationship with burnout and engagement: A multi-sample study. *Journal of Organizational Behavior: The International Journal of Industrial, Occupational and Organizational Psychology and Behavior*, 25(3), 293-315.
- Schaufeli, W. B. & Salanova, M. (2008). A cross-national study of work engagement as a mediator between job resources and proactive behaviour. *The International Journal of Human Resource Management*, 19(1), 116-131. DOI: 10.1080/09585190701763982
- Seligman, M. P. & Csikszentmihalyi, M. (2000). Positive psychology: An introduction. American psychologist. *Positive Psychology Articles*, 55(1), 5-14.

- Seligman, M. (2011). *Flourish: A new understanding of happiness, well-being and how to achieve them*. Boston, MA: Nicholas Brealey Publication.
- Seligman, M. P. (2018). PERMA and the building blocks of well-being. *The Journal of Positive Psychology*, 13(4), 1-3. DOI: 10.1080/17439760.2018.1437466
- Shmotkin, D. & Shrira, A. (2012). On the distinction between subjective well-being and meaning in life: Regulatory versus reconstructive functions in the face of a hostile world. In P. T. P. Wong (Ed.), *The human quest for meaning: Theories, research, and applications*, 2nd ed., pp. 143-163, Routledge/Taylor & Francis Group.
- Tarhan, N. (2018). *Pozitif psikoloji bilimsel elbise giymiş tasavvufur*. https://npistanbul.com/assets/uploads/basinbulten/npistanbul-basin-bulten-2018-02-11_346.pdf [10 Eylül 2020].
- Tombaugh, J. (2005). Positive leadership yields performance and profitability: Effective organizations develop their strengths. *Development and Learning in Organizations*, (19), 15-17. DOI: 10.1108/14777280510590031
- Ülbeği, D. İ., İplik, E. & Yalçın, A. (2018). Etik liderliğin iş tatmini ve işten ayrılma niyetine etkisinde işe adanmanın rolü. *Sayıştay Dergisi*, 111, 173-195.
- Van, V., Gerben, E. & Evert, V. (1998). Motivating effects of task and outcome interdependence in work teams. *Group Organization Management*, 23(2), 124-143.
- Van Beek, I., Hu, Q., Schaufeli, W. B., Taris, T. W. & Schreurs, B. H. J. (2012). For fun, love, or money: What drives workaholic, engaged and burned-out employees at work? *Applied Psychology*, 61(1), 30-55. DOI: 10.1111/j.1464-0597.2011.00454.x
- Yıldırım, M. (2020). İşle bütünleşmeyi etkileyen faktörler ve işle bütünleşmenin bireysel ve örgütsel çıktıları. *Business, Economics And Management Research Journal - Bemarej*, 3(2), 91-100. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/bemarej/issue/58484/794299>
- Waterman, A. S. (1990). Personal expressiveness: Philosophical and psychological foundations. *The Journal of Mind and Behavior*, 11, 47-74.
- Waterman, A. S. (1993). Two conceptions of happiness: Contrasts of personal expressiveness (eudaimonia) and hedonic enjoyment. *Journal of Personality and Social Psychology*, 64(4), 678-691.
- Wong, P. T. P. & Fry, P. S. (1998). *Handbook of personal meaning: Theory, research, and application*.
- World Health Organization. (2006). *Constitution of the World Health Organization: Basic documents* (45. Baskı). Supplement. https://www.who.int/governance/eb/who_constitution_en.pdf

1. Sayı (Ocak 2011), **Gazali**
2. Sayı (Mayıs 2011), **Evliya Çelebi**
3. Sayı (Eylül 2011), **Said Halim Paşa**
4. Sayı (Ocak 2012), **Çağdaş İslâm Düşüncesi**
5. Sayı (Mayıs 2012), **Ahmet Hamdi Tanpınar**
6. Sayı (Eylül 2012), **100. Yılında Balkan Savaşları ve Muhaceret Edebiyatı**
7. Sayı (Ocak 2013), **Türkiye'nin Düşüncesi**
8. Sayı (Mayıs 2013), **Türkiye'nin Tarihi**
9. Sayı (Eylül 2013), **Türkiye'de Sosyoloji-Metinler, Sosyologlar, Yaklaşımlar**
10. Sayı (Ocak 2014), **Edebiyat ve Eleştiri**
11. Sayı (Mayıs 2014), **100.Yılında I. Dünya Savaşı**
12. Sayı (Eylül 2014), **Osman Turan ve Selçuklular**
13. Sayı (Ocak 2015), **Türkiye'de Eğitim, Felsefesi ve Sorunları**
14. Sayı (Mayıs 2015), **100 Yıl Sonra Çanakkale Zaferi**
15. Sayı (Eylül 2015), **Ortadoğu**
16. Sayı (Ocak 2016), **Türkiye'de Yüksek Öğretim ve Akademi**
17. Sayı (Mayıs 2016), **Türk-Rus İlişkileri**
18. Sayı (Eylül 2016), **İran ve Türkiye**
19. Sayı (Ocak 2017), **Amerika**
20. Sayı (Mayıs 2017), **Çin**
21. Sayı (Eylül 2017), **İsrail**
22. Sayı (Ocak 2018), **Orhan Okay**
23. Sayı (Mayıs 2018), **Estetik**
24. Sayı (Eylül 2018), **Mizah/İroni**
25. Sayı (Ocak 2019), **Yerlilik/Yerellik**
26. Sayı (Mayıs 2019), **Yaşayan Edebiyat**
27. Sayı (Eylül 2019), **Milli Mücadele**
28. Sayı (Ocak 2020), **Sinema ve Edebiyat**
29. Sayı (Mayıs 2020), **21. Yüzyılda Türkçe**
30. Sayı (Eylül 2020), **Salgın, Tecrit ve Edebiyat**
31. Sayı (Ocak 2021), **Doğu Akdeniz**
32. Sayı (Mayıs 2021), **Kafkasya**
33. Sayı (Eylül 2021)
34. Sayı (Ocak 2022), **Çocuk Edebiyatı**
35. Sayı (Mayıs 2022), **Yeni(den) Anayasa**
36. Sayı (Eylül 2022)
37. Sayı (Ocak 2023), **Akıllı Şehirler ve Yapay Zekâ**
38. Sayı (Mayıs 2023), **100. Yılında Türkiye Cumhuriyeti**
39. Sayı (Eylül 2023), **Mevlânâ 750. Vuslat Yıldönümü**
40. Sayı (Ocak 2024), **Geçmişten Günümüze Afetler**
- Karma Özel Sayı (Mayıs 2024)
41. Sayı (Mayıs 2024), **Nehirden Denize Özgür Gazze Özgür Filistin**
42. Sayı (Eylül 2024), **Divânı Lugâtî't-Türk**
43. Sayı (Ocak 2025), **Sürdürülebilirlik**
44. Sayı (Mayıs 2025), **Suriye**

ISSN 2146-1759

9772146175943

www.tybakademi.com